

e-ISSN: 2757 - 5489

TEYD

TOPLUM, EKONOMİ VE YÖNETİM DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIETY, ECONOMICS AND MANAGEMENT

KASIM 2022

SAYI 02

TOPLUM, EKONOMİ VE YÖNETİM DERGİSİ
TEYD

JOURNAL OF SOCIETY, ECONOMICS AND MANAGEMENT
JSEM

e-ISSN: 2757 – 5489

TEYD HAKEMLİ BİR DERGİDİR.
JSEM IS A PEER-REVIEWED JOURNAL

Yayınlanan makalelerin sorumluluğu yazara/yazarlara aittir.
The responsibilities of the articles belong to the author/authors.

Dergi İmtiyaz Sahibi: Prof. Dr. Kazım UYSAL
Journal Executive Owner

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAVASOĞLU
Editorial Board Secretary

Baş Editör: Doç. Dr. Üyesi Yusuf UYSAL
Editor in Chief

Editör: Öğr. Gör. Selçuk ASLAN
Editor

Editör Yardımcıları: Öğr. Gör. Nemra KANLI
Associate Editors Öğr. Gör. Serhat BAYRAK

Yabancı Dil Editörü: Öğr. Gör. Sait SARIOĞLU
English Language Editor

Türkçe Dil Editörü: Öğr. Gör. Mehmet Ali DİNÇAY
Turkish Language Editor

Kapak Tasarımı: Öğr. Gör. Yaşar Emin AKÇA
Cover Design

TOPLUM, EKONOMİ VE YÖNETİM DERGİSİ (TEYD)

Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu'nun resmi, hakemli ve bilimsel dergisidir. Dergi, bilginin serbest dolaşımı ve yaygınlaştırılması için çalışan açık erişimli bir elektronik dergidir.

Mayıs ve **Kasım** aylarında olmak üzere altı ayda bir ve yılda iki kez yayımlanır.

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Derginin temel amacı; sosyal bilimler alanında bilimsel bilgi üretimine katkı sağlamaktır. Bilime yenilik getiren, yeni bir bilimsel yöntem geliştiren veya bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulama niteliğinde olan özgün makalelere yer vermeyi amaçlamaktadır.

Dergide İktisat, İşletme, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Psikoloji, Kamu Yönetimi, Ekonometri, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Maliye, Uluslararası İlişkiler, Tarih ve Edebiyat alanlarının kapsamına giren tüm konulardaki özgün çalışmalar yayımlanır.

DANIŞMA & YAYIN KURULU
(Advisory & Editorial Board)

Prof. Dr. Abdullah KARAMAN	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah YILMAZ	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan ÇELİK	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Allahverdi MEMMEDLİ	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Alpaslan YÜCE	(Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Atilla BATUR	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir PARLAK	(Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Feyzullah ÜNAL	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal VATANSEVER	(Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Özgür ÖNDER	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Qulu MEHERREMLİ	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramiz SEVDİMALIYEV	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz BOZKURT	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Aygün EZİMOVA	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Aynur NESİROVA	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Aytekin ZEYNALOVA	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Eray ACAR	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Doç. Dr. Esra KABAKLARLI	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ	(Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)
Doç. Dr. Faruk TEMEL	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Kemalettin ERYEŞİL	(Şırnak Üniversitesi)
Doç. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	(National Academy of Security Service of Ukraine)
Doç. Dr. Mesut DOĞAN	(Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Murtaza HASANOĞLU	(Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi)
Doç. Dr. Recep REHİMLİ	(Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi)
Doç. Dr. Resul ÖZTÜRK	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Sezgin KAYA	(Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Xatire HÜSEYNOVA	(Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Yasin TAŞPINAR	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN	(Selçuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Salahaddin GEZİCİ	(Selçuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selami ERDOĞAN	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Seyhat BAYRAK GEZDİM	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Elnur ALİYEV	(Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi)

İLETİŞİM BİLGİLERİ (Contact Info)

Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu, Gediz, KÜTAHYA
e-posta (e-mail): teyd@dpu.edu.tr
İnternet Sayfası (Web Page): <http://teyd.dpu.edu.tr>

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER*

(REFEREES OF THIS ISSUE)

Prof. Dr. Adem ESEN	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ERKAN	(Bingöl Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Osman BALKANLI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	(İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet YASTI	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARIKAN	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Perihan ÖLKER	(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Salih KIŞ	(Selçuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aykut AYDIN	(Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cenk YOLDAŞ	(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ŞENYÜZ	(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Galip USTA	(Trabzon Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil ÇELİK	(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ruhi Can ALKIN	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Salih KORKMAZ	(Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KURTOĞLU	(Bursa Uludağ Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Aslıhan ÖZTÜRK DOĞAN	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Mahmut Sami DURAN	(Selçuk Üniversitesi)
Dr. Hüseyin ÖZDEMİR	(Doğu Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Serkan BİNGÖL	(İstanbul Barosu)
Dr. Sinan GİRGIN	(Milli Eğitim Bakanlığı)
Dr. Süleyman Ruhi AYDEMİR	(Ticaret Bakanlığı)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- İş Güvencesinin Sendikal Güvencelere Etkisi ve Sendikal Güvencelerin Sağladığı Hukuki Korumalar Üzerine Bir Değerlendirme
An Assessment on The Effect of Job Assurance on Trade Union Assurance and The Legal Protections Provided By The Union Guarantee
Atanur KARAAHMETOĞLU.....1-24
- Bir Sağlık Krizi Olan Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Performansa Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation on The Effects of The Covid-19 Pandemic, A Health Crisis, on Macroeconomic Performance
Hasan Burak ÇALIYURT.....25-56
- G7 ve E7 Ülkelerinde GSYİH ve Yenilenebilir Enerji Üretimi İlişkisi: Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Analizi
The Relationship of GDP and Renewable Energy Production in G7 And E7 Countries: The Analysis of Toda-Yamamoto Panel Causality
Ali DOĞDU.....57-79
- 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Silah Ticareti
Arms Trade Between The Ottoman Empire-United States in The 93 War
Kübra GÖVEZ.....80-93
- Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri
Democracy, Election and Election Systems
İsa TURAN.....94-120
- Gediz Depreminde Yürütülen İnsani Yardım Çalışmalarının Afet Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi
The Evaluation of Humanitarian Actions Conducted in The Gediz Earthquake Within The Context of Disaster Management
Yusuf GÜNER.....121-150

Halk Eğitimi Merkezinde Çalışan Eğitimcilerin Kurum Kültürü Algıları ile Çalışma Motivasyonuna Etkisinin İncelenmesi

Investigation of The Effects of Educators Working in A Public Education Center on Perceptions of Institutional Culture and Work Motivation

Mehmet ÖZYURT.....151-168

Flört Şiddeti ve Ebeveynlik Stilleri Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri

The Relationship Between Dating Violence and Parenting Styles: The Case of University Students

Sabina BAYRAMOVA - Gamze AKSAN.....169-199

İnceleme Makaleleri / Review Articles

Selimname ve Eserin Dil Özellikleri

Selimname and Language Features of The Work

Saliha BOŞNAK.....200-220

“Ey Vatan Arkadaşlar Uykulardan Uyansın” İsimli Eserde Atasözleri ve Vecizeler

“Ey Vatan Friends Wake Up From Sleep” Proverbs And Sayings

Sundus MUHAMMED.....221-232

İŞ GÜVENCESİNİN SENDİKAL GÜVENCELERE ETKİSİ VE SENDİKAL GÜVENCELERİN SAĞLADIĞI HUKUKİ KORUMALAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Atanur KARAAHMETOĞLU¹

Öz

Sendikal örgütlenmeler, emekçilerin hak mücadelesi için büyük öneme sahiptir. Bu nedenle işçilerin örgütlenmesi ve birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Ancak, işçilerin birlikte hareket ederek örgütlenebilmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Zira kimi zaman farklı çevreler işçilerin örgütlenmesini engellemek için çeşitli adımlar atabilmektedir. Özellikle işverenler işçilerin örgütlenmesini engellemek adına çeşitli argümanlar kullanabilmektedir. Bu nedenle işverenler işçilerin sendikal tercihlerine karışmakta veya işçileri sendikasızlaştırma yoluna gitmektedir. Hatta bazı işverenler sendikal tercihleri nedeniyle işten işçi çıkartmaktadır. Bu sebeplerle işçilerin sendikal hakları güvence altına alınmıştır. Zira sendikal güvencelerin temelinde sendikal hak ve özgürlükler yatmaktadır. Buna göre, sendikal hak ve özgürlüklerin kısıtlanması kabul edilemez. O halde sendikal nedenlerle işçilerin baskı altına alınması yanlıştır. Bir başkasının işçilerin sendikal tercihlerine müdahale etmesi söz konusu değildir. Bu kapsamda işçiler sendikaya üye olurken ve üyelikten ayrılırken özgürdür. Bu nedenle işe işçi alınırken, iş ilişkisinin devamında ve iş akdinin sona ermesinde sendikal nedenlerle işçilere ayrımcılık yapılması söz konusu değildir. Bu çalışmada sendikal güvencelerin işçilere nasıl bir koruma sağladığı, iş güvencesinin sendikal güvenceler üzerinde ne tür bir etkisinin olduğu sorularına cevap aranmıştır. Bu şekilde işçilere hukuki açıdan ne şekilde bir koruma sağlandığı üzerine bir araştırma yapılmıştır. Vaka sendikal güvencelerin sağladığı koruma hem hukuki açıdan hem de iş güvencesi açısından büyük öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler

Sendika
Sendikal Güvence
Sendika Hakkı
Sendika Özgürlüğü
İş Güvencesi

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 30.06.2022
Kabul Tarihi : 04.09.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: atanurkartal@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8306-3178.

AN ASSESSMENT ON THE EFFECT OF JOB ASSURANCE ON TRADE UNION ASSURANCE AND THE LEGAL PROTECTIONS PROVIDED BY THE UNION GUARANTEE

Abstract

Trade union organizations are of great importance for the rights struggle of the workers. For this reason, workers need to organize and act together. However, it is not always possible for workers to be organized by acting together. Because sometimes different circles take various steps to prevent workers from organizing. Especially, employers can use various arguments to prevent workers from organizing. For this reason, employers interfere with the union preferences of the workers or try to de-unionize the workers. In fact, some employers dismiss workers because of their trade union preferences. For these reasons, the union rights of the workers are guaranteed. Because trade union rights and freedoms are based on trade union guarantees. Accordingly, the restriction of trade union rights and freedoms is unacceptable. In that case, it is wrong to put workers under pressure for trade union reasons. It is out of the question for someone else to interfere with the union preferences of the workers. In this context, workers are free when joining and leaving the trade union. For this reason, it is not possible to discriminate on the basis of trade unions in the recruitment, continuation of the employment relationship and termination of the employment contract. In this study, an answer has been sought to the question of what kind of protection the trade union guarantees provide to the workers. In this way, research was conducted on the effect of trade union guarantees on the organization of workers. In the case, the protection provided by trade union guarantees is of great importance in terms of both legal and job security.

Keywords

Trade Union
Union Assurance
Trade Union Right
Freedom of Trade Union
Job Security

Article Info

Research Article
Received : 06.30.2022
Accepted : 09.04.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Karaahmetoğlu, A. (2022). İş Güvencesinin Sendikal Güvencelere Etkisi ve Sendikal Güvencelerin Sağladığı Hukuki Korumalar Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 1-24.

Citation Information: Karaahmetoglu, A. (2022). An Assessment on the Effect of Job Assurance on Trade Union Assurance and the Legal Protections Provided by the Union Guarantee. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 1-24.

GİRİŞ

Sendikalar, demokrasinin vazgeçilmez bir ögesidir. Bu nedenle sendikalaşmanın engellenmemesi, bilakis desteklenmesi gerekir. Aksi halde demokrasiden bahsetmek söz konusu olmayacaktır. Sendikalar demokratik bir kuruluş olmakla birlikte, işçiler açısından da büyük öneme sahiptir. Zira sendikalaşan işçiler seslerini daha gür duyurabilir ve böylece hak ihlalleri de engellenebilir. Bu nedenle işçilerin serbestçe örgütlenebilmesi ve sendikal faaliyetlerde bulunması gereklidir. Dolayısıyla sendikal hak ve özgürlükler herhangi bir sebebe dayanarak kısıtlanmamalıdır. Nitekim, önemine binaen sendikal hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır. Bu nedenle sendikal güvenceler, sendikal hak ve özgürlüklerin korunması, sınırlandırılmaması ve hatta bunların geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Zira güvencesiz bir ortamda işçilerin örgütlenmesi, sendikal haklarından faydalanması ve sendikal faaliyetlerde bulunması söz konusu değildir. Böylesi durumda işçilerin hak ve menfaatlerini savunduğu ve iş güvencesinin sağlandığı bir ortamın oluşması mümkün değildir.

Sendikal güvenceler, işçilerin sendikal nedenlerle işini kaybetmemesini esas alan bir amaca hizmet etmektedir. Bu şekilde işçilerin sendikal olması sebebiyle hak kaybına uğramaması ve sendikal faaliyetleri nedeniyle baskı altına alınmaması temel bir gaye olmuştur. Bu amaç doğrultusunda işçilerin özgür bir ortamda sendikal faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Böylelikle işçilerin sendikal nedenlerle işinden olmaması düşüncesi esas alınmıştır. İş güvencesinin temelinde de işçilerin işinin güvence altına alınması ve kolay bir şekilde işini kaybetmemesi düşüncesi bulunmaktadır. Ancak, iş güvencesinin söz konusu olması için belli şartların varlığı aranmıştır. Zira her durumda iş güvencesi söz konusu olmamaktadır. İşçiden ve işyerinden kaynaklanan bazı şartların bulunması gerekmektedir. Söz konusu şartların neler olduğu daha sonra ayrıntılı şekilde ele alınacaktır. O halde iş güvencesi kapsamında olan işçilerin sendikal güvencelerden daha etkin şekilde yararlanması gerekir. Ancak şu hususu belirtmek gerekir ki, iş güvencesi kapsamında olmayan işçilerin sendikal güvencelerden yararlanamayacağını söylemek mümkün değildir. İş güvencesi kapsamında olmayan işçiler de sendikal güvencelerden yararlanabilmektedir. Vaka sendikal güvenceler, tüm işçilere tanınan ve büyük önem atfedilen sendikal hak ve özgürlükleri esas alan bir yapıya sahiptir. Lakin iş güvencesi kapsamında olan işçilere sendikal güvenceler bağlamında sağlanan hukuki koruma iş güvencesi kapsamında olmayan işçilere nazaran bazı noktalarda farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada sendikal güvencelerden ne anlaşılması gerektiği ve sendikal güvencelerin işçilere ne gibi bir koruma sağladığı, iş güvencesinin sendikal güvenceleri nasıl etkilediği sorularına cevap bulmak amaçlanmıştır. Literatürde sendikal hak ve özgürlükleri ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, sendikal hak ve özgürlüklerin işçilere ne gibi güvenceler sağladığı, iş güvencesi açısından sendikal güvencelerin nasıl olduğu ve bu güvencelerin hukuki niteliği üzerinde çok durulmamıştır. Bu çalışmada hukuki açıdan sendikal güvencelerden ne anlaşılması gerektiği ve iş güvencesi açısından sendikal güvencelerin akıbeti üzerine bir inceleme yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak sendikal güvenceler ele alınmış, sonrasında iş güvencesi açısından sendikal güvenceler incelenmiştir.

1. Sendikaların Tanımı ve Özellikleri

Genel olarak sendikalar, mensuplarının hak ve çıkarlarını öncelik edinen, bu uğurda mücadele edebilme gücüne sahip örgütler şeklinde tanımlanabilir (Demir, 2006b: 19). Bir tanıma göre sendikalar, çalışma ilişkileri dahilinde işçilerin veya işverenlerin ortak menfaatlerini korumak veya geliştirmek amacıyla hareket eden ve bu amaç doğrultusunda serbestçe kurulabilen özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlardır (Akyiğit, 2021: 503-505; İzmirlioğlu, 2010: 4). Bir başka tanıma göre sendikalar, en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelmesi ile oluşan, üyelerinin ortak hak ve menfaatlerini korumak amacıyla faaliyet gösteren, demokratik esaslara dayanan özel hukuk tüzel kişileridir (Sümer, 2018: 188-189; Tunçomağ ve Centel, 2018: 270-271; Çekirdek, 2019: 36). Bir diğer tanıma göre sendikalar, işçi veya işverenlerin çıkarlarını korumak ve daha yüksek standartlara çıkartmak üzere kurulan ve bu yönde çalışan birliklerdir (Tüysüz, 2010: 7-8).

Görülüyor ki sendikalar, temsil ettiği grupların menfaatlerini gözeterek hareket eden örgütsel yapılardır (Akyiğit, 2013: 42; Bal, 2016: 19). Bu, sendikaların en temel özelliğidir. Zira sendikalar, bu amaç doğrultusunda faaliyet göstermektedir (Demir, 2006b: 19).

Bu kapsamda sendikaların önemli bir özelliği de üyelerine daha iyi bir hayat standardı sağlamaktır (Koç, 2007: 9). Bu şekilde sendikalar, sendikaya mensup kişilerin çıkarlarını korumak üzere hareket etmektedir.

Sendikaların bir özelliği de demokratik kuruluşlar olmasıdır. Zira sendikalar güçlü bir şekilde örgütlenerek işçi işveren ilişkilerinde bir denge sağlayabilmektedir. Bu nedenle sendikalar demokrasinin vazgeçilmez bir unsurudur (Şahlanan, 2013: 44-46).

Hukukumuzda sendikalar hem işçi hem de işveren kuruluşlarını kapsayan bir üst yapı olarak kabul edilmektedir (Narmanlıoğlu, 2016: 28). Bu nedenle sendikaların bir diğer özelliği de hem işçi kanadına hem de işveren kanadına yönelik bir koruma sağlamasıdır (İzmirlioğlu, 2010: 4).

Önemle belirtmek gerekir ki, sendikalar sahip olduğu bu özellikler dolayısıyla sosyal niteliği de olan kuruluşlardır. Öyleyse sendikaların başka bir özelliği de sosyal niteliği ağır basan kuruluşlar olmasıdır (Selamoğlu, 2004: 40). Zira sendikalar, çalışma ilişkileri dahilinde üyelerinin hak ve menfaatlerini koruyarak, sosyal devlet anlayışının oluşmasına da hizmet etmektedir (Demir, 2018: 445).

Bu açıklamalara ek olarak üzerinde durulması gereken bir husus da sendikalar faaliyetlerini sürdürebilmek için finansman ihtiyacı duymaktadır. Zira sendikalar faaliyetlerini üyelerinden topladığı gelirlerle finanse edebilen kuruluşlardır (Koç, 2007: 9). Bu bağlamda, sendikaların bir diğer özelliği de üyelerinden topladığı gelirlerle ayakta durabilen kuruluşlar olmasıdır (Sur, 2009: 215-216).

2. Günümüzde Sendikaların Yapısı ve Üstlendiği Misyon

Sendikalar, çalışma yaşamında üyelerinin hak ve menfaatlerinin zarar görmemesi ve daha etkin mücadele edebilmeleri amacıyla oluşturulmuş örgütsel yapılardır (Akyiğit, 2021: 503-504; Demir, 2006b: 19). Bu nedenle sendikalar önemli bir misyon üstlenmiş örgütsel yapılardır. Ancak, sendikaların üstlendiği misyon zaman içinde değişime uğramıştır. Zira

sendikalar, ilk oluşum sürecinde emeği temsil eden kuruluşlar olmakla birlikte, zaman içinde sendikaların temel misyonu birliği ve beraberliği sağlamaktır (Aktay vd. 2013: 280).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, sendikaların ilk çıkış noktası ile günümüzde geldiği nokta birbirinden uzaklaşmıştır. Zira sendikalar menşei itibarıyla mesleki amaçlarla teşekkül eden birlikler olarak ortaya çıkmıştır (Baycık, 2014: 211).

Günümüzde ise sendikalar, mesleki birlik vasfını kaybetme eğilimi içindedir. Nitekim günümüzde sendikalar işkolu esasına göre kurulmaya başlamıştır (Aydın, 2016: 64). Bu anlayış bizim mevzuatımıza da sirayet etmiştir.

Bu doğrultuda, mevzuatımızda 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun (RG: T.07.05.1983, S.18040) yürürlükte olduğu dönemde Sendikalar Kanunu m.3/3 hükmünde "Meslek veya işyeri esasına göre işçi sendikası kurulamaz" hükmü uyarınca, meslek esasına dayalı sendika anlayışı yasaklanmıştır.

Bu anlayış, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun (RG: T.07.11.2011, S.28460) yürürlüğe girdiği dönemde de devam etmiş ve STİSK'nin 'tanımlar' başlıklı 2. maddesinin 8 bendinde '*sendika*: işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik, sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar' şeklinde bir sendika tanımı yapılmıştır. Dolayısıyla kanun koyucunun meslek esasına dayanan sendika anlayışını yasaklayıcı bir tutum izlediğini söylemek mümkün bulunmaktadır. Bu nedenle 6356 sayılı STİSK, sendikaların belli bir işkolunda faaliyette bulunması gerektiği anlayışını kabul etmiştir.

Görüldüğü üzere ilk oluşum sürecindeki sendikaların yapısı ile günümüzdeki sendikaların yapısı birbirinden farklıdır (Aktay vd. 2013: 280). Şu bir gerçektir ki, sendikalara atfedilen önem de zaman içinde artmıştır. Zira sendikalar, iş güvencesinin sağlanması ve işçilerin kendilerini daha güvende hissettikleri bir ortamda çalışabilmeleri açısından da önemli bir yere sahiptir (Özkaraca, 2013: 204-205).

Günümüzde sendikalar, iş güvencesine doğrudan etki edebilecek bir güce sahiptir. Bu nedenle sendikalar, iş güvencesinin ve güvencesiz çalışma şartlarının sorgulanması açısından önemli bir misyon üstlenmiştir (Aydın, 2022: 81-82). Ayrıca üstlendiği bu misyon nedeniyle sendikalara hukuki açıdan da büyük önem atfedilmiştir (Narmanlıoğlu, 2016: 2-3). Bu nedenle sendikal örgütlenmeler, hukuki açıdan kanunlarla düzenlenerek korunmuş ve Anayasa ile en üst düzeyde teminat altına alınmıştır (Demir, 2018: 445). Zira sendikalar üstlendiği misyonun bir gereği olarak demokrasiye hizmet eden kuruluşlardır. Bu nedenle sendikalar, hukuken güvence altına alınmış ve sendikal örgütlenmelerin kısıtlanmaması amaçlanmıştır (Şahlanan, 2013: 44-46).

3. Sendikal Güvenceler

Sendikal güvenceler, işçilerin sahip olduğu sendikal konumları veya sendikal faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle işverenin ayrımcı işlem ve tutumlarına karşı işçilere sağlanan güvencelerdir (Akyiğit, 2021: 507-510). Sendikal güvenceler, işçilere sendikal açıdan bir koruma sağlamaktadır. Böylelikle işçilerin sendika üyeliğinin ve sendikal faaliyetlerinin güvence altına alınması amaçlanmakla birlikte, diğer yandan işçilerin sendikal feshe karşı

korunması amaçlanmaktadır (Astarlı, 2013: 161). Buna göre, hukuki açıdan sendikal güvenceden bahsedebilmek için iki temel prensip ortaya çıkmaktadır ki, bunlar; 'sendika hakkı' ve 'sendika özgürlüğü' kavramlarıdır. Temel insan haklarına dayanan bu iki kavram birbirini tamamlar niteliktedir ve bu nedenle büyük öneme sahiptir. (Uçkan, 2013: 58; Tunçomağ ve Centel, 2013: 254-255). Onun için en üst düzeyde Anayasal bir güvence getirilmiştir (Günay, 2017: 42; Özveri, 2012a: 60). Dolayısıyla işçilerin örgütlenebilmesi için sendikal hak ve özgürlüklerin en geniş şekilde tanınması ve güvence altına alınması gerekmektedir (Demir, 2013: 20; Narmanlıoğlu, 2016: 29).

Bu doğrultuda sendikal güvenceler işveren karşısında işçilere birçok fayda sağlamaktadır. Bu nedenle sendikal güvenceler, iş hayatında işçilere adeta koruyucu bir şemsiye açmaktadır. Zira iş hayatının temel bir halkası olan, sadece emeğini ortaya koyan ve yegane geçim kaynağı ücret olan işçiler en yüksek düzeyde sendikal güvencelere muhtaçtır (Urhan, 2005: 71-72). Bu bağlamda, işçilerin sendikal haklarına erişebilmesi, sendikal haklarını serbest iradeleriyle kullanabilmesi, insan haklarına saygılı devlet modelinin bir yansımasıdır (Tunçomağ ve Centel, 2013: 254-255; Narmanlıoğlu, 2016: 7-8; Uçkan, 2013: 58). Buna göre, haksız şekilde işçilerin hak ve çıkarlarının kısıtlanması insan hakları ile bağdaşmamaktadır. Vaka, sendika hakkı ve sendika özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır (Makas, 2013: 159). Bu nedenle demokrasi kültürü yerleşmiş toplumlarda sendikal örgütlenmenin sınırlandırılması mevzubahis dahi yapılmamaktadır (Aydın, 2016: 63; Selamoğlu, 2004: 40).

Bu anlayışın bir sonucu olarak ülkemizde Anayasa Mahkemesi, sendikal örgütlenmenin demokrasinin bir parçası olduğunu ve Devletin de sendikal örgütlenmeye saygı göstererek, sendikal hakları koruması gerektiği yönünde hüküm tesis etmiştir. AYM, sendikal hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının ya da ortadan kaldırılmasının demokrasi ile bağdaşmayan bir durum olduğunu ifade etmiştir (AYM, T.22.10.2014, E.2013/1, K.2014/161). Ancak şu husus da belirtilmelidir ki, sendikal yaşamda demokratik bir ortamın oluşması için, sendikaların da demokratik esaslar çerçevesinde hareket etmeleri büyük önem taşımaktadır (Akyiğit, 2021: 518). Dolayısıyla demokratik bir sendikal yaşamın oluşması için, diğer güç odaklarının sendikaları kısıtlamaması ve demokratik şekilde hareket etmesi gerekli olmakla birlikte, sendikaların da demokratik şekilde hareket etmesi gerekmektedir.

3.1. Sendika Hakkı Bağlamında Sendikal Güvenceler

Genel olarak sendika hakkı, bireylerin serbestçe sendika kurma ve istedikleri sendikaya üye olma hakkıdır. Buna göre işçiler serbestçe sendika kurma ve istedikleri sendikaya üye olma hakkına sahiptir (Tüysüz, 2020: 10). Önemle belirtmek gerekir ki sendika hakkı, demokratik bir haktır (Güneş, 2013: 65-66).

Sendikal hakların ilk ortaya çıkış sürecinde işçi kesiminin yaşadığı büyük mağduriyetler önemli rol oynamıştır. Zira yaşanan bu mağduriyetler işçi kesimlerini yeni bir arayışa itmiş ve işçiler sendikal mücadelelere girişmiştir. Ayrıca işçiler giriştikleri mücadelelerde yalnız bırakılmamış ve geniş çevrelerce desteklenmiştir (Akyiğit, 2021: 504-506). Bu nedenle sendikal hakların ortaya çıkışına zemin hazırlayan olayların arka planında esas olarak 'işçinin korunması ilkesi' yer almış, bu doğrultuda bir sendikal güvence olarak işçilere sendika hakkı tanınmıştır (Tuncay ve Kutsal, 2019: 5-7; Tunçomağ ve Centel, 2018: 256-258). Sendikal haklarını kullanan işçilere daha iyi bir korumanın sağlanabileceği düşüncesi

hakim olmuştur. Ancak, sendikal haklar hemen tanınmamıştır. İlk olarak sendikal açıdan işçilere yönelik yasaklayıcı bir tutum izlenmiş olmakla birlikte, daha sonra uzun mücadeleler sonucunda işçilere sendikal haklar tanınmıştır. Başlangıçta ulusal düzeyde yapılan yasal düzenlemelerle yasaklayıcı bir politika izlenmiş olmakla birlikte, Devletler kendi işçilerinin hak taleplerine karşı kayıtsız kalamamıştır. Bunun sonucu olarak işçilere sendikal haklar tanınmıştır (Özveri, 2012b: 17-18). Daha sonrasında, uluslararası alanda da sendikal haklar kabul görmüş ve birçok önemli metinde de yer bulmuştur. Buna göre, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin (Universal Declaration of Human Rights-10.12.1948) 23. maddesinde, '...Herkesin menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır' şeklinde sendika hakkı düzenlenmiştir(un.org,2020).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (European Convention of Human Rights-04.01.1950) 11. maddesinin 1. fıkrasında, 'Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da kapsar...' şeklinde düzenlenmiştir (echr.coe.int, 2020). Ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1976 tarihli İsveç Makinistleri Sendikası/İsveç Davası kararında toplu sözleşme hakkının sendika hakkının bir parçası olmadığı yönünde karar vermiştir. Bir başka ifadeyle AİHM, sendika hakkının kapsamını genişletmekten imtina etmiş ve sendika hakkının kapsamını daraltmıştır (hudoc.echr.coe.int,2020).

Uluslararası alanda Uluslararası Çalışma Örgütü ya da ILO (International Labour Organization-1919)da sendika hakkı anlayışına büyük önem vermiştir. Zira ILO, 87 sayılı Sözleşme kapsamında temel bir hak olan örgütlenme hakkına yönelik bir kısıtlamanın getirilemeyeceğini, bu nedenle hak ihlallerinin yapılamayacağını vurgulamıştır. Nitekim ILO söz konusu sözleşmede örgütlenme hakkını geniş yorumlamış hem işçi kesimi hem işveren kesimi hem de kamu görevlileri açısından sendikal örgütlenme hakkının varlığını kabul etmiştir (ilo.org, 2021).

Bu gelişmelerin etkisiyle günümüzde, sendika hakkı geniş bir mahiyete bürünmüş ve günümüzde sendika hakkı denilince toplu pazarlık ve grev hakkı da sendika hakkı kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Sur, 2013: 256). Kanaatimizce günümüzde sendika hakkının kapsamının genişlemesi oldukça isabetli olmuştur. Zira sendika hakkının toplu pazarlık ve grev hakkından bağımsız düşünülmesi söz konusu değildir. Toplu pazarlık ve grev hakkından yoksun olan sendikal haklar anlamsız hale gelmektedir. Ancak, günümüzde sendikalar Anayasal bir güvenceye sahip ve üyelerine toplu pazarlık ve grev hakkı bahşeden örgütsel yapılardır.

ILO normları esas alınarak 1982 Anayasası'nda ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda sendika hakkını güvence altına almaya yönelik birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Sendika hakkı mevzuatımızda 1982 Anayasası'nın 51 vd. maddesiyle hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, daha önce yürürlükte bulunan 1961 Anayasası'nın 46. maddesi nezdinde de sendika hakkı düzenlenmiştir. Bu şekilde ulusal mevzuatımızda sendika hakkı en üst düzeyde Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Dolayısıyla, ülkemizde sendika hakkı gerek 1961 Anayasası'nda gerek 1982 Anayasası'nda düzenlenmiştir. Ancak, 1961 Anayasası'ndan önce sendika hakkı düzenlenmiş değildir. Ayrıca, 1961 Anayasası'nda toplu pazarlık ve grev

hakkı da açıkça kabul etmiştir. Bu anlamda 1961 Anayasası özgürlükçü bir Anayasa olarak da bilinmektedir. Zira sendikal haklar ilk defa 1961 Anayasası ile düzenlenmiştir.

Bu kapsamda 1961 Anayasası hazırlanırken toplumun birçok kesimi de düşünülerek hareket edilmiştir. Bu şekilde 1961 Anayasası'nda işçileri koruyucu bir tutum sergilenmiştir. Zira 1961 Anayasası yürürlüğe girmeden önce yürürlükte bulunan 1924 Anayasası'nda sendika hakkı düzenlenmiştir.

1924 Anayasası'nda toplanma ve dernek kurma hakkı düzenlenmiş olmakla birlikte, sendika ve toplu pazarlık hakkı ile ilgili bir düzenleme getirilmemiştir.

1982 Anayasası'nın 51. maddesinde, 'çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler.' şeklinde sendika hakkı düzenlenmiştir. Buna göre, sendikalar üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak adına anayasal görev ve yetkilerle donatılmıştır (Andaç, 2015: 605). Bu şekilde sendikalar üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve daha iyi bir seviyeye getirmek amacıyla kurulmaktadır ve faaliyet göstermektedir. Bunu destekleyen bir düzenleme de Anayasa'nın 53. maddesinde bulunmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 53. maddesinde toplu iş sözleşmesi yapma hakkına da işaret edilmiştir.

Yine 2010 yılında 5982 sayılı kanunla Anayasa'nın 53. maddesinde yapılan değişikliklerle memurlara ve diğer kamu görevlilerine de toplu sözleşme yapma hakkı tanınmıştır. Bu şekilde sendikal hakların kapsamı genişlemiştir.

ILO normları esas alınarak hazırlanan 6356 sayılı STİSK da sendika hakkını koruyan bir anlayış benimsemiştir. Zira 6356 sayılı STİSK hazırlanırken, 2821 ve 2822 sayılı kanunların sendika hakkı açısından yetersiz kaldığı düşüncesi ile hareket edilmiştir. Bu nedenle STİSK hazırlanırken sendikal faaliyetlerin güçlendirilmesi ve özgür bir ortamda sendikaların faaliyet göstermesi amaçlanmıştır. Ayrıca, 6356 sayılı STİSK hazırlanırken Anayasa hükümleri doğrultusunda bir yol çizilmiştir. Bu şekilde yasada sendikal hak ve özgürlükler ile toplu sözleşme ve serbest toplu pazarlık hakkını; özgürlükçü ve demokratik toplum esasları temelinde yeniden düzenlemek hedeflenmiştir. Bu şekilde STİSK kapsamında işçilerin sendikal haklardan yararlanabilmesi için, sendika üyeliğinin kazanılması, kaybedilmesi ve işçinin serbest iradesiyle sendikal haklarını kullanmasına dönük düzenlemeler yapılmıştır.

STİSK m. 17 hükmü uyarınca, sendikaya üye olabilmek için, 15 yaşını doldurmak ve işçi sayılmak yeterli görülmüştür. Bu kapsamda, 15 yaşını dolduran işçiler, sendikaya üye olabileceği gibi, üyelikten ayrılacak ve söz konusu işlemleri yapabilecektir.

STİSK, sendika üyeliğini kolay bir prosedüre bağlamıştır. Buna göre, STİSK m. 17 hükmü uyarınca sendika üyeliğinin kazanılmasının 'e-Devlet kapısı' üzerinden yapılacağı düzenlenmiştir. Bunun yanında, STİSK'nin 19. maddesinde de istifa ya da çıkarılma ile sendika üyeliğinin sona ermesinin de 'e-Devlet kapısı' üzerinden yapılacağı hükme bağlanmıştır.

O halde 15 yaşını doldurmuş ve işçi sayılma şartlarını taşıyan işçiler serbest iradeleri ile sendikal haklarını kullanabilmektedir. Ayrıca bu işçiler, iş ilişkilerinin devamı müddetince,

işyerinin sevk ve idaresi altında yapılan işlemlerde, terfi, ücret, ikramiye, prim ve diğer haklar açısından sendikal güvence altındadır ve bu işçilerin sendikal haklarının kısıtlanması söz konusu değildir (Demir, 2016: 505-506). Yargıtay da işçinin bir sendikaya üye olması ya da işçinin mesai saatlerinde işverenin izni dahilinde veyahut işverenin izin olmaksızın mesai saatleri dışında sendikal faaliyetlerde bulunması nedeniyle işverenin iş akdini feshetmesi halinde, söz konusu feshin geçerli nedene dayanmayan bir fesih olacağını (Y.9.HD, T.02.11.2017 E.2016/34608, K.2017/17263), burada sendikal örgütlenme hakkını engelleme amacı olduğunu kabul etmiştir (Y.7.HD, T.20.10.2016, E.2016/30086, K.2016/17046).

3.2. Sendika Özgürlüğü Bağlamında Sendikal Güvenceler

Sendika özgürlüğü, işçilerin serbestçe sendika kurabilmeleri, istedikleri sendikaya üye olabilmeleri ve hatta istedikleri zaman sendika üyeliğinden ayrılabilmesi anlamına gelmektedir (Çekirdek, 2019: 43-44). Onun içindir ki, işverenin sendikal özgürlüklere müdahale etmesi, bir sınırlama getirmesi ve bu nedenle ayrımcılık yapması yasaklanmış ve yasa ile yaptırıma bağlanmıştır (Özkaraca, 2013: 200-201). Bu nedenle işverenin işe alımda, iş ilişkisi devam ederken ve iş ilişkisi sona ererken sendikal nedenlerle işçilere farklı muamele bulunması mümkün değildir. Bu durum eşitlik ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bunun için sendika özgürlüğü ilkesi önemine binaen 98 sayılı ILO Sözleşmesinin 1. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir.

98 sayılı ILO Sözleşmesinin 1. maddesine göre,

1-İşçiler çalışma hususunda sendika özgürlüğüne hanel getirecek her türlü farklı bir durum yaratacak davranışlara karşı tam bir himaye altındadır.

2-Böyle bir himaye bilhassa,

a-Bir işçinin çalıştırılmasını bir sendikaya girmemesi veya bir sendikadan çıkması şartına tabi tutmak,

b-Bir sendikaya üye olması yahut çalışma saatleri dışında veya işverenin muvafakati ile çalışma saatlerinde sendika faaliyetlerine iştirak etmesinden dolayı bir işçiyi işinden çıkarmak veya başka suretle ona zarar verme maksatları güden hareketlere karşılık gelen hususlarda uygulanacaktır (ilo.org, 2020).

Bu doğrultuda sendika özgürlüğü, çift yönlü bir özgürlük bahşetmektedir (Narmanlıoğlu, 2016: 9-10). Buna göre, sendika özgürlüğü hem bireysel hem de kolektif bir özgürlük bahşetmektedir.

O halde, bireyler bir yandan bireysel özgürlükler dahilinde sendikal faaliyetlerini gerçekleştirebileceği gibi, diğer taraftan kolektif özgürlükler dahilinde örgütlenme hakkını kullanabilirler (Okur, 2013: 70-71).

STİSK m. 25/1 hükmünde, 'İşçilerin işe alınmaları; belli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri, belli bir sendikadaki üyeliği sürdürmeleri veya üyelikten çekilmeleri veya herhangi bir sendikaya üye olmaları veya olmamaları şartına bağlı tutulamaz.' şeklinde sendikal güvence sağlanmıştır.

Türk Hukuku'nda sendika kurabilme ve sendika üyesi olabilme özgürlüğü pozitif (olumlu) sendika özgürlüğü (Çelik vd., 2020: 728; Narmanlıoğlu, 2016: 11), sendika

üyeliğinden çıkabilme özgürlüğü ise negatif (olumsuz) sendika özgürlüğü şeklinde karşılık bulmuştur (Özveri, 2012b: 60-61; Çelik vd., 2020: 728).

Olumlu ve olumsuz sendika özgürlüğünü güvence altına alan STİSK'nin 25. maddesinin (1), (2) ve (3). fıkralarında hizmet sözleşmesinin devamı müddetince sendikaya üye olan işçiler ile sendikaya üye olmayan işçiler veya başka bir sendikaya üye işçiler arasında herhangi bir ayırım yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla hukukumuzda işçiler arasında sendikal nedenlerle ayırmacılık yapılması yasaklanmıştır (Günay, 2017: 353).

İşverenin sendikal nedenlerle işe işçi alımında, iş ilişkisinin devamında ve iş ilişkisinin sona ermesinde ayırmacılık yapması söz konusu değildir (Özkaraca, 2013: 200-201). Bu nedenle işverenin işçilerin sendikal faaliyetlerini engellememesi gerekir. Zira işçiler istedikleri zaman istedikleri sendikaya üye olabilir veya üyelikten çıkabilir. Zira işçilerin sendikal hakları 6356 sayılı STİSK'nin yürürlüğe girmesi ile güvence altına alınmıştır.

Bu doğrultuda, işçiler sendika özgürlüğüne sahiptir ve bu nedenle işçilere baskı yapılması söz konusu değildir (Karabacak, 2018: 49). Zira sendika özgürlüğü kapsamında işçiler sendikal güvence altındadır. (Urhan, 2005: 62). STİSK'nin 'sendika özgürlüğünün güvencesi' başlığını taşıyan 25. maddesine göre işçilerin sendika üyesi olmaları veya olmamaları, çalışma saatleri dışında veya işverenin izin vermesi halinde çalışma saatlerinde işçi kuruluşlarının faaliyetlerinde yer almaları veya sendikal faaliyetlere katılmaları nedeniyle işten çıkarılmaları veya ayırmacılığa maruz kalmaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla işe girişte ve iş akdinin devamında işçilerin sendikal faaliyetleri kısıtlanmamalıdır. Aksi halde sendikal güvenceden bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Söz konusu açıklamalardan hareketle gerek uluslararası alanda gerek Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında sendika hakkı ve özgürlüğüne hukuki bir güvence verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu güvence, kaynağını Anayasa'dan almaktadır. Vaka, sendika hakkı ve sendika özgürlüğünün temeli insan haklarına dayanmaktadır.

O halde sendika hakkı ve sendika özgürlüğünün kısıtlandığı ya da ortadan kaldırıldığı bir ortamda insan haklarına saygıdan bahsetmek söz konusu değildir. Böyle bir ortamda demokrasiden bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Zira demokrasinin bir gereği olarak sendikal hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmaması hatta sendikal hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde sendikal güvenceden bahsetmek mümkün olacaktır.

4. İş Güvencesi ve Sendikal Güvencelere Etkisi: Sağlanan Hukuki Korumalar

4.1. İş Güvencesi

4.1.1. İş Güvencesine Genel Bir Bakış

İş hukuku sistematığı içinde işçi işveren arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların sona erebilmesi, ekonomik açıdan işverene bağlı olan işçilerin emeğinin korunabilmesi ve iş barışının tesis edilebilmesi adına uygulamaya konan çeşitli tedbirler bulunmaktadır. Bu tedbirlerin başında iş güvencesi gelmektedir (Yiğit, 2012: 196). Bu şekilde işçi ile işveren arasındaki iş ilişkisinin korunması ve işçiye iş yönünden bir güvencenin sağlanması mümkün olmaktadır (Makas, 2003: 101).

İş güvencesi, işçinin işini güvence altına alan bir sistemdir (Şakar, 2020: 189). Bu şekilde işverenin işçinin sözleşmesini keyfi şekilde feshetmemesi ve işçinin işverenin yapacağı feshe karşı korunması imkanı doğmaktadır (Centel, 2020: 11-12).

Verilen bu güvence ile bir işverene bağımlı çalışan, kendisinin ve ailesinin geçimini ancak aldığı ücret ile temin eden işçilerin çalışma hakkının gasp edilmemesi, işverenin işçiye yönelik haksız tasarruflarının engellenmesi sağlanmaktadır (Çağlar, 2010: 3; Bakan ve Büyükeşe, 2004: 36-37). Böylelikle işçinin mevcut çalışma şartlarının korunması ve bu yönde de bir güvencenin getirilmesi mümkün olmaktadır (Kwabiah vd.,2016: 20-21).

4.1.2.İş Güvencesi Kavramı

İş güvencesi temelde işçinin işini korumaya yönelik ortaya çıkan bir kavramdır (Mwangangi ve Nahashon, 2018: 1005; Yılmaz, 2011: 1-2; Erdem Optur, 2005: 3). Bununla birlikte, iş güvencesi kavramı, 'çalışma hakkının korunması', 'feshe karşı koruma', 'iş ilişkisinin sürekliliğinin sağlanması' gibi şekillerde de ifade edilebilmektedir (Yavuz, 2010: 4).

İş güvencesi kavramının kapsam itibarıyla ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Dar anlamda iş güvencesi özü itibarıyla işçinin feshe karşı korunmasını, geniş anlamda iş güvencesi ise işverenin fesih hakkına yönelik tüm sınırlamaları ve oluşan zararın giderilmesi açısından alınan tüm önlemleri ifade etmektedir (Çağlar, 2010: 3).

Belirtmek gerekir ki, iş güvencesi kavramı, farklı şekillerde ifade edilebilen bir kavram olmakla birlikte, ekseriyetle çalışma hakkının korunması şeklinde ele alınmaktadır (Görmüş, 2004: 2).

4.1.3.İş Güvencesinin Amacı

İş güvencesi, işçilerin işini kolay bir şekilde kaybetmesini engellemek amacıyla oluşturulan bir mekanizmadır (Evren, 2013: 21-22; Vardar, 2021: 6-7). Bu şekilde hem bireyin hem de toplumun menfaati korunmaktadır (Süzek, 2020: 592-593). İşçinin işine bir güvence getirilerek bireysel ve toplumsal menfaatlerin korunması amaçlanmaktadır (Eyrenci vd., 2017: 196).

İş güvencesi ile işçinin yegane geçim kaynağı olan ücretinin korunması, iş sürekliliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca iş güvencesi ile işçinin iradesi dışında işini kaybetmesi halinde oluşabilecek sosyal ve ekonomik zorluklara karşı işçinin korunması da hedeflenmektedir (Yiğit, 2012: 201).

Hemen belirtelim ki, iş güvencesi işçiye iş yönünden bir koruma getirmeyi amaçlamakla birlikte, işverenin fesih hakkının tamamen ortadan kaldırmayı değil, sınırlandırılmayı amaçlamaktadır (Aras, 2015: 430).

4.1.4.İş Güvencesinin Niteliği

İş güvencesi işçi ile işveren arasındaki iş ilişkisine süreklilik sağlayan, koruyucu yönü ön plana çıkan normatif nitelikte düzenlemeler ihtiva etmektedir (Çağlar, 2010: 3). Ayrıca, iş güvencesi ile işverene bir sınırlama getirmektedir. Bu nedenle iş güvencesi düzenlemeleri sınırlayıcı niteliktedir (Centel, 2020: 11-12). Bunun yanında iş güvencesi kapsamında işverene bir sınırlama getirilerek bireysel ve toplumsal menfaatler gözetildiği için iş güvencesi

hükümleri kamu düzenine ilişkin mutlak emredici (buyurucu) nitelikte düzenlemeler getirmektedir (Narter, 2018: 33).

İş güvencesi ile işverenin geçerli nedene dayanmaksızın herhangi bir neden ortaya koymadan feshine bir kısıtlama getirilmiş ve işverenin buna riayet etmemesinin sonucu da parasal bir tazminata bağlanmıştır. Bu şekilde iş güvencesinin yaptırım yönü de bulunmaktadır (Yavuz, 2010: 7).

4.1.5. İş Güvencesinin Sağladığı Koruma

İş güvencesi işçinin kolay şekilde işini kaybetmemesini sağlayan bir yapıya sahiptir (Sanyal vd., 2018: 204). Ancak, iş güvencesi işçinin hiçbir surette iş akdinin feshedilemeyeceği anlamına gelmeyip, haklı ve objektif bir neden olmaksızın keyfi şekilde iş akdinin feshedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Zira mutlak bir güvencenin olduğu kati bir güvencenin sağlanması mümkün bulunmamaktadır (Yavuz, 2010: 5).

İşveren, iş güvencesi kapsamındaki işçilerin sözleşmesini ancak geçerli nedenin varlığı halinde feshedebilmektedir (Manav, 2009: 7). Bir başka ifadeyle işverenin geçerli bir sebebe dayanması gerekmektedir (Demir, 2006a: 350-351).

İşverenin geçerli nedene dayanmadan işçinin sözleşmesini feshetmesi halinde yapılan fesih geçersiz fesih olmaktadır (Baycık, 2006: 115-116). Ancak, geçerli sebebin varlığı tek başına yeterli değildir. Geçerli sebep bulunsa dahi, işveren fesih için gerekli şartları yerine getirilmeden işçinin sözleşmesini feshetmişse yapılan bu fesih aynı şekilde geçersiz fesih olmaktadır (Akyiğit, 2021: 324-325).

Belirtmek gerekir ki işverenin, aldığı ücretten başka geçim kaynağı olmayan işçi karşısında daha üstün bir konumda olması nedeniyle çalışma hayatına devletin müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Zira devletin temel hedeflerinin başında iş yaşamında işçi ve işveren arasında bir denge kurma ve sosyal adaleti sağlama düşüncesi bulunmaktadır. Bu nedenle çalışanlar açısından iş güvencesinin getirilmesi devlet adına bir zorunluluk olmuştur (Yavuz, 2010: 14). Böylelikle iş güvencesinin sağlanması ve istihdamın korunması yönünde adımlar atılmıştır (Clark ve Vinay, 2005: 30-31).

İş güvencesine yönelik yasal düzenlemeler modern iş hukuku sisteminin gelişiminde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle Batı ülkeleri, bu konunun önemini erken fark etmiş ve bu yönde yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu gelişmelerin üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nde geç de olsa iş güvencesine yönelik yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği düşüncesi kabul görmüştür (Aras, 2015: 431).

Bu doğrultuda ILO tarafından 02.06.1982 tarihinde kabul edilen Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 sayılı ILO Sözleşmesine Türkiye Cumhuriyeti de 09.06.1994 tarihinde taraf olmuş ve 27.10.1994 tarihinde Resmi Gazete'de ilan edilmiştir (RG: T.27.10.1994, S.22094).

158 sayılı ILO Sözleşmesi'nin onaylanması iç hukukta iş güvencesine yönelik kanuni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle ilk olarak 4773 sayılı yasa kabul edilmiş (RG: T.15.08.2002, S.24847), akabinde bazı değişikliklerle 4773 sayılı kanun ile getirilen düzenlemeler 22.05.2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu'nda yer almıştır (RG: T.10.06.2003, S.25134).

Böylelikle ilk defa Türkiye Cumhuriyeti'nde bir iş kanununda iş güvencesi konusu düzenlenmiştir. Zira daha önce yürürlükte bulunan iş kanunlarında iş güvencesi düzenlenmiş değildi. İş güvencesi, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 18. vd. maddelerinde hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla İş K. yürürlüğe girmeden önce işveren feshine karşı işçileri koruyucu etkili bir mekanizma bulunmamaktaydı (Süzek, 2020: 590). Ancak, işçilerin iş güvencesi hükümlerinden yararlanabilmesi için belli şartlar aranmaktadır. Bu şartları sağlayan işçiler iş güvencesinden faydalanabilmektedir.

Bu doğrultuda bir işçinin iş güvencesi kapsamında olan bir işçi olabilmesi için; işyerinde fesih tarihi itibarıyla en az 30 işçinin bulunması, işçinin işyerinde en az 6 ay kıdeminin olması, işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışıyor olması, işçinin belli koşulları taşıyan işveren vekili sıfatını taşıması gerekmektedir.

Buna göre, işçinin işletmenin bütününü sevk ve idare eden işveren vekili veya yardımcısı sıfatına haiz olmaması veya işyerinin bütününü sevk ve idare eden ve işe işçi alma ve işten çıkartma yetkisi ile donatılmış işveren vekili sıfatını taşıması gerekmektedir (Göktaş, 2008: 29). Ayrıca belirtmek gerekir ki, belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçinin sözleşmesini işverenin bildirimli fesih yoluyla feshetmesi için, işverenin yazılı fesih bildiriminde bulunması gerekir. Ancak, işverenin yazılı fesih bildiriminde bulunması yeterli değildir. İşverenin fesih bildiriminde fesih nedenini açık ve kesin olarak belirtmesi gerekmektedir.

Fesih nedenin, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin yahut işin gereklerinden kaynaklanan bir neden olması gerekmektedir. Ayrıca, işveren sözleşmeyi işçinin yetersizliği veya olumsuz davranışlarına dayanarak feshedecekse, fesihden önce işçinin savunmasını almış olmalıdır. İşveren işçinin sözleşmesini feshetme yoluna gidecekse feshin son çare olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle işverenin son çare ilkesine uyması gerekmektedir.

Söz konusu açıklamalardan hareketle işveren işçinin sözleşmesini feshetmemek için her yola başvurmuş olmalıdır. Buna göre işveren işyerinde başka bir bölümde işçiyi çalıştırma imkanına sahipse önce işçiyi orada çalıştırmakla yükümlüdür. İşverenin bu yola başvurduktan sonra işçinin yetersizliği ya da olumsuz davranışlarının devamı halinde, işverenin işçinin sözleşmesini feshetmesi gerekir (Tulukçu, 2017: 243-245).

İşçinin yetersizliği ya da olumsuz davranışları, işçinin kişiliğinden kaynaklanan nedenlerdir (Demir, 2006a: 375-376). Ancak, işçinin savunması alınmadan davranışı veya yetersizliği gerekçe gösterilerek sözleşmesinin feshi veya yukarıdaki koşullara uyulmadan yapılan fesih, usulsüz fesih olacaktır (Özcan, 2016: 133).

Anlaşılaacağı üzere, geçerli nedenler haklı nedenle fesih nedenleri ağırlığında olmayan ancak işçinin iş görme borcunu ve işyerinin normal seyrini olumsuz olarak önemli ölçüde etkileyen nedenlerdir (Kaplan, 2020: 215).

O halde geçerli nedenler, belirli veya belirsiz süreli iş akdinin derhal feshi için aranan haklı nedenleri oluşturan nedenler olmayıp; ancak iş akdinin bildirimli fesihle sona erdirilmesini meşru kılan nedenlerdir şeklinde ifade edilebilir (Yavuz, 2010: 34).

İşveren iş güvencesi kapsamında olan işçilerin sözleşmesini geçerli nedenle feshedebilmektedir. Ortada geçerli bir neden yokken işveren iş güvencesi kapsamındaki işçinin sözleşmesini feshettiğinde, işçi işe iade talebinde bulunabilmektedir (Gerek, 2015: 2). Ancak, iş sözleşmesini işçi feshetmişse, işçi işe iade talebinde bulunmamaktadır (Narmanlıoğlu, 2016: 504).

İş güvencesi kapsamında olan işçinin sözleşmesi işveren tarafından feshedildiğinde, işçi feshin geçerli nedene dayanmadığını veya fesih bildiriminde sebep gösterilmediğini iddia etmekte ise işe iade sürecini başlatabilmektedir. Bu durumda zorunlu arabuluculuk gündeme gelecektir. Buna göre, işçinin feshin geçersizliği iddiasıyla işe iade sürecinde ilk olarak arabulucuya gitmesi gerekmektedir. Feshin geçersizliğini iddia eden işçinin fesih bildiriminin tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde işe iade talebiyle arabulucuya başvurması zorunludur. Arabuluculuk görüşmeleri sırasında işçi ile işveren anlaşamazsa işçi son tutanağın düzenlendiği tarihten itibaren iki hafta içinde iş mahkemelerinde dava açabilmektedir.

Yargıtay'a göre, işe iade süreci sonunda işçinin işe iadesine karar verilmesi halinde işverenin 1 ay içinde işçiyi işe başlatması gerekmektedir. Bu nedenle işveren işçiyi işe başlatmak üzere davette bulunmaktadır. Ayrıca, Yargıtay işverenin işçiyi işe başlatmak üzere gönderdiği davette samimi olması gerektiğini ifade etmiştir (Y9HD, T.08.05.2019, E.2017/18305, K.2019/10306).

Görülüyor ki, iş güvencesinin temelinde işçinin emeğinin korunması, keyfi şekilde işten çıkartılmasının engellenmesi düşüncesi yatmaktadır. Ancak, her durumda iş güvencesi söz konusu olmamakta, iş güvencesinin söz konusu olabilmesi için mevzuatın öngördüğü şartların sağlanması gerekmektedir (Yavuz, 2010: 19-20).

İş güvencesi ile ilgili yapılan bu açıklamalar doğrultusunda iş güvencesinin sendikal güvencelere etkisini ele almak isabetli olacaktır. Bu şekilde iş güvencesinin sendikal güvencelerin sağlanmasında nasıl bir hukuki yaptırım öngördüğünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Zira STİSK ve İş K haklı bir sebep olmaksızın sendikal nedenlerle işçiyi işten çıkartan işverene tazminat ödeme yükümlülüğü getirmiştir. Bu şekilde yaptırım getirilerek sendikal güvencelerin sağlanması amaçlanmıştır.

4.2. İş Güvencesinin Sendikal Güvencelere Etkisi ve Sağlanan Hukuki Korumalar

İlk olarak 4773 sayılı kanunun ve akabinde 4857 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile belirli şartlar kapsamında işçilere iş güvencesi sağlanmış, getirilen bu güvence sendikal güvenceleri de etkilemiştir. Zira sendikal haklarını kullanan ve sendikal nedenlerle iş akdine son verilen işçiler açısından iş güvencesi kapsamında olanlar ile iş güvencesi kapsamında olmayanlar şeklinde bir ayırım söz konusu olmuştur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, işverenin sendikalı olan işçilerle sendikalı olmayan işçiler arasında veya işverenin işaret ettiği sendikaya üye olan işçiler ile diğer işçiler arasında ya da sendikal faaliyette bulunan işçiler ile sendikal faaliyette bulunmayan işçiler arasında veyahut sendikal faaliyetlerine son veren işçilerle sendikal faaliyetlerini sonlandırmayan işçiler arasında ayırım yapması söz konusu değildir (Özkaraca, 2013: 204-205). Bu nedenle işçiler arasında ayırım yapılması halinde, örneğin sendikal faaliyette bulunan işçinin işten çıkartılması halinde işverenin sendikal tazminat ödemesi gerekmektedir (Sur 2013: 333). Bu

durumda sendikal tazminatın belirlenmesi açısından iş güvencesi kapsamında olan işçiler ile iş güvencesi kapsamında olmayan işçilere hangi hükümlerin uygulanacağını belirlemek isabetli olacaktır.

STİSK m. 25/4 hükmünde sendikal nedenlerle iş akdine son verilen işçinin sendikal tazminat talebinde bulunabileceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda, İşK.m.18 vd. hükümleri uyarınca belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan, en az 6 ay kıdemi bulunan, çalıştığı işyerinde en az 30 işçi bulunan, işyerinde belli pozisyonlarda görevlendirilmiş işveren vekili konumunda olmayan, dolayısıyla iş güvencesi kapsamında olan işçiler de sendikal nedenlerle işten çıkartılmışsa sendikal tazminat talebinde bulunabilmektedir. Bu bağlamda sendikal nedenler ile iş akdine son verilen işçinin sendikal tazminat talebinde bulunabilmesi için iş güvencesi kapsamında olup olmamasının bir önemi yoktur (Narter, 2018: 309). Ancak, iş güvencesi kapsamında olan işçiler kötü niyet tazminatı yerine sendikal tazminat talep edebilmektedir. Zira sendikal tazminat mahiyeti itibarıyla kötü niyet tazminatının özel bir şeklidir. Bu nedenle yargılama sürecinde işverenin bir yandan sendikal tazminata bir yandan da kötü niyet tazminatına mahkum edilmesi söz konusu olmayacaktır. Kötü niyet kavramı, en geniş haliyle 'objektif iyi niyet kurallarının' ihlali anlamına gelmektedir (Süzek, 2020: 579).

Buna örnek olarak, işverenin 6 aylık kıdem şartı hariç iş güvencesine ilişkin diğer şartları sağlayan işçinin sözleşmesini, işçinin 6 aylık kıdemini tamamlamasına kısa bir süre kala feshetmesi halinde işverenin yaptığı fesih kötü niyetli fesih olmaktadır (Gerek, 2015: 9-10). Ancak, iş güvencesi hükümlerine tabi olan işçinin sendikal nedenle işten çıkartılması halinde işçinin kötü niyet tazminatı talep etmesi söz konusu olmamaktadır (Süzek, 2020: 578).

Yargıtay'a göre, sendika üyeliği ya da sendikal faaliyetlerde bulunması nedeniyle işverenin iş güvencesi kapsamında olan işçisinin sözleşmesini feshetmesi durumunda, işçinin sendikal tazminat talep etmesi gerekmektedir (Y.9.HD, T.14.03.2007, E.2006/21685, K.2007/6653; Y.9.HD, T.01.10.2010, E.2008/34805, K.2010/266447; Y.9.HD. T.25.05.2011, E.2009/14308, K.2011/15448, Y.9.HD. T.27.02.2014, E.2011/53638, K.2014/6340; Y.9.HD. T.06.02.2008, E.2007/21774,k.2008/13454;).

Bu doğrultuda, iş güvencesi kapsamında olan ve sendikal nedenle iş akdine son verilen işçi sendikal tazminat talep edebilmektedir. Ancak, şu hususu belirtmek gerekir ki, işçi mutlaka sendikal tazminat talep etmek zorunda değildir. Zira iş sözleşmesi sendikal nedenle feshedilen iş güvencesi kapsamındaki işçi sendikal tazminat talep etmeyip, işe iade talebinde de bulunabilir. Buna göre, işçi sendikal tazminat talebinde ya da işe iade talebinde bulunabilmektedir (Süzek, 2020: 586).

Belirtmek gerekir ki, işçilere sendikal nedenlerle ayrımcılık yapılması söz konusu değildir. Aksi halde işveren eşitlik ilkesini ihlal etmiş olacaktır (Özkaraca, 2013: 204-205). Zira işçiler serbestçe sendikal faaliyette bulunabileceği gibi, istediği sendikaya da serbestçe üye olabilmektedir. Bu sebeple işverenin işçinin sözleşmesini feshetmesi halinde yapılan bu fesih sendikal nedenle yapılan fesih olmaktadır (Sur, 2013: 333). Ayrıca, işverenin sendikal nedenle işçinin sözleşmesini feshetmesi halinde yapılan fesih haksız fesih olmaktadır. Bu nedenle iş güvencesi kapsamında olmasa dahi işverenin sendikal nedenlerle işçisini işten çıkartması söz konusu değildir. Zira iş güvencesi kapsamına giren ya da girmeyen sendikal nedenler ile iş akdine son verilen tüm işçiler sendikal tazminat talebinde bulunabilmektedir (Narter, 2018:

309). Bu durumda sendikal nedenlerle ayrımcılık yapılmış ve işçi işten çıkartılmışsa işçinin 1 yıllık ücretinden az olmamak üzere işçi sendikal tazminat isteyebilmektedir. Ancak, iş güvencesinin kapsamına girmeyen ve sendikal nedenle işten çıkartılan işçiler işverenden sendikal tazminat yerine kötü niyet tazminatı talep edebilmektedir. Zira İşK.m.17/6 hükmünde İşK.m.18 ile m. 21 hükümlerine tabi olmayan işçilerin kötü niyet tazminatı talep edebileceği düzenlenmiştir.

4857 sayılı İşK.m.17/6 hükmüne göre, ...18 inci maddenin birinci fıkrası uyarınca bu Kanunun 18, 19, 20 ve 21 inci maddelerinin uygulanma alanı dışında kalan işçilerin iş sözleşmesinin, fesih hakkının kötüye kullanılarak sona erdirildiği durumlarda işçiye bildirim süresinin üç katı tutarında tazminat ödenir. Fesih için bildirim şartına da uyulmaması ayrıca dördüncü fıkra uyarınca tazminat ödenmesini gerektirir...(mevzuat.gov.tr, 2021).

Yargıtay'a göre; işverenin sendikal nedenle işçinin sözleşmesini feshetmesi söz konusu değildir. İş sözleşmesinin sendikal nedenle feshedildiği iddiasıyla açılan davada işverenin feshin nedenini ispat yükümlülüğü bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle sendikal nedenle yapılan fesihlerde ispat yükü işverenin üzerindedir. Ancak, işçinin fesih nedeninin işverence ileri sürülen nedene dayanmadığını iddia etmesi halinde, feshin sendikal nedene dayandığını işçinin ispat etmesi gerekmektedir (Y.9.HD. T.02.11.2017, E.2016/34608, K.2017/17263).

Bahse konu açıklamalardan hareketle 4857 sayılı İşK.'nın 18. maddesi ile 22. maddeleri arasında iş güvencesi düzenlenmiştir. Ayrıca, iş güvencesi kapsamında olan işçinin sendikal tazminat talep etmesi de mümkündür (Süzek, 2020: 578).

Bu kapsamda İşK.m.18 vd. hükümleri uyarınca belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan, en az 6 ay kıdemi bulunan, çalıştığı işyerinde en az 30 işçi bulunan, işyerinde belli pozisyonlarda görevlendirilmiş işveren vekili konumunda olmayan, dolayısıyla iş güvencesi kapsamında olan işçiler de sendikal nedenlerle işten çıkartılmışsa sendikal tazminat talebinde bulunabilmektedir. STİSK m. 25/4 hükmü uyarınca sendikal nedenlerle iş akdine son verilen işçinin sendikal tazminat talebinde bulunabileceği düzenlenmiştir. Ancak, iş güvencesi kapsamında olan işçiler kötü niyet tazminatı almayıp onun yerine sendikal tazminat talebinde bulunabilirler. Bu durumda sendikal nedenlerle ayrımcılık yapılmış ve işçi işten çıkartılmışsa işçinin 1 yıllık ücretinden az olmayacak şekilde sendikal tazminata hükmedilmesi yerinde olacaktır. Ancak, sendikal nedenlerle iş sözleşmesi feshedilen iş güvencesi kapsamındaki işçinin sendikal tazminat talep etmeyip, işe iade talebinde bulunması da mümkündür. Bir başka ifadeyle işçi sendikal tazminat talebinde ya da işe iade talebinde bulunabilmektedir (Süzek, 2020: 586).

Anlaşılabacağı üzere, işçilere sendikal nedenlerle ayrımcılık yapılması söz konusu değildir. Aksi halde işveren eşitlik ilkesini ihlal etmiş olacaktır (Özkaraca, 2013: 204-205). Bu nedenle sendikal nedenlerle işçiler arasında ayrımcılık yapılması halinde, örneğin işçinin sendika üyeliği veya sendikal faaliyet nedeniyle işten çıkartılması durumunda işçinin sendikal tazminat talep etmesi mümkün olacaktır (Sur 2013: 333). Ayrıca, iş güvencesi kapsamına girsin ya da girmesin sendikal nedenler ile iş akdine son verilen işçi sendikal tazminat talebinde bulunabilmektedir (Narter, 2018: 309).

SONUÇ

Sendikal güvenceler temelde sendika hakkı ve sendika özgürlüğü ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle işçilerin serbestçe sendikal haklarını kullanması ve özgürce sendikal faaliyetlerde bulunması esastır. O halde sendikal hak ve özgürlüklere yönelik sınırlayıcı müdahalelerin kabul edilmesi söz konusu değildir. Ancak, uygulamada işçilerin sendikal hak ve özgürlükleri kullanımını noktasında bazı sorunlar yaşanabilmektedir. İşçilerin sendikal haklarını serbestçe kullanması her zaman mümkün olmamaktadır. Zira işverenlerin sendikalaşmayı önlemek üzere birtakım girişimleri olabilmektedir. Buna göre, işverenler işçilerin sendikal tercihlerine müdahale edebilmekte ve işçilere baskı yapabilmektedir. İşverenlerin bu uygulamaları işçiler açısından olumsuz sonuçlar doğurmakta, işçiler gerektiği gibi örgütlenememekte, hak arama mücadelesine girişmemektedir. İşçiler açısından bir diğer olumsuzluk ise, işverenlerin sendikal nedenlerle ayrımcılık yapmasıdır. Nitekim işverenler işe işçi alımında, iş ilişkisinin devamında ve iş ilişkisinin sona ermesinde sendikal nedenlerle ayrımcılık yapabilmektedir. Bu kapsamda işçiler sendikal hak ve özgürlüklerden etkin şekilde faydalanamamaktadır. Bu nedenle işçilerin güvenceli bir ortamda sendikalaşması büyük önem taşımaktadır. Bunun için işçilere sendikal açıdan bir güvence getirilmiştir. Böylelikle işçilerin özgürce sendikalaşması, herhangi bir baskı olmadan sendikal faaliyetlerde bulunması ve bu nedenle işini kaybetmemesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, işverenin sendikal nedenlerle işçiler arasında ayrımcılık yapması söz konusu değildir. İşverenin işe işçi alımında, iş ilişkisinin devamı sırasında ve iş akdinin sona erdirilmesinde sendikal nedenlerle ayrımcılık yapmaması gerekir. Zira işveren sendikal nedenlerle işçiler arasında ayrımcılık yaptığında, sendikal nedenlerle işçilerini işten çıkartması halinde işveren sendikal tazminat ödeme yükümlülüğü altına girmektedir. Bir başka ifadeyle işveren sendikal nedenlerle iş akdini feshettiğinde sendikal tazminat ödemek zorundadır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, iş güvencesi doğrudan sendikal güvence anlamına gelmemektedir. İş güvencesi, İş K'de özel olarak düzenlenen, iş için güvence getirmeyi amaçlayan bir mekanizmadır. Ancak, iş güvencesinin söz konusu olabilmesi için belli şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre, işyerinde fesih tarihinde en az 30 işçinin olması, işçinin o işyerinde en az 6 aydır çalışması, işçinin belli şartları taşıyan işveren vekili sıfatına haiz olmaması, işçinin belirsiz süreli iş akdi ile çalışması gerekmektedir.

Sendikal nedenlerle iş akdine son verilen işçi; iş güvencesinin kapsamına girsin veya girmesin sendikal tazminat talebinde bulunabilmektedir. Ancak, iş güvencesinin kapsamına giren işçiler kötü niyet tazminatı talep edememektedir. Zira sendikal tazminat da özelliği itibarıyla bir kötü niyet tazminatı türüdür.

Ayrıca, işverenin aynı anda iki tazminata mahkum edilmesi söz konusu değildir. Böylesi bir durum hakkaniyetle de örtüşmemektedir. Dolayısıyla işveren, iş güvencesinin kapsamına giren veya girmeyen herhangi bir işçiyi sendikal nedenlerle işten çıkarttığı takdirde sendikal tazminat ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle işverenin sendikal nedenlerle ayrımcılık yapması söz konusu değildir.

Sonuç olarak, sendikal açıdan işçilerin manevra kabiliyetinin engellenmesi, sendikal güvencelere sınırlama getirilmesi mümkün değildir. Zira işçilerin meşru bir temele dayanan

sendikal güvencelerin sağladığı korumadan yararlanması ve bu kapsamda sendikal hak ve özgürlükleri kullanması esastır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bu çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktay, N., K. Arıcı, E. T. Senyen Kaplan (2013). *İş Hukuku*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Akyiğit, E. (2018). "Yeni Sistemde Sendika Üyeliği ve Güvencesi". *Çalışma ve Toplum*, 37 (2), 41-90.
- Akyiğit, E. (2021). *İş Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Andaç F. (2015). Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği ve Sorunlu Sendikalaşma. *International Conference on Eurasian Economies*. (Ed. Selahattin, Sarı, Alp H., İ. Gencer, Sözen). Kazan: Eurasian Economists Association, 09-11 September.
- Aras, T. (2015). "İş Güvencesinden Yararlanmanın Koşulları ve Emredicilik". *TBB Dergisi*, 0 (119), 429-456.
- Astarlı, M. (2013). "6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun Sendikal Güvenceler Konusunda Getirdiği Değişiklikler ve Hukuki Sonuçları". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(1-2), 141-184.
- Aydın, A. (2022). "Sendikalar ve İş Güvencesi: Güvencesiz Sendikacılığa Doğru Mu?". *Emek ve Toplum*, 11 (29), 74-89.
- Aydın, M. (2016). "1982 Anayasası'nda Sendika Kurma Hakkı ve Sınırlanması". *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 61-100.
- AYM T.22.10.2014, E.2013/1, K.2014/161. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151111-10.pdf>.(12.07.2020).
- Bakan, İ. ve T. Büyükbeşe (2004). "Çalışanların İş Güvencesi ve Genel İş Davranışları İlişkisi: Bir Alan Çalışması". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (23), 35-59.
- Bal, Ç. (2016). *İşçi Sınıfının Oluşumunda Sendikalaşma Süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Baycık, G. (2006). "İş Akdini Fesih Sebebinin Değiştirilmesi". *AÜHFD*, 55(1), 115-134.

- Baycık, G. (2014). "6356 Sayılı Kanun'un Uygulanması Bakımından Sendikal Örgütlenme Düzeyi ve İşkolunun Belirlenmesi". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 209-258.
- Case of Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden, 06.02.1976, Application No: 5614/72, p.39-40. [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001- 57 52 "\]}\(19.08.2020\).](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
- Centel, T. (2020). *İş Güvencesi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Clark, A. ve E. P. Vinay (2005). *Job Security and Job Protection*. IZA Discussion, Germany.
- Coşkun, M. (2015). *17-24 Nisan Soma Saha Raporu*. Vahit Yılmaz, Mesut Coşkun, Gülşah Aygün, Süleyman Kahraman, Duygu Topalhan, Sinan Özer, Ayşe Şeyma Özdöşemeci, Leyla Vural, Didem Bayram, Melike Ergen, İmran Yaşar, Özge Kantaş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Çağlar, F. (2010). *İş Güvencesi Kavramı ve İş Güvencesinin Etkilerini Çalışanların Algulamaları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çekirdek, M. (2019). "Türk İş Hukukunda Sendikal Güvenceler". *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2 (2), 33-64.
- Çelik, N., N. Caniklioğlu ve T. Canbolat (2020). *İş Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çil, Ş. (2014). *İş Hukuku Yargıtay İlke Kararları*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Demir, F. (2006a). *Sorularla Bireysel İş Hukuku Cilt I*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Demir, F. (2006b). *Sorularla Toplu İş Hukuku Cilt II*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Demir, F. (2013). "Sendikaların Kuruluşu ve İşleyişi". *Çalışma ve Toplum*, 39(4), 17-42.
- Demir, F. (2018). *İş Hukuku ve Uygulamaları*, İzmir: Albi Yayıncılık.
- Demircioğlu, M. ve T. Centel (2016). *İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Erdem, Optur, G. (2005). *4857 Sayılı İş Yasasının İş Güvencesi Hükümleri ve İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Evren, Ö. K. (2013). *İş Güvencesi El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eyrenci, Ö., S. Taşkent ve D. Ulucan (2017). *Bireysel İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gerek, N. (2014). "İş Kanunu ile Bazı Kanununun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair 6552 Sayılı Kanun'un Düşündürdükleri". *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 25(3-4-5-6), 1-20.
- Gerek, N. (2015). "İşveren Tarafından Gerçekleştirilen Haksız Fesih-Usulsüz Fesih-Kötü Niyetli Fesih". *Karatahta/İş Yazıları Dergisi*, 2015/2, 1-17.
- Göktaş, S. (2008). "İş Sözleşmesinin İşverence Feshi ve İş Güvencesi". *Ankara Barosu Dergisi*. 0 (1). 16-43.
- Görgün, T. (2014). "Soma'da Sendikal Hareketlerin Sıkıntıları". *Elektrik Mühendisliği Odası(EMO)*, 2014/451, 23-26.
- Görmüş, A. (2004). "İş Güvencesi". *İş Güç Dergisi*, 6 (1), 1-10.
- Günay, C. İ. (2017). *Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Güneş, H. (2013). "Sendikal Haklar ve Ülkemizde Kamu Görevlileri Sendikacılığının Gelişimi". *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (1), 62-79.
- [https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home\(12.09.2020\).](https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home(12.09.2020).)

- https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C087 (18.11.2021).
- https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C098(17.10.2020).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf> (13.02.2021).
- <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>(03.08.2020).
- İzmirlioğlu, A. (2010). *Sendikaların Yargılama Alanına İlişkin Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karabacak, E. (2018). *Türk İş Hukukunda Alt İşveren Uygulaması ve Toplu İş Hukukunda Ortaya Çıkardığı Sorunlar*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları-22.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (2014). *Soma Maden Kazasından Hareketle Kömür Madenciliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Özel Raporu*. Ankara.
- Koç, Y. (2007). Türkiye'de Sendikacılık: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*. (Der. F. Sazak). Ankara: EPOS Yayınları.
- Kwabiah, A., V. A. Hodibert ve A. Robert (2016). "Job Security, Job Satisfaction and Organizational Commitment as Correlates of Job Performance among Workers in Takoradi, Ghana". *Africa Development and Resources Research Institute (Adrr) Journal*,7(3), 18-30.
- Makas, R. (2003). "İş Güvencesinin Muhtemel Ekonomik ve Sosyal Etkileri". *Öneri Dergisi*, 5 (19), 101-107.
- Makas, R. (2013). "6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda Sendikaların Kuruluş Esasları". *TAAD*, 4 (15), 155-188.
- Manav, A. E. (2009). *İş Hukukunda Geçersiz Fesih ve Geçersiz Feshin Sonuçları*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Mütevellioğlu, N. (2013). *İşsiz Kalma Korkusu, Sendikaların İşlevselliği ve Sendikal Örgütlenme Hakkı*, V. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, İstanbul: Petrol-İş.
- Mwangangi, N. B. ve Nahashon, L. (2018). "Effect of Job Security on Organizational Performance in Manufacturing Companies in Kenya". *International Journal of Business Management & Finance*, 1(59), 1002-1012.
- Narmanlioğlu, Ü. (2014). *İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Narmanlioğlu, Ü. (2016). *İş Hukuku II Toplu İş İlişkileri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Narter, S. (2018). *İş Güvencesi İşe İade Davaları ve Tazminatlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- National Union of Rail, Maritime and Transport Workers/United Kingdom, 08.04.2014, 31045/10 [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["31045/10"\],"languageisocode":\["TUR"\],"app no":\["31045/10"\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)(14.12.2020).
- Okur, Z. (2013). "6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Bakımından Sendika Üyeliğinin Kazanılması ve Sona Ermesi". *Çalışma ve Toplum*, 39(4), 69-110.
- Özcan, D. (2013). *İş Hukukunda Fesih ve İş Güvencesi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özkaraca, E. (2013). "6356 Sayılı Kanun'da Sendikal Güvenceler". *Çalışma ve Toplum*, 38(3), 173-216.
- Özveri, M. (2012a). *Toplu İş İlişkileri Yasa Tasarısı ve Sendikal Haklar*. İstanbul: Birleşik Metal İş Yayınları.
- Özveri, M. (2012b). *Sendikal Haklar ve 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasası*. İstanbul: Birleşik Metal İş Yayınları.

- Sanyal, S., M. W. Hisamve Z. Baomar (2018). "Loss Of Job Security And Its Impact On Employee Performance – A Study In Sultanate Of Oman". *International Journal of Innovative Research & Growth*, 7 (6), 1-12.
- Selamoğlu, A. (2004). "Örgütlenme Sorunu ve Sendikal Yaşamda Değişim Anlayışı". *Çalışma ve Toplum*, 1(1), 39-54.
- Senyen, Kaplan, E. T. (2020). *Bireysel İş Hukuku*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Sur, M. (2009). "Toplu İş İlişkileri". *Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2006*. Ankara, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi.
- Sur, M. (2013). "Uluslararası Normlar ve 6356 Sayılı Kanun'un Toplu İş Sözleşmeleri ve Grev Hakkındaki Hükümleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 253-278.
- Sur, M. (2013). "6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Uluslararası Normlar Açısından Değerlendirilmesi". *Çalışma ve Toplum*, 4(39), 317-356.
- Sümer, H. H. (2018). *İş Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Süzek, S. (2020). *İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şahlanan, F. (2013). 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Sendikalara İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *İş Hukukunda Güncel Sorunlar-3*. (Ed. A. Güzel ve D. Ugan Çatalkaya). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şakar, M. (2020). *İş Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Şakar, M. (2018). *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Terzioğlu, A. (2017). "Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Bakımından İşçi Sendikası Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi". *Journal of Economics and Political Researches*, 2(4), 84-96.
- Tiryaki, H. (2017). *İşe İade Davalarında İş Sözleşmesinin Feshinde Geçerli ve Geçersiz Nedenler*. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Tulukçu, N. B. (2017). *İş Güvencesi-İşe İade*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tuncay, A. C. ve F. B. Savaş, Kutusal (2017). *Toplu İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tuncay, A. C. ve F. B. Savaş, Kutusal (2019). *Toplu İş Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tunçomağ, K. ve T. Centel (2018). *İş Hukukunu Esasları*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Türkiye Maden İşçileri Sendikası (2010). *Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonuna Sunulan Türkiye Maden İşçileri Sendikası 'nın Görüşleri*.
- Tüysüz, C. (2010). *Uluslararası Belgelerde Sendika Hakkı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uçkan, B. (2013). *Türkiye'de Kamu Görevlileri Sendikacılığı*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Urhan, B. (2005). "Türkiye'de Sendikal Örgütlenmede Yaşanan Güven ve Dayanışma Sorunları". *Çalışma ve Toplum*, 1 (4), 57-88.
- Vardar, M. (2021). *İş Güvencesinde İşyeri Büyüklüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Y9HD, T.08.05.2019, E.2017/18305, K.2019/10306.<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>.(12.11.2020).
- Y.9.HD, T.02.11.2017, E.2016/34608, K.2017/17263.<http://kazanci.com.tr/gunluk/9hd-2016-34608.htm>(17.10.2020).

- Y.7.HD, T.20.10.2016, E.2016/30086, K.2016/17046.<http://www.kazanci.com.tr/gunluk/7hd-2016-30086.htm>(26.11.2020).
- Y.9.HD. T.02.11.2017, E.2016/34608, K.2017/17263.<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> (19.11.2020).
- Y.9.HD. T.27.02.2014, E.2011/53638, K.2014/6340. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> (14.12.2020).
- Y.9.HD. T.06.02.2008, E.2007/21774, K.2008/13454. <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> (07.01.2021).
- Y.9.HD, T.14.03.2007, E.2006/21685, K.2007/6653.<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> (11.02.2021).
- Y.9.HD, T.01.10.2010, E.2008/34805,K.2010/266447.<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm> (19.01.2021).
- Y.9.HD, T.25.05.2011, E.2009/14308, K.2011/15448. <http://ismahkemesi.com/2015/09/sendikal-tazminat-ile-ilgili-yargitay-kararlari/>(17.01.2021).
- Yavuz A. (2010). *Türk İş Hukuku'nda Genel İş Güvencesinin Kapsamı ve Koşulları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, M. (2011). *İş Güvencesi Kapsamında Olan ve Olmayan İşçilerin Belirsiz Süreli İş Sözleşmesinin Feshinden Doğan Haklarının Karşılaştırılması*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yiğit, Y. (2012). "Türk İş Hukuk Açısından İş Güvencesi Uygulamasında En Az Altı Aylık Kıdeme Sahip Olma Koşulu". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 195-241.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, it is aimed to find answers to the questions of what should be understood from the trade union guarantees, what kind of protection the trade union guarantees provide to the workers, and how job security affects the trade union guarantees. In this way, an examination has been made on what should be understood from trade union guarantees in terms of law and the fate of trade union guarantees in terms of job security.

In terms of general features, trade unions are an indispensable part of democracy. For this reason, unionization should not be hindered and supported. Otherwise, there will be no talk of democracy.

Although trade unions are democratic organizations, they are also of great importance for workers. Because, thanks to the trade union, workers can be better organized and thus, violations of rights are prevented. For this reason, workers must organize freely and engage in trade union activities. Therefore, trade union rights and freedoms cannot be restricted for any reason.

For these reasons, trade union rights and freedoms are guaranteed. Accordingly, trade union guarantees mean protecting and not limiting trade union rights and freedoms. In fact, trade union guarantees aim at the development of trade union rights and freedoms. Because in an insecure environment, it is out of question for workers to organize, benefit from their trade union rights and engage in trade union activities.

Trade union guarantees serve a purpose based on the loss of jobs of workers due to trade union reasons. In this way, it is a fundamental goal that workers do not lose their rights due to being

unionized and not be pressured due to their trade union activities. For this purpose, legal arrangements have been made so that workers can carry out their trade union activities in a free environment.

The basis of job security is the idea of securing the job of the workers and not losing their job easily. However, certain conditions have been sought for job security to be in question. Because there is no job security in every situation. There must be certain conditions arising from the worker and the workplace.

In this direction, workers who are covered by job security should benefit more effectively from union guarantees. However, it should be noted that it is not possible to say that workers who are not covered by job security cannot benefit from union guarantees. Workers who are not covered by job security can also benefit from union guarantees.

In this context, union guarantees are the union rights and freedoms granted to all workers. However, the legal protection provided to workers covered by job security in the context of union security differs from workers not covered by job security.

Within the framework of these explanations, it is out of question for the employer to discriminate the workers for trade union reasons. The employer should not discriminate for trade union reasons in hiring workers, during the continuation of the employment relationship and during the termination of the employment contract. Because if the employer discriminates the workers for union reasons and dismisses his/her workers for trade union reasons, the employer is under the obligation to pay trade union compensation.

In addition, job security does not directly mean union security. Job security is a mechanism specifically regulated in the Labor Law that aims to bring security for work. However, certain conditions must be met for job security to be in question.

Accordingly, there must be at least 30 workers at the workplace on the date of termination, the employee must have worked at that workplace for at least 6 months, the employee must not have the title of employer's representative meeting certain conditions, and the worker must work with an indefinite-term employment contract.

However, workers covered by job security cannot claim compensation for bad faith. Because trade union compensation is also a type of bad faith compensation in terms of its nature. In addition, it is not legal for the employer to award two compensations at the same time. Such a situation does not coincide with fairness. Therefore, the employer is obliged to pay union compensation if any worker who is covered by job security or not covered by job security is dismissed for union reasons.

As a result, it is not possible to prevent workers and limit union guarantees from a union point of view. Because it is essential for workers to benefit from the protection provided by trade union guarantees based on a legitimate basis and to use their union rights and freedoms in this context.

However, it is not always possible for workers to freely exercise their trade union rights. Because employers may have some initiatives to prevent unionization. Accordingly, employers can intervene in the trade union preferences of the workers and put pressure on the workers. These practices of employers cause some negativities for workers. Another disadvantage for workers is that employers discriminate for union reasons. Because employers

can discriminate in recruitment, continuation of the employment relationship and termination of the employment relationship due to trade union reasons. In this context, workers cannot effectively benefit from trade union rights and freedoms. For this reason, it is of great importance for workers to unionize in a secure environment. Therefore, a guarantee has been brought to the workers in terms of trade unions.

BİR SAĞLIK KRİZİ OLAN COVID-19 PANDEMİSİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hasan Burak ÇALIYURT¹

Öz

Covid-19 pandemisinin küresel ölçekte ve Türkiye ekonomisi özelinde yaygın, karmaşık ve çok boyutlu ekonomik etkileri tezahür etmektedir. Ekonomik düzlemdeki bu etkiyi en azından içinde bulunduğumuz anda tüm vecheleri ve tüm niteliği ile matematiksel-mutlak bir kesinlikte tespit etmek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca tarihte benzerlerini bildiğimiz salgınların iktisadi etkilerinin tümünden ortaya konulması salgın sürecinin sonunun gelmesi ile mümkün olabilecektir. Ama içinde bulunduğumuz zamanda Dünya ve Türkiye boyutuyla pandeminin etkilerini, makroekonomik performansın izlenebildiği makroekonomik göstergeler üzerinden iktisadi analiz yapabilmek mümkündür. Çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisinin başlangıcı olan 2019 yılı Aralık ayından 2022 yılı başına kadarki dönem kapsamında büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi temel iktisadi göstergeler incelenerek Dünya ekonomisi ve Türkiye ekonomisinin pandemi dolayısıyla maruz kaldığı etkilerin ortaya konulmasıdır. Özellikle Türkiye ekonomisinin Dünya ekonomisi içindeki konumu yanında tarihsel akış ile süregelen iktisadi, siyasi ve hukuki nitelikteki yapısal sorunları bağlamında çözüm önerilerine de yer verilecektir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasına dayalı betimsel yöntemdir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinin yapısal reform gereğini belirginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kriz
İstihdam
İşsizlik
Enflasyon
Covid-19 Pandemisi

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 05.07.2022
Kabul Tarihi : 10.09.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. e-posta: burakcaliyurt@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8416-7187

AN EVALUATION ON THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC, A HEALTH CRISIS, ON MACROECONOMIC PERFORMANCE

Abstract

The widespread, complex and multidimensional economic effects of the Covid-19 pandemic on a global scale and in our country are manifested. It does not seem possible to determine this effect on the economic plane with a mathematical-absolute certainty, at least at present time, in all its aspects and in all its quality. In addition, revealing the economic effects of the epidemics, of which we know similar in history, can be revealed with the end of the epidemic process. However, as of the moment we are in, it is possible to analyze the effects of the pandemic in terms of the world and Turkey, through macroeconomic indicators where macroeconomic performance can be monitored. The aim of the study is to examine the basic economic indicators such as growth, inflation and unemployment within the scope of the period from December 2019, the beginning of the Covid-19 pandemic, to the beginning of 2022, and to reveal the effects of the global economy and the Turkish economy due to the pandemic. In addition to the position of the Turkish economy in the world economy, solution proposals will also be included in the context of the ongoing economic, political and legal structural problems with the historical flow. The method of the study is descriptive method based on literature review. The findings obtained as a result of the research make clear the need for structural reform of the Turkish economy.

Keywords

Crisis
Employment
Unemployment
Inflation
Covid-19 Pandemic

Article Info

Research Article

Received : 07.05.2022
Accepted : 09.10.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Çaliyurt, H.B. (2022). Bir Sağlık Krizi Olan Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Performansa Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 25-56.

Citation Information: Caliyurt, H.B. (2022). An Evaluation on the Effects of the Covid-19 Pandemic, A Health Crisis, on Macroeconomic Performance. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 25-56.

GİRİŞ

Pandemi, epidemi ve endemi kavramlarının salgın ile benzer nitelikte ama ayrı anlamlara gelmesine rağmen aynı anlamda kullanılabilir. Pandemiler, bir hastalığın bir coğrafi bölgede ve bir popülasyon grubunda devamlı şekilde var olmasıdır. Epidemi, salgın olarak adlandırılırken hastalığın normal boyutlarını aşan şekilde yayılmasıdır. Pandemi ise küresel ölçekte bulaşıcı hastalığın yayılması durumudur.

Endemi, bir hastalığın bir coğrafi bölgede ve bir popülasyon grubunda devamlı şekilde var olmasıdır. Epidemi, salgın olarak adlandırılırken hastalığın normal boyutlarını aşan şekilde yayılmasıdır. Pandemi ise küresel ölçekte bulaşıcı hastalığın yayılması durumudur.

İlk vakası 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan yerleşim yerinde tespit edilmesiyle Corona virüs kaynaklı Covid-19 pandemisi kısa sürede menşei ülkeden küresel ölçekte ülkelere sirayet etmiş ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) salgının pandemi boyutlarına ulaştığını 11 Mart 2020 tarihinde ilan etmiştir.

İnsanlığın tarihsel süreçte kolera, dang humması, çiçek hastalığı, veba, AIDS, grip, SARS-CoV, tüberküloz ve Batı Nil hastalığı gibi çeşitli pandemileri tecrübe ederek yol almıştır. MS 541-750 yılları arasındaki Etiyopya kaynaklı ve yaşadığımız Anadolu coğrafyasına kadar etkili olan Jüstinyen Vebası, bilinen ilk salgın olarak değerlendirilmektedir (Retief ve Cilliers, 2005; Özkoçak vd., 2020; Sülkü vd., 2021: 348)

1348 yılındaki Kara Veba, Asya ve özellikle Avrupa kıtasında ortaçağda 200 milyon insanın canına mal olurken tarihteki en ölümcül pandemilerden öne çıkanlarındandır (Yıldırım, 2020: 1337).

1900'lü yıllarda ise 3 pandemi, dünya ölçeğinde insan hayatında ve ekonomik gelişmede önemli kayıplara neden olmuştur. Bunlar;

- 1918 ile 1919 yıllarında görülen İspanyol gribi,
- 1957 ile 1958 tarihlerinde yaygın olan Asya gribi ve
- 1968 ile 1969'lu yıllardaki Hong Kong gribidir (WHO, 2011; Qui vd., 2017: 3; Sülkü vd., 2020: 348).

Sosyal ve ekonomik alanlarda neden olduğu etkilerle öne çıkan sözü edilen salgınlar sonrası, iktisadi etkilerin ortaya konulması gereği, zaman içinde belirgin hale gelmiştir. Bu etkilerden özellikle iktisadi alanın toplumsal boyuta karşılık gelen yönünü oluşturan makroekonomik boyut, toplumun genelini ilgilendirmesi sebebiyle önem arz etmektedir. Makroekonomik performansın değerlendirilmesinde ise çeşitli çalışmalarda farklı ölçütlerin/göstergelerin tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu gösterge seçiminde, Atoyan ve Conway adlı araştırmacılar üç tip göstergenin kullanılabilirliğini ifade etmişlerdir. Bunlar mali fazla, cari fazla ve reel büyüme oranıdır (Atoyan ve Conway, 2006: 101; Taşar 2010: 85). Çalışmada ise başta büyüme olmak üzere cari denge ve temel istihdam göstergelerinin kullanılması tercih edilmiştir.

Literatüre bakıldığında pandemilerin orta ve uzun vadeli makroekonomik etkilerine ilişkin bilgiler kısıtlı seviyededir. Az sayıdaki çalışmalardan biri olan Jorda ve arkadaşlarınca gerçekleştirilen çalışmada, XIV. Yüzyıla kadarki bilinen pandemilerin makroekonomik etkileri bölgesel ve ulus boyutunda araştırılmıştır. (Jorda vd., 2020:1; Karaoğlu, 2020:20).

Bir kısım çalışmalarda 1918-1919 yıllarında küresel ölçekteki grip salgınının tüm insanlığın 1/3'ünü etkilediği, devasa parasal maliyetlere dikkat çekilmektedir ve günümüz

pandemisinde ise yaygın panik ortamı ile bu kayıpların daha da yoğunlaşabileceği dile getirilmektedir (Crosby, 2003; Cinel, 2020: 127). Dönemin savaş koşulları nedeniyle devletlerin bilgi paylaşımına kapalı tutumları, sözü edilen salgının tıbbi niteliği, topluma yayılan iktisadi ve sosyal etkileri yanında nüfus kayıpları konusunda yeterli bilgiler ancak 1930'lu yıllarda şekillenmeye başlamıştır (Cinel, 2020: 127). Söz konusu araştırmada pandemiler, savaşlar ile analize dâhil edilirken savaşların sermaye üzerindeki yıkıcı ve işgücü kaybı şeklindeki etkileri belirtilmektedir. Buna karşın pandeminin işgücü kaybı ve servet azalmasını telafi amaçlı olarak tasarruflarda artış eğilimiyle farklılaşan etkiler de vurgulanmaktadır (Jorda vd., 2020:13; Karaoğlu, 2020:21).

Pandeminin ekonomik etkilerini tasvir etmeye yönelik bir takım çalışmalarda, 2008 mali krizinden daha ağır ve yaygın olumsuz etkinin yaşandığını belirtmektedir (Shehzad vd., 2020: 1). Araştırmacılardan bir kısmı ise savaş dışında kamu otoritesinin ve özel sektörün geçtiğimiz asır içinde böylesine güç bir durum ile karşılaşmadığını vurgulamaktadırlar. (Hall vd., 2020; Yıldırım, 2021: 283). Ayrıca insanlığın bu pandemi ile bağlantılı ortaya çıkan neticeler karşısında davranış kalıplarını şekillendirmelerinde, başvurabilecekleri tarihsel tecrübenin yetersiz olduğu ifade edilmekte olduğu görülmektedir (Laato vd., 2020: 1; Yıldırım, 2021: 284).

2006 yılında yayınlanan bir çalışmada ise pandeminin makroiktisadi etkilerinin hayli yüksek bir şekilde gerçekleşecek durgunluk ile benzeşeceği öngörülmüştür (Jonung ve Roeger, 2006 :13; Karaoğlu, 2020: 21). Çalışmada arz açısından, çalışma saati kayıpları talep açısından ise psikolojik şekilde toplumun hastalığın yayılmasını engelleme çalışmalarının olumsuz etkilerin ortaya çıkışına kaynak teşkil ettiği belirtilmektedir (Jonung ve Roeger, 2006:8-11; Karaoğlu, 2020: 21).

1. Covid-19 Pandemisine İlişkin Küresel Belirsizlik ve Küresel Ekonomik Durum

Bu bölümde Covid-19 pandemisine ilişkin küresel çaptaki belirsizlik durumu ve belirsizliğe karşı yürütülen mücadele, belirsizlik kavramıyla ilgili endeksler ve makroekonomik analize ait büyüme ve enflasyon verileri yardımıyla açıklanmaktadır.

1.1. Covid-19 Pandemisi, Pandemi ile Küresel Belirsizliklerle Mücadele ve Belirsizlik Endeksi

2019 çıkışlı Covid-19 pandemisi 2021 yılında da milyarlarca insanın sağlığı ve refahı üzerinde zararlı bir etki yaratmaya, dünya çapında ekonomileri mahvetmeye ve eşitsizliği kötüleştirmeye devam ettiği gözlemlenmektedir (World Bank, 2021b: 10).

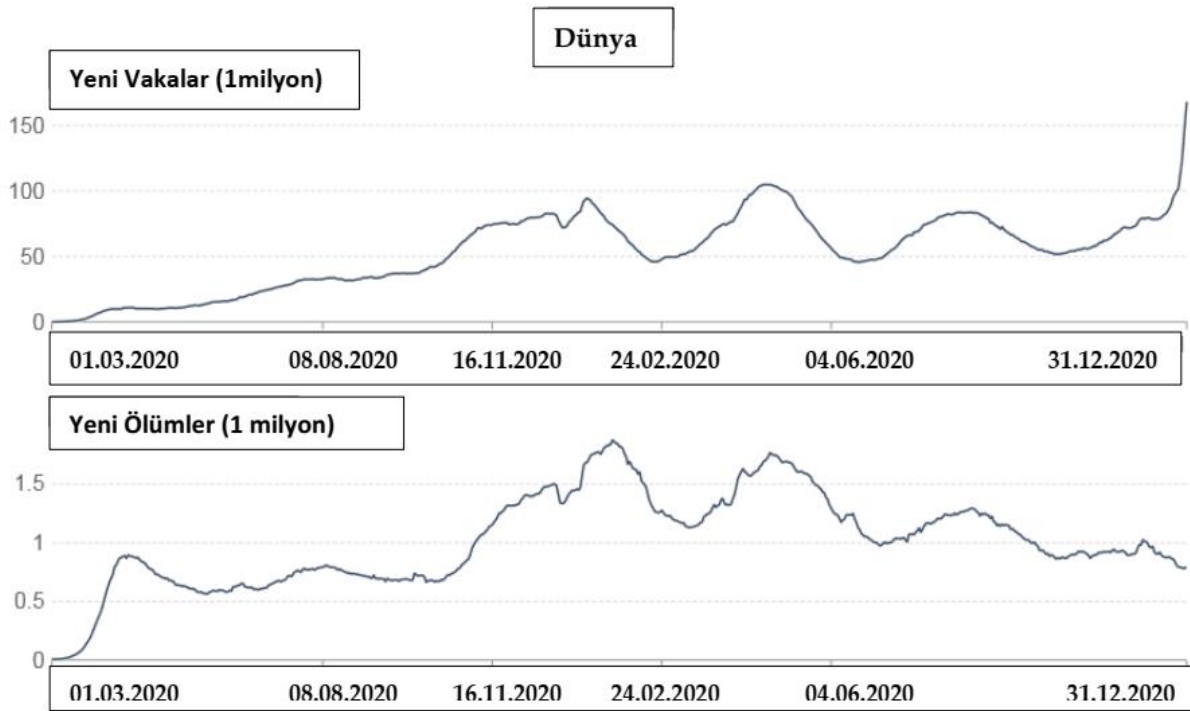
Nisan 2020'den 2021 mali yılının sonuna kadar Dünya Bankası Grubu, hükümetler, özel sektör ve diğer kurumlarla ortaklık kurarak Covid-19 pandemisinin sağlık, ekonomik ve sosyal etkileriyle savaşmak, yeşil, esnek ve kapsayıcı bir toparlanma için özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik 157 milyar dolar harcamıştır (World Bank, 2021b: 13,16). Fakat ülkelerin bu krizden tek düze bir şekilde etkilenmedikleri ve çeşitli farklılıklar ile etkilerin gerçekleştiği söylenebilir.

Dünya ölçeğinde ekonomileri olumsuz olarak etkileyen pandemi, küresel ölçekte yeni eğilimlere, var olan eğilimlerin değişimine ve hızının artması gibi önemli etkileşimlere yol

açma potansiyeli barındırmaktadır. Bu bağlamda küresel ekonominin, 2008 mali krizi ile sahip olduğu yapısal sorunların, Covid-19 pandemisi ile mutasyona uğrama ihtimali mevcuttur (Gür vd., 2020: 11). Pandemi, yaşanan süreçte günden güne can ve maddi kayıplarla yayılırken ülkeden ülkeye etkilenişleri geçirgenlik göstermektedir. Hemen hemen tüm ülkelerin makroekonomik göstergeleri incelendiğinde söz konusu salgının neden olduğu iktisadi kriz sürecine hazırlıksızlıkta kümeleştikleri görülmektedir.

Çin'in Wuhan kenti menşeli 2019 yılının Aralık ayında ilk olarak tespit edilen Covid-19, kısa zaman zarfından kişiden kişiye geçerek tüm dünyaya yayılmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyıla ait ilk sağlık kaynaklı küresel bir risk olan pandemi, mutantlar şeklindeki değişimler ile etkisini sürdürme eğilimindedir (Turgut, 2021: 70). Şekil 1'de yer alan grafiklerde dünya geneline yayılan Covid-19 testleri, milyon kişi başına doğrulanmış vaka ve ölüm verileri sayesinde, salgının doğrusal karakterli artışı görülmektedir. Grafiklerin her ikisinde de artış eğiliminin ise mutantlar ve dalgalanmalar şeklindeki ataklarla salgının inişli-çıkışlı seyri izlenebilir.

Şekil 1. Günlük Test ve Yeni Doğrulanmış Covid-19 Vakaları, Dünya 1 Mart 2020-31 Aralık 2021

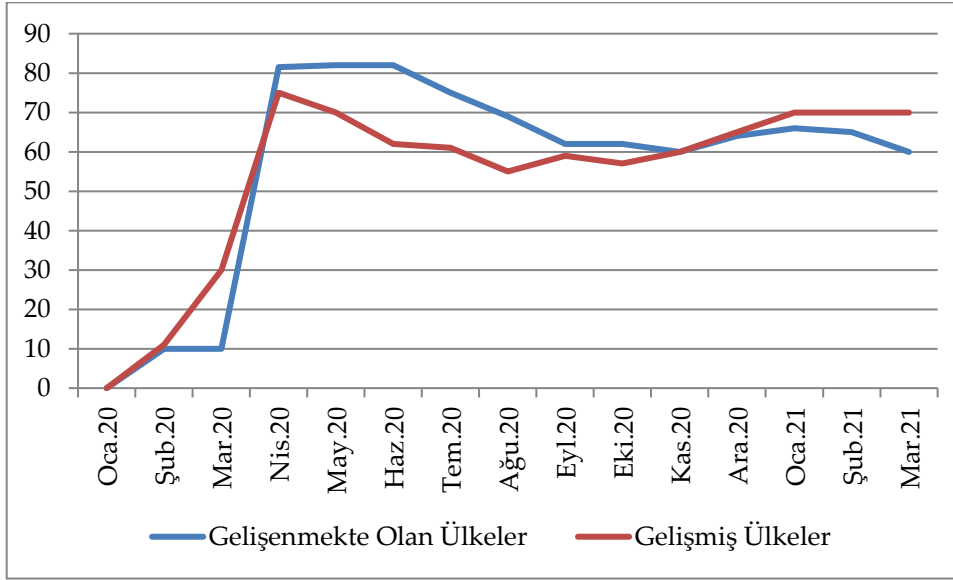
Kaynak: (Ritchie, vd., 2020).

Artış ve sönümlenme şeklinde seyir izleyen pandemi, hükümetlerin yaşanan can kayıpları ve sağlık sisteminin hizmet sınırının yetersizliği, sosyal hayattaki kısıtlamaların uygulanmasını zaruri hale getirirken ekonomik hayattaki istenilmeyen kayıplara da konu olmuştur.

Pandemi nedeniyle dünya genelinde sosyal mesafe kurallarının uygulanması, toplu halde gerçekleştirilen eğlence, kültür, iş ve benzeri nitelikteki sosyal hayatın kısıtlanması sosyal hayat yanında başta istihdam olmak üzere ekonomik aktivite önemli şekilde etkilenme

sürecine girmiştir. Şekil 2'de Pandemi Kontrol Endeksi verileri gerek gelişen ülkeler ve gerekse gelişmekte olan ülkelerin uygulamış oldukları kontrollerin sıklık eğiliminin benzer şekilde seyrettiği gözlenebilmektedir.

Şekil 2. Pandemi Kontrol Endeksi

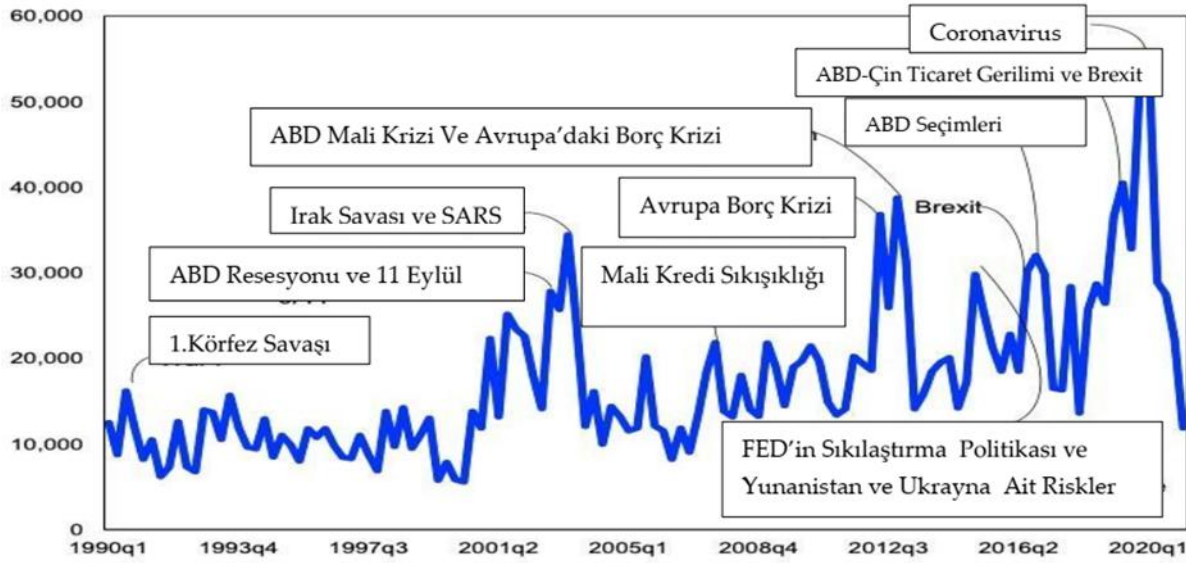

Kaynak: World Bank, 2021a: 1'deki verilere ait değerler, yaklaşık baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu süreçte Covid-19 virüsünün neden olduğu hastalığa karşı etkili ilaç ve aşı çalışmalarındaki etkinlik açısından bekleyişler ve belirsizlikler hem dünya çapında hem de Türkiye ekonomisinin makroekonomik performansında kırılmalıkların artmasına ve olumsuzlukların yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle belirsizlik ve kırılmalığın dikkate alınarak ilgili endekslerin trendini incelemek konunun açıklanabilmesi açısından faydalı olacaktır.

Dünya Belirsizlik Endeksi (World Uncertainty Index-WUI), küresel ölçekte 1996 yılından itibaren 143 ülke kapsamında metin madenciliği yöntemiyle IMF bünyesindeki 'Economist Intelligence Unit (Ekonomist İstihbarat Birimi)' tarafından yayınlanmaktadır. WUI'nun amacı dünya geneline yayılmış belirsizliği ölçmeye çalışmaktır. Ayrıca küresel salgınların yol açtığı belirsizlikleri ölçmeye hedeflenmiş ve WUI'nin bir alt endeksi olarak oluşturulmuş olan 'dünya pandemi belirsizlik endeksi' orijinal adıyla World Pandemic Uncertainty Index (WPUI), pandeminin belirsizlikteki rolünü ortaya koymasından dikkat çekicidir. Şekil 3'te 2002 yılının 3. çeyreğinde Mers ve 2020 yılının 1.çeyreğinde başlayan Covid-19 sağlık krizlerinin Dünya Pandemi Endeksi değerini zirve noktalara taşıdığı izlenebilmektedir.

Şekil 3. Dünya Belirsizlik Endeksi

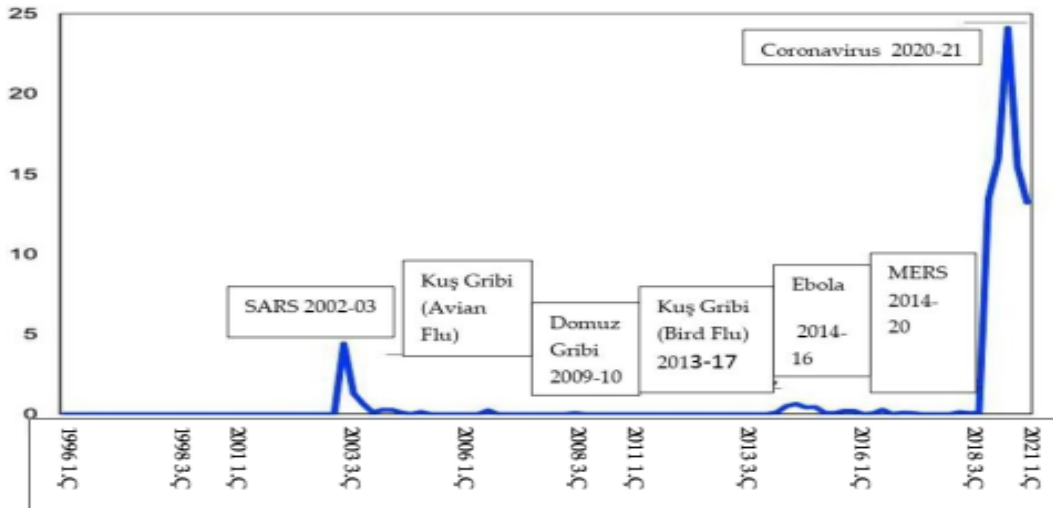

Not: Dünya Belirsizliği Endeksi (WUI), ekonomist istihbarat birimince ülke raporlarında 'belirsiz' (veya varyantı) kelimesinin yüzdesini sayarak hesaplanır. WUI daha sonra 1.000.000 ile çarpılarak ölçeklendirilir. Daha yüksek bir sayı, daha yüksek belirsizlik anlamına gelir.

Kaynak: (Ahir vd., 2021).

Dünya Pandemi Belirsizlik Endeksi, orijinal adıyla World Pandemics Uncertainty Index (WPUI) pandemilerin dünya ölçeğinde neden olduğu belirsizlik ortamını ölçmeye yönelmiş WPUI (Dünya Belirsizlik Endeksi)'nin alt kategorisi niteliğinde bir endekstir. Şekil 4'teki grafikte 1996 yılından itibaren yaşanan salgınların yol açtığı belirsizliklerin dalgalanması görülmektedir. Dikkat edilirse 2002'nin birinci çeyreğinde Sars kaynaklı orta düzeyde bir artışa karşılık 2020'nin birinci çeyreğinde ortaya çıkan Corona virüs pandemisi yayılımına denk düşen dönemde grafikte dev bir artış görülmektedir. Esasen söz konusu bu dev artış küresel olarak yaşanan iktisadi ve sosyal krize de karşılık gelmesi açısından örtüşen bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

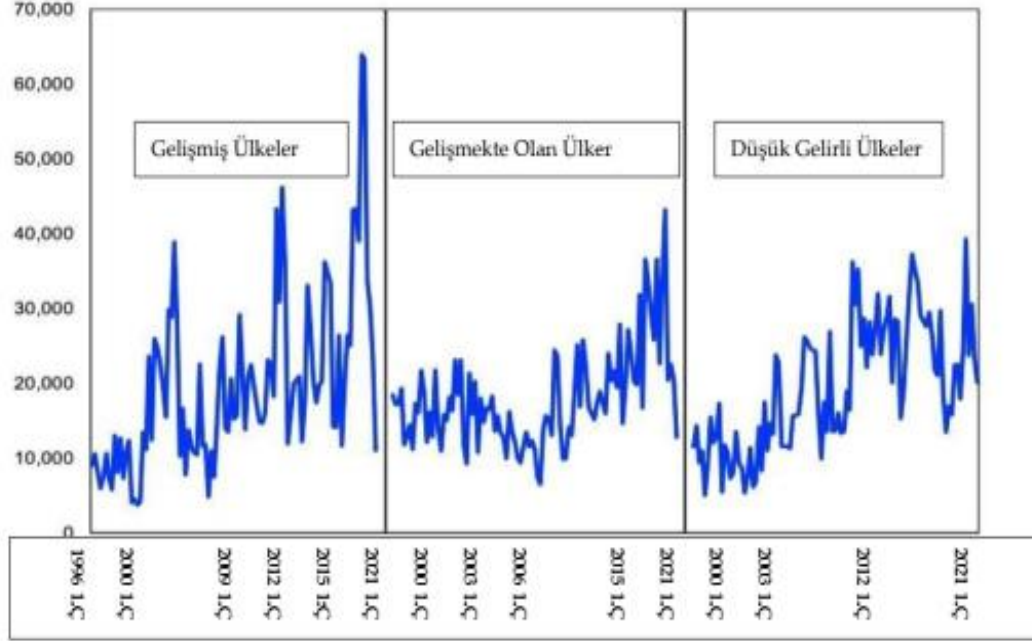
Şekil 4. Dünya Pandemi Belirsizlik Endeksi (World Pandemics Uncertainty Index [WPUI])

Kaynak: (Ahir vd., 2021).

Şekil 5'te ise gelir grupları açısından söz konusu endeks değerleri grafiklerle gösterilmiştir. Dikkat edilirse gelişmiş ülkelere ait grafikte Covid-19 pandemi döneminde endeks büyük artış göstermiştir. Ve gelişmiş ülkelerdeki pandemiye bağlı belirsizliğin daha yoğun olduğu anlaşılabilir.

Şekil 5. Gelir Grubu Ülkeleri İçin Dünya Pandemi Belirsizlik Endeksi

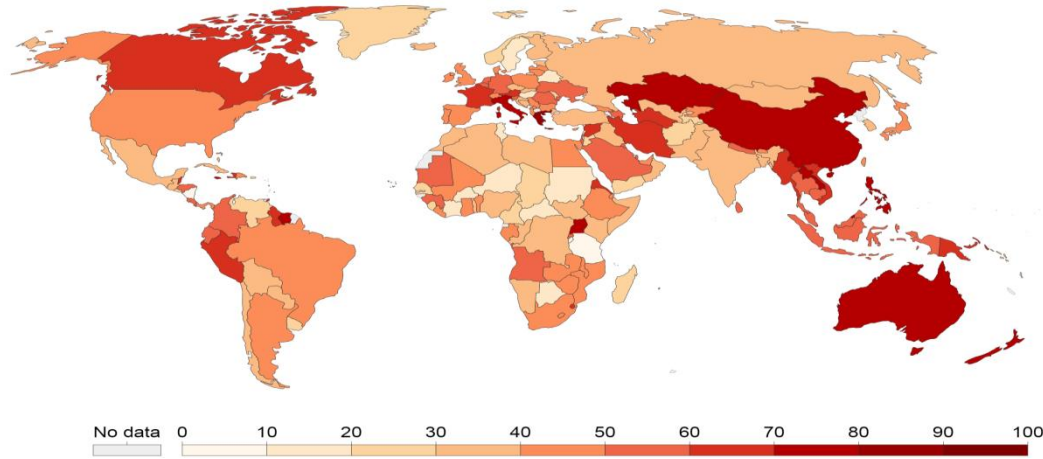

Kaynak: (Ahir vd., 2021).

1.2. Pandemi ve Küresel Makroekonomik Durum

Hükümetlerin pandemiyi yayılımını durdurmaya yönelik uyguladıkları sosyal hayatı kısıtlayıcı tedbirler sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkileyen temel unsurdur. Uygulanan bu tedbirleri küresel olarak ölçmeye çalışan 'sıklık endeksi' verileri konunun açıklanmasında faydalı olacaktır. Sıklık endeksi, okul kapanışları, işyeri kapanışları ve seyahat yasakları dâhil olmak üzere dokuz yanıt göstergesine dayanan ve 0'dan 100'e (100 = en katı) bir değere yeniden ölçeklendirilen bileşik bir ölçüdür. Eğer ülkede uygulanmakta olan politikalar, yerel düzeyde farklılık gösteriyorsa, endeks en katı alt bölgenin yanıt düzeyini göstermektedir.

Küresel boyutta pandemi ile mücadelede sosyal mesafe ve kapanma tedbirleri farklı yoğunlukta olduğu Şekil 6'da izlenebilmektedir.

Şekil 6. Küresel Sıklık Endeksi Değerleri, Aralık 2021

Kaynak: (Oxford Covid-19 Government Response Tracer, 2021).

Oxford Üniversitesi bünyesinde 'OurWorldinData' adlı küresel boyutta yaşam koşullarının araştırıldığı çevrimiçi kaynaktaki sıklık tedbirlerinin 0-100 aralığında ölçeklendirilerek incelendiği çalışmada, salgının Türkiye'nin 37,96 puan ile dünya ölçeğinde orta altı sıklık tedbirleri uyguladığı görülmektedir. Fiji 90.74, Yunanistan 80.09, Çin'in 76.39 endeks değeri ile en sıkı pandemi tedbirlerinin uygulandığı ülkeler durumundadır. ABD 44.91, Kanada 67.13, Almanya 55.09 gibi gelişmiş ülkeler görece daha yoğun sıklık değerlerine sahipken gelişmekte olan ülkelerin özellikle daha alt gelir grubundaki sahra-altı bölgesi ülkelerin endeks değerleri çok daha düşüktür (Hale vd., 2021). Bu durum esasen gelişmişlik düzeyi ile pandemi ile mücadele kapsamında uygulanan kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanması arasında az da olsa bir korelasyon mevcut olduğunu göstermektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş olan ülkelerin uyguladığı sıklıkta kısıtlayıcı tedbirleri hayata geçiremediği bunun da arkasında ülkelerin sahip oldukları mali kaynakların yetersizliğinin etkili olduğu söylenebilir.

Covid-19 krizinin sebep olduğu olumsuz iktisadi etkileri küresel mali şoklara kıyas yapabilmek mümkün gözükmemektedir. Covid-19 kaynaklı kriz, tedarik zincirleri hattında aksamalarla iktisadi hayata sirayet etmektedir. Böylelikle eşanlı olarak toplam arz ve toplam talep kalemlerinde şok niteliğindeki bozulmalar iktisadi krizin farklılık gösteren yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca faiz hâdleri görülmedik şekilde düşük seviyelerde ve küresel ekonominin eski döneme kıyasla daha entegre/bütünleşik ve ilişkili olması krizin yayılımını kolaylaştırmaktadır (Cinel, 2020: 128).

World Economic Forum (WEF)'un 2021 yılındaki raporunda Covid-19 salgınının ekonomi üzerinde sağlık ve can kayıpları üzerinden yıkıcı etkilerinin oluşacağını, finansal istikrarı ve iktisadi kırılma riski arttıracığını belirtmektedir. Söz konusu yıkıcı etkilerin, düzensiz iyileşmelere rağmen toplumun uzun vadeye yayılan çalışma saatlerinde ciddi kayıplar, geçim sıkıntısı ve sosyal uyum kayıpları gibi sorunlar şeklinde belireceği ifade edilmektedir (WEF, 2021: 7).

Covid-19 pandemisi, küresel makroekonomik göstergeler üzerine birkaç kanal ile etki ederek iktisadi ortamın olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Ülkelerde sosyal hayatı kısıtlayan

uygulamalar dolayısıyla, iktisadi faaliyet alanında üretim-tedarik-tüketim zincirinin halkalarında ve mikro düzeyden makro düzeye doğru dengelerde bozulmalara neden olmuştur.

Birkaç başlıkta sözü edilen etki kanalları genel olarak sıralanacak olursa; sokağa çıkma ve sosyal mesafe kısıtlamalarını içeren tedbirlerin talep miktarında ve yapısında yarattığı daralmalar, tedarik zincirindeki aksaklıklar ile arz sorunları, sağlık hizmetine olağandışı nitelikte talep artışı ve sağlık sisteminin kapasitesinin aşılması dolayısıyla kamusal sağlık harcamalarında artış, mali piyasalarda belirsizlikler ve likidite sorunlarının öne çıktığı ifade edilebilir (Eryüzlü, 2020: 13).

Tedarik zincirindeki aksaklıklar Covid-19 pandemisinde dikkat çeken en etkili kanallardandır. Pandeminin ilk dönemlerinde virüsün menşei olan Çin Halk Cumhuriyeti kaynaklı sıkıntılara neden olmuştur. Tedarik sistemi özellikle Çin ihraç mallarına piyasaları bağımlı hale gelmiş ülkeler için sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Birçok ülkede hava ve deniz taşımacılığında yetersizlikler hammadde ve tüketim mallarında temin zorluklarının yaşanmasına neden olmuştur (Cinel, 2020:132).

Bahse konu edilen bu sorunlar işsizlik, büyüme ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik sorunlara sebep olurken hem ülke ve hem de küresel ölçekte mücadele edilmesi zorunlu konular olarak belirmiştir.

1.2.1. Küresel Büyüme

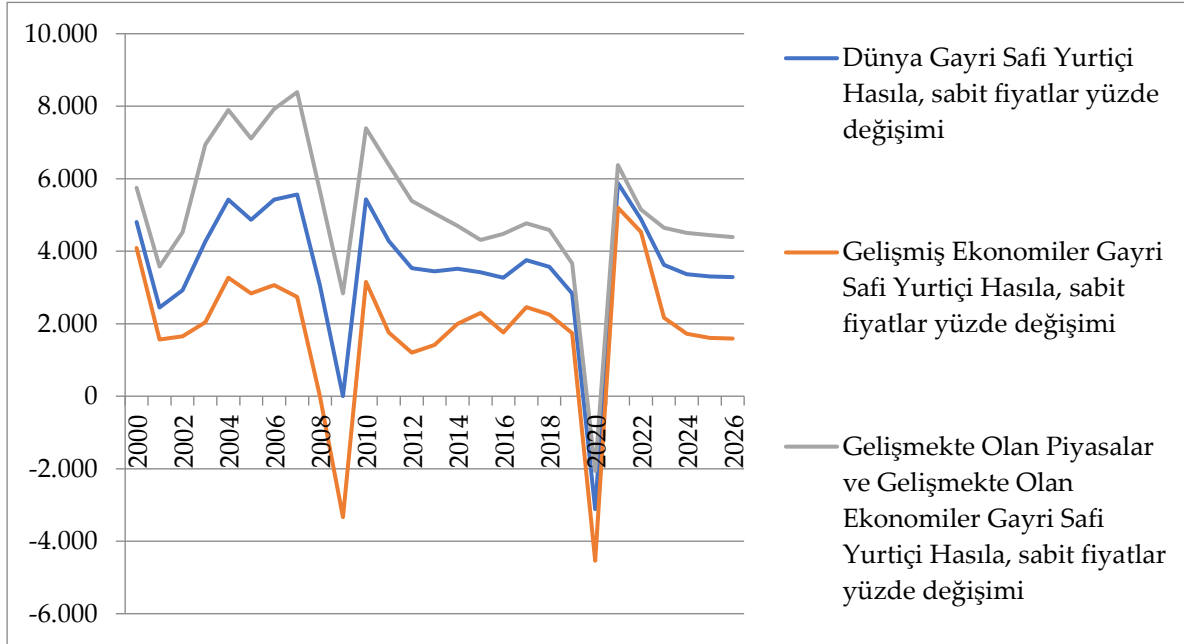
İktisadi olarak tarihsel deneyimler göstermektedir ki salgın hastalık kaynaklı şoklarda, insanların yatırım kararları olumsuz etkilenerek ellerindeki sermayeyi korumak için daha az yatırım yapılmasıyla ekonomik büyüme hızı yavaşlamaktadır (Donthu ve Gustafsson, 2020:284; Yıldırım, 2020: 284).

Pandemi, yatırımcıların yatırım kararlarında ve dolayısıyla finansal piyasalarda panik ve belirsizlik ortamının yaşanmasına neden olmuştur (Haroon ve Rizvi, 2020:1; Yıldırım, 2021: 281). Hiç kuşkusuz bu gelişmelerin küresel ve yerel ölçekte ekonomik büyüme üzerinde aşağıya yönelik etkisinin olması kaçınılmaz olmaktadır.

Küresel büyüme için büyük ölçüde en büyük iki ekonomi olan ABD ve Çin ekonomilerindeki tahmini indirimleri dâhil edilerek büyümenin 2021'deki yüzde 5,9'luk seviyesinden 2022'de yüzde 4,4'e düşmesi beklenmektedir (International Monetary Found [IMF], 2022a: 1).

Şekil 7'de GSYH küresel verileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından 2000 yılı itibarıyla ve 2026 yılına kadarki süre için gerçekleşen ve tahmin edilen değerler şeklinde yer almaktadır. Söz konusu şekil incelenecek olursa 2001-2002 mali krizi ve Mortgage olarak anılan konut piyasası kredileri kaynaklı 2008 küresel ekonomik krizi dönemi hemen sonrasında büyüme oranları keskin şekilde düşmüş ve ekonomik daralmalar yaşanmıştır. Pandemi dönemine ilişkin de büyüme rakamlarındaki toparlanmanın gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere kıyasla biraz daha hızlı gerçekleşmekte olduğunu tespit edilebilir.

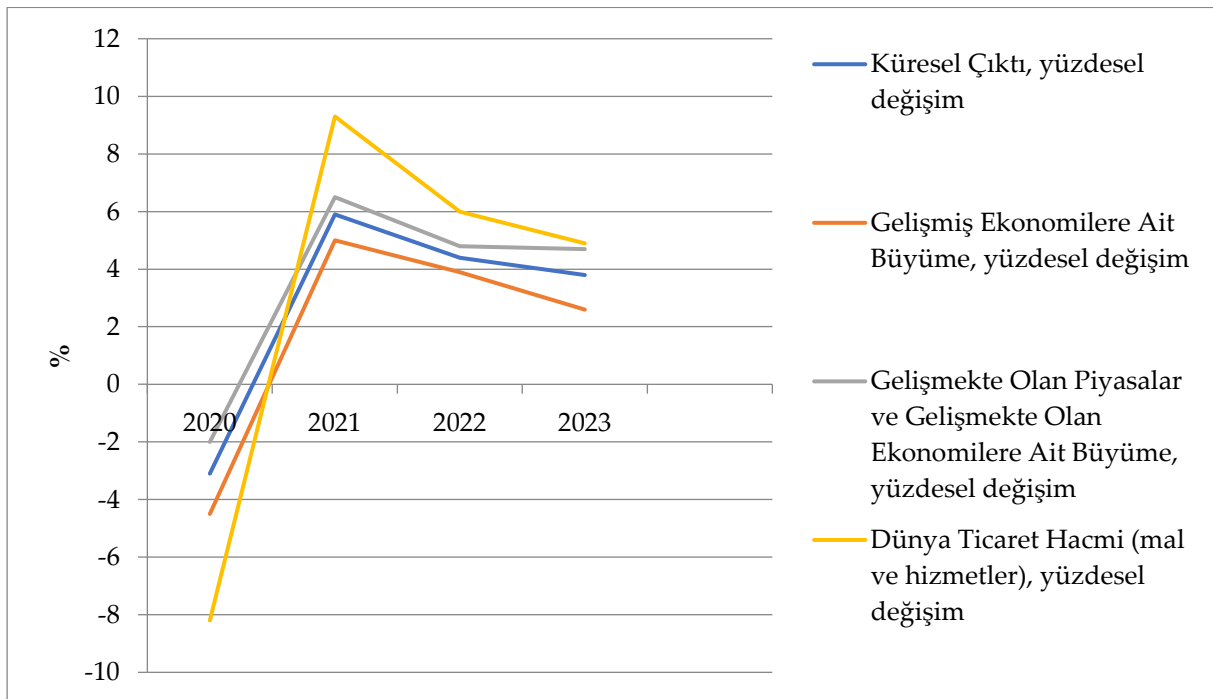
Şekil 7. 2000 sonrası Döneme Ait Küresel ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyi Açısından Büyüme Değerleri, % Değişim

Kaynak: (IMF, 2021).

Şekil 8'de ise küresel boyutta gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarının GSYH değerlerinin küresel ticaret değerleri ile gelişim gösterdiğini, iki değerde paralel davranışla düşüş ve artışlar yaşandığı görülmektedir.

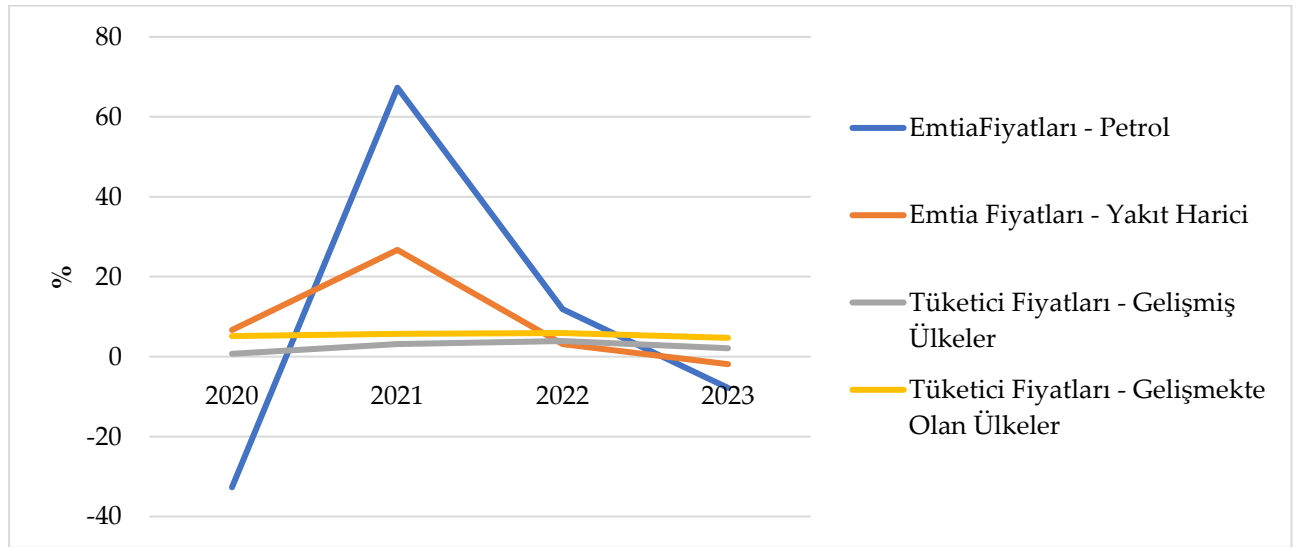
Şekil 8. Covid-19'un Küresel Ekonomik Büyüme ve Ticarete Beklenen Etkisi, % Değişim

Kaynak: (IMF, 2022a).

Şekil 9'da ise gelecek dönem projeksiyonunu içeren IMF tarafından hazırlanmış küresel emtia fiyatları olan petrol, yakıt harici ürün fiyatları ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait tüketici fiyatları yüzdesel olarak yer almaktadır. Küresel boyutta petrol fiyatlarının Covid-19 pandemisi döneminin başlangıcı olan 2021 yılındaki büyük artışı ve ardından 2023'e uzanan süreçte düşme eğilimi verilmektedir. Benzer şekilde yakıt harici emtia fiyatları pandemi ile ciddi artış gösterirken sonrasında düşüş trendine girmektedir. Emtia fiyatlarındaki kriz ile düşüş ve ardından hızlı yükseliş hareketi için olağan bir durumu yansıttığını ve böylelikle uzun vadede emtia fiyatının ortalama bir trend seyrini sağlamakta olduğunu görmekteyiz. Tüketici fiyatları ise gelişmiş ülkelerde 2020 yılında 0,7 iken 2021 yılında 3,9 düzeyine ulaşmış ve ardından 2 yıllık öngöründe yavaş bir şekilde artışın sönümleneceği tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için ise 5-6 aralığında yatay seyir değerlendirilmektedir. Küresel ekonomilerdeki yaşanan enflasyon artışı olgusunun arkasında, emtia ve tüketici fiyatlarındaki bu artışın olduğu söylenebilir. Akaryakıt fiyatlarının 2021 yılında büyük artışını akaryakıt haricindeki emtia fiyatlarındaki artış takip ederken gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tüketici fiyatlarında yatay seyir izlemiştir.

Şekil 9. Gelecek Tahminlerini İçeren Küresel Emtia Fiyatları (Petrol, Yakıt Harici) ve Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerdeki Tüketici Fiyatlarındaki Yüzdesel Değişim

Kaynak: (IMF, 2022a).

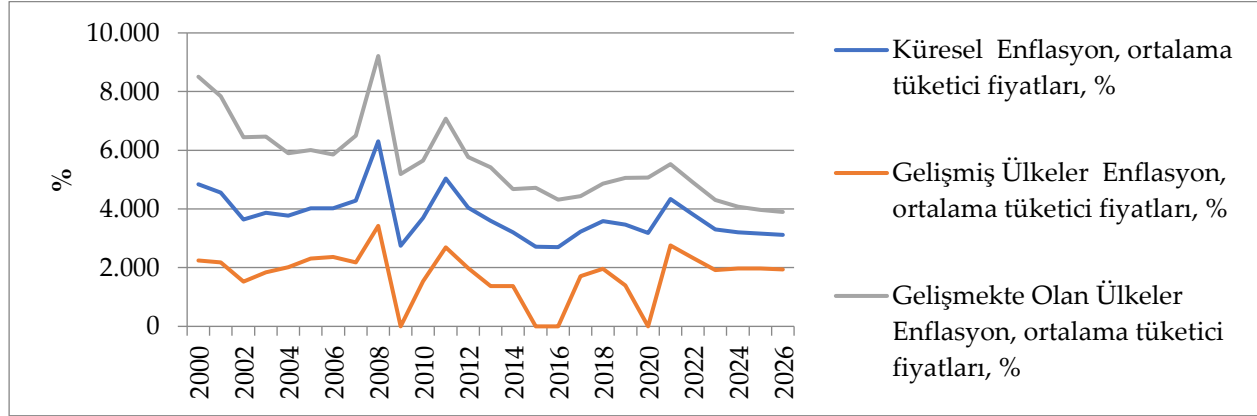
1.2.2. Küresel Enflasyon

Covid-19 pandemisi dönemine ait koşullarda bölgesel ve küresel ölçekte akaryakıt ve akaryakıt harici emtia üretiminde yaşanan aksaklıklar kaynaklı fiyatlardaki artışlar, üretim-tedarik zincirlerinde yaşanan tedarik sıkıntıları, piyasalarda hakim olan gelecek döneme ilişkin belirsizlikler nedeniyle gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerdeki enflasyon oranlarında yukarı doğru hareketlenmelerin gözlenmesine yol açmıştır.

Şekil 10'da 2020-2026 dönemine ait gerçekleşen ve tahmin edilen enflasyon değerleri dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ölçeğinde grafik yardımıyla verilmiştir. Yaşanılan ekonomik krizler ile enflasyon düşerken kısa vadede hızla artma eğilimi içerisinde oluşu

dikkat çekicidir. Covid-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik daralma sonrası 2021 yılı enflasyonunda artış görülebilir.

Şekil 10. 2000-2026 Dönemine Ait Küresel, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkeler Gruplarına İlişkin Gerçekleşen ve Beklenen Enflasyon, (%)

Kaynak: (IMF, 2021).

IMF açısından enflasyon, pandeminin yeni varyantlar ile gelişen yapısının katkısıyla ve bölgeler arasında değişen öneme sahip çeşitli faktörlerin etkisiyle yükselmiştir. Fosil yakıt fiyatları 2021 yılında yaklaşık iki katına çıkarak enerji maliyetlerini artmıştır. Ve özellikle Avrupa'da daha yüksek enflasyona neden olmuştur. Artan gıda fiyatları, örneğin Sahra altı Afrika'da daha yüksek enflasyona katkıda bulunmuştur. Bu arada, devam eden tedarik zinciri aksaklıkları, işlemeyen limanlar, kara tarafındaki kısıtlamalar ve mallara yönelik yüksek talep de özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde artan fiyat baskılarına yol açmıştır. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde, yüksek ithal mal fiyatları enflasyona katkıda bulunmuştur (IMF, 2022a: 2).

Bu bağlamda enflasyonun yüksek kalmaya devam etmesi muhtemeldir. 2022 yılı için fiyat artışları, gelecek yıl azalmadan önce, gelişmiş ekonomilerde ortalama % 3,9 ve gelişmekte olan ekonomilerde % 5,9 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Enflasyon beklentilerinin sağlam bir şekilde sabitlendiği ve pandeminin nihayetinde etkisini hafiflettiği varsayılırsa, tedarik zincirindeki sıkıntılar hafifledikçe, merkez bankaları faiz oranlarını yükselttikçe ve talep, yoğun olarak mal tüketimi yerine hizmetlere yöneldikçe yüksek enflasyonun azalması beklenilmelidir. Vadeli işlem piyasaları, bu yıl yaklaşık olarak doğal gaz fiyatlarının yüzde 58 ve ham petrol fiyatlarının yüzde 12 artacağını göstermektedir. Her iki emtia için de bu tür artışlar, 2021 yılında elde ettikleri kazançlardan önemli ölçüde daha az olacak ve arz-talep dengesizlikleri daha da hafifledikçe, muhtemelen 2023'te fiyatların düşeceği değerlendirilebilir (IMF, 2022a: 3, 5-6).

Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü olan FAO'nun değerlendirmesine göre, gıda fiyatlarının 2021 yılındaki yüzde 23,1'lik bir artışın ardından bu yıl yaklaşık yüzde 4,5'lik daha ılımlı bir hızda artması ve gelecek yıl düşmesi beklenmektedir. Bu, özellikle daha düşük gelirli ülkelerde, dünya çapında milyonlarca insan için harcama baskısını hafifletmesi olumlu bir gelişme olacaktır. Bu tür yüklerle en çok, gıdanın tipik olarak tüketici harcamalarının üçte birini oluşturduğu düşük gelirli ülkelerde yaşayanlar maruz

kalmaktadır. Bu pay, gıdanın hane halkı alışveriş faturalarının yedide birinden daha azını oluşturduğu Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ekonomilerde daha küçüktür (Alvarez ve Barrett, 2022).

2. Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Makroekonomik Etkileri

Türkiye’de COVID-19 kaynaklı ilk vaka 2020 yılının 11 Mart’ında tespit edilmiştir. (<https://covid19.saglik.gov.tr>, 2022). Salgın kaynaklı iktisadi krize girmeden önceki döneme ilişkin Türkiye’nin içinde bulunduğu iktisadi ve siyasi koşullarının genel hatları ile ortaya konulması gerek ülkenin yapısal sorunlarının gerekse konjonktürel kriz bağlamındaki sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sağlıklı bir zeminde oluşturulması açısından zaruri niteliktedir. Çünkü salt iktisadi değişkenler ile bir iktisadi analizi gerçekleştirmek, siyasi amaçlı iktisadi saldırıya maruz kalabilen bir ekonominin hem kırılma eğilimini hem de sahip olduğu yapısının direncini gözden kaçırarak bir ‘hesap hatasına’ yol açacaktır.

Türkiye 2001 krizi olarak adlandırılan iktisadi krizin olumsuz ortamının izlerini tamamen silmeden 2008 küresel krizi ve nihayetinde de gene küresel boyutta Covid-19 krizinin iktisadi yıkıcı etkileri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır (Gürcün ve Cömertler, 2000: 305)

15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile Türkiye’nin siyasi, askeri ve ekonomik hegemon konumunu sürdüren Amerika Birleşik Devletleri ve küresel ölçekte en önemli bölgesel bir güç olan Avrupa Birliği ile olan ilişkileri kötü şekilde etkilenmiştir. Ardından kamuoyunda, ‘Rahip Bronson’ olarak bilinen şahsın iade süreci, Rusya Federasyonu’ndan S-400 Savunma Sistemi tedariki ve 2019 yılındaki Barış Pınarı Harekâtı gibi en başatlarını saydığımız siyasi gerilim konu başlıkları, ABD üzerinden Türkiye’ye yönelik dış kaynaklı ekonomik saldırılara dönüşmüştür (Demir ve Esen, 2021: 90). Rahip Bronson krizinde, Türkiye’deki dolar kuru, 5,29 seviyesinden 6,89 seviyesine reel bağlamı dışında dramatik şekilde yükselmiştir (TCMB, 2022b). Bu kötü etkileniş kamu borçları üzerinde negatif katkı sağlarken, dış kaynak ile büyüme ihtiyacında olan Türkiye’nin mali piyasalarını ve reel üretim sektörünü ve dolayısıyla istihdamını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Avrupa Birliği (AB) ile bozulan siyasi ilişkilerimiz bağlamında, AB’nin ihracatımız içinde önemli paya sahip olması nedeniyle dış ticaretimiz de olumsuz etkilenmiştir.

Türkiye’nin maruz kaldığı 15 Temmuz 2016 yılındaki darbe teşebbüsü ile belirsizlik kaynaklı üretimde kayıplara rağmen bir yıllık sürede iyileşme belirtileri görülürken 2018 yılında döviz kurunda ciddi yükseliş ve enflasyonda artış meydana gelmiştir. Yaşanılan makro sorunlara Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, faiz indirimi politikası ile müdahale etmeye çalışsa da GSYH artışı 2017’de 7,4 iken 2018 yılında 2,6 seviyesine düşerken ardında 2019 yılını da 0,9’luk gibi yetersiz bir büyüme ile tamamlanmıştır (Eryüzlü, 2020: 11).

Türkiye saydığımız iktisadi, siyasi koşullar ve sorunlarla mücadele içerisinde Covid-19 krizine yakalanırken kriz nedeni hane halkı gelir/ refah kayıpları, kamu mali dengesinde bozulma, büyüme performansı, istihdam kayıpları şeklinde makro ölçekte sorunlarına ilaveler ile karşılaşmıştır.

Yakın zamana baktığımızda Türkiye, 2018 yılı mali krizi menşei makroekonomik dengelerindeki olumsuz etkileri henüz giderdiği süreçte, Covid-19 pandemisi kaynaklı sağlık krizinin yol açtığı ekonomik kriz ile karşılaşmıştır. (Yeldan, 2021: 35).

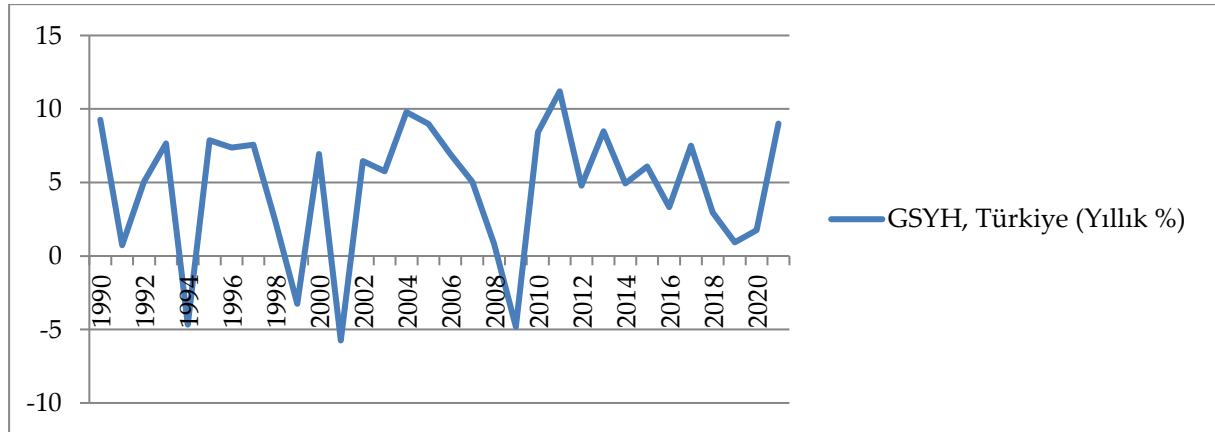
Türkiye'nin ticari hayatında Covid-19 kaynaklı etkilenişin, Alp'in 2021 tarihinde incelediği çalışmasında döviz kurundaki belirsizlik, maliyet artışı, talep daralması, işsizlik ve finansmanda yaşanan sorunların öne çıktığı ve bu sorunların makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisinde döviz kurundaki belirsizliğin ve enflasyon beklentilerindeki bozulmaların önemi tespit edilmektedir (Alp, 2021: 41).

2.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Enflasyon

Birçok iktisatçı için ülkelerin makroekonomik performansının değerlendirilmesinde en önemli göstergeye karşılık gelen büyüme, birçok sorunu doğal yoldan çözen ve çok fonksiyonlu bir iktisadi temel kavramdır. Özellikle işsizlik sorununun büyüme hedefine ulaşarak kendiliğinden üstesinden gelinebileceği savı, Türkiye'de uygulanan 1980 sonrası iktisat politikalarına yansımıştır. Yaşanılan Covid-19 krizi sürecinde de büyümenin, politika yapıcılarının önemli hedefi olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 11'de Türkiye'nin 1990 ve 2021 arası dönemdeki otuz yıllık orta vadeli büyüme performansını yansıtan yüzdesel GSYH değerleri verilmiştir. 1994, 2001-2002 ve 2008 krizlerinde büyüme verisinin negatif seviyelerde dramatik düşüşler, ekonomide yol açtığı daralmalar ve kırılmalık görülmektedir.

Şekil 11. Türkiye'nin 1990-2021² Dönemine Ait Büyüme Performansı

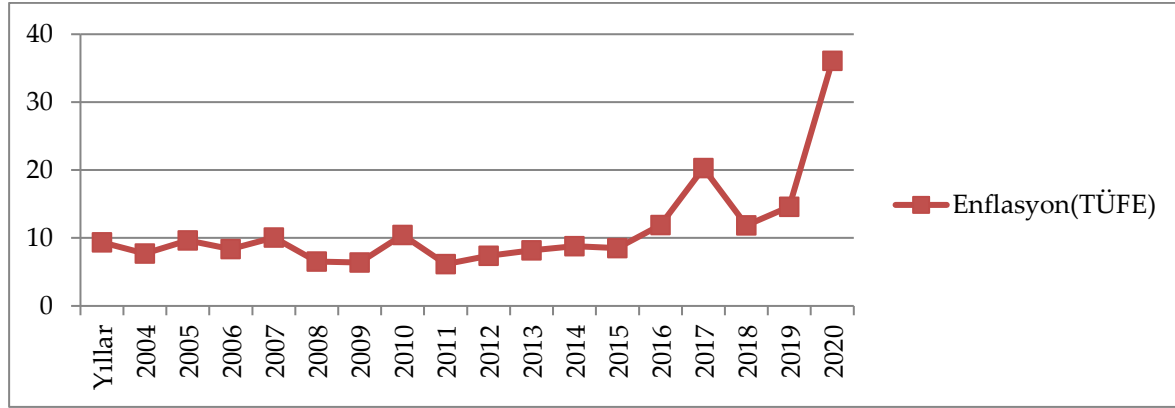
Kaynak: World Bank, 2021b ve IMF, 2021 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Enflasyon olgusunun, Türkiye'nin son elli yıllık iktisadi ve sosyal hayatının önemli gerçeği olması yanında toplumsal açıdan ciddi boyutta bir sorun olarak kimi çevrelerce işsizlik ve büyüme gibi temel makroekonomik göstergeler kadar sorun olarak algılanmadığını ifade edebiliriz. Hâlbuki dar gelirli olan geniş toplum kesiminin olumsuz etkilendiği enflasyonun düşürülmesi konusunda Türkiye'nin özellikle 2001 krizi sonrası yürürlüğe koyduğu istikrar politikaları etkili olmuştur. Şekil 12'de Türkiye'nin salgının henüz başlamadığı 2019 yılı ve

² 2021 yılı verisi, IMF'nin 4. çeyrek büyüme tahminini içermektedir.

salgının etkisinin yaşandığı 2020 yılı enflasyonun hızla arttığı dönemler olarak belirginleşmiştir.

Şekil 12. 2003-2021 Dönemine Ait Türkiye'nin Enflasyon Verileri, TÜFE % Değişme

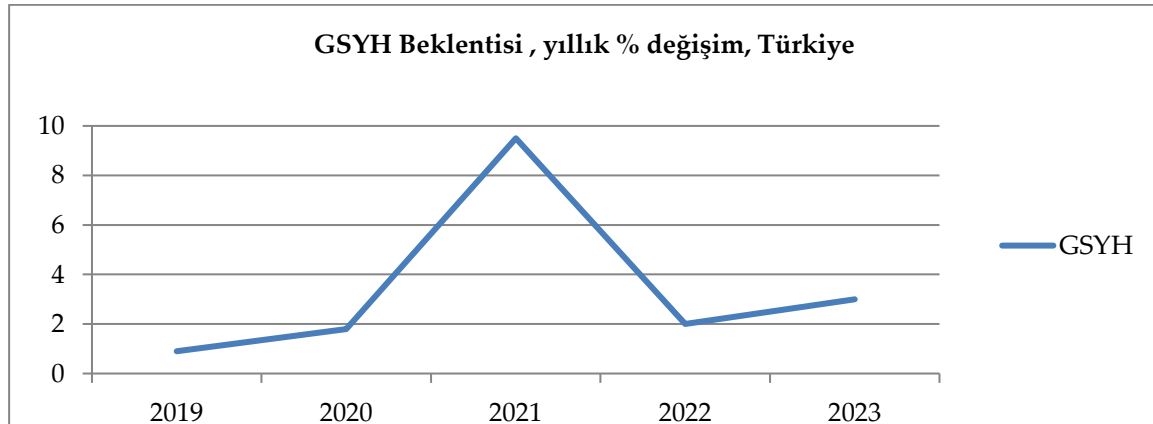
Kaynak: (TÜİK, 2022b).

2.2. Türk Ekonomisinin Büyüme ve Enflasyon Açısından Yakın Geleceğini Düşünmek

Türkiye ekonomisinin gelecekteki kısa vadeli performansı açısından başat önemdeki büyüme ve enflasyon öngörüsünü yapabilmek adına IMF'nin Türkiye özelinde yapmış olduğu çalışmalardan faydalanmak yerinde olabilecektir. Kişi başına GSYH ve enflasyon değerlerine ilişkin öngörü içerikli verilerin sırasıyla incelenmesi yerinde olacaktır.

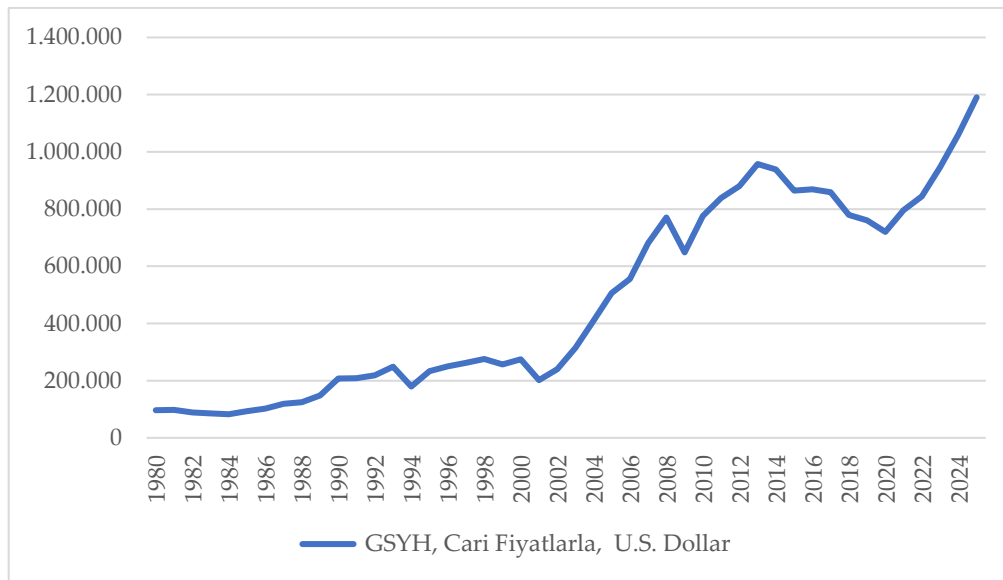
Şekil 13'te Türkiye'nin GSYH değerlerinin 2022 ikinci yarısından sonra yükselme trendine geçeceği beklentisi görülmektedir.

Şekil 13. Türkiye İçin GSYH Beklentisi, Yıllık% Değişim

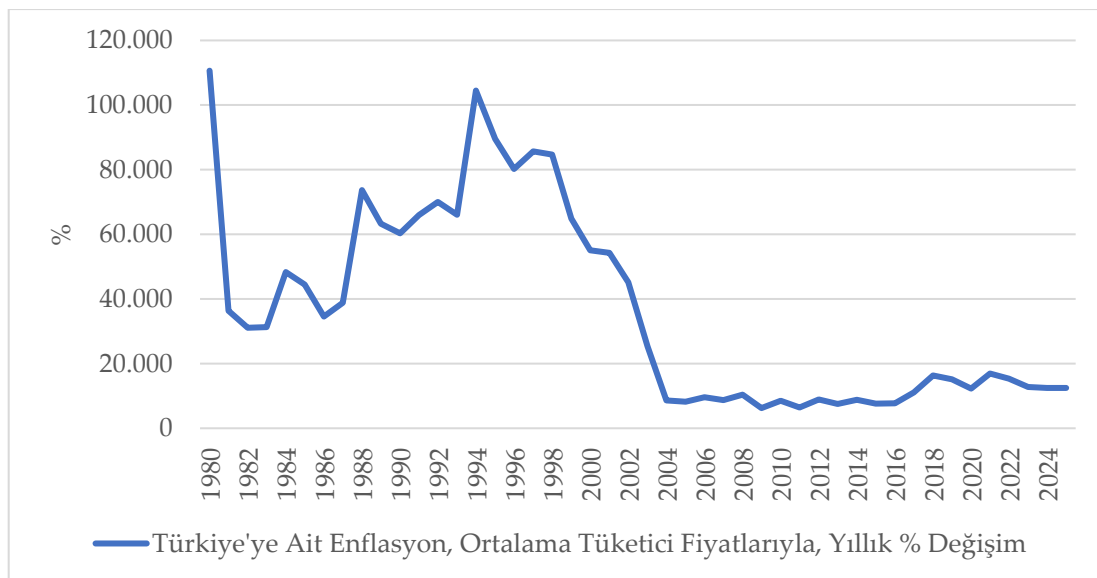
Kaynak: (World Bank, 2022a).

Şekil 14'te ise IMF'nin Türkiye'ye ait öngörüsüne göre, kişi başı GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 2013- 2020 aralığında düşme eğilimindeyken 2021 sonrası ve 2025'e uzanan süreçte 15000 us dolar seviyesine yaklaşacağı öngörülmektedir.

Şekil 14. Türkiye'ye Ait Kişi Başına GSYH, Cari Fiyatlarla, U.S Dollar

Kaynak: (IMF, 2021).

Şekil 15'te ise Türkiye'ye ait enflasyon verileri 1980 itibariyle 2025 tarihine uzanan tahminleri de kapsar şekilde gözlemlenebilmektedir. Ve 2020'de artış eğilimi gösteren enflasyonun 2021-2025 döneminde görece durağan bir seviyede seyredeceği beklenilmektedir.

Şekil 15. Türkiye'ye Ait Gelecek Dönem Tahminlerini İçeren Enflasyon Oranı, Ortalama Tüketici Fiyatlarıyla (Yıllık % Değişim)

Kaynak: (IMF, 2021).

Türkiye'nin iktisadi bünyesinde sahip olduğu işsizlik ve enflasyon olmak üzere iki önemli sorunun, 2008 Küresel Krizi ve sonrasındaki Covid-19 krizinin neden olduğu iktisadi sorunlarla mücadelesinde, yükünü ağırlaştırmakta olduğunu söyleyebiliriz (Gürcün ve Cömertler, 2020: 312).

Türk ekonomisinin para politikası otoritesi olan Para Politikası Kurulu'nun 2021 yılının son 4 ayı içerisinde ve salgının etkilerinin küresel piyasalarda enflasyonist etkiler üretme kapasitesinin devam ettiği süreçte 23 Eylül, 21 Ekim ve 18 Kasım tarihlerinde 'politik karar' ve 'idari uygulama' ile faizleri %14'lük seviyeye düşürmesi enflasyonist eğilimleri canlandırmıştır. Teorik argümanların karşısında duran söz konusu politik yönelimin, yeni bir makroekonomik planın parçası olmaktan öte kısa süreli makro denge ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak, gelir dağılımını orta ve düşük gelirli grupların refahında yıkıcı etkiler doğuracak tercihler olarak gözükmemektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde kısa vadede Merkez Bankası aracılığıyla faizlerin düşürülerek enflasyonun kısa vadede azaltılmasını temel alan literatürdeki 'neo-Fisher' etkisi olarak adlandırılan etki, Türk ekonomisinde görülmeyen gibi tersi bir ekonomik olgu olan 'Fisher etkisi' ile karşılaşmıştır. Faizler düşerken enflasyonist eğilimler güçlenmiş ve Türkiye'de Fisher hipotezini doğrulayıcı durum tecrübe edilmiştir.

2021 yılı Aralık ayı itibariyle Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) yıllık %36,08 ve Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) yıllık %79,89 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022b). Enflasyondaki bu durum, iyimser nitelikteki öngörülerden ciddi bir sapma meydana geldiğini göstermektedir. Bu sapmada, iktisadi koşullardaki olumsuzluklar yanında özellikle izlenen iktisat politikasının uyumlaştırılmamasının da payı önemlidir. Önümüzdeki kısa vadede iktisadi koşulların ciddi şekilde değişmeyeceğini varsayılırsa takip edilen iktisat politikaları enflasyon açısından yüksek oranların devam edeceği öngörülebilir.

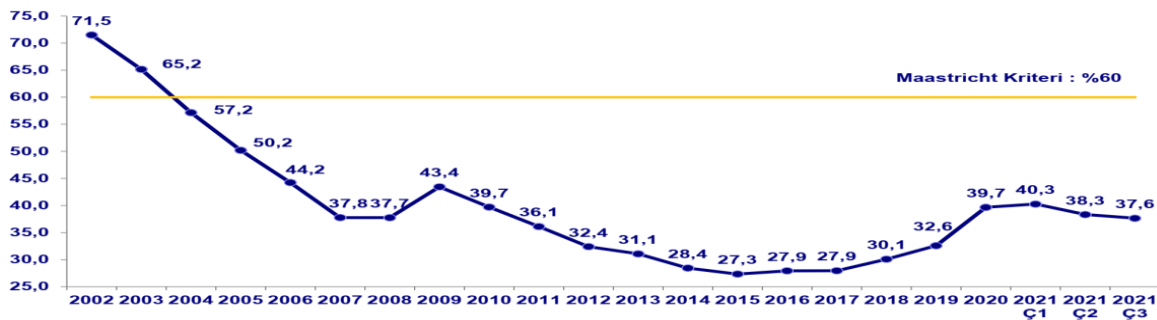
Dışa bağımlılık, sıkı mali disiplin, merkez bankası kredibilitésinin ve politik istikrar unsurlarının yeterli ölçüde sağlanamadan Neo-Fisher etkisinin enflasyonu sönmülemeye başarılı olma ihtimali mümkün gözükmemektedir (Tayyar, 2019: 307).

Türk ekonomisinin son dönem iktisat politikalarının kurgusunda 1980 sonrası süreçten itibaren neoliberal politikalar çerçevesinde gelir dağılımı eşitsizliklerine göz yumabilen büyüme öncelikli politikalara ağırlık verilmiştir. Son dönemde tercih edilen makroekonomik kararlarla bu sürecin devam edileceği düşünülebilir (İncekara ve Mutlugün, 2016: 366).

2.3. Türkiye'nin Kamu Borcu

2001 mali krizindeki Türk ekonomisinin kamu borçlarının GSYH'ne oranının Maastricht kriteri sınırı olan %60'lık düzeyinin üzerinde seyrederken kriz sonrası kısmi artışlar ile dalgalanarak hızla düşme eğilimine geçtiği ve Covid-19 pandemi sürecinde ise % 37-38'lik düzeydeki durağan seyri Şekil 16'da izlenebilmektedir.

Şekil 16. Türkiye'nin Avrupa Birliği Kriterlerine Uyumlu Genel Yönetim Borç Stoku, (% GSYH)

Kaynak: (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

Türkiye'nin Genel Yönetim Borç Stoku/ GSYH oranı, AB ve Euro-19 bölgesinin ortalamasının neredeyse yarısı oranında düşük olduğu ve Covid-19 pandemisinde ciddi bir değişimin olmadığı Şekil 17'de görülmektedir.

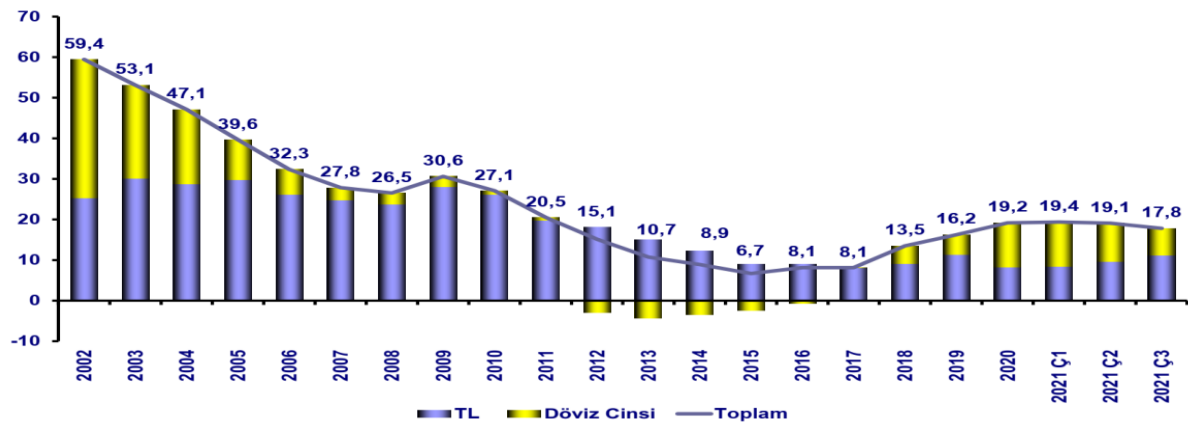
Şekil 17. Avrupa Birliği Kriterlerine Uyumlu Genel Yönetim Borç Stoku/ GSYH, (%)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 Ç2**
AB Ortalaması*	81,7	84,6	86,3	86,5	84,7	83,9	81,3	79,3	77,2	90,1	90,9
Euro Bölgesi-19	87,6	90,6	92,5	92,7	90,8	90,0	87,5	85,5	83,6	97,3	98,3
Yunanistan	175,2	162,0	178,2	180,3	176,7	180,5	179,5	186,4	180,7	206,3	207,2
İtalya	119,7	126,5	132,5	135,4	135,3	134,8	134,2	134,4	134,3	155,6	156,3
Portekiz	114,4	129,0	131,4	132,9	131,2	131,5	126,1	121,5	116,6	135,2	135,4
Belçika	103,5	104,8	105,5	107,0	105,2	105,0	102,0	99,9	97,7	112,8	113,7
Fransa	87,8	90,6	93,4	94,9	95,6	98,0	98,1	97,8	97,5	115,0	114,6
İspanya	69,9	86,3	95,8	100,7	99,3	99,2	98,6	97,5	95,5	120,0	122,8
Avusturya	82,4	81,9	81,3	84,0	84,9	82,8	78,5	74,0	70,6	83,2	86,2
Macaristan	80,3	78,1	77,2	76,5	75,7	74,8	72,1	69,1	65,5	80,1	77,4
Almanya	79,4	80,7	78,3	75,3	72,0	69,0	64,7	61,3	58,9	68,7	69,7
Hollanda	61,7	66,2	67,7	67,9	64,6	61,9	56,9	52,4	48,5	54,3	54,2
Türkiye	36,1	32,4	31,1	28,4	27,3	27,9	27,9	30,1	32,6	39,7	38,4

Kaynak: (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

Türk ekonomisinin kamu net borcu stokunun GSYH oranı Şekil 18'de gösterildiği gibi 2002 mali krizi sürecindeki %59,4'ten 2021 üçüncü çeyreğinde 17,8 düzeyine düşürüldüğü görülmektedir.

Şekil 18. Kamu Net Borç Stoku / GSYH (%)

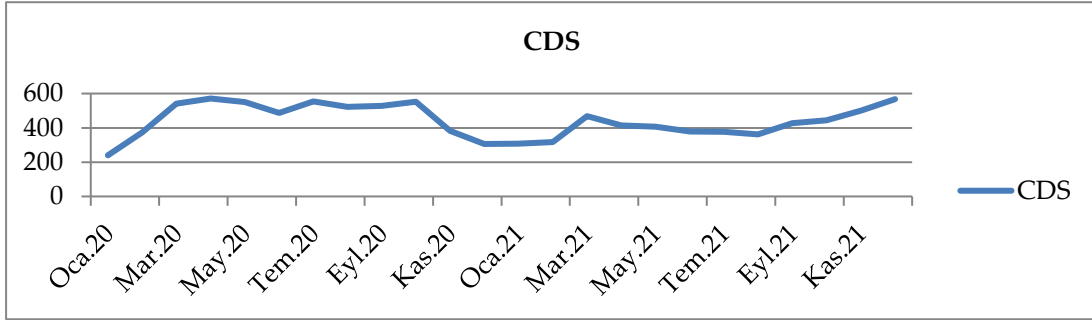

Kaynak: (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

Son dönemde Türkiye'de uygulanan sıkı mali disiplin ve etkili kamu borç idaresi ile özellikle 2001-2002 mali krizindeki bozulan kamu borç yönetimine ilişkin dengelerin daha iyi bir hale dönüştürülmüş olduğu ifade edilebilir ve pandemi döneminde kamu net borç stokunun değişiminde durağan durum söz konusudur.

Şekil 19'da Türk ekonomisinin 2019-2021 yılları arasındaki CDS (Credit Default Swap) Türkçe ismiyle 'kredi risk primi' değerleri yer almaktadır. Bilindiği üzere CDS değerleri kamu borçlanması konusunda önemli bir unsurdur. CDS'in yüksek oluşu ilgili ülkenin kredi alma açısından riskli olduğu duruma işaret ederken düşük olması ise kredibilitésinin rahat olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye'nin CDS değerleri yükselme eğilimindedir ve kamu borçlanması maliyetlerinin artacağı söz konusudur.

Şekil 19. Türkiye'nin 2020-2021 Dönemine CDS Değerleri

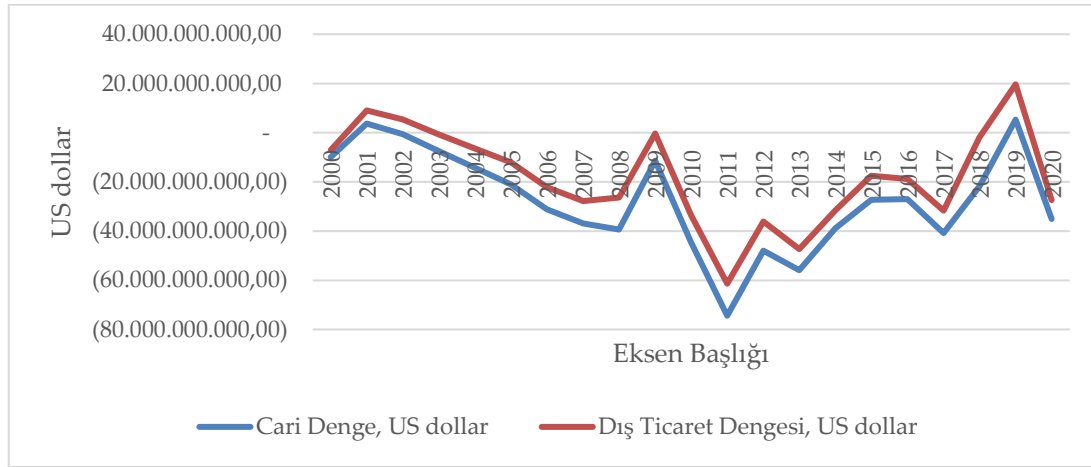

Kaynak: (<https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd-historical-data>).

2.4. Cari Denge ve Dış Ticaret Dengesi

Şekil 20'de Türkiye'nin 2000-2020 yılları arasındaki döneme ilişkin Amerikan doları cinsinden mavi renk grafikte cari denge ve kırmızı renk grafikte dış ticaret dengesi verileri yer almaktadır. İki değer paralel şekilde ve negatif seviyelerde seyrederken pandemi dönemindeki değerlerde önceki döneme kıyasla hızlı azalışlar dikkat çekmektedir.

Şekil 20. Türkiye'nin 2000-2020 Yıllarına İlişkin Cari Denge ve Dış Ticaret Dengesi, us dolar

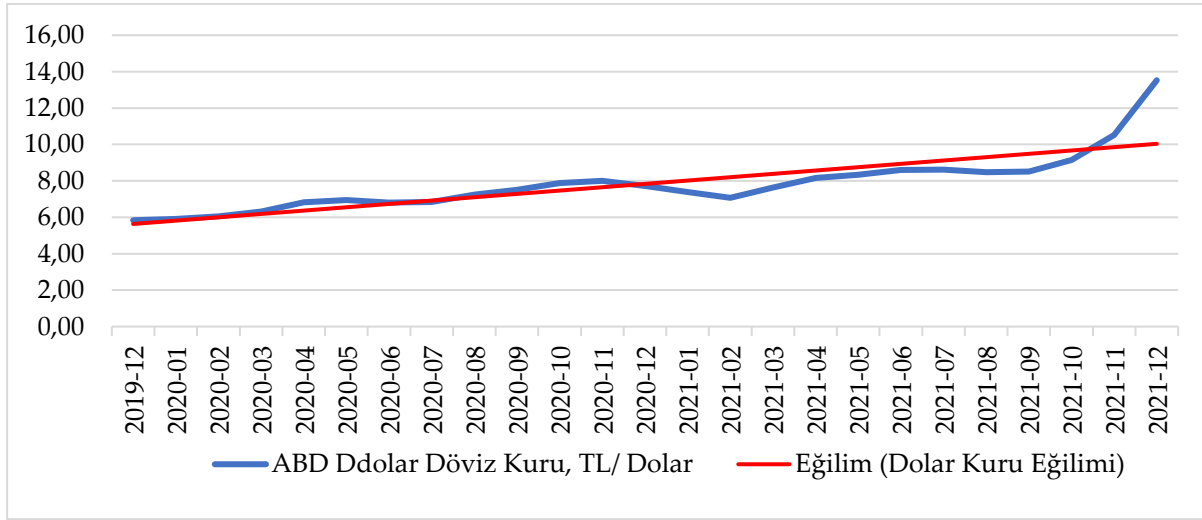

Kaynak: (World Bank, 2022b).

2.5. Döviz Kurundaki Gelişmeler ve Resmi Rezervler

Şekil 21 ve Şekil 22'de Türkiye'nin Covid-19 pandemisinin başlangıç ve 2021 yılı sonu dönemine ilişkin ABD doları kuru, resmi rezerv varlıklar ve reel efektif döviz kuru verileri yer almaktadır. Şekil 21'de ABD doları kuru verilerine bakılacak olursa dolar kurunun hafif şiddetli yükseliş seyri Covid-19 sürecinde daha hızlı bir hale dönüşmüştür. Mavi renkteki çizgisel grafik orijinal gözlemleri gösterirken, doğrusal çizgi dolar kurunun eğilimini temsil etmektedir.

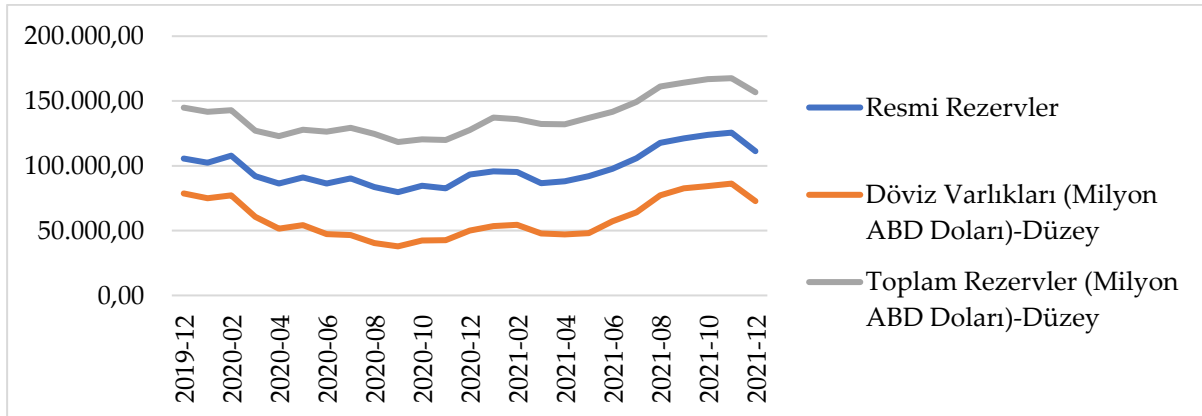
Şekil 21. 2019-2021 Dönemi ABD Dolar Kuru, TL/ 1 Dolar

Kaynak: (TCMB, 2022a).

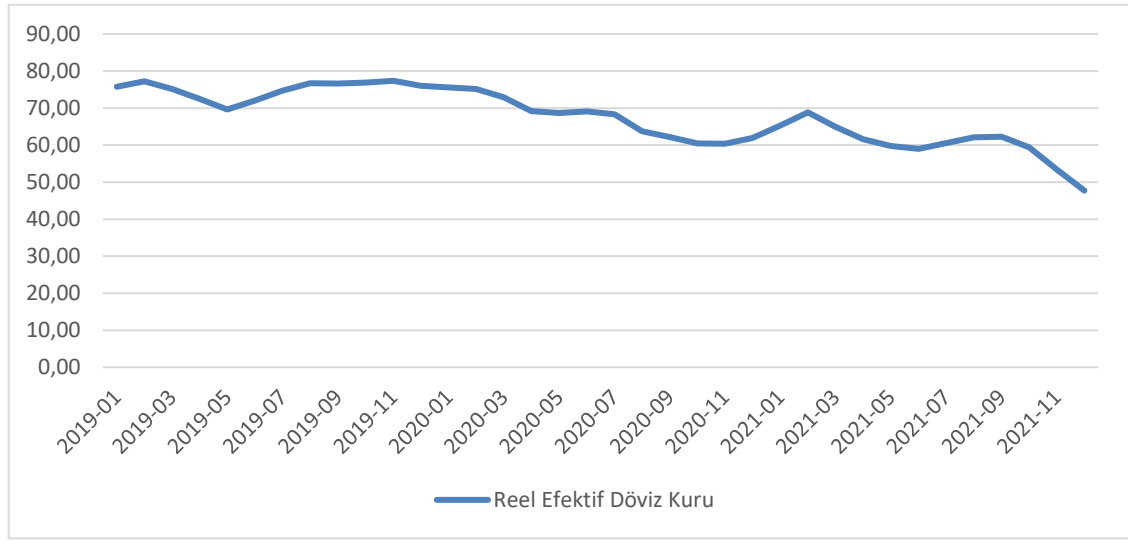
Şekil 22’de ise pandeminin başlaması ile paralel şekilde Türkiye’nin resmi rezervlerinde azalışlar yaşanırken 2021 yılının ilk yarısındaki artışları ikinci yarısındaki azalış izlemiştir.

Şekil 22. 2019-2021 Dönemi Türkiye’nin Resmi, Döviz ve Toplam Rezerv Varlıkları, (Milyon usd)

Kaynak: (TCMB, 2022a).

Bilindiği üzere bir ülkenin reel efektif döviz kuru, ithalat ve ihracat değerlerinin gelişimi açısından oldukça etkili bir unsur olup, düşmesi ülkede yabancı mal sepetinin fiyatının düştüğü artması ise yerli mal sepeti kalemlerinin yabancılar için uygun duruma ulaştığı anlamı taşır. Böylelikle sözü edilen kurun gelişimi ülkenin ihracatının rekabet gücünü göstermesi açısından anlam taşır. Şekil 23’e bakılacak olursa Covid-19 döneminde reel efektif döviz kuru hızlı azalmıştır. Bu açıdan ülkenin ihracatının artması ve ithalatının azalması muhtemeldir.

Şekil 23. 2019-2021 Türkiye'ye Ait Dönemi Reel Efektif Döviz Kuru, TÜFE Bazlı

Kaynak: (TCMB, 2022a).

Tablo 1'de ise Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)'den alınan verilerle Türkiye'nin 2017-2021 dönemine ilişkin ihracat ve ithalat değerleri görülmektedir. Ve Türkiye'nin 2021 yılı ile ihracat imkânlarının ithalat karşısında olumlu şekilde seyrettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin 2017-2021 Yıllarına Ait İhracat ve İthalat Verileri

	2017	2018	2019	2020	2021
İhracat	234 187	254 827	266 450	227 027	283 495 ³
İthalat	261 558	245 389	232 176	249 789	254 751 ⁴

Kaynak: (OECD, 2022).

2.6. Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de İstihdama Etkileri

Covid-19 pandemi öncesindeki 2019 yılındaki GSYH değeri dikkat çekicidir. Söz konusu yıl için GSYH ancak %0,9 gibi oldukça yetersiz ve özellikle istihdam açısından tehlikeli bir düzeyde gerçekleşmiştir. Zaten aşağıda değinilecek istihdam verilerindeki olumsuz etkilenişlerde durumu açıklar mahiyettedir. Bu da göstermektedir ki Türkiye ekonomisi pandemi sürecine düşük bir iktisadi performans ile girmiştir.

Covid-19 sağlık krizinin Türkiye istihdamına etkilerini araştırmaya yönelik literatür yeni oluşmaya başlamış ve çeşitlenmesini sürdürmektedir. Türkiye'de akademisyenlerce gerçekleştirilmiş olan söz konusu çalışmalara değinmek yerinde olacaktır.

Kara (2020: 279), küresel ölçekte işgücü piyasalarının söz konusu krizden şiddetli bir şekilde olumsuz etkilendiğini açıklarken ülkelerin işgücü piyasalarını karşılaştırmıştır. Kara, esnek çalışma biçimlerinden en yaygın görüneni olan evden çalışma veya uzaktan çalışmanın Covid-19 sonrası hayata geçirilen sosyal kısıtlamalara karşın yaygınlaştığını, devletlerin işgücü piyasalarına destekleyici politikaları uygulamaya geçirerek ön aldığı belirtmektedir.

³ Öngörü niteliğindeki geçici veri

⁴ Öngörü niteliğindeki geçici veri

Oflaz (2021), çalışmasında küresel sağlık krizinin maliye politikaları bağlamında devletlerin zaruri nitelikteki uyguladıkları sosyal güvenlik harcamaları ve nakit ücret desteklerinin önemi vurgulanmıştır (Oflaz, 2021: 379).

Tatar ve Ergün'ün 2021 yılındaki çalışmalarında Türkiye'nin pandemiye karşı hayata geçirdiği aktif ve pasif istihdam politikaları sayesinde işgücü piyasalarının ve işsizlik oranının olumlu şekilde etkilendiğini vurgulamışlardır (Tatar ve Ergün, 2021: 46).

Salgının, istihdama etkileri genel ve homojen bir nitelik göstermeyip sektörel boyutta, işletme boyutunda ve işçiler arasında farklılıklar göstermektedir. Krizin işletme boyutunda etkilerine bakıldığında kendi hesabına çalışanlar ile küçük işletme ölçeğindeki işletme sahiplerinin yoğun ve kötü olarak etkilenmelerine karşın kamusal nitelikte mali destek açısından da göz ardı edilen bir kesimi de oluşturduğu belirtilebilir (ILO, 2020: 6; Kara, 2020: 272).

Tablo 2'de Covid-19 salgınının iktisadi faaliyette yer alan sektörleri hangi düzeyde etkilediği görülmektedir.

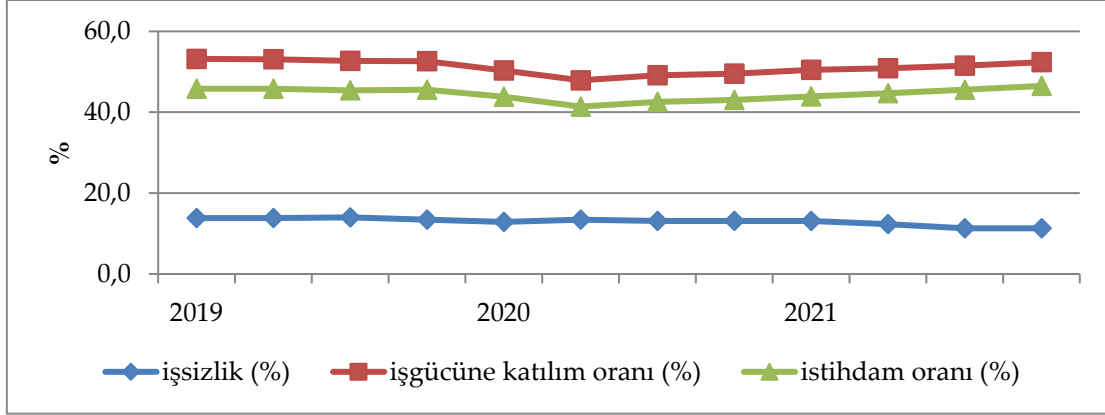
Tablo 2. Covid-19 Sağlık Krizinden Sektörlerin Etkilenme Düzeyleri

Yüksek	Orta yüksek	Orta	Düşük orta	Düşük
Toptan ve perakende seviyesinde ticaret, imalat, konaklama ve gıda hizmetleri ve gayrimenkul değerlendirme	Spor, sanat, eğlence, dinlence ve diğer türde hizmetler, haberleşme ulaştırma ve depolama	İnşaat, madencilik ve taş ocakçılığı, finans ve sigortacılık hizmetleri	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Sağlık hizmetleri, sosyal hizmet faaliyetleri, eğitim, idari ve güvenlik niteliğinde kamusal hizmetler, enerji tedariki niteliğindeki kamusal hizmetler

Kaynak: (ILO, 2020:7).

Şekil 24'te temel işgücü göstergeleri olan işsizlik oranı, işgücüne katılım oranı ve istihdama katılım oranı yer almaktadır. Salgının şiddetinin arttığı dönemler olan 2020 yılının ikinci çeyreğinde istihdama katılım oranının yüzde 41,4, işgücüne katılım oranının ise yüzde 47,9 seviyesine kadar gerilediğini, sonrasında artma trendine girdiği görülmektedir. İşsizlik oranları ise yüzde 13'lerden yüzde 11,3 seviyelerinde temkinli düşme eğilimi göstermiştir.

Şekil 24. Türkiye'nin 2019-2021 Dönemine İlişkin İşsizlik, İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranı Verileri, (%) Değişim

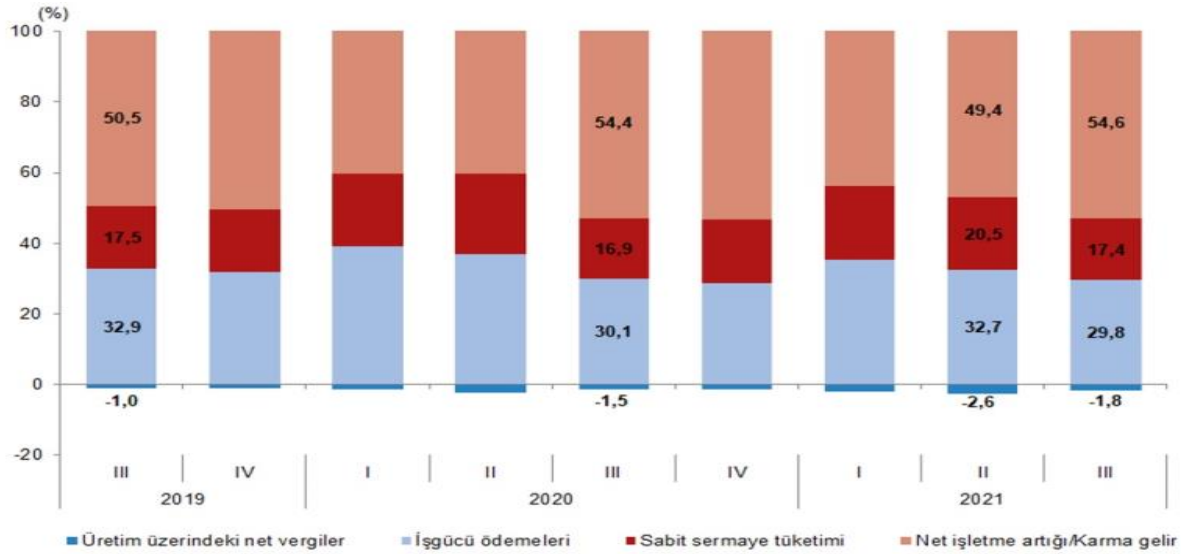
Kaynak: (TÜİK, 2022a).

ILO'nun 2020 yılındaki yayınında, salgının küçük firmalar ve düşük ücretli işçiler üzerindeki orantısız etkisinin, toparlanma beklentileri üzerinde önemli etkileri belirtmektedir. Ekonomide faaliyet gösteren daha küçük firmaların payındaki ani ve büyük ölçekli azalmanın, birçok ülkede özellikle düşük ücretli işçiler için iş fırsatlarının çoğunluğunun küçük firmalar tarafından sağladığından iş olanaklarını kısıtlayacağı vurgulanmaktadır. Çalışmada, ekonomide 'hysteresis'⁵ olarak tanımlanabilecek uzun vadeye yayılacak bu eğilimin işsiz kalan kişilerin beceri kayıplarına, işsizlerin cesaretinin kırılmasına, uzun süreli üretkenlik kazanımlarında beklentilerin bozulmasına ve bu yolla potansiyel nitelikteki büyüme beklentilerini olumsuz etkileyeceği ifade edilmektedir. ILO, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki artan verimlilik farklılığı ve üretkenliğin, kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeye ve insana yakışır işlerin yaratılmasına olumlu katkısı özellikle buna en çok ihtiyaç duyan ülkelerde daha da tehlikeye atıldığını vurgulamaktadır. (ILO, 2021: 8).

Şekil 25'te işgücünün üretilen toplam katma değerden aldığı pay açık mavi renkteki sütunlar ile 2019'un son iki çeyrek, 2020 ve 2021 yılına ait dörder çeyrek dönemler boyunca görülebilmektedir. İşgücünün aldığı payın %29,8 ile bir önceki döneme göre düştüğü görülmektedir.

⁵ 'Histeri etkisi', Keynesyen iktisatta bir değişken üzerinde iktisadi şokla oluşan etkinin şok sonrası süreçte sürmesi ve önceki dengeye dönememe durumudur.

Şekil 25. Türkiye’de GSYH Bileşenlerinin Katma Değer İçerisindeki Payları, 2019-2021

Kaynak: (TÜİK, 2021).

SONUÇ

1980 sonrası süreçte küresel düzeyde hâkim olan neoliberal söylem, hedonist birey ve kuralsızlaşan piyasa eğilimi ile uygulanan iktisat politikaları ile geleneksel iktisadi, sosyal ve siyasal konum, Covid-19 pandemisi krizi karşısında küresel ölçekte makroekonomik dalgalanmalarla karşılaşılmasına yol açarken piyasaların normalleşme eğilimine rağmen küresel yönetişimin gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ekonomisinin Covid-19 pandemi sürecinden önce ekonomik yapısına ilişkin sahip olduğu olumsuz mahiyet, pandeminin iktisadi ve sosyal hayatı daha da olumsuz olarak etkilenmesine yol açmıştır. Söz konusu sorunlar; ‘orta gelir tuzağı’ şeklinde tanımlanan iktisadi kalkınma sorunu ve döviz kuruna dair kırılganlıklar, dış kaynağa bağlı ve ithalata bağlı büyüme, kayıt dışı istihdamın yüksekliği ve kamu gelirlerinin sınırlılığı olarak sıralanabilir. Temel nitelikteki bu makroekonomik sorunlar, pandemi krizi ile daha da olumsuz boyuta ulaşırken özellikle kayıt dışılık ve vergi gelirlerinin etkin bir sosyal refah devleti politikalarının niteliği ve niceliği konusunda ciddi sınırlamalar getireceği ifade edilebilir.

Türkiye’nin iktisadi kırılganlıkları, maruz kaldığı iktisadi şokların neden olacağı zararların ağırlaşmasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek söz konusu kırılgan yapıya ait yapılması gerekenler, gerekse Covid-19 krizinin arz yönlü ve talep yönlü bir kriz oluşu yürütülecek mücadele kapsamındaki politika tercihlerini çok yönlü ve karmaşık bir biçimi gerektirmektedir. Bu karmaşık ve çok yönlü olarak yapılması gerekenler, Türkiye ekonomisi için yapısal reform gereklerine karşılık gelmektedir. Yürütülecek kısa vadeli kamu politikaları tedbirler sepetiyle özellikle mali ve sosyal koşulların düzeltilmesiyle insanların acil nitelikte refah kayıpları karşılanırken orta ve uzun vadede yapısal reformlar hayata geçirilerek kalıcı çözümler ve şoklar karşısında dayanıklı iktisadi bünye tesis edilmelidir.

Bu bağlamda iktisat politikası yapıcılarının salgın sürecinde görünürlüğü artan sosyal sorun haline gelmiş iktisadi problemleri, palyatif tedbirlerle geçiştirmek yerine, Türkiye

ekonomisinin orta gelir tuzağı ve onun etrafında şekillenen sorunlara stratejik planlar çerçevesinde yaklaşımları gerekmektedir. Bu doğrultuda katma değeri ve verimliliği artırıcı politikaların yapılması gerek yaşanan gerekse ilerdeki süreçte yaşanabilecek şoklar için hayati nitelikte çözüm olacaktır.

Devletin, sosyo-ekonomik yapıyı, yürütülen iktisat politikaları ile uyumlu vergi politikasını oluşturarak pandemi ve diğer doğal felakete bağlı iktisadi ve sosyal krizlere karşı dirençli ve hazır hale getirme zorunluluğu mevcuttur. Bu doğrultuda artan oranlı vergilendirme, servet vergileri ve çevre vergisi kamu politikası yapıcılara önerilmesi yerindedir.

Türkiye ekonomisi yapısal sorunlarının varlığında Covid-19 sonrası makro dalgalanmalar karşısında normalizasyon sürecine yönelme yolundadır. Türkiye 2001 ve 2008 mali krizlerinin iktisadi bünyesinde yarattığı hasarları tamamen iyileştirmeden ve yapısal reform ihtiyacını gerçekleştirmediği bir konjonktürde Covid-19 kaynaklı küresel ekonomik bir şok sürecine yakalanmıştır. Söz konusu konjonktür, Türkiye'nin kamu eliyle yürütülebilecek ve geniş kapsamdaki çalışan ve dezavantajlı gruplara yönelik sosyal içerikli harcamalar açısından kısıt teşkil etmektedir. Bundan dolayıdır ki politika yapıcıların Türkiye için gerekli yapısal reformları gerçekleştirmeleri gelecekteki iktisadi ve sosyal dengelerin sağlanmasında zaruri niteliktedir. Söz konusu dengeler düşünüldüğünde, Türkiye'nin artış eğilimindeki CDS değerleri, kamu borçlanma maliyetleri ve dolayısıyla diğer makroekonomik değişkenlerde olumsuz etki yaratacak bir durumdur.

Ayrıca ulusal ve uluslararası tedarik zincirindeki aksamalar arz açısından küresel ölçekte ve Türkiye ekonomisinde maliyetlere yol açmaktadır. Bu yolla enerji ve ulaştırma maliyetleri ile küresel ve ulusal olarak fiyat istikrarında bozulmalar ve makro iktisadi bozulmalar kaçınılmaz olmaktadır.

Covid-19 pandemisinin olumsuz şekilde etkilediği dar ve orta gelirli geniş halk kitlesinin önemli bir çoğunluğunu oluşturan emeği ile geçinen bağımlı çalışanlar ve kendi hesabına çalışanların doğrudan kamu kaynakları ve gelir desteği ile desteklenmesi her şeye rağmen kısa vadede yapılacak en etkili politika unsuru olarak görünmektedir.

Küresel ekonomilerdeki yaşanan enflasyon artışı olgusunun arkasında, emtia ve tüketici fiyatlarındaki artışların olduğu söylenebilir. Küresel anlamda tabanı olan enflasyonist baskı sürecinde Türkiye'de politik faiz indirimi kararlarının fiyat istikrarını 2021 son çeyreğinde çok kötü etkilediği ortadadır. Yakın tarihimizde büyüme öncelikli neoliberal bakış ile gelir eşitsizliği sorunumuzun şiddetleneceği, toplumsal uyumu kötü etkileyecek bu uygulamalar yerine kuramsal temelli ve toplumsal mutabakata dayanan iktisat politikalarının karar alıcılarca hayata geçirilmesi dar gelirli kesimin büyük çoğunluğunu oluşturan ücretlilerin refahının artması ve korunmasında etkili olacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bu çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik

yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahir, H., N. Bloom ve D. Furceri (2022). *Why Global Uncertainty is Declining*, <https://voxeu.org/article/why-global-uncertainty-declining> (18.05.2022).
- Alp, E. A. (2021). "İstanbul'da Covid 19 Salgınının Ticari Faaliyetlerde Yarattığı Etkinin Saptanması Ve Çözüm Önerileri Sunulması-120K605". *Covid-19 ve Toplum Salgınının Ekonomik, Sosyal ve Beşeri Etkileri Bulgular Sonuçlar ve Öneriler*, https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf (01.07.2022).
- Alvarez, J. ve P. Barrett (2022). *Chart of The Week: Global Inflation Pressures Broadened On Food And Energy Price Gains*, <https://blogs.imf.org/2022/01/28/global-inflation-pressures-broadened-on-food-and-energy-price-gains/> (28.01.2022).
- Atoyan, R. ve P. Conway (2006). "Evaluating the Impact of IMF Programs: A Comparison of Matching and Instrumental-Variable Estimators". *Review International Organisation*, 1(2), 99-124.
- Cinel, E. A. (2020). "Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler". *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 124-140.
- Crosby, A. W. (2003). *America's Forgotten Pandemic: The Influenza of 1918*. New York: Cambridge University Press.
- Demir, O. ve A. Esen (2021). "Covid 19'un Maliyeti ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı". *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 88-105.
- Donthu, N. ve A. Gustafsson (2020). "Effects of Covid-19 on Business and Research". *Journal of Business Research*, 117, 284-289.
- Eryüzlü H. (2020). "Covid-19 Ekonomik Etkileri ve Tedbirler: Türkiye'de "Helikopter Para" Uygulaması". *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 10-19.
- Frankel, J., ve G. Saravelos (2010). "Are Leading Indicators of Financial Crises Useful for Assessing Country Vulnerability? Evidence from the 2008- 09 Global Crisis". *The National Bureau of Economic Research*, 87 (2), 216-231.
- Gür, N., M. Tatlıyer ve Ş. Dilek (2020). *Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi*. İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık.

- Gürcün, D. ve N. Cömertler (2020). "Türkiye'nin 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Kovid-19 Kriziyle Mücadelesi". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 305-316.
- Hale, T., N. Angrist, R. Goldszmidt, B. Kira, A. Petherick, T. Phillips, S. Webster, E. Cameron-Blake, L. Hallas, S. Majumdar ve H. Tatlow (2021). "A Global Panel Database Of Pandemic Policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker)". *Nature Human Behaviour*, 5 (4), 529-538.
- Hall, M. C., G. Prayag, P. Fieger ve D. Dyason (2020). "Beyond Panic Buying: Consumption Displacement and COVID-19". *Journal of Service Management*, 33 (1), 113-128.
- Haroon, O. ve S. A. R. Rizvi (2020). "Covid-19: Media Coverage and Financial Markets Behavior-A Sectoral Inquiry". *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 27, 1-5.
- <http://tr.investing.com> (2022). *Oranlar ve Tahviller*, <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd-historical-data> (24.05.2022).
- ILO (2020). *ILO Monitor: Covid-19 and the World of Work*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_743146.pdf (05.07.2022).
- ILO (2022). *ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work*, <https://reliefweb.int/report/world/ilo-monitor-covid-19-and-world-work-eighth-edition-enardeitptrthvi> (05.07.2022).
- IMF (2022a). *World Economic Outlook.Update: Rising Caseloads, A Disrupted Recovery, and Higher Inflation*, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/01/25/world-economic-outlook-update-january-2022> (18.07.2022).
- IMF (2021). *World Economic Outlook Database October*, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> (05.07.2022).
- IMF (2022b). *Global Inflation Pressures Broadened on Food and Energy Price Gains*, <https://blogs.imf.org/2022/01/28/global-inflation-pressures-broadened-on-food-and-energy-price-gains/> (05.07.2022).
- İncekara, A. ve B. Mutlugün (2016). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi". *International Conference on Eurasian Economies*, 358-367.
- Jonung, L. ve W. Roeger (2006). *The Macroeconomic Effects of A Pandemic in Europe-A Model Based Assessment*, Brussels: European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs Publications, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication708_en.pdf.
- Jorda, O., S. R. Singh ve A. M. Taylor (2020). "Longer-Run Economic Consequences of Pandemics". *Review of Economics and Statistics*, 104 (1), 166-175.
- Kara, E. (2020). "Covid-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, 7(5), 269-282.

- Karaoğlu, Ö. (2020). Salgınların İktisat Tarihi. *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, (Ed. Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt ve Sayım Yorğun), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Laato, S., A. N. Islam, A. Farooq ve A. Dhir (2020). "Unusual Purchasing Behavior During the Early Stages of the COVID-19 Pandemic: the Stimulus-Organism-Response Approach". *Journal of Retailing and Consumer Services*, 57, 1-12.
- OECD (2022). *Trade in goods and services*, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm> (01.08.2022).
- Oxford Covid-19 Government Response Tracer (2021). *Blavatnik School of Government University of Oxford –Last updated*. <http://ourworldindata.org/coronavirus> (28.11.2021).
- Özkoçak, V. ve F. Koç, T. Gültekin (2020). "Pandemilere Antropolojik Bakış: Koronavirüs (Covid-19) Örneği". *Electronic Turkish Studies*, 15(2), 1183-1195.
- Retief, F. P. ve L. Cilliers (2006). "The Epidemic of Justinian (AD 542): a Prelude to the Middle Ages". *Acta Theologica*, 26(2), 115-127.
- Ritchie, A., E. Mathieu, L. R. Guirao, C. Appel, C. Giattino, E. O. Ospina, J. Hasell, B. Macdonald, D. Beltekian ve M. Roser (2020). *Coronavirus Pandemic (COVID-19)*. <https://ourworldindata.org/coronavirus> (05.07.2022).
- Shehzad, K., L. Xiaoxing ve H. Kazouz (2020). "COVID-19's Disasters are Perilous Than Global Financial Crisis: A Rumor or Fact?". *Finance Research Letters*, 36, 101669.
- Sülkü, S., K. Coşar, ve Y. Tokathıoğlu (2021). "COVID-19 Süreci: Türkiye Deneyimi". *Sosyoekonomi*, 29 (49), 345-372.
- Taşar, M. O. (2010). "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 76-97.
- Tatar, M. ve S. Ergün (2021). "Covid-19 Salgınının Türkiye İşgücü Piyasasına Yansımaları". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 46-60.
- Tayyar, A. E. (2019). "Neo-Fisher Etkisi ve Türkiye Uygulaması". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (36), 307-339.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2022). *Borç Göstergeleri Sunumu Nisan 2022*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2022/04/BORC-GOSTERGELERI_29.04.2022.pdf (29.05.2022).
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html> (02.07.2022).
- TCMB (2022a). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_2 (05.07.2022).
- TCMB (2021b). *Gösterge Niteliğindeki Merkez Bankası Kurları*, https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html (05.07.2022).

- Turgut, P. (2021). *21. Yüzyıl'da Küresel Risk Toplumu: Covid-19 Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK (2022a). *İşgücü İstatistikleri Ocak-Mart 2022*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BC%C3%BC-%C4%B0statistikleri-I.-%C3%87eyrek:-Ocak--Mart,-2022-45648&dil=1> (25.05.2022).
- TÜİK (2022b). *Enflasyon ve Fiyat*, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1> (01.08.2022).
- TÜİK (2021). *İşgücü İstatistikleri Ekim 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2021-37491>, (25.05.2022).
- WHO (2011). *Comparative Analysis of National Pandemic Influenza Preparedness Plans*, https://www.who.int/influenza/resources/documents/comparative_analysis_php_2011_en.pdf?ua=1 (05.07.2022).
- World Bank (2021a). *Turkey Economic Monitor, April 2021: Navigating the Waves*, <https://doi.org/10.1596/35497> (05.07.2022).
- World Bank (2021b). *Annual Report 2021: From Crisis to Green, Resilient, and Inclusive Recovery*, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/120541633011500775/pdf/The-World-Bank-Annual-Report-2021-From-Crisis-to-Green-Resilient-and-Inclusive-Recovery.pdf> (05.07.2022).
- World Bank (2022a). *Global Outlook*, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36519/9781464817601-ch01.pdf> (05.07.2022).
- World Bank (2022b). *DataBank*, <https://data.worldbank.org/country/turkey> (01.07.2022).
- WEF [World Economic Forum] (2021). *The Global Risks Report 2021*, <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021> (02.07.2022).
- Yeldan, A. E., H. Tekgüç ve E. B. Ünsal (2021). "Covid-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi-120k541". *Covid-19 Ve Toplum Salgının Ekonomik, Sosyal Ve Beşeri Etkileri Bulgular Sonuçlar ve Öneriler*, https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etkileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf (01.07.2022).
- Yıldırım, S. (2020). "Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği". *Turkish Studies*, 15(4), 1331-1351.
- Yıldırım, Y. (2021). "COVID-19'un İktisadi Yaşama, Siyasi Alana ve Topluma Etkileri: Kapsamlı Bir Değerlendirme". *Sosyoekonomi*, 29(50), 277-297.

EXTENDED ABSTRACT

The widespread, complex and multidimensional economic effects of the Covid-19 pandemic on a global scale and in our country are manifested. It does not seem possible to determine this effect on the economic plane with a mathematical-absolute certainty, at least at present time, in all its aspects and in all its quality. In addition, revealing the economic effects of the epidemics, of which we know similar in history, can be revealed with the end of the epidemic process. However, as of the moment we are in, it is possible to analyze the effects of the pandemic in terms of the world and Turkey, through macroeconomic indicators where macroeconomic performance can be monitored.

In the study, the effects of the Covid-19 pandemic on both the global and Turkey were examined by giving place to the course of growth, unemployment, inflation, public net debt, current account balance, external balance, exchange rate, official reserve and employment data, where basic macroeconomic performance can be monitored with a descriptive method based on literature review.

In the study, it was determined that the main effect of the pandemic caused negative results in social and economic fields through the element of uncertainty.

While the economic, social and political position reached by the economic policies implemented with the neoliberal discourse, hedonist individual and deregulated market trend, which dominates the global level in the post-1980 period, caused macroeconomic fluctuations on a global scale in the face of the Covid-19 pandemic crisis, it also revealed the necessity of global governance despite the normalization trend of the markets.

The negative nature of the Turkish economy regarding its economic structure before the Covid-19 pandemic process caused the pandemic to affect the economic and social life more negatively. The aforementioned problems are; The problem of economic development, defined as the 'middle income trap', and the fragility of the exchange rate can be listed as growth depending on foreign resources and imports, high unregistered employment and limited public revenues. While these basic macroeconomic problems have reached a more negative level with the pandemic crisis, it can be stated that especially informality and tax revenues will bring serious limitations on the quality and quantity of effective social welfare state policies.

Turkey's economic fragility emerges as an important factor in the aggravation of the losses to be caused by the economic shocks it is exposed to. Both what needs to be done about the fragile structure in question and the fact that the Covid-19 crisis is a supply-side and demand-side crisis require a multifaceted and complex form of policy choices within the scope of the struggle to be carried out. These complex and multifaceted actions correspond to the structural reform requirements for the Turkish economy. With the short-term public policy measures to be carried out, especially with the improvement of financial and social conditions, people's immediate welfare losses should be met, while structural reforms should be implemented in the medium and long term, and permanent solutions and an economic structure that is resistant to shocks should be established.

The middle income trap of the Turkish economy and the problems shaped around it should be approached within the framework of strategic plans, instead of warding off the economic problems, which have become a social problem, whose visibility has increased during the epidemic, with palliative measures by the economic policy makers. In this direction, making policies to increase added value and efficiency will be a vital solution for shocks that may be experienced both in the current and in the future.

The state has an obligation to make the socio-economic structure resistant and ready for economic and social crises due to all shocks by creating a tax policy that is compatible with the economic policies carried out. In this direction, progressive taxation, wealth taxes and environmental tax should be recommended to public policy makers.

In the presence of structural problems, the Turkish economy is on the way to the normalization process in the face of post-Covid-19 macro fluctuations. Turkey was caught in a global economic shock process caused by Covid-19 in a conjuncture where the 2001 and 2008 financial crises could not fully heal the damage caused to its economic structure and could not fulfill the need for structural reform. The conjuncture in question constitutes a constraint in terms of social expenditures that can be carried out by the public sector in Turkey and aimed at a wide range of working and disadvantaged groups. For this reason, it is essential for policy makers to carry out the necessary structural reforms for Turkey to ensure future economic and social balances. Turkey's CDS values, which are in an upward trend, are a situation that will have a negative impact on public borrowing costs and therefore other macroeconomic variables.

In addition, disruptions in the national and international supply chain cause costs in terms of supply on a global scale and in the Turkish economy. In this way, deteriorations in energy and transportation costs, global and national price stability and macroeconomic deterioration are inevitable.

Supporting the dependent workers and self-employed workers, who make up the majority of the large population with low and middle incomes negatively affected by the pandemic with direct public resources and income support seems to be the most effective policy element to be made in the short term.

It can be said that the rise in commodity and consumer prices is behind the increase in inflation in global economies. It is obvious that in the process of inflationary pressure, which has a global basis, political interest rate cut decisions in the last quarter of 2021 have a very bad effect on price stability. In our recent history, the implementation of economic policies based on theoretical and social consensus by decision makers will be effective in increasing and protecting the welfare of wage earners, who make up the majority of the low-income group, instead of these practices, which will intensify our income inequality problem with a growth-oriented neoliberal perspective and adversely affect social cohesion.

G7 VE E7 ÜLKELERİNDE GSYİH VE YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİMİ İLİŞKİSİ: TODA-YAMAMOTO PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ

Ali DOĞDU¹

Öz

Günümüz dünyasında her alanda zorunluluk haline gelen enerji, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Enerji talebi, güvenliği ve arzı konuları teknolojik, endüstriyel, politik ve siyasi gelişmeler çerçevesinde son derece önemli bir konuma yükselmiştir. Bu çalışma, 2000-2015 yılları arasında G7 ülkeleri ile E7 ülkelerinin GSYİH'lerindeki değişimi ve hidroelektrik hariç yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisinin etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda serideki ülkelerin verileri Wald Testi ve Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre yenilenebilir kaynaklardan enerji üretiminden ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisine ulaşılrken, ekonomik büyümeden de yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

G7 Ülkeleri
E7 Ülkeleri
Yenilenebilir Enerji
GSYİH
Toda-Yamamoto

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 08.08.2022
Kabul Tarihi : 10.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Doktora Öğrencisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Araştırma Enstitüsü, Ekonomi Anabilim Dalı. e-posta: ali.dogdu@emu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0556-8255

THE RELATIONSHIP OF GDP AND RENEWABLE ENERGY PRODUCTION IN G7 AND E7 COUNTRIES: THE ANALYSIS OF TODA-YAMAMOTO PANEL CAUSALITY

Abstract

Energy is an indispensable requirement for sustainable economic growth and development in every field of the modern world. Within the framework of technological, industrial, diplomatic, and political developments, the demand for energy, security, and supply issues have risen to an extremely essential position. The aim of this research article examines variations in GDP of G7 and E7 countries between 2000 and 2015 and the effects of electricity produced from renewable energy sources, excluding hydropower. In this context, the data of the countries in the series were analyzed with Wald Test and Toda-Yamamoto Panel Causal Analysis. According to the results of the analysis, while obtaining a causal relationship between energy production from renewable sources and economic growth, a causal relationship was also determined between economic growth and energy production from renewable sources.

Keywords

G7 Countries
E7 Countries
Renewable Energy
GDP
Toda-Yamamoto

Article Info

Research Article

Received : 08.08.2022
Accepted : 10.10.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Doğdu, A. (2022). G7 ve E7 Ülkelerinde GSYİH ve Yenilenebilir Enerji Üretimi İlişkisi: Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Analizi. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 57-79.

Citation Information: Dogdu, A. (2022). The Relationship of GDP and Renewable Energy Production in G7 and E7 Countries: The Analysis of Toda-Yamamoto Panel Causality. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 57-79.

GİRİŞ

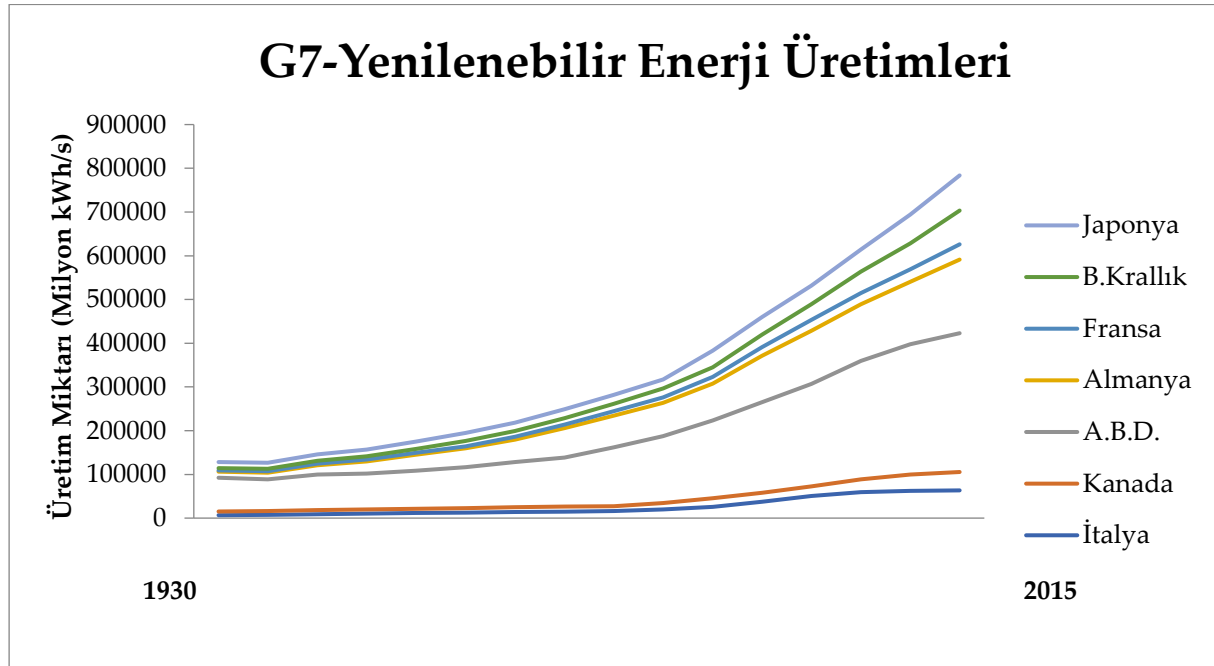
Bir iş ya da bir hareket sırasında harcanan güce enerji denilmektedir. Geçmişten bugüne dek hayatın hemen hemen her alanında enerji vazgeçilmez bir ihtiyaç olmuştur (Dinçer ve Karakuş, 2020: 100-123). 1760'larda başlayıp 1840'lara kadar devam eden Sanayi Devrimi sonucunda önemli konuma yükselen enerji tüm ülkelerde kalkınma amacıyla sürdürülebilirlik çerçevesinde refah seviyesinde iyileşmeleri etkileyen hayati bir konuma ulaşmıştır. Günümüz modern toplumlarının mevcudiyetini koruyabilmeleri enerji ile doğrudan ilişkilidir (Ünüvar ve Keskinlik, 2020: 251-266). Küreselleşen dünya ile sını ve ticari çalışmaların artmasıyla enerji ihtiyacı, enerji bağımlılığı ve dış açık gibi ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Bayraç ve Çildir, 2017: 201). Enerjide dışa bağımlılığı en aza indirmek, maliyetleri düşürmek, enerji verimliliğini artırmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek büyümeye ve sürdürülebilirliğe daha fazla katkı sağlayarak, ekonomik büyüme ve bu büyümenin sürdürülebilir olması için enerji kullanımının önemini nitelemektedir (Duran ve Bozkaya, 2022: 83-93). Teknolojik gelişmeler, nüfus artışı ve yüksek üretim düzeylerine ulaşılması küresel ekonomilerde her geçen gün enerji ihtiyacı artışını getirmiştir. Kapitalizmin doğal bir sonucu olarak üretim artışı beraberinde enerji tüketimini de artırmıştır. İnsanların talepte buldukları her mal ve hizmet için daha fazla üretim tetiklenmiş, hammadde, ara mal, çıktı sevkiyatı, hizmet sektörü ve turizm gibi daha birçok sektörün temel dayanağını oluşturan enerji, mikro ve makroekonomik değişkenler üzerinde ciddi oranda etkiye sahip bir konuma gelmiştir.

Enerji bağımlılığında meydana gelen artışlar ülkeler açısından ciddi ekonomik kırılmalara sebep olabilmektedir. Çünkü temel ekonomik girdiler içerisinde ithalatta en önemli pay sahibi olarak petrol, doğalgaz ve kömür gibi konvansiyonel enerji kaynakları gelmektedir. Bu durumun en gerçekçi örneğine 1973 yılında yaşanan enerji maliyetlerindeki artış gösterilebilir. Yaşanan enerji maliyetlerindeki artış büyük çaplı küresel bir krize neden olmuştur. Kriz süresince birçok ülke ekonomisinin küçüldüğü gözlemlenmiştir (Bozoklu ve Yılcı, 2013: 877). Ayrıca uluslararası ilişkiler bağlamında da diplomatik, siyasi ve jeopolitik açıdan da ülkeler enerji dar boğazına girebilmektedir. Güncel olarak yaşanmakta olan Ukrayna-Rusya savaşında bu durum ciddi bir şekilde Rusya'dan doğalgaz ithal eden ülkeleri etkilemektedir. İkinci Dünya Savaşında da farklı bir açıdan enerji politikalarını etkileyen bir durum meydana gelmiştir. 1945 yılında Amerika tarafından Hiroşima'ya atılan atom bombası sonucu nükleer güç fark edilerek enerji ihtiyacını karşılama amacıyla nükleer santraller kurulmaya başlanmış ve üretimde kullanılan enerji için temel kaynağın barışçıl bir fonksiyona dönüştürülmek istenen nükleer enerjiye doğru kayması amaçlanmıştır. Ancak bu süreç zarfında yüksek radyasyon gibi nedenlerle büyük enerji üretim potansiyeline sahip olan nükleer reaktörler kurulması eleştirilmiştir (Hubbert, 1956: 19-20). Günümüzde ise halen birçok ülke aktif olarak nükleer enerjiyi kullanmakta aynı zamanda yeni nükleer reaktörler de inşa edilmektedir.

Nükleer enerjinin yüksek potansiyeli bulunmasına karşın oluşturduğu riskler ve konvansiyonel enerji kaynaklarının yaratmış olduğu karbon salımı ve çevre kirliliği ülkeleri alternatif kaynaklara yöneltmiştir. 1970'lerde yaşanan petrol krizi sonrası ilk defa gündeme gelen yenilenebilir enerji kaynaklarına ülkeler yatırım yapmaya başlamışlardır (Akdağ ve İskenderoğlu, 2018: 1-14). Küresel iklim değişikliğinin büyük etkeni olan fosil yakıtlar Dünya gündemine girerek ilk kez 1972 yılında Stockholm Konferansı'nda uluslararası düzeyde ele alınmıştır. Konvansiyonel enerji kaynaklarının çevreye vermiş oldukları zarar nedeniyle meydana gelen çevre kirliliği ve iklim değişikliği tartışılarak kısa-uzun dönemde alınabilecek önlemler belirlenmiştir. Çözüm önerileri yeterli ve etkili olmayan bu konferans sonrasında 1992 Rio Konferansı'nda ve 1997 Kyoto Protokolü çerçevesinde kalıcı önlemler noktasında anlaşma sağlanmıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde geçmişten günümüze değin yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yönelim ve yatırım artarak sosyal refahın artışında, ekonomik kalkınma ve gelişme faaliyetlerinde, sanayi üretiminde ve daha birçok noktada sürdürülebilirlik programları çerçevesinde yenilenebilir enerji kullanımları artırılmaya devam etmiştir.

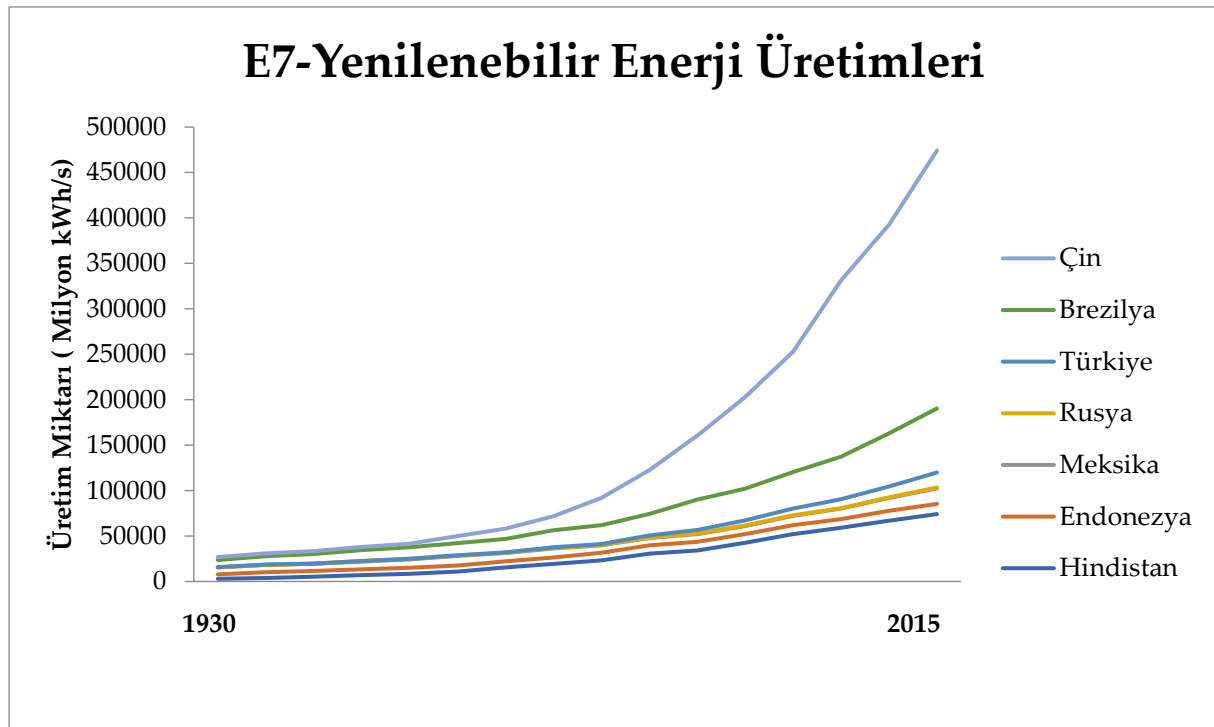
Tablo 1. G7 Ülkeleri'nin Yenilenebilir Enerji Üretimleri

Tablo 1'de verildiği üzere uzun dönemli olarak yenilenebilir enerji üretimi G7 ülkelerinde pozitif artan eğimli bir grafik çizmektedir. Tablo 2'de ise uzun dönemli olarak E7 ülkelerine ait yenilenebilir enerji üretimleri verilmiştir. Yine aynı şekilde G7 ülkelerinde görüldüğü gibi E7 ülkelerinde de yenilenebilir enerji üretimi pozitif artan eğimli bir grafiğe sahiptir. Bu durum enerjinin sanayi üretiminde kullanımından artan nüfusa, teknolojik gelişmelerden turizme kadar birçok yönden ele alınabilir. Artan enerji talebi ülkeleri yeni enerji kaynaklarına yöneltmiştir. Bu noktada ise daha temiz ve görece uzun dönemli daha az

maliyeti olan yenilenebilir enerji kaynaklarından üretime önem vererek meydana gelen enerji talebini bu yolla karşılamaya sevk etmiştir. Enerji ihtiyacı yüksek olan ve enerjide dışa bağımlı ülkeler iç piyasa ve bireysel kullanımlara ait talebi bu kaynaklardan gidermeye çalışarak reel GSYİH'ya da katkı sağlayabilmektedirler. İthalatı yapılmak zorunda olunan enerjiye yapılacak olan harcamalar iç piyasada kullanılarak, yeni yatırımlar ve üretici teşvikleri ile reel GSYİH'nın artırılmasına destek olunabilecektir.

Tablo 2. E7 Ülkeleri'nin Yenilenebilir Enerji Üretimleri

Bu çalışmanın amacı G7 ülkeleri ve E7 ülkelerinin reel GSYİH ile yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisi arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını panel veri analiziyle inceleyerek literatüre katkı sağlamaktır. Literatürde bu ülke gruplarının ve yenilenebilir enerji üretimlerinin incelendiği çalışmaların artırılmasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Araştırma giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm birinci bölüm teorik bilgiler ve çerçeveleri, ikinci bölüm literatür araştırmasını, üçüncü bölüm ise veriler ve ekonometrik analiz konularını ele almaktadır.

1. Teorik Çerçeve

İktisadi büyüme teorisi klasik iktisatçılarla başlayarak Adam Smith, T. Robert Malthus, Frank P. Ramsey, David Ricardo ve J. Alois Schumpeter gibi birçok iktisatçının çalışmalarına konu olmuştur (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 16). Adam Smith İngiltere'de yaşam standartlarının diğer ülkelere kıyasla yüksek olmasının nedenini sorgulayarak, bu durumun imalat sanayinde uzmanlık, iş bölümü ve yeni makinelerin varlığı ile bağlantılı olduğunu aktarmıştır (Canbay, 2020: 467-488). Schumpeter (1939: 362) teknolojik alanda yaşanan gelişme

ve yeniliklerin büyümenin ana kaynağı olduğunu ilk kez ifade eden iktisatçı olmuştur. Öte yandan K. Marx (2015: 362-363)'a göre Sanayi Devriminin ana etkeni olarak bu dönem öncesinde icat edilen yeni makineler ve makineleşmenin olduğunu vurgulamıştır.

Neoklasik iktisadi görüşün temsilcilerinden olan Robert M. Solow ekonomik büyümeyi teknolojiye yaşanan gelişmelerin ekonomik büyümeyi etkileyeceği hakkında çalışmalar yapmıştır. Çalışmasında teknolojik gelişmelerin üretim üzerinde, üretimin ise büyüme üzerinde etkisi olabileceği üzerinde durmuştur. İktisadi büyüme hızı ile imalat sanayi büyüme hızı arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalar yapan Post Keynes görüşün temsilcilerinden Kaldor (1957, 1966, 1968: 591-624/385-391/222) sanayi sektörünün iktisadi büyüme açısından itici güç oluşturduğu sonucuna varmıştır. Balçılar vd. (2020: 8097-9134)'e göre büyüme hipotezi açısından, enerji tüketiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik varsa, enerji tüketimindeki artışın ekonomik büyümeye katkıda bulunacağı ifade edilmiştir.

İktisadi literatür açısından klasik iktisat teorisinden bu yana farklı yaklaşımlar ile değerlendirilse de teknolojinin sanayileşmeyi, sanayileşmenin ise üretimi etkileyerek büyüme üzerinde artırıcı bir rol oynadığı birçok çalışma ile açıklanmıştır. Bütün bu çalışmalar ve yaşanan gelişmeler çerçevesinde sürdürülebilir bir büyüme için enerjinin vazgeçilmez olduğu anlaşılmaktadır. İktisadi büyüme açısından değerlendirildiği zaman birçok farklı değişkenin büyümeyi etkilemesinin yanında enerjide temel bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in tanımına göre tehlikeli olan büyüme modellerinden birisi olarak geleceksiz büyüme literatüre dâhil edilmiştir. Bu durum konvansiyonel kaynaklı enerji üretim ve tüketimini artırarak gelecek nesilleri düşünmeden çevre kirliliğine sebep olan ekonomik büyüme sürecinin devam etmesini içermektedir (United Nations, 1994: 4). Sürdürülebilir büyüme kavramı tam da bu noktada ortaya çıkarak yenilenebilir ve temiz enerji kaynaklarına yönelimi artırmayı amaçlamış ve ekonomik büyüme üzerine oluşturulan politikaların çevre koruma, karbon emisyon kontrolleri gibi çevresel bozulumu en aza indirecek şekilde paralel bir strateji benimsenmesine yöneltmesi ciddi bir adım olarak nitelendirilebilir.

Koç ve Şenel (2013: 32-44) yapmış oldukları çalışmalarında enerji kaynaklarını aşağıdaki şekilde sınıflandırmaktadırlar;

Tablo 3. Enerji Kaynaklarının Sınıflandırılması

Enerji Kaynakları	Kullanılabilirlikleri Açısından	Dönüştürülebilirlikleri Açısından
	•Yenilenemeyen Enerji Kaynakları	•Birincil Enerji Kaynakları
*Fosil Yakıtlar	•-Kömür	•-Kömür
•-Kömür	•-Petrol	•-Petrol
•-Petrol	•-Doğalgaz	•-Doğalgaz
•-Doğalgaz	*Çekirdek Kaynaklı Yakıtlar	•-Nükleer
*Çekirdek Kaynaklı Yakıtlar	•-Uranyum	•-Biyokütle
•-Uranyum		•-Hidrolik

•-Toryum	•-Güneş
• Yenilenebilir Enerji Kaynakları	•-Rüzgar
•-Güneş	•-Dalga
•-Rüzgâr	• İkincil Enerji Kaynakları
•-Jeotermal	•-Elektrik, Benzin, Mazot, Motorin
•-Hidrojen	•-İkincil Kömür
•-Hidroelektrik	•-Kok, Petrokok
•-Biyokütle	•-Hava Gazı
•-Dalga	•-Sıvılaştırılmış Petrol Gazı (LPG)

Kaynak: Koç ve Şenel (2013)

Enerji kaynaklarının sınıflandırılmasına göre bu çalışmanın kapsamında değerlendirilmeye alınan yenilenebilir enerji kaynakları, doğadan elde edilen enerji çeşididir. Bu yüzden bu kaynakların herhangi bir azalma ya da sona ermesinin olmayacağı kabul görmektedir. Güneş enerjisi yenilenebilir enerji kaynaklarına bir örnek teşkil eder. Bu enerji güneşten almış olduğu enerjiyi farklı teknolojik aletlerle birlikte elektrik enerjisine dönüştürülebilen kaynak olarak tanımlanabilmektedir (Zhe vd., 2021: 1-10).

Teoride ülkelere ait enerji tüketimleri ile iktisadi büyümeleri arasında tepkisel olarak karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin mevcudiyeti kabul edilmektedir. Ekonomik büyümenin eşlik ettiği milli gelir artışına neden olmakta, milli gelirden yaşanan artış ise yatırım ve tüketim harcamalarında artışı sağlayarak enerjiye olan talebi artırmaktadır. Artan enerji talebi ise teknolojik gelişmede bir uyarım sağlayarak üretimin daha da artmasına imkân vermektedir. Bu şekilde gerçekleşen bir ekonomik akım modeli çerçevesinde enerjiye olan ihtiyaç artmakta ve bu talebin de bir kısmı yenilenebilir enerji kaynakları aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu durum ise yenilenebilir enerjinin teknolojik alt yapısında oluşturulan ekstra istihdamla işsizlik oranlarına da olumlu yönde etki edebilmektedir. Ayrıca yerli kaynaklardan yenilenebilir enerji vasıtasıyla giderilen talep sonucunda enerji konusunda dışa bağımlı ülkelerde enerji maliyetlerini azaltarak burada kullanılacak olan kaynakların yurt içinde tüketim, üretim ve yatırım gibi alanlara kaydırılmasını sağlayarak iktisadi büyümeyi tetikleyebilecektir (National Renewable Energy Laboratory, 1997).

Günümüz küresel ekonomisinde enerji, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve refah artışlarında en önemli etkenlerden biri konumundadır. Çağdaş toplumların var olabilmeleri enerji kullanımıyla doğrudan bir ilişki içerisinde. Günümüz koşullarında bu değerlendirmeler çerçevesinde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kişi başına kullandıkları enerji tüketimleri oranıyla değer bulabilmektedir (Çapık vd., 2012: 1-13). Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi kişi başına elektrik enerji tüketim miktarı ve enerji yoğunluğuyla gösterilebilmektedir. Ülke içi tüketici ve üretici maliyetlerini etkileyen faktörlerden bir tanesi de enerji yoğunluğu olarak nitelendirilebilmektedir. Yüksek fiyatlara sahip bir girdi maliyeti olan enerji, minimum düzeyde kullanılarak optimal düzeyde üretime ulaşılabilme amaçlanmaktadır. Teknolojik açıdan üstün olan ülkelerde enerji tüketim miktarı azaltılarak

tasarruf amaçlanmaktadır. Bu şekilde kar maksimizasyonu sağlanarak milli gelirin artışına da katkı sağlanması hedeflenmektedir (Ünüvar ve Keskinlik, 2020: 251-266).

Enerji; ekonomik büyüme, kalkınma, sanayi, teknoloji, siyasi, kültürel açıdan bir faktör olarak her zaman en önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira çağımızın gerekliliği olan teknoloji ve bilgi enerji olmadan, neredeyse hayat durma noktasına gelebilmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler çerçevesinde ülkelerin kalkınma hızları da büyük bir ivme kazanmış bu durum ise enerji tüketimi ve talebini de aynı şekilde artırmıştır. Artık en temel ihtiyaç olarak görülen enerjinin, nereden, nasıl ve en önemlisi hangi maliyetle karşılandığı ülkelerin en ciddi problemleri arasında yerini almaktadır. Bu yüzden bir devlete ait iktisadi, askeri, siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki sürdürülebilirlik, kalkınma ve büyümenin temelini oluşturmaktadır. Bu noktalarda enerji arzında meydana gelebilecek bir problem diğer alanları da etkisi altına alabilecektir. Birbirine sıkı sıkıya entegre olmuş sektörler ve hedefler göz önüne alındığında enerjide meydana gelebilecek bir sıkıntı ekonomik açıdan da resesyona sebebiyet verecek, bu yüzden de bahsedilen tüm sektör ve alanlar, durgunluk ve gerilemeden etkilenerek siyasal istikrara da zarar verecektir. Aynı zamanda enerji güvenliği açısından değerlendirdiğimizde talepte bulunan enerjinin güvenli bir kaynaktan, güvenilir yollardan ve uygun bir fiyata ulaştırılması önem arz etmektedir (Özalp, 2019: 537-552).

Araştırmada Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Almanya, Japonya ve Kanada'dan oluşan G7 ülkeleri ile Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya, Meksika, Endonezya ve Rusya'dan oluşan E7 ülkelerinin Dünya Bankası veri sitesinden alınan 2000-2015 yılları arası yıllık GSYİH ve hidroelektrik hariç yenilenebilir kaynaklardan elektrik enerjisi üretimi² arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.Literatür

Literatür kapsamında inceleme yapıldığında çalışmaların daha çok yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme etrafında şekillendiği görülmektedir. Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantı, gelişmekte olan ekonomilerden gelişmiş ekonomilere kadar günümüz ekonomilerinde sahip olduğu önem nedeniyle enerji ekonomisi derinlemesine çalışılan bir konu olmuştur (Balcılar vd., 2010). Bu nedenle öncelikle ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimini ele alan çalışmaların bir kısmı aşağıda kısaca aktarılmıştır;

Payne (2009), yapmış olduğu çalışmada A.B.D.'ye ait 1949-2006 verilerini kullanarak Toda-Yamamoto nedensellik testi analizinde bulunmuştur. Payne'nin yapmış olduğu analiz sonuçlarına göre; yenilenebilir ve yenilenemez enerji tüketimi ile reel GSYİH arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca; Apergis ve Payne (2010), yapmış oldukları 1985-2005 verilerine ait 20 OECD ülkesini ele alan çalışmalarında,

² Hidroelektrik hariç yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimi kavramı metin içerisinde "yenilenebilir enerji üretimi" olarak ifade edilecektir.

yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları Granger-Nedensellik analizi sonuçlarına göre; değişkenler arasında hem uzun hem de kısa dönemde çift yönlü ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Menegaki (2011), yılında yapmış olduğu çalışmasında Avrupa Ülkeleri 1997-2007 dönemleri yıllık verileri ile yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada panel veri analizi yöntemini kullanarak, yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Apergis ve Payne (2012), çalışmalarında 1990-2007 arasındaki 80 ülkeye ait verilerle yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizlerini kullanarak incelemişlerdir. Yapılan analiz sonuçları hem kısa hem de uzun dönemli olarak ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji kaynakları tüketimi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu açıklamışlardır.

Pao ve Fu (2013), yapmış oldukları çalışmalarında Brezilya'nın 1980-2010 dönemine ait hidroelektrik dışındaki yenilenebilir enerji tüketimi ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Johansen eşbütünleşme ve Granger Nedensellik analizleri ile incelemişlerdir. Analize göre hidroelektrik dışındaki yenilenebilir enerji tüketiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine ulaşırlarken, ekonomik büyüme ve toplam yenilenebilir enerji tüketimi arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sebri ve Ben-Salha (2014), çalışmalarında 1971-2010 döneminde BRICS ülkelerine ait ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimi verilerini kullanarak ARDL sınır testi ve VECM Granger nedensellik analizleriyle inceleme yapmışlardır. Yapmış oldukları analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Jebli ve Youssef (2015), 1980-2010 dönemi ve 69 ülkeye ait yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji tüketimi ile ticaretin ekonomik büyüme verilerini kullanarak OLS, DOLS ve FMOLS analizlerini kullanarak değişkenlerin ekonomik büyümeye olumlu ve istatistikî açıdan önemli bir etken olduğu sonucunu gözlemlemişlerdir.

Özşahin vd. (2016), Türkiye ve BRICS ülkelerine ait 2000-2013 yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme verilerini kullanarak, Westerlund, Pedroni, Panel ARDL Tahmincisi ve Panel CUSUM analizlerini uygulayarak, yenilenebilir enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki olduğunu aktarmışlardır.

Şimşek ve Yiğit (2017), çalışmalarında 1990-2015 yılı BRICT ülkeleri yenilenebilir enerji tüketimi, karbon emisyonları, kentleşme, petrol fiyatları ve kişi başına düşen reel gayrisafi yurtiçi hasıla verilerini kullanarak Panel VAR analizi ve Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testini uygulamışlardır. Yapmış oldukları analiz sonuçlarına göre GSYİH'den kentleşmeye, yenilenebilir enerjiye, petrol fiyatlarına ve karbon emisyon oranlarına tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Acaravcı ve Erdoğan (2018), çalışmalarında 1992-2013 Rusya, Çin, ABD, Kanada ve Brezilya ülkelerine ait karbon emisyonu, kişi başı milli gelir ve yenilenebilir enerji üretimi verilerini kullanarak Durbin-Hausman Eşbütünleşme ve AMG (Arttırılmış Ortalama Grup Tahmincisi, Augmented Mean Group Estimator) analizlerini uygulamışlardır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Durağan olmayan değişkenlerin arasında uzun dönemde ilişki olduğu, yenilenebilir enerji üretiminin karbon emisyonunu negatif etkilediği ve kişi başı gelirin ise karbon emisyonu üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Koyuncu ve Bayraç (2020), Hindistan'a ait 1990-2015 yılları GSYİH, Yenilenebilir enerji tüketimi, sabit sermaye oluşumu ve iş gücü verilerini kullanarak ARD Sınır Testi, Eşbütünleşme ile katsayı tahmini ve VECM Nedensellik Testlerini uygulamışlardır. Yapılan analiz sonuçlarına göre kısa dönemli yenilenebilir enerji ile GSYİH arasında yansızlık hipotezi geçerli olurken uzun dönemli olarak ise geribildirim hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Canbay (2020), Türkiye'ye ait 1985-2017 verileri aracılığıyla Johansen eşbütünleşme testi ile Granger nedensellik analizi testini uygulamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre değişkenler arası eşbütünleşme olduğu, ekonomik büyümenin petrol tüketimini, petrol tüketiminin ise ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilediği sonucuna ulaşılırken, yenilenebilir enerji kullanımının ekonomik büyümeyi pozitif, petrol tüketimini ise negatif yönlü etkilediği gözlemlenmiştir.

Demirbaş (2022), 1990-2019 Türkiye'ye ait Ekonomik Büyüme, Sera gazı emisyonu ve yenilenebilir enerji tüketimi verilerinden yararlanılarak ADF-PP, Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik analizi metotları ile inceleme yapılmış, nedensellik sonucuna göre ise, enerji tüketiminden ekonomik büyümeye çift yönlü, sera gazı emisyonuna ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Eygü, (2022), çalışmasında Türkiye'nin 1995-2020 dönemine ait GSYİH, Sermaye, İş gücü ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik tüketimi verilerini kullanarak ADF-PP birim kök testi, Ziyot-Andrews yapısal kırılmalı birim kök testi, ARDL ile eşbütünleşme testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik testi analizlerini yapmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre yenilenebilir enerji tüketiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulunmuştur.

Seyhan ve Seyhan (2022), çalışmalarında 2008-2015 CO2 salınımı, Toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji kullanımı, İş gücü, Kişi Başına GSYİH ve Toplam Enerji Arzında Yenilenebilir Enerji Oranı AB Ülkeleri ve Türkiye verilerini kullanarak, Malquist Endeksi Toplam faktör verimliliği yöntemleri aracılığıyla Performans değerlendirmesi yapmışlardır. 2008-2015 döneminde Toplam Faktör Verimliliği ortalama değerlerine göre ülkeleri sıraladığımızda, Lüksemburg'un diğer ülkelere göre kayda değer bir farkla birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Lüksemburg'u sırasıyla Belçika, Türkiye, Bulgaristan, Hırvatistan Slovenya, Kıbrıs vd. ülkeler takip etmektedir. Türkiye'nin de ortalama TFVG değerine göre başarılı ülkelere göre olduğu görülmüştür.

Literatürde bulunan ve bu çalışmanın da temel konusunu teşkil eden yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir;

Korkmaz ve Develi (2012), Türkiye'ye ait 1960-2009 dönemi GSYİH, birincil enerji üretimi ve tüketimi arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger Nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilirken, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü Granger Nedenselliğin var olduğunu belirtmişlerdir.

Bhattacharya vd. (2016), çalışmalarında yenilenebilir enerji kullanımı en yüksek orana sahip olan 38 ülkeye ait 1991-2012 verilerini kullanarak heterojen panel veri analizinde bulunmuşlardır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyüme oranı açısından yenilenebilir enerji kullanım payının %57 olduğunu tespit etmişlerdir.

Erdoğan vd. (2018), Türkiye'ye ait 1998-2015 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanarak Johansen Eşbütünleşme ve VECM Nedensellik Testleri ile Türkiye'de yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre; ekonomik büyümenin yenilenebilir enerji üretiminin uzun dönemde nedeni olduğu ve iki değişken arasında eşbütünleşik bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Gholizadeh ve Narin (2020), 2000-2017 yılları 12 AB ülkesine ait GSYİH, emek, sermaye ve yenilenebilir enerji verilerini kullanarak Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yaklaşımıyla incelemede bulunmuşlardır. Araştırma sonuçlarında Cobb-Douglas üretim fonksiyonu çıktı düzeyi esneklik katsayısını 1,147 olarak bulmuşlardır. Buna göre, emek, sermaye ve yenilenebilir enerjide meydana gelen %1'lik artışın GSYİH'yı %0,598, %0,456 ve %0,093 oranında artış sağlattığı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda GSYİH ile diğer değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Kantarmacı vd. (2020), yapmış oldukları çalışmalarında 2006-2016 arasında AB üyesi 28 ülkenin yenilenebilir enerji birincil üretimi, ekonomik büyüme ve iş gücü verilerini kullanarak yenilenebilir enerji birincil üretiminin, ekonomik büyüme ile iş gücüne katkısını Pedroni-Kao eşbütünleşme ve Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler metotları ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre yenilenebilir enerji birincil üretiminin ekonomik büyüme ve iş gücüne uzun dönemde ilişkisi bulunduğu, Eşbütünleşme katsayıları tam değiştirilmiş en küçük karelerle tahmin edilen ve yenilenebilir enerji birincil üretiminin ekonomik büyüme ve iş gücüne katkısının pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ünüvar ve Keskinlikç (2020), yapmış oldukları çalışmalarında G20 üyesi 19 ülkeye ait 2000-2016 yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme verilerini kullanarak, ADF, PP, Homojenlik, FMOLS ve DOLS testleri ile analizleriyle araştırmada bulunmuşlardır. Yapılan analizler neticesinde yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme (GSYİH) arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tayyar (2021), çalışmasında 1990-2017 Türkiye'ye ait karbondioksit salınımı, kömür, sıvı yakıt ve doğalgaz aracılığıyla fosil kaynaklardan elektrik üretimleri, rüzgâr, güneş, jeotermal, katı biyokütle, atık kullanarak elde edilen ve biyogaz yenilenebilir elektrik üretimleri, sabit fiyatlarla GSYİH verilerini kullanarak, Johansen-Juselius (1990) eşbütünleşme analizi ve VECM nedensellik analizlerini kullanarak incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, değişkenler arası eşbütünleşme ilişkisi mevcut, uzun dönemli fosil ve yenilenebilir kaynaklardan elektrik üretimlerinde koruma hipotezi geçerli, karbondioksit salınımı artışının yenilenebilir elektrik üretiminde fosil kaynaklı elektrik üretimine göre daha fazla artırdığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda elektrik üretiminde kullanılan kaynakların ikame ilişkisi açısından fosil kaynaktan elektrik üretiminde artışlar yenilenebilir elektrik üretimini daha fazla oranda azalttığı görülmüştür.

3. Veri, Yöntem ve Ekonometrik Metot

3.1. Veri Seti

Çalışmada G7 ve E7 ülkelerine ait 2000-2015 yıllarına ait yıllık yenilenebilir enerji kaynaklarından üretim ve GSYİH verileri arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Yenilenebilir enerji üretim ve GSYİH verileri Dünya Bankası'nın resmî sitesinden alınmıştır. Çalışmada Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Japonya ve Kanada'dan oluşan G7 ülkeleri ile Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya, Meksika, Endonezya ve Rusya'dan oluşan E7 ülkeleri ele alınmıştır.

Değişkenlere ait semboller, tanımları ve kaynakları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişken	Tanımı	Kaynak
YEN	Yenilenebilir enerji üretimi	Dünya Bankası
GDP	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla Yıllık Büyüme Değerleri	Dünya Bankası

3.2. Yöntem ve Ekonometrik Metot

3.2.1. Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Analizi

Araştırmada verilere Toda-Yamamoto Panel nedensellik testi uygulanmıştır. Toda-Yamamoto testi serilerdeki durağanlık dereceleri ve koentegreleri ile ilgilenmeden, farklı derece durağan olan değişkenler kullanılarak uygulanabilirliğe sahip olması nedeniyle tercih edilmiştir. Bu analiz yöntemi, VAR modeli üzere yapılabilmektedir. Kurulacak olan VAR modellerinde optimal bir gecikme uzunluğuna sahip olan k ve en yüksek durağanlığa sahip dmax değerleri belirlenerek, k+dmax değeri üzerinden yeni bir VAR modeli tahmini oluşturulmakta ve modelin denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir:

$$Y_t = \bar{\omega} + \sum_{i=1}^k a_{1i}x_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \delta_{1j}X_{t-j} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \theta_{1j}Y_{t-j} + \epsilon_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = \vartheta + \sum_{i=1}^k a_{2i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^k \beta_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \delta_{2i} X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{d \max} \theta_{2i} Y_{t-i} + \epsilon_{2t} \quad (2)$$

(1) ve (2) Numaralı denklemlerde bulunan hata terimlerinin ($\epsilon_{1t}, \epsilon_{2t}$) sıfır ortalamaya ve sabit bir kovaryans matrisine sahip oldukları varsayılmaktadır. Değişkenler arasında bulunan nedensellik ilişkileri $H_0: \alpha_{1i} = 0$ ve $H_0: \alpha_{2i} = 0$ hipotezleri kurularak WARD test istatistiğinde incelenebilmektedir. Hesaplanan test istatistiklerinin tabloda bulunan değerlerden büyük olması halinde sıfır hipotezleri reddedilirken alternatif hipotezleri kabul edilmektedir (Toda ve Yamamoto, 1995: 225-250, Gazel, 2017: 287-299).

Toda-Yamamoto analiz yöntemi uygulanmadan öncesinde herhangi bir ön kabul testi yapma şartı olmamakla birlikte, maksimum bütünleşme derecelerine ulaşılabilmesi amacıyla öncelikle birim kök testi analizi yapılmalıdır. Daha sonra uygun bir gecikme uzunluğu sayısı belirlenmelidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta VAR modeli istikrar şartının sağlanması amacıyla, değişen varyans ve otokorelasyonların ortadan kaldırılmasının yeterli olmamasıdır. Bu amaçla da bilgi kriteri ve tanılayıcı test yardımıyla uygun gecikme miktarları belirlenmelidir. Analizin son aşamasında ise Toda-Yamamoto nedensellik analizinin uygulanabilir olması için serilere ait maksimum bütünleşmelerin (d_{\max}) modele ait optimal gecikme miktarını (k) geçmemesi gereğidir (Çalışkan vd., 2017: 50-52).

Araştırmalarda kullanılan verilerin durağanlıkları birim kök testi uygulanarak tespit edilmektedir. Serilerin durağan olmaması durumunda yapılacak olan analizlere devam edilmesi gerçeğe uygun olmayan sonuçlar elde edilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle analizlere başlanmadan önce ilk etapta kullanılacak olan serilerin durağanlıklarının kontrol edilmesi önemlidir. Serilerin durağanlık tespiti yapılırken genel olarak birim kök testleri ya da yapısal kırılmalara önem veren birim kök testleri uygulanmaktadır. Bu çalışmada Levin, Lin & Chu t, Im, Pesaran and Shin W-stat, ADF- Fisher Chi-square ve PP- Fisher Chi-square birim kök testleri ile serilerin durağanlıkları test edilmiştir.

Tablo 5'te birim kök testi sonuçları verilmiştir. Her iki verinin de durağanlığının tespit edilmesi amacıyla;

H_0 : Seri durağan değildir. (Birim kök içermektedir.)

H_1 : Seri durağandır. (Birim kök içermemektedir.)

Hipotezleri kurulur.

Tablo 5'deki sonuçlara göre Levin, Lin & Chu t, Im, Pesaran and Shin W-stat, ADF- Fisher Chi-square ve PP - Fisher Chi-square birim kök testlerinde her iki verinin de düzeyde durağan olmadıkları anlaşılmıştır. Durağanlıkları sırasıyla GDP verilerinin birinci farklarında, YEN serisinde ise ikinci farkta sağlandığı ($p < 0,05$) sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Durağanlık Birim Kök Testi Sonuçları

Birim Kök Testi Sonuçları									
Değişkenler	Metot	Düzyer Değerleri	Prob. Birinci Değerleri	Fark	Prob. İkinci Değerleri	Fark	Prob.		
GDP	Levin, Lin & Chu t	0.0588	0.0009		-				
	Im, Pesaran and Shin W-stat	0.7596	0.0107		-				
	ADF - Fisher Chi-square	0.7641	0.0103		-				
	PP - Fisher Chi-square	0.8861	0.0001		-				
	Levin, Lin & Chu t	1.0000	0.9996		0.0000				
	Im, Pesaran and Shin W-stat	1.0000	0.9997		0.0000				
YEN	ADF - Fisher Chi-square	1.0000	0.8972		0.0000				
	PP - Fisher Chi-square	1.0000	0.6206		0.0000				

Toda-Yamamoto testi uygulanmadan önce kurulacak olan VAR modeli; Serilerin ters kök içerip içermediklerini anlamak için Karakteristik Polynomial grafik analizi gerçekleştirilmiş ve bu analiz sonuçlarına göre verilerin karakteristik ters kök içermediği Polynomial grafikten elde edilen bulgulara göre anlaşılmıştır. Bulgu sonuçlarına göre birim çember dışında hiçbir köke rastlanılmamıştır. Bu test sonuçlarının durağan ve tutarlı olduğunu göstermektedir. Diğer bir doğrulama şartı otokorelasyon sınavıdır. Bunun için LM testi kullanılmıştır. Sıfır hipotezi LM testi için otokorelasyon sorunu yoktur şeklinde kurulmaktadır ve olasılık değeri kritik anlamlılık seviyelerinden büyükse H_0 reddedilememektedir. Sonuçlara göre modelde 8. gecikmede %5 anlamlılık seviyesine göre olasılık değeri > 0.05 olduğundan otokorelasyon içermemektedir. Son doğrulama şartı ise değişen varyans sınavıdır. Bu amaçla White testi kullanılmıştır. Sıfır hipotezi H_0 : sabit varyans, alternatif hipotez ise H_1 : değişen varyans şeklinde kurulmuştur. Olasılık değeri > 0.05 ise H_0 reddedilememektedir. Sonuçlara göre VAR modellerinde değişen varyans sorununa rastlanmamıştır.

Kurulan VAR Modeli ile verilerin gecikme uzunlukları Tablo 6.'da verilmiştir. Durağanlık testi sonuçlarına göre ikinci farkta durağan olan YEN değişkenine ait fark sayısı (I(2)) bizim için d_{max} sayısı olmaktadır. Yıllık verilerin kullanılması ve gözlem sayıları dikkate alındığında SC ve HQ gecikme uzunlukları daha düşük oldukları için modelimize daha uygun olan en büyük gecikme uzunluğu olarak 8 gecikme uzunluğunu veren AIC Gecikmesi VAR Modelinde tahmin edilecektir. Literatürde yapılan çalışmalarda uzun dönemli gözlem sayısı yüksek olan verilerin gecikme katsayılarının en yüksek değeri veren kritere göre alınması yapılan analiz açısından önem arz etmektedir. Bu gecikme uzunluğu değeri ise 8-10 aralığında

bulunmalıdır. Buna göre; $k+d_{max}= 8+2=10$ gecikme uzunluğuna göre Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Analizi yapılacaktır.

Tablo 6. Gecikme Uzunluklar Analiz Sonuçları

Gecikme Uzunlukları			
Gecikme	AIC	SC	HQ
0	112.1466	112.1952	112.1663
1	104.0573	104.2030	104.1164
2	103.5578	03.8005*	103.6563
3	103.4684	103.8082	103.6063
4	103.4139	103.8508	103.5912
5	103.3311	103.8651	103.5478
6	103.3113	103.9424	103.5674
7	103.2029	103.9311	103.4983*
8	103.1923*	104.0175	103.5271

Sırasıyla analizde kullanılan Toda-Yamamoto Panel Nedensellik Testi (Wald Testi) denklemleri:

$$LnGDP_t = \sum_{i=1}^{k+d_{max}} a_{1i} LnGDP_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{1i} LnYEN_{t-i} + u_{1t} \quad (3)$$

$$LnYEN_t = \sum_{i=1}^{k+d_{max}} a_{2i} LnYEN_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+d_{max}} \beta_{2i} LnGDP_{t-i} + u_{2t} \quad (4)$$

Tablo 7. Toda-Yamamoto Analizi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Olasılık Değeri	Karar
YEN → GDP	0.0065	Yenilenebilir Enerji Üretiminden doğru %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde nedensellik vardır.
GDP → YEN	0.0006	GDP'den Yenilenebilir Enerji Üretimine doğru %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde nedensellik vardır.

H_0 = YEN'den GDP'ye nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 = YEN'den GDP'ye nedensellik ilişkisi vardır.

$k+d_{max}$ koşulunda modele ait k gecikme katsayısı (8) olduğu için gerçek nedensellik prob. değerini, kıkare dağılımını hesaplayarak ($=kikaredağ(24,43812;8)= 0,001934382$) buluruz ve $0,001934382 < 0,05$ olduğu için H_0 hipotezi reddedilerek alternatif H_1 hipotezi kabul edilir. Buna göre H_1 hipotezi; YEN'den GDP'ye nedensellik ilişkisi vardır sonucuna ulaşılır.

H_0 = GDP'den YEN'E nedensellik ilişkisi yoktur.

$H_1 = \text{GDP'den YEN'E nedensellik ilişkisi vardır.}$

Yine aynı şekilde $k+d_{max}$ koşulunda modele ait k gecikme katsayısı (8) olduğu için gerçek nedensellik prob. değerini de yine kıkare dağılımını hesaplayarak (=kikaredağ(30,99018;8)= 0,00014107) buluruz ve $0,00014107 < 0,05$ olduğu için H_0 hipotezi reddedilerek alternatif H_1 hipotezi kabul edilir. Buna göre H_1 hipotezi; GDP'den YEN'E nedensellik ilişkisi vardır sonucuna ulaşılır.

SONUÇ

Ekonomik faaliyetlerin güçlü bir şekilde sürdürülebilmesi için enerji oldukça önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde enerji alanında yaşanan problemlere çözüm üretemeyen ülkeler, ekonomik açıdan belirlemiş oldukları hedeflere ulaşabilmek ve sosyal refah dengelerini sağlayabilmek için enerji politikalarını bu hedeflere ulaşabilmek için gerekli bir kriter olarak sınıflandırmalıdır. Bu noktada yenilenebilir enerji kaynakları gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Konvansiyonel enerji kaynaklarının adil dağılıma sahip olmaması ve çevresel sorunları beraberinde getirmesi, maliyetlerinin sürdürülebilir olmaması gibi birçok etken mevcut devletlerin yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimine önem vermelerini gerekli kılmıştır.

Analiz sonuçları çerçevesinde yenilenebilir enerji üretiminde yaşanan artışların ekonomik büyümeyi etkilediği gözlemlenerek, bu duruma etkenlerin arasında yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanılarak üretim yapılabilmesinin ya da yeni bir yenilenebilir enerji kaynaklı santrallerin inşasında istihdam, kullanılan ham madde, ara mal, yatırım teşvikleri gibi birçok farklı faktörün tetikleyici güç oluşturabileceği çıkarımına ulaşılabilir. Öte yandan ekonomik büyümeden yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerji miktarına da bir nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna göre; ekonomide mevcut olan yatırım, üretim, teşvik, istihdam destekleri gibi birçok etkenin ekonomik büyüme çerçevesinde yenilenebilir kaynaklardan enerji üretiminde doğrudan ya da dolaylı olarak pay sahibi olduğu düşünülebilir.

G7 ülkelerinde öngörülebilir olan bu analiz sonuçları E7 ülkelerinde de aynı şekilde neticelenmiştir. Bu ise ekonomik gelişimini, endüstrileşmeyi tamamlamış olan sosyal ve ekonomik alanlarda dünyada öncü konumda bulunan G7 ülkeleriyle, literatürde bulunan mevcut çalışmalarda gelişmekte olan ülkelere ayrı değerlendirilen E7 ülkelerinin de her ne kadar G7 ülkelerine oranla ekonomik, sosyal, endüstrileşme, teknolojik alt yapı gibi birçok noktada daha düşük seviyede olmasına karşın, yenilenebilir enerji üretiminin artışlarında ekonomik büyüme açısından da G7 ülkeleri ile birlikte hareket ederek, çağımızın en büyük ihtiyacını teşkil eden enerji için doğru hamlelerde bulunabildiğini göstermektedir.

Küresel ekonominin önemli bir bölümünü oluşturan G7 ve E7 ülkelerinin araştırmanın sonucuna göre yenilenebilir enerji üretimi ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi içerisinde olması, küresel ekonomi bağlamında yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırım ve üretimlerini artırarak global ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayabileceklerdir. Öte yandan ekonomik göstergeler açısından enerji maliyetlerinin giderek arttığı ve küresel siyasi/politik risklerin fiyatlara etki ettiği bu dönemde cari işlemler açığı,

istihdam sorunları, küresel iklim değişikliği, sera gazı salınımları gibi birçok çerçevede dünya ekonomik ve sosyal düzenine katkıda bulunabilecekleri yorumunda bulunulabilir. G7 ve E7 ülkelerinin dünya endüstri üretiminde üst sıralarda bulunması enerjiye olan taleplerini her zaman canlı tutmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde veri setini oluşturan ülkelerin yenilenebilir enerji kaynaklarından üretime yönelerek enerji verimliliği ve sürdürülebilirliğini artırmaları ve bu alanda yeni teknolojik yatırım ve alt yapı oluşturmaları hem bu ülkeler hem de küresel anlamda olumlu etkilere yol açacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından oluşturulmuştur. Makalenin tüm kısımlarında yazarın kararı ve yazımı vardır.

Çıkar Beyanı

Çalışma tek yazarlı olduğu için literatür taraması ve çalışmanın hazırlanması aşamalarında çıkar çatışması durumu yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A. ve S. Erdoğan (2018). "Yenilenebilir Enerji, Çevre ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Ülkeler İçin Ampirik Bir Analiz". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 53-64.
- Akdağ, S. ve Ö. İskenderoğlu (2018). "Avrupa Birliğine Üye ve Aday Ülkelerde Yenilenemeyen Enerji, Yenilenebilir Enerji ve Nükleer Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi". *Turkish Studies Economics, Finance and Politics*, 13 (30), 1-14.
- Apergis, N. ve J. E. Payne (2010). "Renewable energy consumption and economic growth: Evidence from a panel of OECD countries". *Energy Policy*, 38, 656-660.
- Apergis, N. ve J. E. Payne (2014). "The Casual Dynamics Between Renewable Energy, Real Gdp, Emissions And Oil Prices: Evidence From Oecd Countries". *Applied Economics*, 46 (36), 4519-4525.

- Balcılar, M., Özdemir Z. A. ve Y. Arslantürk, (2010). "Economic Growth And Energy Consumption Causal Nexus Viewed Through a Bootstrap Rolling Window". *Energy Economics*, 32, 1398-1410.
- Balcılar, M., Özdemir Z. A., B. Tunçsiper, H. Özdemir ve M. Shahbaz, (2020). "On the Nexus Among Carbon Dioxide Emissions, Energy Consumption and Economic Growth in G-7 Countries: New Insights from the Historical Decomposition Approach". *Environment, Development and Sustainability*, 22, 8097-8134.
- Barro, R. J. ve X. Sala-I Martin (2004). *Economic Growth*. ABD: The MIT Press.
- Bayraç H. N. ve M. Çildir (2017). "AB Yenilenebilir Enerji Politikalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (13), 201-2012.
- Bhattacharya, M., S.R. Paramati, İ. Öztürk ve S. Bhattacharya (2016). "The Effect of Renewable Energy Consumption on Economic Growth: Evidence from Top 38 Countries". *Applied Energy*, 162: 733-741.
- Ben Jebli, M. ve S. Ben Youssef (2015). "Output, Renewable and Non-Renewable Energy Consumption and International Trade: Evidence From a Panel of 69 Countries". *Renewable Energy*, 83 (C), 799-808.
- Bozoklu, S. ve V. Yilanci (2013). "Energy Consumption and Economic Growth for Selected Oecd Countries: Further Evidence from the Granger Causality Test in the Frequency Domain". *Energy Policy*, 63, 877-881.
- Canbay, Ş. (2020). "Türkiye'de Elektrik Üretimi için Kullanılan Petrol Tüketimi, Yenilenebilir Enerji Kullanımı ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkilerin Analizi". *Ekev Akademi Dergisi*, 24 (81), 467-488.
- Çalışkan, Ş., M. Karabacak ve O. Meçik (2017). "Türkiye Ekonomisinde Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Yaklaşımı". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, KOSBED*, 33 (1), 45-56.
- Çapık, M., A. O. Yılmaz ve İ. Çavuşoğlu (2012). "Present Situation and Potential Role of Renewable Energy in Turkey". *Renewable Energy*, 46, 1-13.
- Demirbaş, B. (2022). *Türkiye'de Yenilenebilir Enerjinin Durumu, Ekonomiye Ve Çevreye Etkilerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Dinçer H., ve H. Karakuş (2020). "Yenilenebilir Enerjinin Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Brics ve Mint Ülkeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 100-123.

- Duran, M.S. ve Ş. Bozkaya (2022). "Examination of the Relationship between Economic Growth, Natural Resources, Energy Consumption, Urbanization, and Capital". *Sustainability in Energy Business and Finance: Approaches and Developments in the Energy Market*. (Ed. H. Dinçer ve S. Yüksel). Switzerland: Springer Press., Cham.
- Erdoğan, S., E. Dücan, M. Şentürk ve A. Şentürk (2018). " Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Üretimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Bulgular". *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 233-246.
- Eygü, H. (2022). "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1995–2020 Türkiye Örneği". *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8 (2), 387-397.
- Gazel, S. (2017). "BİST Sınai Endeksi İle Çeşitli Metaller Arasındaki İlişki: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (52), 287-299.
- Gholizadeh Y. ve M. Narin (2020). "Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde Yenilenebilir Enerjinin GSYH Üzerine Etkisi: Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Yaklaşımı" *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 249-270.
- Hubbert, M. K. (1956). "Nuclear Energy And The Fossil Fuel. In Drilling and Production Practice". *American Petroleum Institute*, 1-25.
- James E. P. (2009). " On the Dynamics of Energy Consumption and Output in the USA". *Applied Energy*, 86, 575-577.
- Kaldor, N. (1957). "A Model Of Economic Growth". *The Economic Journal*, 67 (268), 591- 624.
- Kaldor, N. (1966). *Causes Of The Slow Rate Of Growth In The United Kingdom*. Cambridge: Cambridge University Press, 222.
- Kaldor, N. (1968). "Productivity and Growth in Manufacturing Industry: A Reply". *Economica*, 35 (140), 385-391.
- Kantarmacı, S. ve Ş. Üçdoğruk Birecikli (2020). "Yenilenebilir Enerji Birincil Üretiminin Ekonomik Büyüme ve İşgücü Üzerine Etkisi: Ab-28 Panel Veri Analizi". *İzmir Yönetim Dergisi*, 1 (1), 10-28.
- Koç, E. ve M. C. Şenel (2013). "Dünyada ve Türkiye’de Enerji Durumu-Genel Değerlendirme". *Mühendis ve Makine*, 54 (639), 32-44.
- Korkmaz, Ö. ve Develi A. (2012). "Türkiye’de Birincil Enerji Kullanımı, Üretimi ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Arasındaki İlişki". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 1-25.
- Koyuncu, T. ve H. N. Bayraç (2020). "Hindistan’da Yenilenebilir Enerji Tüketimi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı". *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 6 (1), 13-24.

- Marx, K. (2015). *Kapital*. Birinci Cilt. 11. Baskı. Alaattin Bilgi (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Menegaki, A. N. (2011). "Growth and Renewable Energy in Europe: A Random Effect Model With Evidence for Neutrality Hypothesis". *Energy Economics*, 33 (2), 257-263.
- National Renewable Energy Laboratory. (1997). "Dollars From Sense The Economic Benefits Of Renewable Energy, National Renewable Energy Laboratory". *U.S. Department of Energy, Washington*. <https://www.nrel.gov/Docs/Legosti/Fy97/20505.Pdf> (01.08.2022).
- Özalp, M. (2019). "Küresel Ölçekte Türkiye'nin Enerji Arz ve Talep Güvenliği". *Turkish Studies International Academic Journals*, 14 (1), 537-552.
- Özşahin, Ş., M. Mucuk ve M. Gerçeker (2016). "Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Brics-T Ülkeleri Üzerine Panel Arld Analizi". *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 111-130.
- Pao, H. T. ve H. C. Fu (2013). "Renewable Energy, Non-Renewable Energy And Economic Growth In Brazil". *Renewable And Sustainable Energy Reviews*, 25, 381-392.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis Of The Capitalist Process*. New York and London: Mcgraw-Hill.
- Sebri, M. ve O. B. Salha (2014). "On the Causal Dynamics Between Economic Growth, Renewable Energy Consumption, Co2 Emissions And Trade Openness: Freshevidence From Brics Countries". *Renewable And Sustainable Energy Reviews*, 39 (C), 14-23.
- Seyhan, N. ve B. Seyhan (2022). "Yenilenebilir Enerji- Ekonomik Büyüme İlişkisi Açısından Türkiye ve Ab Ülkelerinin Malmquist Endeksi ile Performans İncelemesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 1022-1044.
- Solow, R. M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 70 (1), 65-94.
- Şimşek, T. ve E. Yiğit (2017). "Bric Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Petrol Fiyatları, Co2 Emisyonu, Kentleşme ve Ekonomik Büyüme Üzerine Nedensellik Analizi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (3), 117-136.
- Tayyar, A.E. (2021). "Elektrik Üretimi- Ekonomik Büyüme - Çevre Kirliliği: Türkiye İçin Vecm Analizi". *Sosyoekonomi Dergisi*, 29 (47), 267-284.
- Toda, H. Y. ve T. Yamamoto (1995). "Statistical Inference in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes". *Journal of Econometrics*, 66 (1-2), 225-250.
- United Nations. (1996). *Human Development Report*. http://Hdr.Undp.Org/Sites/Default/Files/Reports/257/Hdr_1996_En_Complete_Nostats.Pdf (01.08.2022)

Ünüvar İ. ve S. Keskinliç (2020). "Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: G20 Ülkeleri Örneği (2000-2016)". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 16 (2), 251-266.

Zhe, L., S. Yüksel., H. Dinçer (2021). "The Positive Influences Of Renewable Energy Consumption On Financial Development And Economic Growth". *Sage Journals*, 11 (3), 1-10.

EXTENDED ABSTRACT

In today's global economy, energy is one of the most important factors in countries' sustainable development and welfare. The existence of contemporary societies is directly related to the use of energy. The level of development of a country can be shown by the amount of electrical energy consumption and energy density per capita. One of the factors affecting domestic consumer and producer costs can be described as energy intensity. In countries that are technologically superior, saving is aimed at reducing the amount of energy consumption (Ünüvar and Keskinliç, 2020: 251-266).

Growth without a future has been included in the literature as one of the growth models that is dangerous according to the definition of the UN. This situation includes the continuation of the economic growth process, which causes environmental pollution by increasing conventional source energy production and consumption, without thinking about future generations (United Nations, 1994: 4). The concept of sustainable growth emerged at this very point, aiming to increase the orientation towards renewable and clean energy sources, and it can be considered as a serious step that policies based on economic growth lead to the adoption of a parallel strategy such as environmental protection and carbon emission controls, which will minimize environmental degradation.

According to the classification of energy sources, renewable energy sources, which are considered within the scope of this study, are the type of energy obtained from nature. Therefore, it is accepted that these resources will not decrease or expire. Solar energy is an example of a renewable energy source. This energy can be defined as a source that can convert the energy it receives from the sun into electrical energy with different technological tools (Zhe etc. 2021:1-10).

In theory, it is accepted that there is a reciprocal causality relationship between the energy consumption of countries and their economic growth. Increasing energy demand, on the other hand, provides a stimulus in technological development and allows production to increase further. This situation, on the other hand, can have a positive effect on unemployment rates with the extra employment created in the technological infrastructure of renewable energy (National Renewable Energy Laboratory, 1997).

Within the framework of the developments in technology, the development rates of the countries have gained great momentum, and this situation has also increased energy

consumption and demand in the same way. A problem that may occur in the energy supply at these points may affect other areas as well. At the same time, when we evaluate it in terms of energy security, the requested energy must be delivered from a safe source, in reliable ways and at an affordable price (Özalp, 2019: 537-552).

In the research, the years 2000-2015 were taken from the World Bank data site of the G7 countries consisting of the United States, United Kingdom, Italy, France, Germany, Japan and Canada, and the E7 countries consisting of China, India, Turkey, Brazil, Mexico, Indonesia and Russia. The relationship between annual GDP and electricity generation from renewable sources, excluding hydroelectricity, was examined.

Within the framework of the analysis results, it has been observed that the increases in renewable energy production affect economic growth, and many different factors such as employment, raw materials used, intermediate goods, investment incentives, etc. inference can be reached. On the other hand, according to the conclusion that there is a causality relationship between economic growth to the amount of energy produced from renewable resources; It can be thought that many factors such as investment, production, incentives and employment supports the economy have a direct or indirect share in energy production from renewable sources within the framework of economic growth.

Energy is a very important factor in strongly sustaining economic activities. Countries that cannot produce solutions to the problems experienced in the field of energy today should classify their energy policies as a necessary criterion to achieve these goals to achieve the goals they have determined economically and to provide social welfare balances. At this point, renewable energy sources are gaining more and more importance day by day. Many factors, such as the fact that conventional energy resources do not have a fair distribution, bring environmental problems, and their costs are not sustainable, have made it necessary for existing states to give importance to energy production from renewable resources.

These analysis results, which were predictable in G7 countries, resulted in the same way in E7 countries. This means that the G7 countries, which have completed their economic development and industrialization, the G7 countries, which are in the leading position in the world in the social and economic fields, and the E7 countries, which are evaluated separately from the developing countries in the current studies in the literature, are also more efficient in many aspects such as economic, social, industrialization, and technological infrastructure compared to the G7 countries. Although it is at a low level, it shows that it can make the right moves for energy, which constitutes the greatest need of our age, by acting together with the G7 countries in terms of economic growth in the increase of renewable energy production.

According to the results of the research, the G7 and E7 countries, which constitute an important part of the global economy, have a causal relationship between renewable energy production and economic growth, and they will contribute positively to global economic growth by increasing their investment and production in these resources in the context of the global economy. On the other hand, in terms of economic indicators, in this period when

energy costs are increasing and global political/political risks affect prices, it can be interpreted that they can contribute to the world economic and social order in many frameworks such as current account deficit, employment problems, and global climate change. From this point of view, the countries that make up the data set, turning to production from renewable energy sources, increasing their energy efficiency and sustainability, and creating new technology investments and infrastructure in this field will lead to positive effects both in these countries and globally.

93 HARBİ'NDE OSMANLI DEVLETİ-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ SİLAH TİCARETİ¹

Kübra GÖVEZ²

Öz

XIX. yüzyılda gerçekleşen en önemli olaylardan biri olan 93 Harbi, 1877-1878 yılları arasında Çarlık Rusya'nın siyasi çıkarları sonucu meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, artan Rus tehdidi nedeniyle orduyu modernize etme faaliyetine girişmiştir. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişen teknolojik gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı, dönemin en modern ve kaliteli silahını temin etmek için büyük çaba göstermiştir. Böylece Osmanlı, dış tehlikelere karşı kendini korumak adına 93 Harbi'nde silah ithalatına ağırlık vermiş ve Amerika Birleşik Devletleri başat olmak üzere, İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinden yeni silahlar satın almıştır. Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında silah ticareti Amerikan Savaşı'ndan sonra başlamış ve II. Abdülhamid döneminde zirveye ulaşmıştır. Çalışmamızda Osmanlı'nın ilk kez büyük bir oranda toprak kaybetmesine ve yıkılma dönemine girmesine neden olan 93 Harbi'nde kullandığı silah ve mühimmatları nasıl temin ettiğinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında gerçekleşen silah ithalatı ve Amerikan silah şirketleri ile yaşanan sıkıntılar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti
Rusya
ABD
Martini-Henry
Wichester

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 14.09.2022
Kabul Tarihi : 20.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Bu makale; Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih yüksek lisans programında Doç. Dr. Salih KİŞ danışmanlığında hazırlanan "Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'nde Silah ve Mühimmat Tedariki" adlı tezden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. e-posta: kubragvz0@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8650-9577

ARMS TRADE BETWEEN THE OTTOMAN EMPIRE-UNITED STATES IN THE 93 WAR

Abstract

The War of 93, one of the most important events of the 19th century, took place between 1877 and 1878 as a result of Russia's political interests. The Ottoman Empire started to modernize the army due to the increasing Russian threat. The Ottoman Empire, which closely followed the technological developments in Europe and America, made great efforts to procure the most modern and highest quality weapons of the period. For this purpose, Ottoman Empire imported weapons and ammunition from different countries. America is one of the countries from which the Ottoman Empire supplied weapons and ammunition in the War of 93. The arms trade between the Ottoman Empire and America started after the American Civil War and reached its peak during the reign of Abdülhamid II. Our study mentions how the Ottoman Empire obtained the weapons and ammunition used by the Ottoman Empire during the 93 War, which caused the Ottomans to lose a large amount of land for the first time and enter the period of collapse. Accordingly, the arms imports between the Ottomans and America and the experiences with the American arms companies were discussed.

Keywords

Ottoman Empire
Russia
USA
Martini-Henry
Winchester

Article Info

Research Article

Received : 09.14.2022
Accepted : 10.20.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Gövez, K. (2022). 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Silah Ticareti. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 80-93.

Citation Information: Govez, K. (2022). Arms Trade Between the Ottoman Empire-United States in the 93 War. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 80-93.

GİRİŞ

Çarlık Rusya, Karadeniz'e çıkışı olmayan kara devleti konumunda olması sebebiyle sıcak denizlere inme siyaseti yürütmüş ve bu durum Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Rusya, Balkanlarda bulunan Slavların haklarının korunmasını bahane ederek siyasi emellerine ulaşmak üzere 1853 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Ancak bu savaşta İngiltere ve Fransa'nın yardımını alan Osmanlı Devleti, Rusya'yı mağlup etmiştir. Savaş sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşması'nın gereğince Karadeniz silahsızlandırılarak Rus donanması dâhil olmak üzere Boğazlar tüm harp gemilerine kapanmıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiş, Rusya antlaşma şartlarından kurtulmanın yollarını aramıştır. Rusya, beklediği bu fırsatı Fransa'nın 1871 yılında Prusya'ya yenilmesiyle yakalamıştır (Barlas, 2001: 37).

Rusya'nın Karadeniz'e inme faaliyetlerine devam etmesi Osmanlı Devleti ile yeniden karşı karşıya gelmesinde başlıca etkenlerden biri olmuştur. XIX. yüzyılda Rusya ile gerçekleşen savaşlardan en sonuncusu ve önemlisi de Rumi takvimde 1293 yılında gerçekleşmesi sebebiyle 93 Harbi olarak adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığı sırada Balkanlar'daki çatışmalar sürmektedir. Rusya'nın Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya başlaması ile Balkanlar'da yürüttüğü siyaset neticesinde Rusya ile savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Ancak Osmanlı Hükümeti, Rusya ile savaşma taraftarı değildir. Balkanlar'daki isyanları bastırmakla uğraşan Osmanlı Devleti'nin yeni bir savaşı finanse edecek mali durumu, savaşacak askerî gücü de yoktur. Sultan II. Abdülhamid hiç istemediği halde Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır.

Sanayi Devrimi'nden sonra silah üretiminin seri hale gelmesi ile sanayi alt yapısı oluşmayan devletlerden biri olan Osmanlı Devleti, dış tehditlere karşı devletin varlığını sürdürebilmek ve çağdaşlarını yakalayabilmek için orduyu daha modern ve kaliteli silahlarla teçhiz etmiştir. Bu silahların en kısa sürede temin edilmesi için başvuru olan yol ise yurt dışından satın alımı olmuştur. Osmanlı, ordusunun ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmatın temininde tek bir ülkeye bağlı kalmadan XIX. yüzyılın yarısına kadar İngiltere ve Fransa başat olmak üzere Avrupa ülkelerine müracaat etmiştir. Ancak bu durum Sultan Abdülaziz döneminde değişmiş ve Amerika'dan da silah ithalatı yapılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki silah ithalatı 93 Harbi'nde zirveye ulaşmıştır.

1. Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Diplomatik İlişkilerin Tesisi

Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında diplomatik ilişkilerin kurulması coğrafi uzaklık nedeniyle diğer ülkelere nazaran daha geç dönemde olmuştur. Bu iki ülke arasındaki ilk diplomatik ilişkiler Osmanlı'nın idaresinde bulunan Garp Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Barış ve Dostluk Anlaşması'nın imzalanmasıyla tesis edilmiştir. Amerika'nın Akdeniz'e ilgi duymaya başlamasıyla birlikte Amerikan ticari gemileri Osmanlı limanlarına uğramaya başlamıştır. Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler Osmanlı donanmasının 1827 yılında Navarin'de Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından yakılmasından sonra hızla gelişmeye başlamıştır. Osmanlı donanmasının yok olmasıyla birlikte yeni bir donanma inşası için Amerika'dan faydalanılması düşünülmüştür. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri ile temasa geçilmiş ve dokuz maddeden oluşan 7 Mayıs 1830 yılında

Ticaret ve Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Böylece iki ülke arasındaki ilk resmî ilişkiler bu tarihte başlamıştır. Ancak imzalanan bu anlaşmada silah ticaretine dair bir madde yer almadığından dolayı Amerika'dan bu dönemde silah ve mühimmat temin edilmemiştir (Kurat, 1959: 14).

Osmanlı Devleti, Navarin Olayı'ndan sonra içerisinde bulunduğu siyasi yalnızlıktan kurtulmak ve ordusunun silah ihtiyacını karşılamak için Amerika Birleşik Devletleri ile ticari ilişkilerini geliştirmeye daha sıcak bakmaya başlamıştır. Böylece Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 1862 yılında bir ticaret anlaşması daha imzalanmıştır. Osmanlı-Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan bu 1862 Ticaret Antlaşması ise 1830 yılında imzalanan anlaşmanın daha ayrıntılı düzenlenmiş halidir. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte Amerika'dan silah ve barut ithalatını yasaklayan madde kaldırılmış ve Amerikan silahlarının Osmanlı pazarına giriş kapısı açılmıştır. (Eralp, 1993: 132).

2. Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında Ticari İlişkilerin Gelişimi

Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ilk diplomatik temasın kurulmasıyla birlikte ticari ilişkilerde gelişmeye başlamıştır. Özellikle İç Savaş nedeniyle Amerika'nın silah sanayisindeki atılımı kısa sürede Avrupa ülkelerini de etkilemiştir. Osmanlı Devleti Amerika'da gelişen bu teknolojik yeniliklere kayıtsız kalmamıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkililerin gelişiminin en önemli belirleyicisi silah ve mühimmat transferi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne verdiği ilk silah siparişi ise İç Savaş'tan sonra toplamda 337.240 adet Enfield ve Springfield tüfeği olmuştur. Bu sipariş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nden silah ve mühimmat ithalatı hız kesmeden ilerlemeye devam etmiştir (Gencer, 2008: 48).

Osmanlı'nın XIX. yüzyılda gerçekleştirdiği savaşlarda art arda uğradığı mağlubiyetler orduda kullanılan silahların yetersiz ve demode kaldığını gözler önüne sermiştir. Bu sebeple Osmanlı, orduyu daha modern hale getirmek için elinde olan eski silahları yeni sisteme çevirirken bir taraftan da dışarıdan silah ithal etmiştir. Yurt dışına sipariş verilmeden önce ateşli silahlarda kullanılan yeni teknolojiyi incelemek üzere Avrupa'ya bir askerî heyet gönderilmiştir. Avrupa'ya gönderilen heyet üyelerinden biri olan Miralay Rüstem Bey, daha sonra Amerika'ya geçerek burada bulunan fabrikaları inceleme fırsatı yakalamıştır. Böylece Miralay Rüstem Bey, Amerika'nın çeşitli yerlerindeki tersane ve askerî fabrikaları gezerek bilgi edinmiştir. Yapılan incelemelerden sonra Osmanlı Devleti, Amerikan silah şirketlerine Martini-Henry, Winchester ve Schneider cinsi tüfeklerden sipariş verilmesini kararlaştırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan silah ithalatında Rüstem Bey ve diğer heyet üyeleri makul fiyatta kullanışlı ve kaliteli tüfek alımına oldukça önem vermişlerdir (Ünver, 2013: 195). Osmanlı ordusu için ithal edilen bu iğneli tüfekler İstanbul'da Sultan Abdülaziz'in huzurunda denenerek üstünlüğü görülmüştür. Amerikan silahlarının kalitesinden memnun kalınması üzerine Osmanlı ordusu için 500.000 adet Martini-Henry marka tüfek ithal edilmiştir. Verilen bu siparişlerin daha emniyetli olması sebebiyle deniz yoluyla sevk edilmesine özen gösterilmiştir (Yurdakul, 2019: 24).

Amerikan Savaşı, Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ticari ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin hafif silah teknolojisinde önde gelen ülkelere birisi haline gelmesiyle birlikte Osmanlı'nın Amerikan silahlarının satın

alımı için ilk ciddi girişimler başlamıştır. Amerikan İç Savaşı'nın (1861-1865) sona ermesiyle devletin elinde çok sayıda silah kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, bu kalan silahları elden çıkarmak için Kırım Savaşı'ndan sonra yoğun bir silahlanma faaliyetine girişen Osmanlı Devleti'ne uygun fiyatlarla silah ve mühimmat ihraç etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti, savaştan kalan bu silahları satın alan ilk ülkelerden birisi olmuştur (Erhan, 2001: 171). Böylece Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı arasında yoğun bir silah ticaret dönemi başlamıştır. Başlangıçta Osmanlı, Amerikan Savaşı'ndan kalma silahları satın almaya başlamış ancak 1872 yılından itibaren Amerikan fabrikalarında üretilen yeni silahlardan sipariş vermiştir (Erhan, 2001: 177).

Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri ile arasındaki silah ticareti 93 Harbi'ne kadar hızla ilerlemeye devam etmiştir. XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Osmanlı'nın yurt dışına verdiği siparişlerin büyük çoğunluğunu Winchester ve Providence Tool Silah Fabrikaları'ndan satın alınan Amerikan silah ve mühimmatları oluşturmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan silah ticareti ordunun iğneli ve seri ateşli modern tüfeklerle tanışmasını sağlamıştır. Amerikan şirketlerinden satın alınan bu silah ve mühimmatların ödemesi farklı para birimleriyle gerçekleşmiştir. Osmanlı, muayene memurlarının ve sandık masrafları tarafına ait olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne 15.000 adet Martini-Henry tüfek ve 5.000 adet Winchester fişek sipariş vermiştir (BOA, HR.İD: 1150-17). Amerikan silahlarının kalitesinden memnun kalan Osmanlı, yine aynı fabrikadan 1872 yılında verdiği 50.000 adet tüfek siparişi ile en büyük çaplı silah ithalatını gerçekleştirmiştir (Gencer, 2008: 67).

Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya gönderdiği Tevfik Paşa başkanlığındaki bir heyet Winchester Repeating Arms Şirketi ile 1 Ağustos 1872 tarihinde 200.000 adet Martini-Henry tüfeğin satın alımı için 12 maddelik bir anlaşma imzalamıştır. Ancak yapılan bu anlaşmaya rağmen Winchester Silah Fabrikası istenilen miktarda üretimi gerçekleştirecek kapasitede olmadığından dolayı sözleşmeyi 1 Ocak 1873'te Providence Tool Fabrikası'na devretmiştir (Kurat, 1959: 34). Siparişlerin Providence Tool Fabrikası'na devrolunmasıyla Osmanlı'nın bu fabrikaya Martini-Henry tüfek siparişleri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir (BOA, HR.İD: 1150-75). Providence Tool Fabrikası'na ısmarlanan tüfek ve fişek miktarının artmasıyla kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin en önemli silah tedarikçisi haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti, Azaryan Efendi aracılığıyla 3 Mayıs 1873 tarihinde 300.000 adet Martini-Henry tüfeğin satın alınması için Providence Tool Şirketi ile kontrat imzalamıştır. Böylece Osmanlı'nın Amerika'ya verdiği silahların miktarı 500.000 adete ulaşmıştır. Silahlanmaya devam eden Osmanlı Devleti, kısa bir süre sonra Sultan Abdülaziz'in iradesiyle Ağustos 1873'te Providence Tool Fabrikası'ndan her biri 60 şilinden 100.000 adet Martini-Henry tüfek daha alınmasına karar vermiştir. Artan silah ihtiyacıyla birlikte Sultan Abdülaziz döneminde satın alınmaya başlanan ve bir kısmı Sultan II. Abdülhamid döneminde ulaşan Martini-Henry tüfeklerinin mevcudu sonradan sipariş edilenlerle birlikte 600.000 adete kadar yükselmiştir. Osmanlı Devleti, Martini-Henry tüfeklerinin yanında Winchester ve Schneider tüfekleri de satın almıştır (Tetik, 2017: 156).

Amerikan silah şirketlerine sipariş edilen her silah titizlikle incelenerek kalitesi önceden test edilmiştir. Osmanlı Devleti, önce Amerikan silahlarının numunelerini getirterek padişah huzurunda denediği ve kalitesinden memnun kaldığı silah ve mühimmatlardan

sipariş vermiştir. Osmanlı Devleti, 93 Harbi öncesinde teslim aldığı Martini-Henry tüfeklerin bir kısmını orduya dağıtmaya başlamıştır. Ancak bu tüfeklerin bazı parçalarının dayanıksız olması nedeniyle çabuk kırılması ve mekanizmasındaki sorunlar nedeniyle kullanımında sorunlar yaşanmıştır. Bu sebeple Martini-Henry tüfeklere süngü yerine kasatura yaptırılması Azaryan Efendi ile görüşülerek Providence Tool Fabrikası'na bildirilmiştir (Gencer, 2008: 107).

Savaştan hemen önce Osmanlı silah envanterine eklenen Amerikan yapımı olan Martini-Peabody tüfekleri kısa sürede Osmanlı ordusunda en yaygın kullanılan tüfek haline gelmiştir. 93 Harbi esnasında da Osmanlı ordusunda genel olarak Martini-Peabody tüfekleri kullanılmıştır. Osmanlı ordusundaki süvari, nizamiye ve muavine askerlerine Martini-Henry, Schneider ve Winchester tüfeği yanında tabanca da dağıtılmıştır. Piyade birlikleri Schneider ve Martini-Henry tüfeklerini, süvari birlikleri de Winchester marka filinta ile kılıç kullanmıştır. Bundan dolayı aslında Osmanlı ordusu oldukça iyi silahlarla teçhiz edilmiştir. Son iki yılda Providence Tool Fabrikası tarafından 300.000'den daha fazla Peabody Martini tüfeği imalatı tamamlanmış ve Osmanlı'ya teslim edilmiştir. Bu silahlarla birlikte 200.000.000'dan fazla metalik fişek ve büyük oranda fişek kovanı alımı için Amerikan şirketleri ile sözleşmeler yapılmıştır (Sedes, 1935: 107).

Osmanlı ordusundaki iğneli tüfeklerin sayısının artması ile bu tüfeklerin çok fazla fişek sarf etmesi nedeniyle tophanede fişek sıkıntısı yaşanmıştır. Fişek sorununu çözmek için yine Amerika Birleşik Devletleri'ne müracaat edilmiştir. Osmanlı Devleti, Amerika'dan Boxer fişek kovanı temin etmiştir. Ancak metalik fişeklerin Boxer fişeklerden daha sağlam olmasından dolayı daha sonra Amerikan silah şirketlerine metalik fişek kovanı ve kurşun siparişi verilmiştir. Yurt dışına verilen siparişlerin savaş nedeniyle yetersiz kalmasıyla Winchester ve Martini-Henry tüfeklerinin fişek ihtiyacını karşılamak üzere yetkililer önlem olarak ağızdan dolar tüfekler için tophanede üretilen çelik ve bakır fişeklerin iğneli tüfeklerde kullanılması için denemeler yapmış ancak bu fişekler tüfeklerin haznesine uymadığından dolayı tüfekler zarar görmüştür. Böylece fişek ihtiyacını karşılamak için yapılan bu çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Osmanlı, Schnedier, Winchester ve Martini-Henry tüfekleri ile beraber mühimmatlarını da ithal edilmek zorunda kalmıştır (Soyluer, 2013: 424).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Türk ordusunda kullanılan silah ve mühimmatın üçte biri Amerikan silah şirketlerinden temin edilmiştir. Özellikle İç Savaş'tan sonra hızlı bir silahlanma içerisine giren Amerika Birleşik Devletleri'nin ateşli silahlardaki itibarının artması ile Osmanlı ordusundaki silah açığı Amerikan silahları ile kapatılmaya çalışılmıştır (Soyluer, 2018: 269). Osmanlı Devleti'nin silah teknolojisine ilgisi II. Abdülhamid döneminde de devam etmiştir. 93 Harbi'nde Osmanlı ordusunda piyadeler İngiltere ve Amerika'dan temin edilen Martini-Henry modeli, süvariler ise Winchester ve Martini-Peabody tüfekleri ile teçhiz edilmiştir. Ayrıca bu tüfeklerin yanında savaştan önce İngiltere ve Amerika'dan ithal edilen Schneider-Enfield tüfeği, remington ve mitralyöz gibi silahlar da kullanılmıştır. Osmanlı ordusunda kullanılan toplar ise Alman Krupp Silah Fabrikası'ndan karşılanmıştır.

Osmanlı'nın başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere İngiltere, Almanya ve Belçika'ya vermiş olduğu silah ve mühimmatlar savaşın başından itibaren İstanbul'a gelmeye başlamıştır. Savaş sırasında bu silah ve mühimmatlar Avrupa ve Amerika'dan tedarik edildikçe cephelelere gönderilmiştir. Satın alınan farklı cins tüfekler ve bunların cepheleleri

parçalar halinde orduların ihtiyaçlarına göre cephelere sevk edilmiştir. Ancak cephelerde sürekli düşmanla çarpışan askerlerin ihtiyaçlarına yetişmekte oldukça güçlük çekilmiştir (Sükan, 1985: 215).

Osmanlı, savaştan dolayı askerlerin ihtiyaçlarını karşılamada sorunlar yaşaması üzerine Amerika'ya yeni siparişler vermiştir. Amerika'dan Winchester ve Martini-Henry gibi tüfekleri ile birlikte fişek, kovan ve filinta gibi mühimmatları da satın alınmıştır. Amerika'dan satın alınan bu Winchester tüfek ve filintaların muayene masrafı ve sigorta ücreti Osmanlı Devleti'ne ait olmuştur (BOA, İ.MMS: 57-2613). Ayrıca Amerika'dan 87.500.000 adet metalik fişek ve kurşun ısmarlanmıştır. (Soyluer, 2013: 121). Rusya ile yapılan 1877-1878 Savaşı ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ne verilen siparişlerin miktarı da artarak devam etmiştir. Cephelerde ihtiyaç duyulan fişeklerin temini için Amerika'dan 4.000.000 fişek ve 15.000 filinta satın alınmıştır. Ayrıca ordudaki fişek eksikliği nedeniyle Osmanlı, 20.000.000 adet Schneider fişeğin Amerikan silah şirketlerinden temin edilmesini kararlaştırmıştır (BOA, İ.MMS: 55-2487). Amerika'da bulunan Mirliya Tevfik Paşa ile karşılıklı görüşmeler yapılarak bu 20.000.000 Schneider fişeğin dolu olarak Amerika Birleşik Devletleri'nden satın alınmasına ve bunların gemi ile teslim edilmesine karar verilmiştir (BOA, İ.MMS: 56-2585).

Hem Batı hem Doğu Cephesi'nde Ruslarla çarpışan Osmanlı, ordunun silah ve mühimmat ihtiyacının karşılanması için maddi durumu elverdiğince Amerika Birleşik Devletleri'ne yeni siparişler vermiştir. Özellikle Amerikan silahlarının diğer ülkelere nazaran daha uygun fiyatta olması silah tedarikinde Amerika'nın tercih edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Böylece Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasında gerçekleşen ithalatın %92.79'unu silah ve mühimmat siparişleri oluşturmuştur (Sander, 1977: 216). Osmanlı, içerisinde bulunduğu ekonomik krize rağmen, ordunun silah ihtiyacını karşılamak üzere Providence Tool Silah Fabrikası'ndan Martini-Henry tüfeği temin etmiştir. Osmanlı-Rus Harbi'nde (1877-1878) Amerika'dan temin edilen Martini-Henry tüfekleri Ruslara büyük zayıf verilmesinde önemli rol oynamıştır (Kurat, 1959: 35). 93 Harbi'nde Rusların elinde bulunan Berdan tüfeğine karşı Martini-Henry tüfekleri üstünlük sağlamıştır. Osmanlı Devleti, 75.000 sandık Martini-Henry fişeğinin satın alımı için Azaryan Efendi aracılığıyla Winchester ve Union Metalic Fabrikaları ile 4 Aralık 1877 yılında anlaşma imzalamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den yapılan silah transferinde önemli rol oynayan Azaryan Efendi 93 Harbi'nde acil silah ve mühimmat ihtiyacı olduğundan silahların bir kısmını kendi hesabından temin ederek bunları devlete satmıştır (Yorulmaz, 2018: 266).

Osmanlı Devleti'nin Amerika'dan silah ve mühimmat transferi savaş sonuna kadar devam etmiştir. Askerlerin ihtiyaç duyduğu filintaların temin edilmesi için Winchester Silah Fabrikası'na 5.000 filinta sipariş verilmiş ve böylece Osmanlı'nın 93 Harbi'nde satın aldığı filintaların toplamı 12.500 adete ulaşmıştır. Yine 1877 yılında Martini-Henry tüfeklerine mahsus fişeğin satın alımı için Amerika Birleşik Devletleri'ne müracaat edilmiştir. Gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra Azaryan Efendi aracılığıyla Osmanlı Devleti ile Winchester ve Union Metalic Firmaları arasında 4 Aralık 1877 tarihinde bir kontrat yapılmıştır. Bu kontratla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nden 75.000 adet dolu metalik Martini-Henry fişeği satın alınmıştır. Ancak Osmanlı ordusu modern silahlarla donatılmasına karşı bunları cephelere nakledecek araba ve yük hayvanlarından yoksundur. Ayrıca orduda bu silahları kullanacak tecrübeli talimli asker ve subay kadrosu da bulunmamaktadır (İpek, 2002: 15).

93 Harbi gerçekleşmeden önce başlayan Balkanlardaki çatışmalarda kullanılan Martini-Henry ve Winchester gibi tüfeklerin bir kısmı zayi olmuştur. Bu sebeple Osmanlı, 93 Harbi sırasında ordunun eksiklerini tamamlamak için yurt dışından yeni silahlar satın almaya devam etmiştir. Osmanlı ordusunda kullanılan silahların kalitesi Rusların elindeki silahlara göre çok daha iyi durumdadır. Ancak sayıca üstün olan düşman karşısında Türk kuvvetleri cephede lojistik destek açısından üst düzey gereksinim içerisinde olmuştur. Cephele askerlerin teçhizatları sevk edilirken çeşitli nakliye hayvanları kullanılmıştır. Osmanlı ordusunun ikmal maddelerinin cephele sevkı deve, katır, at, öküz arabaları gibi yük hayvanları ve arabaları ile gerçekleştirilmiştir.

Savaş süresince Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını karşılamada yük hayvanlarının sayısının yetersiz olması nedeniyle düşmanın sürekli asker ve silah takviyesi almasına karşı Osmanlı ordusunda ikmal ve iaşe konusunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle İstanbul dışındaki yerlerde sanayi tesisleri yeterince gelişmediğinden dolayı savaş yerlerine birçok askerî malzemenin tedariki İstanbul'dan yapılmıştır. Osmanlı maliyesinin kötü durumda olması sebebiyle savaşta ordunun ihtiyaç duyduğu ikmal maddelerini temin etmekte zorlanmıştır. Bu sebeple Osmanlı, savaşın bu ağır maddi külfetinin altından kalkabilmek için dışardan borç alma ve kaime bastırmanın yanında halktan nakdi ve aynı yardım istemiştir. 93 Harbi sırasında Osmanlı ordusunun elinde çeşitli marka 935.000 tüfek vardı. Bu durum dışarıya bağımlılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle orduda kullanılan silahların bu kadar değişik çap ve cinsten olması, cephele ikmal sırasında aksaklıklar yaşanmasına neden olmuştur. Mesela ihtiyaç duyulan bir fişegün yerine, başka bir silahın cephanesi gönderilmiştir.

93 Harbi'nde Osmanlı ordusunda, Martini-Henry, Schneider ve Winchester gibi iğneli tüfeklerin yanı sıra yivli-yivsiz kapsüllü tüfekler, mitralyöz ve revolver olmak üzere farklı modellerde tüfekler kullanılmıştır. Bu silahlar ordunun iyi bir şekilde komuta edildiği ve düzgün şekilde kullanıldığı takdirde düşmana karşı başarılar kazanılmasında oldukça etkili olmuştur. Osmanlı ordusu bunun en güzel örneğini Plevne Müdafaası'nda vermiştir. Plevne'de bulunan Türk ordusu Martini-Henry ve Winchester tüfekleri ile teçhiz edilmiştir. Bu Amerikan tüfekleri sayesinde Osmanlı kuvvetleri, Plevne Müdafaası'nda Ruslara karşı üstün bir başarı göstermiştir. Osman Paşa'nın Plevne Savaşı'nda sayıca üstün olan Rus ordusuna karşı başarılı olmasında silah ve teçhizat bakımından daha iyi olması önemli rol oynamıştır (Uyar, 2020: 381). Amerikan silah fabrikalarından temin edilen Martini-Henry ve Winchester gibi silahlar sayesinde Osman Paşa'nın emrindeki kuvvetler üç defa düşman taarruzlarını püskürtebilmişlerdir. Kendi ordusundan neredeyse iki kat daha fazla olan düşmana karşı Osmanlı ordusu, seri atışlı bu iğneli tüfeklerle karşı koymuştur. Askerlere verilen uzun menzilli Martini-Henry tüfekleri ve bol miktarda cephele, düşman askerinin elinde bulunan eski model Rus yapımı Berdan tüfekleri karşısında önemli üstünlük kurulmasını sağlamıştır (Gencer, 2008:148).

Plevne'yi taarruzla alamayacaklarını anlayan Rus ordusu burayı kuşatmaya karar vermiş ve 28 Ekim'de en önemli ikmal yolu olan Orhaniye-Sofya hattını kesmiştir. Böylece Plevne'nin ulaşım yolları kesilerek buradaki Türk ordusunun dışarıdan hiçbir yardım ve takviye alamaması sağlanmıştır. Bu durum askerî mühimmat ve erzak ihtiyacının karşılanamaması nedeniyle orduyu oldukça zor duruma sokmuştur. Plevne'nin kuşatılması

ile Türk ordusu son kez bir yarma hareketi ile taarruz etse de başarılı olamamış ve düşman ordusuna teslim olmak zorunda kalmıştır. Plevne’de mevcut bulunan silah miktarının çok olmasından dolayı huruç hareketinde geride bırakılacak silah miktarını en aza indirmek için geri hizmette bulunan askerler de silahlandırılmıştır. Ordudaki süvarilere ve piyadelere olabildiğince silah dağıtılmıştır (Herbert, 2013: 47). Ancak iâşe ve cephane yardımı alamayan Plevne ordusunun teslim olması ile Rusların ilerleyişi hız kazanmış ve İstanbul’a ulaşmak için önlerindeki en önemli engel de ortadan kalkmıştır.

Osmanlı ordusu 93 Harbi’nde Plevne’de olduğu gibi düşmana karşı başarılı savunmalar yapmıştır. Ancak savaşın genelinde Osmanlı ordusu sayıca kendisinden üstün olan Rus ordusu tarafından büyük bir hezimetle uğratılmıştır. Böylelikle savaş Osmanlı Devleti’nin mağlubiyetiyle son bulmuştur. 93 Harbi’nde modern silahlarla donatılan Osmanlı ordusu lojistik destek konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle bu silahlardan yeterli düzeyde istifade edememiştir. Sayıca üstün olan Rus ordusuna karşı Osmanlı ordusundaki silah ve mühimmatların sayısı oldukça yetersiz kalmıştır. Bu durum cephelerde Osmanlı ordusundaki askerlerin savaşmadan silahlarını bırakıp firar etmelerine veya savaşmadan düşman ordusuna teslim olmasına yol açmıştır.

3. Amerikan Silah Fabrikaları ile Yaşanan Anlaşmazlıklar

Balkanlar’da çıkan isyanlar ve Kırım Harbi sonrası Osmanlı ekonomisi oldukça zor duruma düşmüştür. Bu yüzden 93 Harbi’nin getirdiği ağır külfetin altından kalkamayan Osmanlı, Amerikan silah şirketlerine verdiği siparişlerin borçlarını ödeyemez hale gelmiştir. Bu durum Osmanlı ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerde sorunlar yaratmıştır. İki ülke arasında yaşanan sorunlardan ilki Osmanlı’nın Winchester ve Union Metallic Şirketlerine sipariş verdiği 30.000.000 fişğin parasının ödenmesi konusunda anlaşmazlığa düşmeleri olmuştur (Sander, 1977: 34). Amerikan silah şirketleri ile yaşanan sorunlardan bir diğeri ise Providence Tool Fabrikası’na ısmarlanan 600.000 adet fişğin ödemesinin yapılamaması nedeniyle Osmanlı’nın verdiği siparişlerin üretiminin durdurulmasıdır (Gencer, 2008: 134). Savaş sırasında Osmanlı’nın silah ve mühimmat tedarikinde yaşadığı sorunlar ve 93 Harbi’nde mağlup olması nedeniyle Amerikan silahları önemini kaybetmiştir. Osmanlı-Amerika Birleşik Devletleri arasındaki silah ithalatının seviyesi 93 Harbi’nden sonra hızla düşüşe geçerek bir daha eski düzeyine ulaşamamıştır. Özellikle Alman silahlarının Osmanlı silah piyasalarına girmesiyle başta Krupp olmak üzere Mauser, Loewe gibi silah fabrikaları Amerikan şirketlerinin yerini almıştır (Beşirli, 2004: 121).

93 Harbi’nin bir felaketle sonuçlanması, Osmanlı devlet adamları tarafından ordunun ıslahının yeniden gündeme getirilmesine neden olmuştur. Bu alınan ağır yenilgiden sonra Sultan II. Abdülhamid, silahlı kuvvetlerini modernleştirmek için büyük bir çaba harcamıştır. Amerikan silah şirketleri ile yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Osmanlı ordusunun modernize edilmesinde Sultan II. Abdülhamid, toprak bütünlüğünü korumak için Avrupa ülkelerine göre daha az tehlikeli bulunduğu Almanya’dan ve Alman subaylardan faydalanma yoluna gitmiştir. Osmanlı ordusunda hizmet eden Alman subayları ise Alman silahlarının alımında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

SONUÇ

XVIII. yüzyıldan itibaren sürekli toprak yitiren Osmanlı Devleti, varlığını devam ettirmek için başta askeri alanda olmak üzere ıslahatlar gerçekleştirmiştir. Osmanlı ordusundaki bu ıslahat çalışmaları genellikle ordunun modern silahlarla teçhiz edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 93 Harbi öncesi ve savaş sırasında yurt dışından silah transferi gerçekleştirerek Osmanlı ordusunun daha modern bir hale gelmesi sağlanmıştır. Bu amaçla 93 Harbi öncesinde ordunun modern silahlarla donatılması için özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne müracaat edilmiştir.

Osmanlı Devleti, askerlerinin silah ve mühimmat ihtiyaçlarını elindeki imkânlar dâhilinde karşılamaya çalışmıştır. Özellikle Rus tehlikesinin gittikçe artması üzerine Osmanlı, olası bir savaşa hazırlıklı olmak için mümkün olan en kısa sürede yeni teknoloji silah ve mühimmatlara sahip olmak istemiştir. Bu amaçla Amerika ve Avrupa'daki silahları incelemek üzere heyetler gönderilmiştir. Bu heyetlerin yaptıkları incelemeler sonucu en uygun ve kaliteli silahların satın alınması kararlaştırılmıştır. Rusya ile savaş başlamadan önce başlayan yurt dışına verilen silah ve mühimmat siparişleri savaş sırasında da devam etmiştir. Böylece Osmanlı ordusu, dönemin en modern ve kaliteli silahlarıyla donatılmıştır. Savaş sırasında Osmanlı ordusunda birçok farklı silah modeli kullanılmış ve bunlardan en fazla tercih edilenleri Martini-Henry, Winchester ve Schneider gibi tüfekler olmuştur. Ancak bunların cephelere sevkinde yaşanan sorunlar nedeniyle bu modern silahlardan istenildiği gibi faydalanılamamıştır. Ayrıca orduda kullanılan silahların çok farklı modelde olmasından dolayı cephelere farklı silahların cephaneleri gönderilmesi, tüfeklerin bazılarının taşınırken kullanılamaz hale gelmesi veya bozuk olması, silah ve mühimmatların tedariki için gerekli hayvanların olmaması gibi sorunlar yaşanmıştır. Askerî malzeme ve mühimmatın cephelere temininde yaşanan en önemli sorunlardan biri ise finansman ve kaynak yetersizliği olmuştur.

Türk-Amerikan ticari ilişkilerinin en sıkıntılı dönemi olan 93 Harbi ile savaştan mağlup olarak ayrılan Osmanlı Devleti'nin maliyesi daha da çıkmaza sürüklenmiştir. Osmanlı maliyesinin kötü olmasından dolayı Amerikan silah şirketlerine verilen siparişlerin ödemeleri konusunda sorunlar yaşanmıştır. Osmanlı'nın taksitleri ödemesinin gecikmesi ile Amerikan silah şirketleri tarafından silah ve mühimmat sevki için hazırlanan vapurların yola çıkması engellenmiştir. Bu durum cephede düşmanla çarpışan Osmanlı ordusunun askerî ikmal maddelerinin tedarikinde aksamalar yaşanmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne verdiği silah ve mühimmat siparişlerinin gecikmesi ile askerî ikmal ve iaşesinin temin edilememesine ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmasına neden olmuştur. Aslında Osmanlı Devleti, silah ve mühimmat bakımından yeterli olsa da bunların sevk edilmesinde ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Bu durum cephelere lojistik desteğin sağlanamamasına ve 93 Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı ordusu bu savaşta gerçek potansiyelini kullanamamıştır. Kırım Savaşı'nda olduğu gibi İngiltere ve Fransa'dan beklediği yardımı göremeyen Osmanlı Devleti 93 Harbi'nde yalnız kalmıştır. Bu siyasi yalnızlığın yanında ordudaki çekişmeler, başıbozuk eğitimsiz askerlerin firarları gibi sorunlar yaşanmıştır. Savaşa hazırlıksız giren Osmanlı, Rusya ile yaptığı bu savaşta orduya gereken lojistik desteği sağlayamadığından askerlerin ihtiyaçlarına cevap verememiş ve iki cephede de mağlup olmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu, bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması durumu yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Barlas, M. (2001). *Türkiye Üzerine Pazarlıklar*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Beşirli, M. (2004). "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 121-139.
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İmge Yayınları.
- Fendoğlu, H. T.(2002). *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri (1786-1929)*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Gencer, A. İ. (2008). *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Herbert, W. (2013). *Plevne Müdafası*. (Çev. Ali Kurdoğlu), İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Köprülü, O. (1987). "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri". *Bellekten*, 51(200), 927-947.
- Kurat, A. N. (1959). *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)*. Ankara: Doğuş Yayınları.
- Nedim, İ. (2002). "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı". *Türkler*, 13, 15-23.
- Sander, O. (1977). *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı 1829-1929*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Satış, İ. (2011). "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerika Silah Ticareti". *History Studies Dergisi (Journal of History Studies)*, 295-311.
- Sedes, H. (1935). *1875-1878 Osmanlı Ordusu Savaşları*. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Sükan, Ş. (1985). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Soyluer, S. (2018). "Tüfekhane-i Âmire'yi Mamur Kılmak: Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 52(52), 267-309.
- Şafak, N. (2003). *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*. İstanbul: Osav Yayınları.

- Nejat E. (1993). *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*. Ankara: TTK Basımevi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezareti İdare*. 1150/17.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezareti İdare*. 1150/75.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *İrâde-i Mesâil-i Mühimme*. 55/2487.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *İrâde-i Mesâil-i Mühimme*. 56/2585.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *İrâde-i Mesâil-i Mühimme*. 57/2613.
- Tetik, F. (2017). "Silah İthalatı ve Kara Harp Sanayi". *Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*. (Ed. Gültekin Yıldız), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tetik, F. (2018). *Sultanın Silahları II. Abdülhamid Dönemi Savunma Sanayii ve Silah Teknolojisi (1876-1908)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uyar, M. (2020). *Osmanlı Askerî Tarihi*, (Çev. Mesut Uyar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
- Ünver, M. (2013). "Teknolojik Gelişmeler Işığında Osmanlı-Amerikan Silah Ticaretinin İlk Dönemi". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32, 195-220.
- Yorulmaz, N. (2018). *Büyük Savaşın Kara Kutusu, II. Abdülhamid'den I. Dünya Savaşına Osmanlı Silah Pazarının Perde Arkası*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Yurdakul, E. S. (2019). *1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında (93 Harbi) Askeri Sağlık Hizmetleri*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

XVIII. The Ottoman Empire, which had been losing land continuously since the 19th century, carried out reforms especially in the military field in order to protect the continuity and territorial integrity of the country. Especially in III. These reform works, which started during the reign of Selim I, continued rapidly during the reign of Sultan Abdulhamid. Before and after the start of the 93 War, he imported weapons from abroad and was interested in equipping the army with more modern and high quality weapons. The Ottoman Empire tried to meet the arms and ammunition needs of the army by placing orders abroad as much as the financial situation allowed. For this purpose, military delegations were sent to examine the weapons in America and Europe. As a result of the examinations made by these delegations, it was decided to purchase the most suitable and high quality weapons together with their ammunition.

During the war, many different weapon models were used in the Ottoman army, and the most preferred ones were rifles such as Martini-Henry, Winchester, Schneider. The vast majority of these weapons were rifles from the American Civil War. With the developments in light

weapons technology, America found a market in states that were in search of technological innovation such as the Ottoman Empire. The cannon supplier of the Ottoman army in the 93 War was the Krupp Weapon Factory in Prussia. The War of 93 was the first war to use needle guns and rear-loading rifled guns. In addition, the war of 93 played an important role in the world recognition of the needle rifles used in the defense of Pleven.

The fact that the military needs of the Ottoman army were imported from abroad sometimes led to difficulties. There were occasional disruptions in the delivery of these orders to Europe and America to the Ottoman Empire. One of the reasons for these problems is that the Ottomans lacked the necessary means of transport to carry the weapons and ammunition purchased before and during the war to the fronts. In addition, due to the different diameters and models of the weapons, there were problems such as sending ammunition of different weapons to the fronts, some of the rifles were broken, the lack of animals necessary for the supply of weapons and ammunition, and the limited transportation network. One of the most important problems in the supply of military equipment and ammunition to the fronts was the lack of finance and resources. For this reason, he had problems with the payment of arms orders abroad.

Due to the poor financial situation of the Ottoman Empire, it had difficulties in paying the orders given to the American arms companies. This situation caused problems with the American Arms Factories in the supply of military supplies. The finances of the Ottoman Empire, which was defeated by the 93 War, which was the most troublesome period of Turkish-American commercial relations, were dragged into a deadlock. Especially with the American arms companies, there were disagreements about the payments. With the delay in the payment of the installments by the Ottoman Empire, the ferries prepared by the American arms companies for the shipment of weapons and ammunition were prevented from departing.

Due to the disputes with the American arms companies about the payments, the orders were delayed and this situation left the Ottoman army, which was fighting with the enemy on the fronts, in a very difficult situation. With the delay in the orders given to the USA by the Ottoman Empire, the military supply and subsistence could not be adequately supplied and it was insufficient to meet the needs of the soldiers. In fact, although the Ottoman army was sufficient in terms of equipment, weapons, ammunition and equipment, there were problems in the delivery and supply of these. The inability to adequately meet the military needs of the Ottoman army played an important role in the defeat of the Ottoman Empire in the 93 War. The Ottoman Empire, which could not receive the help it expected from England and France, was left alone in the 93 War. In addition to this political loneliness, problems such as conflicts in the army and desertion of untrained and untrained soldiers were experienced.

After the 93 War, the reason for the development of military and technological cooperation with Germany was Sultan II. Abdulhamid found Germany more reliable than other states. Thus, while relations with Germany developed on the other hand, all kinds of military needs of the Ottoman army began to be met from large German arms companies such as Krupp, Loewe and Mauser. In particular, Krupp became the main cannon supplier by becoming a monopoly in the Ottoman market over time. While weapons and ammunition were imported

from German arms factories, American weapons continued to be used. The use of Martini-Henry rifles purchased from America in the Ottoman army continued until World War I.

DEMOKRASİ, SEÇİM VE SEÇİM SİSTEMLERİ

İsa TURAN¹

Öz

Demokrasıyla yönetilen ülkelerde siyasal iktidarın meşruiyeti halk iradesiyle sağlanmaktadır. Halk iradesi en somut biçimde seçimlerle ortaya çıkmaktadır. Yönetenlerin yönetilenlerce özgür bir şekilde seçilebildiği siyasî rejimleri, demokratik rejim olarak adlandırmak mümkündür. Farklı dünya görüşleri ve menfaatlere sahip bulunan türlü kişi ve toplulukların serbest şekilde örgütlenerek siyasal iktidar yarışına dahil olabilmelerini ifade eden çoğulcu siyaset, ancak çoğulculuğu koruyan bir özgürlükler düzeninde hayat bulabilir.

Demokrasinin, temsili demokrasi olarak önem kazanması ve yaygınlaşmasının en önemli sonucu, temsilcilerin belirlenmesi amacı ile seçim yapılması zorunluluğudur. Bu çerçevede seçim, bir siyasi sistemin demokratik olma durumu ile ilgili temel özelliklerden birisi olarak ele alınabilir. Bugünün temsili demokrasi uygulamalarında meclis ve hükümetler seçim mekanizması aracılığıyla tesis edilmektedir. Halk iradesini yansıtmannın demokratik bir aracı olarak seçimler, temsili demokrasilerde milletin egemenliği kullanabilmesini fiilen ve hukuken mümkün kılan önemli bir araçtır.

Seçim sistemleri, siyasal yaşam üzerinde farklı etkiler oluşturur. Bu açıdan demokrasilerdeki seçim sistemine ilişkin tercihler ve farklı uygulamalara dönük düzenlemeler, kendi özelinde bütüncül bir sistem ortaya çıkarır. Seçim konusundaki düzenlemeler ve aynı bağlamdaki çözüm önerileri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, bu konudaki ortak payda demokratik çerçevede oluşturulan standartlardır. Bu çerçevede çalışmada, demokrasi çerçevesinde seçim ve seçim sistemleri konusu ele alınmakta ve bu bağlamda konunun teoriden pratiğe yansımalarının görünürlüğüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Demokrasi
Seçim
Seçim Sistemleri

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 17.09.2022
Kabul Tarihi : 31.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı. e-posta: isaturann92@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1574-2288

DEMOCRACY, ELECTION AND ELECTION SYSTEMS

Abstract

A democratic regime is a political regime in which the state's rulers are freely chosen by the ruled. In countries governed by democracy, the democratic legitimacy of political power is provided by the people's will. On the other hand, the will of the people emerges most concretely through elections. Pluralism of Politics means that various people and groups with different worldviews and interests can organize freely and participate in the race for political power, which can only come to life with freedom that preserves pluralism.

The most important result of democracy gaining importance and becoming widespread as democracy is the necessity of holding elections. In this context, elections can be considered as one of the basic features of the democratic state of a political system. Elections form the basis of democracy and give authority to the government through voting. Again, as a democratic means of reflecting the will of the people, elections are the essential tool that makes it possible for the nation to exercise sovereignty in representative democracies, both de facto and legally.

The electoral system refers to a technical method used in nominating representatives. However, electoral systems are not just technical means of converting votes into seats. Election systems have a political as well as a technical aspect. Each electoral system creates different effects on political life. In this respect, the choice of electoral system and regulations on other electoral issues reveal diversity in democracies. Although solutions that vary from country to country can be used in terms of electoral arrangements and the resolution of problems, it is seen that democratic standards have been developed in some fundamental issues. These democratic criteria emerged in the field of application as a result of a long development process.

Keywords

Democracy
Election
Election Systems

Article Info

Research Article

Received : 09.17.2022
Accepted : 10.31.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Turan, İ. (2022). Demokrasi, Seçim ve Seçim Sistemleri. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3(2), 94-120.

Citation Information: Turan, I. (2022). Democracy, Election and Election Systems. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 94-120.

GİRİŞ

Demokrasinin, özellikle temsili demokrasinin en temel özelliği temsilcilerin ve belli başlı kamusal mercilerin serbest ve özgür seçimlerle belirlenmesidir. Bu çerçevede seçim, bir siyasi sistemin demokratikliğini niteleyen temel özelliklerden birisi olarak ele alınabilir. Başka bir deyişle seçim, demokrasinin yeter şartı olmamakla birlikte gerek şartıdır. Dolayısıyla bugünün temsili demokrasilerinde meclis ve hükümetlerin oluşturulması seçimler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Diğer açısından bakıldığında demokrasinin 19.yüzyılın ikinci yarısından beri uzunca süredir aktörleri olan siyasi partilerin rekabetiyle ve serbest seçimler vasıtasıyla iktidarın el değiştirmesi, rejiminin demokratikliğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlara ek olarak, bir seçimin serbest ve özgür olmasının başka öğeleride mevcuttur. Madalyonun bir yüzünde seçilmek için rekabetin varlığı, özgür ve adil yarış koşulları, ifade, örgütlenme ve medya özgürlüğünün bulunması vardır. Diğer yüzünde yani seçenler yani yurttaşlar düzeyinde ise evrensel ya da genel oy ilkesi yani her vatandaşın tek oya sahip olması vazgeçilmez ilkedir. Şiddetin dışlanması, seçmen iradesinin müdahale olmaksızın sandığa yansıtılması ve devlet gücünü arkasına alarak baskı ve ideolojik yönlendirilmelerin bulunmaması diğer önemli ölçütlerdir. Bunlara ek olarak, demokratik bir düzende seçimlerin belli aralıklarla bağımsız kurum ve kurullar gözetiminde gerçekleştirilmesi; gizli oy, açık sayım ilkesinin uygulanması esastır. Görüleceği üzere seçimlerin, demokratik toplumlarda hükümetlerin değişimi ve rejimin devamı açısından önemi ve rolü yadsınmaz.

Literatür taramasıyla gerçekleştirilen bu çalışmada ilk olarak demokrasi ve seçim arasındaki ilişkiyi tarihsel ve teorik açıdan ele alınarak demokrasinin tarihsel gelişimine ve günümüzdeki durumuna değinilmektedir. Ardından seçime dair temel kavramlar tartışılmakta ve öne çıkan seçim sistemleri karşılaştırmalı şekilde incelenmektedir.

1. Demokrasi: Kavramsal İçerik, İlgili Teoriler ve Türleri

1.1. Demokrasi Kavramı, Demokrasi Teorileri ve Demokrasi Anlayışları

1.1.1. Genel Olarak Demokrasi

19. yüzyıldan bu yana sürekli yaygınlaşan demokrasi, bugün hemen hemen tüm devletlerin anayasasında yer alan bir ilke ve yönetim şeklidir. Gerek akademik gerek politik gerekse gündelik dilde en çok kullanılan teorik, jenerik ve beylik bir kavram olan demokrasi ilginçtir ki, tanımı üzerinde uzlaşıya varılmış değildir. Durumu daha da karmaşıklaştıran ya da ironik kılan bir diğer durum ise, günümüzde taban tabana zıt rejimler kendilerini demokratik olarak tanımlamaktadırlar ve bu rejimlerin önemli kısmının demokrasi tanımlarına hiçbir şekilde uymadıkları görülmektedir.

Demokrasinin tanımlamadaki önemli sorunlardan biri terimin tarihsel süreçte anlamsal olarak değişiklikler geçirmiş olmasıdır. Örneğin, aşağı yukarı XVIII. yüzyılın sonlarına kadar demokrasi terimi 'dolaysız demokrasi' anlamında kullanılmaktaydı. Hâlbuki günümüzde, genellikle hem dolaysız hem de dolaylı (temsili) demokrasinin terimin anlam çerçevesi içinde olduğu düşünülmektedir (Erdoğan, 2011: 104).

Latince kökenli bir kavram olan demokrasi halk demek olan ‘demos’ ve iktidar anlamına gelen ‘kratos’ kelimelerinin birleşiminde meydana gelmektedir. Bugün anlamı üzerinde tartışmalar devam etmekle birlikte, halkın kendi kendini yönetmesi, diğer bir deyişle halkın iktidarı anlamını içeren demokrasi kavramının satır aralarında hak ve özgürlüklere bir vurgu da yer almaktadır. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde siyasal iktidarın demokratik meşruiyeti halk iradesiyle temin edilmekte ve ete kemiğe bürünmektedir. Halk iradesi ise en somut biçimde seçimlerle yansıtılabilmektedir. Devleti yönetenlerin yönetilenlerce özgür bir şekilde seçildiği siyasî rejimleri demokratik rejim olarak tanımlamak mümkündür (Türk, 2015: 419). Tam da bu noktada demokrasiyi, “kamusal siyaset kapsamındaki önemli sorunlar hususundaki temel belirleyici kararları tüm halkın pozitif ya da negatif biçimde aldığı ve alma konusunda yetkiye sahip bulunduğu bir siyasal sistem” olarak tanımlamak mümkündür. (Holden, 1988: 5-7).

Demokrasi çerçevesinde iki demokratik teoriden bahsedilmektedir. Bunları, normatif ve ampirik demokrasi teorisi şeklinde adlandırmak mümkündür.

1.1.2. Normatif ve Ampirik Demokrasi Teorileri

Demokrasinin sözlük anlamı çerçevesindeki tanımlaması, diğer bir ifadeyle ‘halkın yönetimi’ anlamı ile ele alınması, normatif demokrasi teorisi kapsamındaki bir yaklaşımı ifade eder. Öte yandan, esasında demokrasi ‘halk tarafından yönetim’ anlamının ötesinde, ‘halk için yönetim’ içeriğiyle ele alınmaktadır. Sözü edilen anlamıyla demokrasi, Abraham Lincoln’ün bilinen deyişle “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” şeklinde değerlendirilmektedir. Bu içeriğiyle yani normatif anlamıyla demokrasi, olması gerekeni, ideal olanı yansıtmaktadır. İdeal içeriğiyle bir demokrasi, herkesin eşit olduğu, halkın bütününe isteklerini karşılayabilen bir demokrasidir ve bu haliyle ideal veya normatif demokrasi olarak adlandırılmaktadır. Kimi düşünürlere göre, halihazırdaki, reel demokrasinin ideale doğru gelişme göstermesi, uzlaşmaya, barışa ve dayanışmaya doğru daha çok yönelme biçiminde realize olmaktadır (Derdiman, 2011: 105).

Ancak ideali yansıtan bu durum, Lijphart’ın ifadesiyle mümkün değildir zira “böylesi bir yönetim hiçbir zaman olmamıştır ve belki de hiç olmayacaktır” (1997: 11). Normatif içeriğiyle demokrasi, demokratik olma iddiasındaki rejimlerin erişmeyi amaçladıkları ideal bir hedeften ibarettir. Elbette ki bu reddedilmesi gereken bir ideal değildir; fakat, demokrasilerin sözü edilen ideal çerçevesinde tanımlanmaları doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü demokrasiyi bu içeriğiyle tanımlamaya çalışırsak dünyada demokratik olarak nitelendirebileceğimiz bir rejim kalmamış olur. İşte bu sebeple, ampirik demokrasi teorisi ortaya atılmıştır (Gözler, 2020: 162-163).

İdeal demokrasi anlayışına bir biçimde yaklaşan uygulamadaki demokrasileri esas alan, olması gerekenden ziyade mevcut olana odaklanan ampirik demokrasi teorisi, bu bağlamda birtakım ortak özelliklerin tespitine yönelmiştir. Buna göre, bu türdeki demokratik rejimlerin en önemli özelliği, “tamamen demokratik bir hassasiyetten öte, göreceli olarak mümkün olduğunca en fazla vatandaşın belli bir süredeki taleplerine cevap üretebilmesi” olarak belirlenebilir (Lijphart, 1997: 12). Bu nitelikteki rejimler bağlamında, yani ampirik demokrasi teorisi çerçevesinde demokratik olarak kabul gören rejimler için, literatürde bazı temel özelliklere dikkat çekilmektedir. Çağdaş demokratik rejimlerin, diğer bir deyişle

çoğulcu demokrasinin temel ilkeleri olarak da adlandırabilecek bu özellikler, minimum altı şart şunlardır; “etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmelidir, seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır, seçimler serbest olmalıdır, birden çok siyasal parti mevcut bulunmalıdır, muhalefetin iktidar olma şansı bulunmalıdır, temel kamu hakları tanınmış ve güvence altına alınmış olmalıdır” (Terzioğlu, 2014: 18).

Kemal Gözler’e göre, demokrasi ampirik demokrasinin sözü edilen bu şartlarından hareketle tanımlanabilir. Bu çerçevede demokrasiyi, burada altı çizilen altı koşulu sağlayan bir rejim biçiminde tanımlamak mümkündür (Gözler, 2020: 164-166).

1.1.3. Çoğunlukçu ve Çoğulcu Demokrasi

Daha önce vurgulandığı üzere, etkin bulunan siyasal makamların serbest ve dürüst olarak gerçekleştirilen seçimler çerçevesinde oluşturulduğu bir idari sistem anlamında demokrasinin temel kavramının ‘seçim’ olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle demokrasi son tahlilde, seçmenlerin çoğunluğunun yönetimi olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevedeki bir tanımlama, çoğunluğun yönetimi konusundaki ‘mutlak- sınırlı olma’ tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalar ise temel olarak, çoğulcu ve çoğunlukçu demokrasi anlayışları ekseninde ortaya çıkmaktadır.

Kökleri, Rousseau’nun genel irade fikrine dayanan ve çoğunluk ilkesini, yani devletin halkın çoğunluğunun iradesi çerçevesinde yönetilmesini, çoğunluk kararının her şeyin üzerinde bulunduğu düşüncesini öne çıkaran çoğunlukçu demokrasi yaklaşımına göre, çoğunluğun azınlık karşısındaki yönetme hakkı mutlak ve sınırsız bir niteliği haizdir. Bu anlayışa göre, demokrasilerde çoğunluğun kararlarını sınırlandıran, ılımlaştıran bir kısım araçlar, mekanizmalar² demokrasi fikriyle bağdaşmaz.

Çoğunluğun kararının yanılmazlığı ve her zaman kamu yararını amaçladığı varsayımına dayanan bu görüş, çoğunluk iradesine mistik bir yanılmazlık atfetmektedir. Halbuki, çoğunluk da pekâlâ yanlış kararlar verebilir. Diğer taraftan çoğunlukçu demokrasi anlayışı pratikte arzu edilmeyen neticelere sebebiyet verebilir. Örneğin azınlığın hakları tamamen yok olabilir veya son tahlilde temel hak ve hürriyetleri yok eden ya da aşırı bir biçimde sınırlandıran otoriter rejimler ortaya çıkabilir. Nasyonal sosyalist, faşist ve bazı komünist rejimler, bir şekilde çoğunluk desteğiyle vücut bulmuş veya en azından demokratik olmayan bu rejimler, çoğunluğun yönetmesi fikrini reddetmemiş, tam aksine benimsemişler ve kendilerinin toplumun çoğunluğuna hizmet ettiklerini ileri sürmüşlerdir (Gözler, 2020: 171).

Diğer taraftan, demokrasinin çoğulcu(plüralist) bir siyasal yaşamı gerektirdiği konusunda genel bir kabul bulunmaktadır. Değişik dünya görüşleri ve çıkarlarına yönelmiş farklı kişi/toplulukların serbest bir şekilde örgütlenmek suretiyle siyasi iktidar yarışına dahil olabilmeleri anlamında siyasal çoğulculuk demokrasinin olmazsa olmaz (sine qua non) argümanını teşkil etmektedir. Diğer bir ifadeyle, siyasal çoğulculuk rekabetçi bir politik ortamı ve çok-partili siyasal yaşamı gerekli kılmaktadır. Altı çizilen siyasal çoğulculuğun anlamı, toplumda mevcut bulunan çoğulcu yapının yansıtılabilmesi ile yakından ilgilidir. Diğer bir deyişle, önemli olan toplumdaki kültürel ve ideolojik sosyal talepler siyasi olarak

² Azınlık hakları, kuvvetler ayrılığı, yasaların anayasal denetimi vb.

temsil edilebilmelidir, bunun önüne geçilmemelidir; yoksa, toplumda var olmadığı halde siyasal yoldan suni olarak çoğulculuk tesisine gerek yoktur. Çoğulcu ve rekabetçi siyasetin asıl temeli her ne kadar sosyolojik ise de özgürlükçü olmayan sistemlerde toplumun çoğulcu yapısının siyasal alana yansması son derece zordur.

Ayrıca, çoğulculuk bir demokrasinin 'katlanmak zorunda olduğu' bir araz olarak da görülemez. Aksine, demokrasinin bir başka temeli ahlaki çoğulculuğun meşru sayılmasıdır. Demokrasi, aynı zamanda, farklı 'iyi' anlayışlarını ve farklı hayat tarzlarını barış içinde bir arada yaşatan ve bunlardan kaynaklanan talepleri siyasal süreçle bütünleştiren bir sistemdir. Demokrasi, farklı insani tecrübelerin birbirinden haberdar olmasına, birbirinden öğrenmesine aracılık eden ve böylece siyasal varoluşun anlamını zenginleştiren bir süreç olarak da görülmelidir. Bütün bunlar, ancak çoğulculuğu koruyan bir özgürlükler düzeninde hayat bulabilir (Erdoğan, 2011: 124).

Toplumun çoğunluk tarafından yönetimini yadsımamakla birlikte, çoğunluk ile azınlık hakları arasında bir dengenin tesisini savunan çoğulcu demokrasi anlayışı, çoğunluğun yönetim hakkının mutlak olduğu görüşüne karşı çıkar. Buradaki çoğunlukça icra edilecek yönetimin sınırını, azınlığın hakları oluşturmaktadır. Ortak iyilik, toplumda yürütülen tartışma ve alış-verişlerle vücut bulur. Doğru kararlar, fikirlerin serbestçe ifade edilmesi ve yarışmasıyla ortaya çıkar. Bu sebeple, demokrasilerde çoğunluk iradesi sınırlandırılmalı ve bu bağlamda önlemler alınarak mekanizmalar tesis edilmelidir (Özbudun, 2002: 36).

Özel olarak örgütlenmiş bütün grup ve çıkarların siyasal karar alma süreçlerine katılımını ve azınlığın haklarının çoğunluğa karşı korunmasını ifade eden çoğulcu demokrasi, azınlık üzerindeki her türden çoğunluk tahakkümüne karşı çıkar ve bu bağlamda çoğulcu demokrasi bazı özelliklere sahiptir. Bunları şu şekilde ele alabilir: Öncelikle siyasal iktidar, rekabet halindeki çok sayıda topluluğa geniş bir şekilde dağıtılmalıdır. İkinci olarak topluluk önderlerinin gruptakilere yönelik açık bir sorumluluğu bulunmaktadır. Son olarak ise, grupların etkisinde ancak belli bir topluluğun hegemonyasında bulunmayan bir iktidar mevzu bahis olmalıdır. Çoğulcu demokraside temel özellik olarak, hem seçim süreçlerinde partiler arası özgür rekabet ve hem de seçim dışı zamanlardaki görüşlerin açıkça ifadesi anlamında özgürlük ortamının mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Yöneten- yönetilen ilişkilerinde sağlıklı iletişim açısından bu araçlar son derece önemlidir. Doğrudan demokrasi idealine erişemese de, kendi içerisinde denge ve denetim mekanizmalarını oluşturan bu sistem demokrasinin ruhuna ve özüne uygun nitelikler taşımaktadır.

Diğer yandan çoğulculuk yaklaşımının demokrasi bağlamında birtakım sorunlu tarafları mevcuttur. Maedison'cu sistemin mülkiyeti korumak amacıyla demokrasiyi sınırlama yönündeki bazı amaçlara yönelmesi bu hususta örnek olarak verilebilir. Diğer bir ifadeyle; azınlık imtiyazları, çoğunluğun siyasal iktidarı etkin kullanımını frenleyen bir araç biçimine evrilebilmektedir (Türküne, 2011: 182). Gözler'e göre, bu anlayışta bazen aşırıya kaçılabilir. 'Çoğulcu demokrasi anlayışı'nın jargonu ve havası hâkim görüşler ileri sürülmek suretiyle iktidarın yönetme hakkı zayıflatılmaktadır. Oysaki ülkeyi kimin idare edeceğiyle ilgili sorunun demokrasideki cevabı bellidir: 'Çoğunluk'. Ve bu cevap, 'çoğunlukçu demokrasi' veya 'çoğulcu demokrasi' anlayışı çerçevesinde değişiklik göstermez (Gözler, 2020: 173-174).

Bununla birlikte, halkı yönetenleri istediğimiz zaman değiştirme olanağı sağlaması, öbür yönetim biçimlerinden farklı olarak demokrasinin üstün yanını teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, zor ve şiddet içermeyen bu değiştirme fırsatı demokrasinin en önemli üstünlüğüdür. Göreve gelme yöntemine paralel olarak görevden ayrılma imkânı ve zorunluluğu demokrasiyi diğer yönetim biçimleri arasında açık ara öne çıkarmaktadır. Oysa, diktatörlük rejimlerinde azınlık idarelerinde, zamanı gelince görevden ayrılmayı temin edecek veya garanti altına alacak hiçbir mekanizma bulunmamaktadır. Demokraside öne çıkan en temel problem ve bu bağlamda geliştirilen türlü mekanizmaların odaklandığı nokta azınlığın haklarını korumak ve garanti altına alma çabasıdır. Bu noktada demokrasinin üstünlüğü tartışma götürmez bir realitedir (Türküne, 2011: 176).

Rejimlerin meşruiyet zeminini güçlendirmesi, tabandan gelen taleplerin sisteme girişini mümkün kılarak yönetimlerin değişen koşullara uyum sağlamasını kolaylaştırması gibi nedenlerle demokrasi diğer yönetim biçimlerinden olumlu yönde ayrılmaktadır. Ayrıca, günümüze kadar kendisine yöneltilen tüm eleştirileri göğüsleyerek ayakta kalma başarısını gösteren ve bu çerçevede kendisini geliştiren demokrasi, kim yönetecek sorusunun cevabını arayış bağlamında, çoğulcu ve çoğunlukçu anlayışların ötesinde içeriklere de sahiptir. Bu kapsamda, egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi türlerini ele almak yararlı olacaktır.

1.2. Egemenliğin Kullanılması Bakımından Demokrasi Türleri

Egemenliğin kullanımı bağlamında demokrasinin üç farklı pratiği bulunmaktadır. Bunları, halkın egemenliği doğrudan kullandığı 'doğrudan demokrasi', egemenliğin temsilciler vasıtasıyla kullanıldığı 'temsili demokrasi' ve egemenliğin temsilciler ile halk arasında paylaştırıldığı 'yarı-doğrudan demokrasi' şeklinde ele almak mümkündür.

1.2.1. Doğrudan Demokrasi

Demokrasiye ilişkin klasik model, Atina yönetimi örneğinde tipikleşen kadim Yunan şehir devletine (Polis) kadar dayanmaktadır. Milattan öncesinin Atina demokrasisi, katılım ve bir doğrudan demokrasi örneği olarak öne çıkarılır, örnek gösterilir. Rousseau ve Marx gibi modern düşünürleri oldukça etkilemekle birlikte, gerçekte Atina'daki demokraside sınırlandırılmış katılımı öne çıkaran bir idare bulunmaktaydı. Kadınların, yabancıların ve kölelerin dışlandığı bu sistemde bütün kararlar, yurttaşlardan oluşan Meclis'çe alınıyordu. Zaten Atina'daki demokrasiyi önemli kılan da bu yurttaş statüsündekilerin siyasi faaliyetlerinin yoğunluğuydu. Buradaki demokrasinin en temel özelliği ise, doğrudan olmanın ötesinde, yönetilenlerle yönetenlerin yüz yüze ve de yan yana bulunmasıydı denilebilir (Erdoğan, 2011: 107).

Doğrudan demokrasi vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan, aracı bulunmaksızın ve sürekli katılımını anlatır. Yöneten ve yönetilen ayrımını minimize eden doğrudan demokraside halk, egemenliğini araya temsilciler girmeksizin doğrudan doğruya kendisi kullanır, haklarındaki kararları doğrudan kendileri oluştururlar. Bu sistem, yukarıda ele alındığı gibi eski Yunan şehir devletlerinde uygulanmanın yanında, günümüzde nüfusu az olan bazı ülkelerde uygulama örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin İsviçre'nin bazı küçük kantonlarında halk, belirli dönemlerde bir araya gelerek doğrudan kendileri ile ilgili konularda kararlar almakta ve kanunlar kabul etmektedir (Terzioğlu, 2014: 20).

Anlaşılabileceği üzere doğrudan demokrasi, siyaset alanının çok sınırlı bulunduğu ve de nüfusun az olduğu yerlerde uygulanabilir. Günümüzün en küçük ulus-devletleri dahi yurttaşların kollektif kararlar almaları ve sorunları tartışmaları bağlamındaki yöntemlerin kullanılabilirliği bakımından oldukça büyük kalmaktadır (Mueller, 1996: 97). Bunların ötesinde günümüzde, temsili yönetim özelliğini değiştirir nitelikte olmayan, doğrudan demokrasi kapsamında bulunmayan, ABD ve İsviçre gibi eyalet/kanton sistemine sahip bazı ülkelerde kullanılan yerel demokrasi yöntemlerinin³ öne çıktığı ifade edilebilir.

1.2.2. Temsili Demokrasi

Buna mukabil, bugün genel itibariyle söz konusu olan temsili demokrasidir. Sınırlandırılmış ve dolaylı bir içeriğe sahip olan temsili demokrasinin altı çizilen sınırlılık ve dolaylılık niteliği belirli dönemlerde yapılan seçimler bağlamında çalıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Demokrasinin bu modeli, yönetenler ve yönetilenleri etkin yöntemler ve mekanizmalarla birbirine bağlama noktasında diğer rejimlerden ayrılır ve demokratik olarak nitelendirilir. Temsili demokrasinin, demokrasinin uygulanabilir bir biçimini sunması, sıradan vatandaşlara karar alma süreçlerinde bir sorumluluk yüklemesi, sıradan vatandaşların yönetime doğrudan katılmaması suretiyle bir istikrarı beraberinde getirmesi ve siyasal iktidarın daha ehil aktörlerde olmasını sağlama gibi faydalarından söz edilebilir (Türküne, 2011: 172).

Tarihi köken itibariyle temsili demokrasi modeli, 'milli egemenlik teorisi'yle ilişkili bulunmaktadır. Millet kavramının kendisini teşkil eden bireylerden farklı olarak soyut bir varlık niteliğini haiz olduğu ve bu bağlamda yalnızca mevcut nesilleri değil, öncesi/sonrasıyla bütün kuşakları kapsadığı kabulü çerçevesinde, milletin temsili gündeme gelmektedir. Temsili demokraside bir irade devri söz konusudur ve bunun gereği olarak temsilcilerin yaptığı işlemler, temsil ettiği millet hesabına hükümler ve sonuçlar ortaya koyar. Temsil kavramıyla ilgili bu yaklaşımın, "temsilcilerin işlemlerinin halkın onayına ihtiyacı yoktur" ve ikinci olarak "temsilcilerin işlemleri bir başka makam tarafından denetlenemez" şeklinde iki önemli sonucu bulunmaktadır.

Millet ve temsilcileri arasındaki ilişkinin hukuki niteliği bakımından, söz konusu temsil ilişkisi genellikle vekalet teorisi bağlamında ele alınmaktadır. Bu vekalet ilişkisi konusundaki iki farklı yaklaşım ise, 'emredici vekalet teorisi' ve 'temsili vekalet teorisi' olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede, emredici vekalet teorisi, sözü edilen vekalet ilişkisini tıpkı özel hukuktakine benzer şekilde emredici vekalet olarak ele alırken, ikinci görüş ise millet ile temsilciler arasındaki ilişkiyi, siyasal nitelikte ve özel hukuktaki vekaletten birçok açıdan ayrılan bir vekalet ilişkisi olarak kabul etmektedir.

Temsili vekalet teorisi, 1789 Fransız İhtilali sonrasında yaygınlık kazanmış ve bazı özellikler bağlamında realize olmaktadır. Milletvekilinin sadece seçilmiş olduğu seçim bölgesini değil, milletin tamamını temsil etmesi, egemenliğin kullanılması noktasında milletvekillerine verilen vekaletin kollektif vekalet ilkesine dayanması, emredici vekalet yasağının bulunması ve azil yasağının söz konusu olmasını bu çerçevede başlıca özellikler olarak zikredebiliriz (Gözler, 2020: 182-185).

³ Referandum, geri çağırma, halk girişimi vb.

Toparlamak gerekirse, temsili demokrasi, doğrudan demokrasinin günümüzde karşı karşıya bulunduğu ölçek sorunları bağlamındaki uygulanamazlığı realitesi bağlamında, halkın kendi seçtikleri temsilcileri vasıtasıyla yönetime katılmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, temsili demokraside halk bizzat kendi seçtiği temsilcileri aracılığıyla egemenliği kullanmaktadır. Ancak saf temsili demokrasilerde halk temsilcilerini seçtikten sonra bir sonraki seçimlere kadar etkisiz kalabilmektedir. Bu yüzden de saf temsili demokrasinin sakıncalarını giderebilmeye yönelik olarak zaman içinde yarı doğrudan demokrasi ve araçları gündeme gelmiş ve gelişimini sürdürmektedir.

1.2.3. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yukarıda sözü edilen iki demokrasi modeli (doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi) arasında yer alan yarı-doğrudan demokrasi, siyasal iktidarın halk tarafından seçilen temsilciler aracılığıyla kullanılmasını ancak, temsili demokrasinin sakıncalarını gidermek için de kendi koyduğu kurallara göre etkin katılım faktörlerinin ikamesini hedefler. Yarı-doğrudan demokrasinin dayanak noktasını halk egemenliği teorisi oluşturmaktadır. Yarı-doğrudan demokrasi bu bağlamda 'emredici vekalet teorisi' ile ilişkilendirilmektedir.

Emredici vekalet teorisinde, seçilen temsilcilerin, devamlı olarak seçmenlerinin talimatlarını yerine getirmesi, talimatının sonucunu takip etmesi öngörülmüştür. Teori, temsilciyi, seçmenin talimatını yerine getirmekle; açık talimat olmayan bir konuda da seçmenin eğilimini göz önünde bulundurarak hareket etmekle yükümlü tutmaktadır. Seçmen, talimatına uymayan temsilcileri azletme yetkisine sahiptir. Emredici vekalette, seçmen ile temsilci arasındaki ilişki adı üzerinde özel hukuktaki bir hizmet üstlenmeyi içeren vekalet sözleşmesiyle kurulmuş bir ilişki gibidir (Derdiman, 2011: 105).

Yarı-doğrudan demokraside asıl olan egemenliğin halk tarafından seçilen temsilcilerce kullanılması olduğu halde, bazı hallerde, referandum vb. araçlarla seçmenler de egemenliğin doğrudan kullanımı sürecine dahil olabilirler. Bu açıdan baktığımızda, yarı-doğrudan demokrasi bir çeşit temsili demokrasi niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda yarı-doğrudan demokrasiyi, halkın egemenliğin kullanımı sürecine yer yer doğrudan bir biçimde katılabildiği bir temsili demokrasi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle, Gözler'e göre 'yarı-doğrudan demokrasi' teriminin kullanılmasından ziyade 'yarı-temsili demokrasi' terimini tercih etmek daha yerinde olacaktır (Gözler, 2020: 185-186).

Yarı doğrudan demokraside halk, 'referandum', 'halk vetosu', 'halk teşebbüsü' ve 'temsilcilerin azli' vb. araçların kullanımı suretiyle direkt olarak egemenliğin kullanımına katılır. Saf temsili demokrasinin sakıncalarını giderebilmek için ortaya çıkan yarı-doğrudan demokrasi, bu araçlara yer veren bir siyasal sistemdir. Bu sistemde halk, temsilcileri seçmenin ötesinde, yönetim ve karar alma süreçlerine sözü edilen araçlar vasıtasıyla müdahale edebilmektedir. Ancak, bir devlette bu araçların hepsinin mutlaka bir arada bulunması gerekmemektedir. Her devlette yarı doğrudan demokrasi uygulaması ve yöntemleri farklı olabilir. Bu noktada, demokrasinin içerik kazanmasını ve uygulanmasının en önemli araç ve yöntemlerinden biri olan seçim ve seçim sistemlerine değinmeden seçime dair kavram dağarcığını ortaya koymak ve açıklamakta yarar vardır.

2. Seçim Kavramı ve Açılımları

2.1. Genel Olarak Seçim ve Seçime İlişkin Temel Kavramlar

2.1.1. Seçim Kavramı ve İçeriği

Yukarıda daha önce vurgulandığı üzere seçim, demokrasinin zorunlu ve de asgari gereğidir. Seçim bunun yanında, demokrasinin uygulanabilirliğinin koşulu ve aracıdır. Zira bugünün temsili demokrasi uygulamalarında meclisler ve hükümet seçimler aracılığıyla oluşturulmaktadır (Beetham, 2014: 275). Bu çerçevede seçim, halkın temsili, yönetimi belirlemesi ve yönetime katılması, bakımından büyük önem arz etmektedir.

Bunun yanında, genel oyu içermeyen seçim uygulamalarının bulunduğu temsili demokrasi rejimlerini demokratik olarak nitelendirmek mümkün değildir. Her vatandaşın sadece tek oy kullanabileceği seçimler aracılığıyla iktidar yetkisinin halka ait bulunması ve asgari olarak iki partinin, belli periyotlarla gerçekleştirilen dürüst seçimlerde adaylarını/programlarını seçmenin tercihine sunabilmesi, bir ülkedeki siyasi sistemin ne kadar demokratik olduğunu tespit etmede, dikkate alınan kriterler arasında yer almaktadır. Diğer bir ifade ile çoğulcu demokrasinin ilkeleri çerçevesinde çok partili siyasi hayatın vazgeçilmez aktörü olan siyasal partilerin katılacağı seçimler vasıtasıyla iktidarın el değiştirmesi, bir ülke rejiminin demokratikliği açısından önemli bir nitelik olarak kabul edilmektedir (Tunç, 1999: 140).

Yine, temel siyasi karar organlarının seçimlerle oluşturulmasının yolu, demokratik rejimlerde seçimlerle ete kemiğe bürünmekte, hayatiyet kazanmaktadır. Genel oy ilkesine göre, özgür ve belli aralıklarla gerçekleştirilen serbest seçimlerde her seçmenin eşit (tek bir) oya sahip bulunması ve ilaveten seçimlerde gizli oy, açık sayım ve döküm esaslarının olması, diğer bir deyişle seçimlerin evrensel ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi de demokratik rejimin temel parametrelerini oluşturmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerinin tanınmış olmasının yanında aynı zamanda güvence altına alınmış bulunan bireylerin oluşturduğu demokratik bir toplumda, sisteme demokratiklik niteliği kazandırmada seçimlerin bu önemi ve rolü yadsınmaz.

Belirli demokratik usullere göre yapılan seçim, gerçek manada bir demokrasiyi işaret eder. Ek olarak, demokrasinin iktidarın meşruiyetini temin eden başat bir kaynağı olarak görüldüğü günümüz dünyasında, otoriter nitelik taşıyan rejimler de demokratik bir görüntü oluşturmaya yönelik olarak göstermelik seçimler yapma yoluna gitmektedir (Özbudun, 2016: 39). Oysa seçimlerin demokratikliğini sağlayan bir takım temel standartlar bulunmaktadır. Karamustafaoğlu'na göre, serbestçe yapılan seçimler, şiddetin ve zorlamanın söz konusu olmaması, oy kullanımının gerçek bir şekilde seçmen iradesini sandığa yansıtabilmesi ve bunun yanında partizanca ve ideolojik içerikli manipülasyonlara fırsat tanınmaması seçimlerin demokratik nitelikli bir seçim kapsamında bulunması zorunlu kriter ve niteliklerden bazılarını oluşturmaktadır. Sözü edilen standartlar kapsamında seçim sisteminin yeri ve öneminin altını çizmek gerekir. Demokrasinin temel unsurları bağlamında seçim sistemi, parlamentonun bileşiminden hükümetin oluşumuna ve seçme hakkına yaptığı katkıya kadar birçok konuyla yakından ilgilidir (Karamustafaoğlu, 1970: 109).

Çoğulcu demokrasinin tesisi ve sürdürülebilmesi bağlamında, toplumda mevcut bulunan değişik çıkar sahipleri ile farklı görüşlerin örgütlenebilmeleri, temel hak ve özgürlükler kapsamında bunları savunabilmeleri gerekir. Farklı görüş sahipleri ve çıkarlar arasındaki bu çerçevedeki uzlaşmaya dayalı denge hem sosyal barışın hem de rejimin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilirliği oldukça önem arz etmektedir.

Yöneten yönetilen ayrımı çerçevesinde siyasal iktidarlar varlıklarını yasallaştırmak durumundadırlar. Tarihi seyir içerisinde sosyal gelişme düzeyine paralel ve halihazırdaki siyasal değerler bağlamında iktidarı elde etme ve yasallığını temin etme usulleri şekil olarak oldukça değişmiştir. Demokratik rejimlerde iktidarın kökeni genel olarak halka dayandırılmaktadır ve yönetenlerin yönetilenlerce seçimler vasıtasıyla onaylanmaları son derece önemlidir. Halkın yönetimi anlamını içeren demokrasi uygulamalarında ülke ölçeği, nüfus büyüklüğü vb. nedenlerle seçmen, iktidarı yetkisinde bulunduğu temsilcilere aktarmaktadır (Çam, 1990: 439). Bu temel belirleyicilik niteliği bağlamında seçim mekanizmasının temel fonksiyonlarından biri, yönetme yetkisini kullanacak temsilcilere meşruiyeti temin etmesidir. Meşruiyet, siyasi sahada iktidarın temini ve sürdürülebilmesi açısından temel argümanlardan biri olarak ele alınabilir (Kapani, 1996: 84-85). Bu anlamda meşruiyet, yönetilenlerin yönetenlere desteğini gösteren ve devam ettiren en bariz göstergelerden biridir. Bu meşruluk zemininin tezahürü bağlamındaki en önemli araçlardan birini de seçimler oluşturmaktadır. Siyasal iktidarın tesisi ve devamlılığı çerçevesinde seçimler, meşruluğun temel argümanlarından birini teşkil etmektedir.

Demokrasinin temelini teşkil eden seçimler, oy verme işlemi aracılığıyla yönetime muvafakati sağlar. Meşru bir iktidardan söz edebilmek için, yönetilenlerin rıza ve muvafakati bulunması gerekir ki demokrasilerde bu, temel olarak seçimlerle temin edilir. Bu ise düzenli aralıklarla yapılacak seçimleri gerekli kılmaktadır. Diğer yandan, demokratik niteliği haiz bir rejimin mevcudiyeti bağlamında seçim mecburi olmakla birlikte, bizatihi yeterli değildir. Seçim yapılacak ülkede, demokratik olarak nitelendirilebilecek bir rejimin öbür mecburi özellikleri ve öğeleri arasında yer alan temel hak ve hürriyetler de tanınmış ve koruma altına alınmış olmalıdır. Bu çerçevede, toplumda mevcut farklı düşünce ve kanaatlerin ifade edilebilmesi ve siyasi görüşlerin, siyasi partiler vasıtasıyla örgütlenebilmesi ve ayrıca buna ilaveten, serbest bir yarışma ortamında seçimlere katılabilmesi gerekir. Ancak bu durumda demokratik bir rejimden bahsetmek mümkün olabilir. Tüm bunları tesis etmek üzere oluşturulan ve biçimlendirilen seçimlere dair çok sayıda kavram, uygulama ve ilke bulunmaktadır. Bu aşamada bunların öne çıkanlarını tartışmak uygun olacaktır.

2.1.2. Seçim Çevresi

Günümüzde demokratik yönetimin icrası noktasında seçimler önemli bir görevi yerine getirmektedir. Bu çerçevede yönetilenler hür iradeleriyle siyasal iktidarı teslim edecekleri temsilcileri seçebilmekte ve egemenliğin kullanımı bağlamında bu seçilenlere yönetme yetkisini aktarmakta, karar alma ve uygulama yetkisini devretmektedirler. Bu anlamda demokrasilerde egemenliği kullanacak temsilcilerin seçilmesi, temsilcilerin halk iradesini yansıtması açısından oldukça önemlidir ve seçim, toplumsal güçler dengesinin siyasal iktidara yansımalarının barışçıl bir yolu olarak da önem arz eder (Kışlalı, 1996: 238-266). İşte burada seçimler gerekli olan meşruiyeti temin ederken, seçim sistemleri de seçimle göreve gelenlerin nasıl ve hangi yöntemle belirleneceğinin teknik alt yapısını oluşturmaktadır (Kaan, 2012: 201-

225). Diğer bir deyişle, halk iradesini yansıtanın demokratik bir aracı olarak seçimler, temsili demokrasilerde milletin egemenliği kullanabilmesini fiilen ve hukuken mümkün kılan önemli bir araçtır.

Seçimler genel olarak ülkenin genelinde değil, belli bir seçim çevresi seviyesinde gerçekleştirilir. Diğer bir deyişle ülke farklı kriterlere göre seçim çevrelerine ayrılır. Bu çerçevede seçimle ilgili önemli kavramlardan biri olan 'seçim çevresi', her birisinde belli sayıda temsilci seçilmesi öngörülen belli sayıda ve belli bir yerdeki seçmenlerin oluşturduğu alanı ifade etmektedir. Coğrafi bölümlenmeyi esas alan bu demokratik uygulamanın karşısında yer alan korporatist sistemde, seçim çevresini korporasyonlar oluşturur.

Her bir seçim çevresinden kaç temsilcinin seçileceği, çevre seçim sayısı veya ülke seçim sayısı gibi hususlar ülkeler tarafından önceden kanunla belirlenirler. Eğer temsilci sayısının nüfusa veya seçmen sayısına göre belirlenmesi söz konusu olursa seçim çevresinden seçilecek her bir temsilcinin bu sayıya uygun olarak seçilmesi lazımdır. Temsilci sayısının sabit olduğu sistemlerde ise, çevre seçim sayısı, seçim çevresindeki seçmen sayısının seçilecek temsilci sayısına bölünmesi ile bulunur (Derdiman, 2011: 146). Seçim çevresi uygulaması, farklı ülkelerde çeşitli şekillerde pratiğe konulmaktadır. Ülke seçim çevresi, il seçim çevresi, bölge seçim çevresi ve yurt dışı seçim çevresi gibi örneklerden söz edilebilir.

2.1.3. Seçim Barajı

Seçimlerde baraj yöntemine başvurulması ile belli bir sayıda veya oranda oy alamayan temsilcinin seçilmesi veya siyasi partilerin temsilci çıkarması engellenme yoluna gidilmektedir. Seçim barajları hususunda, seçim çevresi barajı, ülke seçim barajı gibi barajlardan söz edilebilmektedir.

Bilindiği üzere, nispi temsil sistemleri çok küçük partilere de temsilci gönderme fırsatı sunmaktadır. Buna mukabil ufalanmış bir siyasi parti sisteminin önüne geçmek ve bunun yanında istikrarlı bir sisteme sahip olmak isteyen ve bu amaçla çoğunlukçu temsil sistemini tercih eden birtakım ülkeler, ulusal düzeyde bir 'baraj' uygulamaktadır. Bu; ulusal düzeyde, yani seçim çevrelerinin tümünde geçerli oyların belirli bir yüzdesini elde edemeyen partilere, belirli bir seçim çevresinde ne kadar oy almış olurlarsa olsunlar, milletvekilliği verilmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu oranlar, Türkiye'de %7 olarak uygulanırken, örneğin, İsrail'de %2, Yunanistan'da %3, Almanya, Arnavutluk ve Polonya'da %5 ve Rusya'da %7 olarak belirlenmiştir (Gözler, 2020: 218).

Bunun yanında, seçim çevresi barajı bir siyasi partinin adaylarını gösterildikleri seçim çevresinden seçilebilmeleri için öngörülen oranda oy almasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye nispi temsil ile ilk olarak 1961 yılında, sivil rejimin ilk seçimlerinde tanışmış ve yine bu seçimde ilk defa çevre barajlı d'hont sistemi uygulanmıştır (Dursun, 2004: 382). Türkiye'de sonraki dönemdeki uygulamaya bakılacak olursa, 1983-1995 arasındaki seçimlerde hem ülke ve hem de seçim çevresi barajı uygulanmıştır. 1987. ve 1991 seçimlerinde çevre seçim sayısı, seçim çevresi barajı olarak uygulanmıştır. 1995 sonrası dönemde ise, halen mevcut baraj %7'lik ülke seçim barajıdır.

Son olarak ele alacağımız seçilme sayısı barajı ise, halen Almanya'da uygulanmaktadır ve bir siyasi partinin seçimlerde temsilci çıkarabilmesi için, tek adaylı çoğunluk sistemi

uygulanmış seçim bölgelerinin en az üçünde seçimi kazanması ve /yani temsilci çıkarması gerekmektedir. Almanya’da 496 üyeli yasama organına (Bundestag) yapılacak seçimlerde iki farklı sistem uygulanmaktadır. Bu üyelerin ‘248 kişilik yarısı’, dar bölge adı verilen tek adaylı çoğunluk, ‘diğer 248’i de’ nispi temsil sistemine göre seçilmektedir (Derdiman, 2011: 168).

2.2. Oy Hakkının Şartları

Seçme, kabul etme ve reddetme gibi tercihleri içeren bir irade açıklaması anlamında oy kavramının temelinde ‘oy hakkı’ bulunmaktadır. Kullanımına ilişkin olumlu ya da olumsuz temel şartların genellikle ilgili ülkelerin anayasalarında belirlendiği oy hakkı, seçim kavramının temelini oluşturmaktadır. Türkiye’den örneklandırmek gerekirse, 1982 Anayasasının 67. Maddesinde düzenleme altına alınan içeriği ve buna ilaveten ‘genel oy’ ilkesine dayanan bir sistem çerçevesinde oy hakkının bir dizi şartları kapsamında bir düzenleme mevcuttur. Sözü edilen bu şartları olumlu/olumsuz olmak üzere ikili bir kategorizasyona tabi tutmak mümkündür. Bu kapsamda oy hakkının üç olumlu şartından söz edilebilir ki bunlar, ‘vatandaşlık’, ‘yaş’ ve ‘seçmen listesine kayıtlı bulunmak’ şeklinde ifade edilebilir. Oy hakkına sahip bulunmanın olumsuz nitelikteki şartları ise, literatürde genel olarak ‘ehliyetsizlik’ ve ‘liyakatsizlik’ biçiminde ele alınmaktadır (Gözler, 2020: 196-197).

2.3. Oy Hakkının Demokratik İlkeleri

Seçimlerin demokratik usul ve yöntemlere uygun biçimde ve adil olarak yapılabilmesi bağlamında devletlerin uygulaması gereken bazı seçim ilkeleri bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de 1982 Anayasasının 67. Maddesi çerçevesinde Devletin, “Anayasa’da belirlenen seçim ilkelerine uygun ve uygulanabilir nitelikteki tedbirleri alması gerekir.” Bu konu Anayasa Mahkemesinin 2008/113 sayılı kararıyla da düzenleme altına alınmıştır. Burada, gerek işaret edilen düzenleme çerçevesinde Türkiye ve dünyada seçimlerde göz önünde bulundurulması gereken belli oy hakkının demokratik ilkeleridir.

2.3.1. Genel Oy İlkesi

Genel oy ilkesi, demokrasilerde temsilcilerin seçimi bağlamında, makul ve zorunlu sınırlamalar dışında herkesin seçimlere katılıp, oy kullanabilmesini ifade etmektedir. Örneğin Türkiye’de, Anayasa tarafından getirilen oy kullanmanın şartları kapsamındaki sınırlamalar ve kısıtlamalar dışında⁴ bulunan herkes oy hakkını kullanabilmektedir. Tarihi süreç içerisinde, modern demokrasilerdeki içeriğine ulaşıncaya kadar geçen zaman diliminde, genel oy hakkı ile ilgili olarak birtakım sınırlamalar ve kısıtlamalar yaşanmıştır. Doğrudan ya da dolaylı olarak, cinsiyet, ırk, renk, eğitim, vergi ödeme vb. ayrımlar gözeterek uygulanan bu sınırlamalar zaman içerisinde giderek azalmış ve çağdaş demokrasilerde bugünkü anlamıyla genel oy hakkı ilkesine ulaşılmıştır. Günümüzde genel oy ilkesine, istisnai nitelikte bazı zorunlu sınırlamaların getirilmesini oy kullanmanın bu demokratik ilkesine aykırı olarak değerlendirmemek gerekir. Örneğin fiil ehliyeti kapsamında getirilen bir sınırlama, makul veya zorunlu bir sınırlama olarak oy kullanma hakkının meşru istisnalarından birisini teşkil etmektedir (Derdiman, 2011: 148-149). Günümüzde özellikle Avrupa’da yaygın eğilim, bu meşru istisnaların bile giderek azaltılması ve genel oy hakkı ilkesinin daha etkin uygulanması

⁴ Vatandaşlık, yaş, kısıtlı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak

yönündedir. Örneğin bazı ülkeler bu bağlamda vatandaşlık şartı ile ilgili kısıtlamaları bile kaldırma yönünde adımlar atmaktadır.

2.3.2. Eşit Oy İlkesi

Eşit oy ilkesi, herhangi bir seçmenin yalnızca tek oy kullanma hakkına sahip olmasını ifade etmektedir. Oy hakkının eşitliği ilkesinin yerleşmesi ile birlikte oy ile çıkarların temsili anlayışından, kişilerin temsil edilmesi sürecine geçilmiştir. 'Bir kişi, bir oy' cümlesiyle özetleyebileceğimiz eşit oy ilkesine göre, her bir seçmen, sandıkta yalnızca tek oy pusulası kullanabilir ve kullandığı bu oy, tüm diğer oylarla eşit değerdedir (Gözler, 2020: 198-199). Gerçekte de oy değerinde eşitsizlik, demokrasinin doğasıyla bağdaşmaz. Bu anlamda eşit oy ilkesi, genel oy ilkesinin meşru sınırlarından birisini teşkil etmektedir. Günümüzde eşit oy ilkesinin demokrasinin kendisi açısından bir paradoksa dönüşebileceği, çoğunluğu elde edenlerin demokrasiyi de tehdit edebileceği ya da onun doğasına aykırı hareket edebilecekleri yönündeki kimi yaklaşımlar dile getirilmekle birlikte, bunların varsayımsal düzeyde kaldığı ve asıl böyle bir anlayışa dayalı pratiğin demokrasinin özünü bağdaşmayacağı ifade edilebilir. Zira eşit oy, halk iradesinin tezahüründe herkese aynı değer atfedilmesi anlamını taşımaktadır. Bunun ötesindeki kısıtlamaların demokrasinin özü bağlamında uygulanabilirliği bulunmamaktadır. Zaten günümüzde demokrasinin bütün kurumlarıyla yerleşmesi sürecin en temel ilkesi olarak eşit oy ilkesi genel bir kabul görmektedir.

2.3.3. Oy Kullanmada Serbestlik İlkesi

Oy kullanmada serbestlik ilkesi hem *tercihte serbestliği (serbest oy ilkesi)* ve hem de *seçime katılmada serbestliği (mecburi oy- ihtiyari oy ilkesi)* içermektedir. Kişilerin seçime katılanlar içerisinde oy verilebilir nitelikte buldukları bir alternatifte oy verme hususundaki serbestiyetini ifade eden tercihte serbestlik ilkesi, uygulamada gizli oy ilkesi imkânı ile realize olmaktadır. Serbest oy kullanmayı ifade eden seçimlerin serbestliği ilkesi, seçmenlerin kat'i şekilde cebir, telkine ve baskıya tabi tutulmalarını ve bu şekilde oy kullanabilmelerini anlatır (Özbudun, 2011: 63). Diğer taraftan serbest oy, kişilerin oy hakkını kullanma ya da kullanmama hususundaki tercihlerini, bu konudaki serbestiyetlerini ifade etmektedir. Bunun karşısında yer alan bir uygulama olarak zorunlu oy ise, seçmen açısından oy kullanmaması halinde bazı yaptırımlar getirmektedir. Bugün birçok ülkede, zorunlu oy yaygın olarak uygulanmaktadır. Oy kullanmanın bir hak değil görev olduğu anlayışını içeren millî egemenlik teorisinin yanında, halk egemenliği teorisine göre oy kullanmak bir hak niteliğini haizdir. Literatürdeki tartışmaların ötesinde, oy kullanmanın zorunlu hale getirilmesiyle gözetilen kamu yararının, oy kullanmama hakkının dayandığı kamu yararından daha üstün olduğunun altını çizmek gerekir. Kamu hukukunda kendisine yer bulan 'üstün kamu yararı' kavramı bağlamında, seçimlere katılmamanın, oy hakkından feragat etmek anlamında genel oy ilkesine de aykırı olabileceği ifade edilebilir (Derdiman, 2011: 154).

2.3.4. Gizli Oy- Açık Sayım ve Tasnif İlkesi

Oy hakkının gizliliği ya da diğer bir ifade ile gizli oy, seçmenin kendisinin dışında hiçbir kimsenin oy tercihine vakıf olamamasını ifade eder. Seçmen tercihinin her türlü baskıdan uzak bir şekilde tezahürü bakımından bu ilke oldukça önemlidir. Bu anlamda gizli oy, seçim serbestliğinin bir gereği olarak değerlendirilebilir ki günümüzde demokrasinin temel parametrelerinden biri olarak ele alınmaktadır. Açık sayım ve döküm, diğer bir ifade ile

tasnif ise, seçimde kullanılan oyların aleni olarak sayım ve dökümünün yapılması anlamına gelmektedir. Bu ilke, seçmenin iradesinin sonradan değiştirilememesini yani seçimin dürüst olarak yapılmasını temin eden bir ilkedir (Özbudun, 2011: 64). Bu nedendir ki oyların sayım ve dökümü bir sandık kurulu yönetiminde ve huzurunda gerçekleştirilir. Aleniyet ilkesi çerçevesinde yapılan bu tasnif işlemi seçimlerin dürüstlüğü ve güvenilirliği açısından son derece önemlidir. Örneğin Türkiye’de 1950 seçimleri öncesinde seçim kanunları içerisinde böyle bir kural konmamış, açık sayım ve döküm ilkesine yeterince uyulmamıştır (Tanör, 2004: 347). Gerçek anlamda çoğulcu bir seçim uygulamasının 1950 sonrasında hayata geçirildiği söylenebilir.

2.3.5. Bireysel Oy İlkesi

Oy kullanma hakkının bireysel olması, seçim ve tercihte bulunma hakkının bizatihi şahsa bağlı olması ve başkası aracılığıyla kullanılamayacağı anlamına gelmektedir. Bu ilke ile, oy kullanmada temel birim birey olarak kabul edilmekte ve seçim hakkının bireylere sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğuna işaret edilmektedir. Vatandaşlık bağı üzerinden, bağlı olduğu siyasal topluluğun bir üyesi olarak herkese sadece bir tek oy hakkı verilmektedir. Bunun anlamı, burada temsil edilenin bir takım sosyal topluluklar olmadığı, aksine direkt olarak bireyi ifade ettiğidir. Oy vermede bireysellik bağlamındaki ilke, 1789 Fransız İhtilalinin beraberinde getirdiği temel ilkelerden birini oluşturmaktadır (Gözler, 2020: 200).

2.3.6 Şahsi Oy İlkesi

Oy hakkı kullanmadaki kişisel özellik yani şahsi oy ilkesi, oy kullanacak şahsın şahsen sandık başına gitmek suretiyle oyunu bizzat kendi eliyle kullanması manasını taşımaktadır. Bu ilke mucibince, herkes kendi oyunu kendisi kullanmak zorundadır, başkası vasıtasıyla kullanamaz.

Genel ilke, şahsın oyunu bizzat kullanması yönünde olmakla birlikte, farklı ülkelerde bazı hallerde bu kuralın istisnaları görülebilmektedir. Mümkün olan en çok vatandaşın seçimlere iştirakini temin etmek ve seçme hakkını kullanmalarını sağlamaya matuf olarak dünyada bir dizi usul ve yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin ABD ile Almanya, Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerinde oyun kullanıldığı gün belli sebepler ve engeller dolayısıyla oy kullanamayan seçmenlerin gıyabında oy kullanmalarına imkân tanınmaktadır (Soysal, 1986: 162). Yine, son dönemde seçmenlere postayla oy gönderme kolaylığı sağlayan uygulamaların da benimsendiği görülmektedir (Karamustafaoğlu, 1970: 144). Özellikle son yıllarda bilişim teknolojilerinde yaşanan çok hızlı ve baş döndürücü gelişmeler, oy kullanma usul ve yöntemleri bağlamında yeni alternatifleri ve araçları (internet, posta vb.) gündeme getirmekte, kullanma imkânı sağlamaktadır.

2.3.7. Doğrudan Oy İlkesi

Doğrudan oy sisteminde, seçmenler bizzat ve direkt, aracısız olarak temsilcilerini seçerler. Dolaylı oy (iki dereceli seçim) uygulamasında ise seçmenler, birinci seçmenler ve ikinci seçmenler olarak ikili bir ayrıma tabi tutulur. Seçimin iki aşamada yapıldığı bu sistemde, ilk evrede birinci seçmenler tarafından ikinci seçmenler seçilir. Sonraki aşamada da ikinci seçmenlerce milletvekilleri seçilir. Günümüzde artık genel olarak tek dereceli seçim ilkesi kabul görmüştür (Gözler, 2020: 199).

2.3.8. Seçime İlişkin Uyuşmazlıklarda Yargısal Çözüm İlkesi

Adaylıktan oy vermeye ve tasnif işlemlerinden seçim neticesinin açıklanmasına kadar, seçim sürecindeki işlemler hususunda uyuşmazlık vuku bulması durumunda, söz konusu hukuksuzluk iddialarının çözüm mercii olarak yargı mercilerini kabul eden bu ilkenin amacı, seçimlerin serbestliğini ve dürüstlüğü temin etmektir. Zira, yargı denetiminin bulunmadığı bir sistemde seçimlerin serbest ve dürüst bir biçimde yapılıp yapılmadığı hususunda şaibe ve şüphe ihtimali her zaman mevcuttur.

3. Seçim Sistemleri

Seçim sistemi görüldüğünün aksine çok katmanlı ve karmaşık bir konudur. Seçimin yalnızca hukuki boyutuyla değil, seçim sisteminin bir bütün olarak hürriyetler rejimi bağlamındaki bütün argümanlar ve araçlar boyutuyla değerlendirildiği yaklaşım, yani geniş anlamda seçim sistemi yaklaşımı çerçevesinde seçim sistemi; temsilcilerin tespitinde tatbik edilen teknik bir usule tekabül etmektedir (Tunç, 1999: 139). Ülkelerin siyasal örgütlenmelerinin yanı sıra siyasal partilerin durumu da seçim sistemlerinden etkilenmektedir. Bunun yanında seçim sistemleri meclis aritmetiğinin ortaya çıkmasını önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle genel olarak iktidar partileri geleceğe dönük olarak daha çok temsilciyi meclise sokmayı temin edecek, muhalefet, iktidarı azınlık haline düşürmeyi mümkün kılacak, küçük partiler ve bağımsızlar da kendi temsilcilerini meclise taşıyabilecekleri bir seçim sistemi tesis etmek gayreti ve çabası içindedirler (Teziç, 2003: 274).

Basit bir ifadeyle oyların milletvekilliğine dönüştürülmesi bağlamında teknik bir usul olarak seçim sistemi vasıtasıyla, partiler tarafından alınmış oy çerçevesinde belirli bir seçim çevresinde ne kadar temsilciye sahip olacakları tespit edilmektedir. Diğer bir ifade ile, partilerce alınan oylara tekabül eden milletvekili sayıları seçim sistemleri adı verilen önceden tespit edilmiş formüller kullanılmak suretiyle belirlenmektedir.

Literatürde farklı kategorizasyonlar yer almakla birlikte dar anlamda seçim sistemlerini 'genel olarak çoğunluk sistem'i, 'nispi temsil sistemi' ve 'karma sistemler' olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Çoğunluk sistemini kendi arasında 'tek turlu' ve 'iki turlu çoğunluk sistemi' olmak üzere iki başlık altında ele alabiliriz. Tek turlu çoğunluk ve iki turlu çoğunluk sisteminin her birinin tek isimli ve listeli olarak iki ayrı uygulaması söz konusudur. Nispi temsil sistemi ise, başlıca ülke düzeyinde ve seçim çevresi düzeyinde uygulama bulmaktadır. Seçim çevresi düzeyindeki uygulamanın, en büyük artık, en kuvvetli ortalama, mili bakiye ve d'hondt olmak üzere dört ayrı usulü vardır. Belirtilmelidir ki, seçim sistemleri konusunda, çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemini birlikte kullanmayı tercih eden ülkeler de bulunmaktadır. Almanya, İtalya, İspanya ve Japonya gibi ülkeler, meclis mensuplarının bir kısmını çoğunluk usulü ve diğer bir kısmını da nispi temsil sistemini kullanmak suretiyle teşkil etmektedir (Gözler, 2020: 203-204). Bu usulü karma seçim sistemi olarak adlandırmak mümkündür.

3.1. Çoğunluk Sistemi

Basit ve düz bir mantığa dayanan çoğunluk sistemine göre, belirli bir seçim çevresinde oyların en fazlasını elde eden parti, ilgili seçim çevresinden seçilecek tüm bütün temsilcilikleri kazanmaktadır. Son derece basit bir uygulamayı içeren çoğunluk yönteminde seçimi

kazanmak için, seçime katılanların, bu seçimde kullanılan oyların çoğunluğunu almış olması gerekir (Sezen, 1994: 164). Çoğunluk sistemi genel itibariyle yönetimde istikrarı hedefler ve çoğunlukçu demokrasi anlayışına daha uygun sonuçlar üretir. Uygulamada, tek turlu çoğunluk usulü ve iki turlu çoğunluk usulü olarak iki farklı türü bulunan çoğunluk sistemi, kullanılan geçerli oyların çoğunluğuna sahip olan aday veya listenin kazandığı en yalın sistem olarak kabul edilmektedir.

3.1.1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Biraz daha ayrıntıya girmek gerekirse, çoğunlukçu sistem içinde uygulanan ‘tek turlu çoğunluk sistemi’nde –diğer adıyla ‘dar bölge sistemi’nde-, belirli seçim çevresinde, adaylar arasından en çok oy kazanan temsilcinin seçilmesi öngörülmektedir. Seçim çevresinden tek bir temsilcinin ya da belirli bir partinin tüm adaylarının seçilmesi sonucunu beraberinde getiren tek turlu çoğunluk sisteminin uygulamadaki klasik örneği İngiltere’dir.

Bu sistemde, herhangi bir adayın kazanabilmesi için, kalan adaya nispetle bir fazla oya sahip olması yeterlidir. Yine herhangi bir partinin ilgili seçim çevresinde tüm temsilcilikleri kazanabilmesi için seçime katılan öbür partilerden daha fazla oya sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede bu modele basit çoğunluk ya da nispi çoğunluk modeli adı da verilmektedir. Bu sistem, tek isimli ve listeli olarak iki farklı biçimde uygulanmaktadır (Gözler, 2020: 205).

3.1.2. İki Turlu Çoğunluk Sistemi

‘İki turlu çoğunluk sistemi’ ise iki tur ihtimali üzerine bina edilmiştir. Çoğunluğun, ikinci turda sağlanması olarak ifade edebilebilecek iki-turlu çoğunluk sisteminde ikinci tur, genellikle, birinci turda adayların belirlenen çoğunluğu elde edememesi durumunda, en fazla oy almış belirli adaylar arasında öngörülen çoğunluğun elde edilebilmesine matuf olarak düzenlenmiştir. Bu şekilde, adayların sayısı azalmakla birlikte, seçmenin tevecçüh gösterdiği adayların tekraren oy kullanacak vatandaşlara sorulması ve sunulması temin edilmiş olur.

Öte yandan, ilk ya da ikinci turda öngörülen çoğunluğun, basit, salt ya da nitelikli çoğunluk biçiminde öngörülmüş olması mümkündür. Çoğunluk sistemi beraberinde güçlü ve istikrarlı hükümetler getirir. Çoğunlukta verilen oylar, hükümetin kurulması hususunda belirleyici bir katkı sağlar. Bu sistem, partilerin kendi aralarında birleşmelerine kadar varabilecek iş birliklerine zemin hazırlar, ilgili aktörleri bu yönde zorlar. Ayrıca, bu sistem, nispi temsile kıyasen, adayların daha yakından tanınması imkânı sağlar. Sonuç itibariyle bu sistem, iki ya da üç gibi, az sayıdaki partinin bulunduğu bir sistemi besler (Derdiman, 2011: 160). Bunun yanında çoğunluk sistemi, seçmenin bir bölümünün oyunun hiç dikkate alınmaması gibi bir sonuca sebebiyet vermesinden dolayı adil olmadığı yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Öngörülen çoğunluğa ulaşma bağlamında birden fazla turun öngörülmesinden ötürü de masraflı bir yöntemdir (Armağan, 1979: 130-135).

İki turlu çoğunluk sistemi, ‘tek isimli’ ve ‘listeli’ biçiminde iki ayrı şekilde uygulanmaktadır. Bunlardan ‘tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi’nde ulusal düzeyde ülke her bireri yalnızca tek temsilci çıkarabilen seçim çevrelerine ayrılır. Birinci turda, bir aday geçerli nitelikteki oyların mutlak çoğunluğunu alırsa bu aday seçimi galip tamamlamış olur ve böylece sonraki tura ihtiyaç kalmamış olur. Aksine, birinci turda adayların hiçbirisi ‘mutlak

çoğunluğu' elde edememişse, belli bir süre zarfında (bir ya da iki hafta gibi), ilgili seçim çevresinde ikinci tur oylamaya gidilir. İkinci tura birinci turda oyların en çoğunu alan iki aday ya da belli bir oranın üzerinde oy alabilmiş adaylar katılır. Bu turda mutlak çoğunluğa bakılmaz ve oyların en çoğunu almış olan aday kazanmış olur. Fransa'da Üçüncü ve Beşinci Cumhuriyet dönemlerinde uygulanan adı geçen sistem literatürde 'Fransız sistemi' biçiminde anılmaktadır (Gözler, 2020: 208).

İki türlü çoğunluk sisteminin diğer uygulama biçimini ise 'listeli iki türlü çoğunluk sistemi' oluşturmaktadır. Ülkenin birden çok temsilci çıkararak seçim çevrelerine ayrıldığı bu modelde, partiler liste biçiminde ilgili seçim çevresinin çıkaracağı kadar aday gösterirler. Seçmenin partiye diğer bir deyişle listeye oy verdiği bu sistemde seçimin iki turda yapılması muhtemeldir. Birinci turda, partilerden birisi bu seçim çevresinde oyların mutlak çoğunluğunu elde etmişse bu parti milletvekilliklerinin hepsini kazanmış olacağından sonraki tura ihtiyaç kalmamış olur. Aksine, birinci turda partilerden herhangi biri mutlak çoğunluğu temin edememişse, belli bir süre sonra birinci turda en çok oyu alan iki partinin ya da belirli bir oy oranını aşmış partilerin katılabileceği ikinci tur oylama yapılır. Burada artık mutlak çoğunluğa bakılmaz ve en yüksek oyu almış bulunan aday kazanmış olur. Uygulamada istisnai bir nitelik taşıyan bu sistem Fransa'da 1885 seçimlerinde uygulanmıştır. Yine günümüzde, nüfusu 3500'den az belediyelerde, belediye meclis üyelerinin seçimine matuf olarak Fransa bu sistemi uygulamaktadır (Gözler, 2020: 209).

3.2. Nispi Temsil Sistemi

Seçime katılan partilerin her birinin seçmenlerden aldıkları oy oranı çerçevesinde milletvekili çıkarmalarını öngören nispi temsil sistemi, tek milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde teknik olarak uygulanamayacağından dolayı, doğası gereği listeli seçim usulü mahiyetinde uygulama bulmaktadır. Seçmen iradesinin temsilcilerin seçiminde temsilde adaletle en uygun orantılılıkta yansıdığı bir sistem olarak nispi temsil uygulamasında, oyların dağılımının, seçmen iradesini temsilcilerin seçilmesi bağlamında, optimum bir oransallıkta yansıtması amaçlanmaktadır. Bu sistemde ana tema, 'oyların kaybolmasının önlenmesi açısından fayda' prensibidir (Armağan, 1979: 148). Nispi temsil sistemi bu anlamda seçime giren her bir partiye aldığı oy oranında temsil edilme imkânı ve fırsatı tanımaktadır. Nispi sistemde genel itibariyle temsilde adalet ilkesinin gözetilmeye çalışıldığı savunulabilir.

Nispi temsilde, her bir seçim çevresinde alınan oyların belirlenen çevre seçim sayısına bölünmesi sonucunda, açıkta kalan artık oyların temsilci sayısına göre dağılımı, sistemin 'olmazsa olmaz' tamamlayıcısıdır. Nispi temsil sisteminde sözü edilen artık oyların temsilcilere göre dağıtılması hususunda çeşitli usul ve yöntemler belirlenmiştir. En fazla artık oy usulü, en yüksek ortalama usulü, en fazla oy usulü, milli bakiye usulü ve d'hondt usulü bu bağlamda geliştirilen usuller olarak burada sayılabilir (Derdiman, 2011: 161-164).

Diğer yandan nispi temsil sisteminde seçim çevresi ne kadar küçük ise, o kadar adaletsizdir; çoğunluk sistemine yaklaşır. Dolayısıyla seçim çevresinin büyüklüğü, nispi temsil ilkesiyle bağdaşır niteliktedir. Seçim çevresi büyüdükçe temsilde orantılılık seviyesi de artar. Bütün ülke tek bir seçim çevresi olarak kabul edilirse 'tam nispi temsil'e dönüşmüş olur. Diğer bir ifade ile orantılılık en üst seviyeye çıkar. Ancak nispi temsil usulü genel olarak seçim çevresi seviyesinde uygulanırken istisnai bir şekilde ülke düzeyinde uygulanır. Bu sebepten

dolayıdır ki nispi temsil usulünün seçim çevresi düzeyinde ve ulusal düzeyde olmak üzere iki farklı şekli bulunduğunu söyleyebilir (Gözler, 2020: 210).

3.2.1. Ulusal Düzeyde Nispi Temsil

Belirtildiği üzere nispi sistemin çeşitli uygulama biçimleri mevcuttur. Bütün ülkenin tek seçim çevresi olarak kabul edildiği 'ulusal düzeyde nispi temsil usulü'nde, bu ülke parlamentosunda yer alan bütün milletvekilleri sözü edilen ulusal seçim çevresinden seçilmektedir. Seçime katılan her partinin parlamento üye sayısının tamamı kadar aday göstermek zorunda olduğu ulusal düzeyde nispi temsil sisteminde, her parti ülke düzeyinde aldığı oy ile orantılı olarak milletvekili çıkarma hakkını elde eder. Bunu hesaplamaya matuf olarak öncelikle, kullanılmış olan geçerli oylar meclis üye tam sayısına bölünmek suretiyle ulusal seçim kotası tespit edilir. Müteakip olarak ise, her bir partinin almış olduğu oy, tespit edilmiş olan ulusal seçim kotasına bölünmek suretiyle çıkarılacak milletvekili sayısı bulunur.

Tam nispi temsil sistemi olarak da adlandırılan ulusal düzeyde nispi temsil sisteminde, artık oyların en az kaldığı, kuşkusuz temsilde adaletin en yüksek oranda gerçekleştirildiği sistemdir. Bu sistemde, bir partinin aldığı oyun toplam geçerli oylara oranı ile parlamentodaki temsil oranı hemen hemen eşittir. Ama bu sistem, siyasal istikrarsızlıklara uygun bir ortam hazırlamakla eleştirilmektedir. Uygulamada az rastlanan bu sistemin, ancak küçük ülkelerde sorunsuzca uygulanabileceği kabul edilmektedir (Akyıldız, 2016: 142). Nitekim bu usul İsrail ve Hollanda gibi küçük iki ülkede uygulanmaktadır. Bu usul ayrıca Fransa'da Avrupa parlamentosu nezdinde Fransız temsilcilerinin belirlenmesi için yapılan 1979 ve 1984 seçimlerinde uygulanmıştır (Gözler, 2020: 212). Bununla birlikte, değişmez tek sayılı olanı da dâhil olmak üzere, ulusal artık yöntemi temsilde orantıyı sağlama bakımından bu sisteme yaklaşmaktadır. Nitekim bu yöntemlerin hepsine 'tam olarak uygulanan nispi temsil' sistemi adı verilmektedir (Erdoğan, 2011: 121; Teziç, 2011: 289).

3.2.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi Temsil

Bir diğer nispi sistem uygulaması olan, her bir partinin ilgili seçim çevresinde çıkacak milletvekili sayısına adayları içeren bir listeyle seçime katıldığı 'seçim çevresi düzeyinde temsil sistemi'nde, seçmenler partilerin adaylarına oy vermektedir. Bu usulde temel kural partilerin aldığı oy oranında temsilci çıkarması olmakla birlikte, partilerin kaçır milletvekili çıkaracağıının belirlenmesi için bazı işlemlerin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, ilgili seçim çevresinde kullanılmış geçerli oyların çıkarılacak olan milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle elde edilecek 'seçim kotası' belirlenir. Daha sonra ise, her bir partinin bu seçim çevresinde aldığı oy elde edilen bu sayıya bölünerek seçime giren partilerce çıkarılacak milletvekili sayıları bulunur. Ancak, elde edilen kota sayısı ile partilerce alınan oylar arasında kat ilişkisi olmadığından ve bazı partiler seçim kotasının altında kalabileceğinden, yapılacak işlem sonunda doğal olarak artık oylar, dolayısıyla da partilere dağıtılmamış milletvekilliklerinin kaldığı görülecektir (Gözler, 2020: 212-213).

Ancak, değerlendirilmemiş oyların ve açıkta kalan milletvekilliklerinin değerlendirilmesinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Ne var ki, bunun için başvuru olan hiçbir teknik bütün oyların değerlendirilmesine ve partiler arasında tam olarak orantılı sonuçların ortaya çıkmasına imkân vermemektedir. Bu çerçevede dünyada tatbik edilen belli başlı usulleri burada ele almak yararlı olacaktır.

'En Büyük Artık Usulü' bunlardan biridir. Bu yöntemde, ilk olarak milletvekillerinin seçim sayısına göre parti listeleri arasında dağıtılmasından sonra, partilerin artan oyları büyüklükleri esas alınarak sıralanır ve açıkta kalan sandalyeler bu sıraya göre partilere dağıtılır. Bu yöntem 1993'e kadar İtalya'da Millet Meclisi seçimlerinde ve 1951'den 1969'a kadar İsrail'de uygulanmıştır (Erdoğan, 2011: 122). En büyük artık usulü küçük partiler lehine sonuçlar ortaya koyar. Örneğin; 30.000 oyun kullanıldığı bir seçim çevresinde 3 temsilci çıkarılması öngörülmüş olsun. Seçime giren A partisi 24.000, B partisi 4.500 ve C partisinin 500 oy aldığını varsayalım. Bu halde, seçim çevresi sayısı 10.000 olduğu için, A partisi 2 milletvekili çıkarmış olacaktır. Kalmış olan 1 milletvekilliği de en büyük artık oyu alan B partisinin olacaktır.

3.2.2.1. En Yüksek Ortalama Usulü

'En Yüksek Ortalama Usulü' yönteminde ise dağılmayan temsilciliğin tespiti için seçime giren partilerin çıkarmış oldukları üye sayısına '1' rakamı eklenerek elde edilen sayı, partilerce alınan oy miktarlarına bölünür ve açıkta kalan ilk milletvekilliği böylece elde edilen en yüksek sayıyı (ortalamayı) tutturana partiyeye verilir. Bu işlem, açıkta kalan milletvekillikleri tüketilinceye kadar tekrarlanır ve her seferinde bölme işlemi bir önceki aşamadaki sayıya '1' eklenerek yapılır. Her parti için bu bölme işlemi gerçekleştirildikten sonra, sıralama çerçevesinde, bölme işlemi sonucunda en yüksek oyu almış olan parti milletvekilliğini kazanmış olur. Bu yöntem büyük partilerin lehine sonuçları beraberinde getirir. Ağırlıklı olarak İsrail ve Avusturya'da uygulanan bu usul, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre gibi ülkelerde de bazı durumlarda uygulanmaktadır (Derdiman, 2011: 162; Erdoğan, 2011: 122).

3.2.2.2. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi

Artık ya da değerlendirme dışı kalmış oyların dağıtımındaki bir diğer yöntem 'Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi'dir. Adından da anlaşılacağı üzere milli bakiye sistemi, artık oyların ulusal düzeyde paylaşılmasını öngören bir sistemdir. Burada öncelikle, ülke genelindeki açık milletvekillikleri ve artık oyların tamamı tek bir havuzda toplandıktan sonra, ülke düzeyindeki artık oylar açık bulunan milletvekilliklerine bölünmek suretiyle 'ulusal seçim kotası' tespit edilir. Daha sonra ise, her bir partinin artık oylarının toplamı bu kotaya bölünmek suretiyle partilerin ulusal artıktan alacağı milletvekili sayısı belirlenir. Bu sistem Türkiye'de 1965 genel seçimlerinde uygulanmıştır. Türkiye İşçi Partisi böylece parlamentoya girmeyi başarmıştır. Oy kullanan farklı seçmen eğilimlerini en iyi yansıtan usul olarak bilinen milli bakiye sisteminde çok küçük partilerin bile temsilci çıkarmaları söz konusu olabilir. Bu sistem, temsilde adalet ilkesi bakımından üstün olmakla birlikte, siyasal istikrarsızlığa yol açtığı ve parçalı bir siyasal yapıya sebebiyet verdiği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır (Gözler, 2020: 215).

Milli bakiye sistemde, siyasi partilerin çıkaracakları temsilcilerin kimler olacağını nasıl belirleyecekleri hususu büyük önem taşımaktadır. Aday listesi düzenlemelerinin, temsilciliklerin, ilk sıradakinden itibaren dağıtılacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Milli bakiye sisteminde, seçilemeyen temsilcilikler için, partilerin seçimlerde gösterdikleri adayları değiştirmemeleri gerekir. Zira, bu modelde seçim ulusal artıkları da bölüştürdükten sonra bitmiş olduğundan, partilerin, artan oyları karşılığında gösterecekleri adaylar, yeni adaylar olamaz. Aksi durum hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Yine, bu sistemin bir diğer

sorunu da son temsilcinin seçilmesi için alması gereken ulusal seçim sayısını hiçbir temsilcinin veya partinin tutturamaması halinde ortaya çıkar (Derdiman, 2011: 163). Böylesi bir durumda, en yüksek artık oy yöntemi ya da diğer yöntemlerden birine başvurmak gerekecektir.

3.2.2.3. D'hondt Sistemi

Nispi temsilin bir başka yöntemi olan d'hondt sisteminde, her partinin aldığı geçerli oylar, 1'den başlamak üzere o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölme işlemine tabi tutulur. Daha sonra ise, bölme işlemi neticesinde elde edilen sayılar büyüklük sırasına göre sıralanır. Bu sayıların her biri hangi partilerin listelerine karşılık geliyorsa, bu partiler o kadar temsilci çıkarmış olurlar. Bu yöntemin uygulandığı ülkeler arasında Avusturya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İzlanda, Türkiye ve 1993 yılındaki seçim reformuna kadar senato seçimleri bağlamında İtalya ifade edilebilir. d'hondt sistemi de en yüksek ortalama usulüne benzer şekilde nispeten büyük partileri kayırmacı bir yöntem olarak ele alınabilir (Erdoğan, 2011: 122; Gözler, 2020: 216). Bu usul, seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların partilerin/bağımsızların adaylarına, artık oy bırakmadan dağıtımına imkân veren, artık oy bırakan diğer usullerden farklı, kendine özgü bir nispi temsil sistemi olarak değerlendirilebilir. Bu sistemde, değişmez seçim sayısı veya çevre sayısı gibi, temsilciliklerin seçilmesi için alınması gereken oy miktarlarına ilişkin seçim sayısı yöntemi uygulanmaz. Bunların yerine her bir temsilciyi seçmeye yarayan, en yüksekten en alta doğru sıralandığında temsilcilerin seçilmesine yarayan oransal sayılar vardır.

Örneğin, 30.000 bin oyun kullanıldığı bir seçim çevresinde 3 temsilci çıkarılması öngörülmüş ise; seçime katılan A Partisi 15.000, B Partisi 10.000, C Partisi 5.000 oy almış olsun. Bu durumda A, B, C partilerinin oyları sırasıyla çıkarılacak temsilci sayısı olan üçe kadar bölünecektir. A Partisi için: $15.000/1=15.000$; $15.000/2=7500$; $15.000/3=5000$, B Partisi için: $10.000/1=10.000$; $10.000/2=5.000$; $10.000/3=3.333.3$ ve C Partisi için: $5.000/1=5.000$; $5.000/2=2.500$; $5.000/3=1.666.6$. Bu işlemlerle ortaya çıkan bölümleri, karşılıklarına partilerini de işaretlemek suretiyle üstten alta doğru sıralayalım: 15.000-A; 10.000-B; 7.500-A. Bu sıralamaya göre 2 temsilci A Partisinden, 1 temsilci de B Partisinden çıkmış olacaktır (Derdiman, 2011: 164).

3.3. Karma Sistemler

Çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemindeki mevcut sakıncalar, yeni sistemler aranmasında önemli bir etken olmuştur. İlk çalışmalar, genellikle bu iki temel sistemin çeşitli karmaları üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Sonuç olarak, çoğunluk sisteminin ağır bastığı, nispi temsil sisteminin ağır bastığı ya da her ikisinin eşit derecede kullanıldığı sistemler ortaya çıkmıştır. Japon seçim sistemi, çoğunluk usulü ağırlıklı uygulamayı içeren en iyi örneklerden biridir. Dengeli karma sistem yani nispi temsil sistemi ile çoğunluk sistemine eşit ağırlık verilen uygulamalara ise Almanya'da birinci meclis olan Bundestag üyelerinin seçimi örnek olarak verilebilir. Bu sistemde öncelikle çoğunluk usulüne göre seçilen temsilcilerin sayıları belirlenmektedir. Bu sonuçların alınmasından sonra ulusal düzeyde parti listelerinin nispi temsile göre paylaşılması yapılmaktadır (Özgül, 2002: 86; Derdiman, 2011: 165).

Temsilcilerin seçiminde çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin birlikte kullanıldığı Almanya, İspanya, İtalya ve Japonya gibi ülkeler, ağırlıkları ve uygulama yöntemleri farklı olmak üzere karma bir sistemi tercih etmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu ülkelerin

parlamentolarında görev alan milletvekillerinin bir kısmı çoğunluk sistemine göre, diğer kısmı ise nispi temsil sistemine göre seçilmektedir.

SONUÇ

Demokrasinin temelini teşkil eden seçimler, oy verme işlemi aracılığıyla yönetime muvafakati sağladığı gibi meşruiyet zemininin oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Meşru bir iktidardan söz edebilmemiz için, yönetilenlerin rıza ve muvafakati bulunması gerekir ki demokrasilerde bu, temel olarak seçimlerle temin edilir. Bu ise düzenli aralıklarla yapılacak seçimleri gerekli kılmaktadır. Demokratik olarak nitelendirebileceğimiz bir rejimin söz konusu olabilmesi bağlamında seçim çok önemli ve hatta mecburi olmakla birlikte, yalnız başına yeterli değildir. Seçim yapılacak ülkede, demokratik bir rejimi niteleyen öteki mecburi unsurlar arasında yer alan temel hak ve hürriyetler de tanınmış olmalıdır ve bu tanınmanın ötesinde koruma altında bulunmalıdır. Bu çerçevede, toplumda mevcut farklı düşünce ve kanaatlerin ifade edilebilmesi ve de siyasi görüşlerin, siyasi partiler vasıtasıyla örgütlenebilmesi ve ayrıca buna ilaveten, serbest bir yarışma ortamında seçimlere katılabilmesi gerekir. Ancak bu durumda demokratik bir rejimden bahsetmek mümkün olabilir.

Demokrasilerde egemenliği kullanacak temsilcilerin seçilmesi, temsilcilerin halk iradesini yansıtması açısından oldukça önemlidir ve seçim, toplumsal güçler dengesinin siyasal iktidara yansımalarının barışçıl bir yolu olarak da önem arz eder. İşte burada seçim mekanizması, seçmenden seçilenlere aktarılabilecek yetki devrine meşruiyet temin ederken, seçimle görev alanların ne şekilde ve hangi usuller çerçevesinde tespit edileceğinin temel araçlarından birini de seçim sistemleri teşkil etmektedir. Diğer bir deyişle, halk iradesini yansıtmanın demokratik bir aracı olarak seçimler, temsili demokrasilerde milletin egemenliği kullanabilmesini fiilen ve hukuken mümkün kılan önemli bir araçtır. Seçimlerin temel amacı temsilcilerin ve karar mekanizmalarına yön verecek idarecilerin belirlenmesidir. Sözü edilen hedefe ulaşmaya matuf olarak farklı seçim sistemlerinden yararlanılmaktadır. Bu çerçevede bir ülkenin siyasal görünümünün, bu ülkede mevcut siyasi partilerin yanında, yürürlükte bulunan seçim sistemi tercihi ve uygulaması tarafından doğrudan etkilendiğini söylemek mümkündür.

Diğer yandan temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin dengeli bir şekilde ete kemiğe büründürülmesi oldukça zor ve çaba gerektiren bir süreçtir. Demokrasinin temel argümanı olarak halkın yönetime katılımını temin eden seçimlere ilişkin kurallar, işleyişler ve süreçlerin çerçeveselendirilmesi anlamında seçim sistemi, siyasal iktidarın realize edilmesi bağlamında önemli bir araç niteliğini taşımaktadır. Diğer bir yaklaşımla seçim sistemi, oy kullanmak suretiyle temsilcilerin seçimini sağlayan seçim sürecinin hukuki çerçevesini teşkil eden hukuki kuralların bütünü olarak ele alınabilir. Bu nedenle, seçim süreçlerinde tatbik edilecek bütün kurallar, ilkeler ve prensipler ile bunların teknik olarak tekabül ettiği bütün araçlara seçim sistemlerinde yer verilmelidir.

Bugünün demokrasilerinde, çoğunluk sistemi, nispi temsil sistemi ve karma seçim sistemleri olmak üzere üç ayrı modelle belirlenen temsilcilerin seçiminde siyasal partiler başat bir rol oynamaktadır. Çoğunluk sistemlerinin seçim sistemleri içerisinde en eski model niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar da kendi arasında (nispi) basit çoğunluk,

(salt) mutlak çoğunluk ve (nitelikli) çoğunluk olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Basit çoğunluk sistemi adaylar içerisinde en yüksek oyu almayı; mutlak çoğunluk sistemi geçerli oyların yarısından fazlasını almayı; nitelikli çoğunluk sistemi ise belirli bir oranda oy almayı gerekli kılmaktadır.

Nispi çoğunluk sistemleri, seçimi kazanabilmenin temel koşulu olarak geçerli kabul edilen oyların en fazlasını almayı gerekli görmektedir. Bu sebepten dolayı, sözü edilen modelde büyük partiler her zaman avantajlı bulunmaktadır. Bu ise beraberinde güçlü bir siyasal partinin tek başına güçlü bir iktidara sahip olması sonucunu getirmektedir. Ancak, güçlü siyasal iktidarlar sağlama üstünlüğünün aksine bu model temsilde adalet ilkesi bakımından zayıf niteliğe sahiptir.

Çoğunlukçu sistemi uygulamaları çerçevesinde tezahür eden temsilde adalet ilkesine aykırılık teşkil eden eksiklikler ve zayıflıkları gidermeye matuf olarak nispi temsil usulleri geliştirilmiştir. Bu sistem, alınan oy ile parlamentolardaki temsilci oranlarının uygunluğunu sağlamayı amaçlamaktadır. Nispi temsil sisteminin öne çıkan zayıf yanı ise, ülkedeki parti sayısının çoğalmasına sebep olmasıdır. Zira bu seçim sisteminin uygulandığı bir ülkede toplumun farklı kesimlerinden çok küçük çıkar grupları bile parti kurup mecliste temsil edilebilme yollarına başvuracaktır. Karar alma süreçleri ve mekanizmaları üzerinde olumsuz bir etkiye neden olabilecek böylesi bir ortamda yönetimde istikrar ilkesi zayıflayacak ve ülke istikrarsızlıklara sürüklenebilecektir.

Bütün bu dezavantajlı yanların ötesinde, temsilde adalet hususunda nispi temsil sisteminin ortaya koyduğu avantajlar son derece önem arz etmektedir. Çok küçük partilerin dahi temsil edilebildiği ve temsilde adaleti en yüksek seviyede yansıtabilen bu sistemde büyük partiler için ise bazı olumsuz taraflar bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı büyük partiler nispi temsil sistemini uygularken, bu sistemde değişiklikler yaparak hem temsilde adaleti hem de yönetimde istikrarı tesis etmeye gayret gösterirler. Bunun en tipik örneği barajlı nispi temsil sistemleridir.

Nispi temsil sistemi ile çoğunluk sisteminin birlikte uygulandığı seçim sistemleri karma sistem olarak adlandırılmaktadır. Bu iki sistemin farklı ağırlık durumlarına göre ve ülkelerin kendi sosyal, siyasal geleneklerine göre şekillenen bu seçim sisteminde, temsilcilerin bir kısmı çoğunluk sistemine göre ve diğer bir kısmı ise nispi temsil modeline göre seçilerek parlamentolarda görev almaktadırlar. Sözü edilen iki sistemin avantajlı yönleri bir araya getirilmek suretiyle, dezavantajları minimize etmek karma sistemlerin temel amacını oluşturmaktadır.

Dünyada hem nispi temsil modelinin hem de çoğunlukçu modelin uygulanmakta olan pek çok türü bulunmaktadır. Bütün bu sistemlerin yoğunlaştığı nokta ise temsilde adalet ve yönetimde istikrarın dengeli bir şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Zira bu dengenin sağlanması oldukça zor çaba gösterilmesi gereken bir süreci içermektedir. Genelde birbiriyle ters orantılı olarak işleyen bu iki ilke sözü edilen sebeplerden dolayı seçim sistemleri bağlamındaki tartışmalarda ve çözüm arayışlarında önemli bir yer tutmaktadır.

Demokrasinin temelini ve zeminini oluşturduğu bir siyasal sistemin yapısal ve işlevsel olarak sürdürülebilirliği bağlamında seçim ve seçim sistemlerinin hayati bir yeri olduğu genel kabul görmektedir. Ülkelerin tarihi birikimleri, siyasal gelenekleri ve tevarüs ettikleri siyasi-

idari yapı ve işleyişler çerçevesinde kullandıkları seçim sistemlerine ilişkin olarak ele aldığımız yukarıdaki kategorizasyon kapsamındaki seçim sistemlerinin her birinin olumlu ve olumsuz tarafları bulunmaktadır. Gerek çoğunluk sistemi gerek nispi temsil sistemi ve gerekse karma sistemler çerçevesindeki uygulamalarda tezahür eden bu eksikliklerin giderilmesi ya da bazılarının birlikte uygulanması gibi çözüm arayışları günümüzde halen devam etmektedir. Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri çerçevesinde optimal çözümler üretmek ve dengeli, demokratik bir işleyiş tesis edebilmek için bu arayışlar, çabalar ve gayretler devam edecektir. Burada altı çizilmesi gereken husus bütün bu usul, yöntem, sistem oluşturma ve geliştirme çabalarının odağında demokrasi düşüncesi ve pratiğinin bulunduğu unutulmamalıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu, bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, A. (2016). "Demokrasinin Sayılarla Sınırı: Seçim Sistemleri". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7 (142), 127-148.
- Armağan, S. (1979). *Türk Esas Teşkilat Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Beetham, D. (2014). *Demokrasi ve İnsan Hakları*. (Çev. B. Canatan). Ankara: Liberte Yayını.
- Çam, E. (1990). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: DER Yayınları.
- Derdiman, C. (2011). *Anayasa Hukuku*. Bursa: Alfa/Aktüel Yayını.
- Dursun, D. (2004). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta Yayını.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Orion Yayını.
- Gözler, K. (2020). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*. Bursa: Ekin Yayını.
- Holden, B. (1988). *Understanding Liberal Democracy*. London: Philipp Allan.
- Kaan, O. ve Ö. Kutlu (Ed.) (2012). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Kapani, M. (1996). *Politika Bilimine Giriş*. 8. Baskı. Ankara: Bilgi Kitapevi.

- Kışlalı, A. T. (1996). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Yayını.
- Lijphart, A. (1997). *Çağdaş Demokrasiler*. (Çev: E.Özbudun, E.Onulduran). Ankara: Yetkin Yayını.
- Mueller, D. C. (1996). *Constitutional Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Nişancı, Ş. ve A. Özdemir (2017). "Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye İçin Alternatif Seçim Sistemi Önerileri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 723-745.
- Özbudun, E. (2002). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayını.
- Özbudun, E. (2016). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgül, B. (2002). *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Soysal, M. (1986). *Yüz Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tanör, B. (2004). *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri*. 10. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayını.
- Terzioğlu, S. S. (2014). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Adalet Yayını.
- Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayını.
- Türk, H. S. (2015). "Demokratik Rejim ve Seçim Sistemleri". *TBB Dergisi*, 27 (117), 419-452.
- Türköne, M. (2011). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayını.
- Tunç, H. (1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ankara: Nobel Kitabevi.

EXTENDED ABSTRACT

Elections, which form the basis of democracy, play an essential role in establishing the cause of legitimacy and providing consent to the government through voting. For us to talk about legitimate government, the permission and support of the governed must be found, which in democracies is ensured through elections. As a result, it necessitates elections to be held at regular intervals.

Although elections are necessary for a democratic regime, they are not sufficient. Among the other compulsory elements of democratic power, fundamental rights and freedoms must also be recognized and protected in the country where elections will be held. Within this framework, it is necessary to express different ideas and opinions in society, organize political views through political parties, and, in addition, participate in the elections in a free competition environment. Only then can it be possible to talk about a democratic regime.

Again, the way of forming the principal political decision-making bodies through elections becomes flesh and bone with elections in democratic regimes and gains vitality. According to the principle of universal suffrage, each voter has equal (single) votes in free elections held at regular intervals. In addition, the principles of the secret ballot, open counting, and casting, in

other words, elections, are within the framework of the universal tenets and constitute the basic parameters of the democratic regime. In a democratic society composed of individuals whose fundamental rights and freedoms are recognized and guaranteed. The importance and role of elections in bringing a democratic quality to the system. That can't be denied.

The election made according to specific democratic procedures indicates a democracy in the true sense. However, some basic standards ensure the democracy of elections. Accordingly, freedom of elections, excluding violence/coercion, reflecting the will of the electorate comfortably to the ballot box, and the absence of partisan and ideological manipulations are some mandatory standards to be within the scope of democratic elections. It is necessary to underline the place and importance of the electoral system within the range of the mentioned standards. In the context of the essential elements of democracy, the electoral system is closely related to many issues, from the composition of the parliament to the formation of the government and its contribution to the right to vote. This study discusses different views and reflections on the relationship between elections and electoral systems in the context of democracy.

In general, representatives elected through political parties are determined by three systems in today's democracies: majority, proportional representation, and mixed electoral systems. Among them, the majority systems are the oldest of the electoral systems. Majority systems are also classified as (relative) simple majority, (absolute) absolute majority, and (qualified) majority. In the simple majority system, to get the highest number of votes among the candidates, receive more than half of the valid votes in an absolute majority system; In a qualified majority system, a certain percentage of votes is required.

Proportional representation systems were developed to eliminate the disadvantage of injustice in representation created by the majoritarian system and aim to make the ratio of the votes received and the number of seats in the assemblies close to each other. The rate of votes received in a mere proportional representation and the rate of seats in the parliament are very close. The most significant disadvantage of the balanced representation system is that it causes an increase in the number of parties in a country. Because in a purely proportional representation system, every interest group can form a party and participate in the parliament. This situation negatively affects the decision-making mechanism, and the constant clogging of the system can cause political instability.

The Mixed System is the electoral system in which the proportional representation and majority systems are applied together. In this system, some of the candidates to be elected are determined according to the majority. The other part is determined according to proportional representation. This system can be preferred to use the benefits of the balanced model and majoritarian systems and minimize the disadvantages.

It is generally accepted that electoral and proportional representation have a vital role in a political system's structural and functional sustainability that, forms the basis and ground of democracy. Each of the electoral systems within the scope of the above categorization, which we have discussed regarding the electoral systems used by the countries within the framework of their historical background, political traditions, and inherited political-administrative structure and operations, have positive and negative sides. The search for solutions such as

eliminating these deficiencies manifested in applications within the framework of the majority system, proportional representation system, and hybrid systems, or the application of some of them together, continues today. These searches, and efforts will continue to produce optimal solutions within the framework of the principles of justice in representation and stability in administration and to establish a balanced and democratic operation. The point here is that it is not forgotten that the idea and practice of democracy are at the center of all these methods, and system creation and development efforts.

GEDİZ DEPREMİNDE YÜRÜTÜLEN İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARININ AFET YÖNETİMİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf GÜNER¹

Öz

Türkiye, tarihi boyunca depremler başta olmak üzere birçok afet yaşamış ve bu afetlerde kayıplar meydana gelmiştir. Batı Anadolu Fay'ı üzerindeki Kütahya'ya bağlı Gediz ilçesinde, 28 Mart 1970'te yaşanan 7.2 büyüklüğündeki deprem bunlardan birisidir. Türkiye afetler tarihine 'Gediz Depremi' olarak geçen bu afette 1086 kişi yaşamını kaybederken, 1260 kişi de yaralanmıştır. Gediz Depremi insan sağlığının yanında hem fiziksel ve ekonomik hem de sosyal birçok olumsuz sonucu beraberinde getirmiştir. Bu depremde yaklaşık 27000 bina hasar görmüş ya da yıkılmış, ilçe merkezi hükümet kararı ile 7 km güneye taşınarak şehir yapısı ve sosyal yapı baştan tesis edilmiştir. Deprem sonrası hükümet ulusal ve uluslararası düzeyde insani yardım çağrısında bulunmuştur. Ülke genelinde insani yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Yardım çağrısı yurtdışından da karşılık bulmuştur. O dönemki ismi ile Batı Almanya başta olmak üzere birçok ülke bölgeye insani yardım göndermiştir.

Bu çalışmada insani yardım kavramının kapsamına afet vb. olaylar sonrası muhtaç insanlara yapılan aynı, nakdi ve hizmetsel nitelikteki tüm yardımlar dâhil edilmektedir. Bu çalışmada, Gediz Depremi'nde yürütülen tüm insani yardım faaliyetlerinin, arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemi ile elde edilen veriler üzerinden afet yönetimi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu depremde yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında ele alan akademik bir çalışma olmadığı için, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Gediz Depremi
Afet Yönetimi
İnsani Yardım

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 30.08.2022
Kabul Tarihi : 23.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Öğr. Gör., Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü. e-posta: yusuf.guner@ksbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3979-8219

THE EVALUATION OF HUMANITARIAN ACTIONS CONDUCTED IN THE GEDİZ EARTHQUAKE WITHIN THE CONTEXT OF DISASTER MANAGEMENT

Abstract

Throughout its history, Turkey has experienced many disasters, especially earthquakes, and significant losses have occurred. The 7.2 magnitude earthquake that took place on March 28, 1970 in Gediz district of Kutahya on the Western Anatolian Fault is one of them. In this disaster, which is known as the 'Gediz Earthquake' in the history of disasters in Turkey, 1086 people lost their lives and 1260 people were injured. The Gediz Earthquake resulted in many negative consequences in physical, economic and social terms and also had a negative effect on human health. In this earthquake, approximately 27000 buildings were damaged or destroyed, the district center was moved 7 km to the south with the decision of the government, the city structure and social structures were re-established. After the earthquake, the government called for humanitarian aid at the national and international levels. Humanitarian aid campaigns were organized throughout the country. The call for help was also answered from abroad. Many countries, especially West Germany, as it was called at that time, sent humanitarian aid to the region.

In this study, within the scope of the concept of humanitarian aid, in-kind aid, cash and all service-related aids given to people in need after disasters etc. are included. In this study, it is aimed to evaluate all humanitarian aid activities carried out in the Gediz Earthquake in the context of disaster management through the data obtained through archive research and literature review. Since there is no academic study that deals with the humanitarian aid works carried out in this earthquake in the context of disaster management, it is thought that the study will make an important contribution to the literature.

Keywords

Gediz Earthquake
Disaster Management
Humanitarian Aid

Article Info

Research Article

Received : 08.30.2022
Accepted : 10.23.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi Güner, Y. (2022). Gediz Depreminde Yürütülen İnsani Yardım Çalışmalarının Afet Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 121-150.

Citation Information: Guner, Y. (2022). The Evaluation of Humanitarian Actions Conducted in the Gediz Earthquake within the Context of Disaster Management. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 121-150.

GİRİŞ

Günümüzde yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen afetlerin, canlıların ve çevrenin üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerinin yanı sıra meydana geldiği bölgenin ekonomisinde, kentsel planlamasında ve güvenliğinde ciddi sorunlara neden olduğu söylenebilir (Bilgili ve Aktaş, 2022: 418). Yaşanan afetlerin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı ifade edilebilir. Her yıl farklı bölgelerde/ yerlerde çeşitli etkilere sahip afetlerin yaşandığı bilinmektedir. ‘Uluslararası Afet Veri Tabanı (EM-DAT)’na göre dünya genelinde 2022 yılı ilk dokuz ayı içerisinde, 373 adet doğa ve insan kaynaklı (teknolojik) afet yaşanmıştır. Yaşanan bu afetler sonucu 13.677 kişi yaşamını kaybederken; 50.499 kişi yaralanmış ve 48.5 milyon dolarlık bir ekonomik kayıp meydana gelmiştir. Türkiye’de ise aynı tarihlerde beş adet olay, afet olarak kayda geçmiştir. Bu afetlerde 39 kişi yaşamını kaybederken; 57 kişi yaralanmış ve yaklaşık 243 bin dolarlık bir ekonomik kayıp meydana gelmiştir (<https://public.emdat.be>, 2022). Afet veri tabanı kayıtları incelendiğinde Türkiye’de hem doğa hem de insan kaynaklı afet tiplerinin yaşandığı görülmektedir. Bir olayın Uluslararası Afet Veri Tabanının da yer alabilmesi için belirli kriterlere sahip olması gerekmektedir. Bu kriterler (EM-DAT, 2022);

- 10 veya daha fazla can kaybının yaşanmış olması,
- 100 veya daha fazla kişinin etkilendiğinin bildirilmiş olması,
- Olağanüstü hâl ilan edilmiş olması,
- Uluslararası yardım çağrısında bulunulmuş olmasıdır.

Türkiye yer aldığı coğrafi ve topoğrafik koşullar sebebi ile doğa kaynaklı afet tiplerinden depremleri sıkça yaşamaktadır. Afetler tarihinde, günümüze kadar Türkiye’nin birçok büyük deprem yaşadığı ve bunların önemli derecede kayıplara yol açtığı görülmektedir.

Çalışmanın da ana konusunu oluşturan 1970 yılında yaşanan Gediz Depremi’ne kadar, kayda geçen büyük depremlere 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi ve 1966 yılında yaşanan Varto Depremi örnek olarak verilebilir. 1939 Erzincan Depremi’nde 32.962 kişi yaşamını kaybederken; 116 bin bina ağır hasara uğramıştır. 1966 Varto Depremi’nde ise 2.394 kişi yaşamını kaybederken; 20 bin bina ağır hasar görmüştür (TMMOB, 2009: 2-5). 28 Mart 1970’te gerçekleşen ve kayıtlara *Gediz Depremi* olarak geçen, 7.2 büyüklüğündeki depremde 1086 kişi ölmüş ve yaklaşık 10 bin bina ağır hasara uğramıştır. Gediz Depremi yol açtığı yıkım ve sonuçlar bakımından Türkiye afetler tarihinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bu depremde hasar gören ve yıkılan evlerin yanı sıra nüfusun önemli bir bölümü de etkilenmiştir (<https://deprem.afad.gov.tr>, 2022). Ahşaptan yapılan evlerin çoğunlukta olduğu bu yerleşim yerinde meydana gelen deprem sonrasında çıkan yangın can ve mal kaybını arttırmıştır (Ergünay, 1990: 170). Gediz’deki can kaybının büyük bölümü depremden hemen sonra (şu anki adı ile Eski Gediz’e bağlı Camikebir mahallesi olan) Uluoymak Mahallesi’nde çıkan yangın sonucunda olmuştur (Erkan vd, 2007: 143). Gediz Depremi örneğinde olduğu gibi yaşanan ana afet durumuna bağlı olarak, ikincil afet olarak adlandırılan, olay veya acil durumlar ortaya çıkabilir. Tanım olarak ikincil afetler; “bir afetin etkisi veya tetiklemesi ile meydana gelen yangın, heyelan, baraj yıkılması, patlama, salgın hastalıklar ve endüstriyel

kaza gibi yeni afetlere verilen ad"a denir (AFAD, 2014: 88). Araştırmanın ana konusu olan Gediz Depremi sonrası meydana gelen yangınlar ikincil afetlere örnek olarak verilebilir.

Gediz depreminin insan sağlığı açısından etkilerine baktığımızda; Gediz ilçe nüfusunun sayıca yaklaşık yedide birinin hayatını kaybettiği ve bir o kadarının da yaralı olarak kurtarıldığı görülmektedir. Deprem yol açtığı ölüm ve yaralanmaların yanı sıra çok sayıda yapı hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir (Pınar, 2012: 168). Yaşanan afet sonrasında afetzedelerin barınma, beslenme, sağlık hizmeti, arama kurtarma gibi başlıklarda insani yardıma ihtiyacı doğmuş ve hem ulusal hem de uluslararası ölçekte bölgeye insani yardımlar gönderilmiştir.

İnsani yardım, "yardıma ihtiyacı olan insanlara aynı, nakdi ve hizmetsel nitelikteki yardımların tümü"dür. İnsani yardımlar kalıcı ve uzun vadeli değildir, günlük hayatın akışını bozmadan kısa vadeli olarak yapılır. Literatürde kalkınma yardımı diye de anılan uzun vadeli yardımlar, onun yerini alana kadar genellikle kısa süreli uygulanırlar. İhtiyaç sahibi insanlar arasında evsizler, sığınmacılar ve doğal afet, savaş ve kıtlık kurbanları bulunmaktadır (Karaman, 2021: 2). Literatürde tanım kapsamı çoğunlukla maddi ve lojistik malzeme yardımları ile sınırlandırılrsa da sebebi ve kaynağı ne olursa olsun muhtaçlık içinde bulunan insanlara yapılan her türlü yardım, insani yardım kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Doğa kaynaklı afetler de kriz ortamına yol açan ve insanları muhtaçlık durumuna sevk eden durumlar arasında değerlendirilebilir. Bu çalışmada insani yardım kavramının kapsamı geniş tutulmuş olup; kamu kurumları ya da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından yapılan yardımları ve aynı (mal ve malzeme cinsi), nakdi ve hizmetsel nitelikteki tüm yardımlar, bu tanımın kapsamı içerisinde ele alınmıştır.

Gediz Depremi ile ilgili az sayıda akademik çalışma ve bilimsel yayın olması sebebi ile çalışmanın yazımı sırasında, konuya ilişkin eski gazete haberleri ve internet kaynaklarından daha fazla yararlanılmıştır. Çalışmanın kısıtları arasında; literatürde konuya ilişkin sınırlı sayıda bilimsel çalışma olması ve depremin üzerinden uzun yıllar geçtiği için eski tarihli bazı yayınlara ulaşmada güçlük yaşanması yer almaktadır.

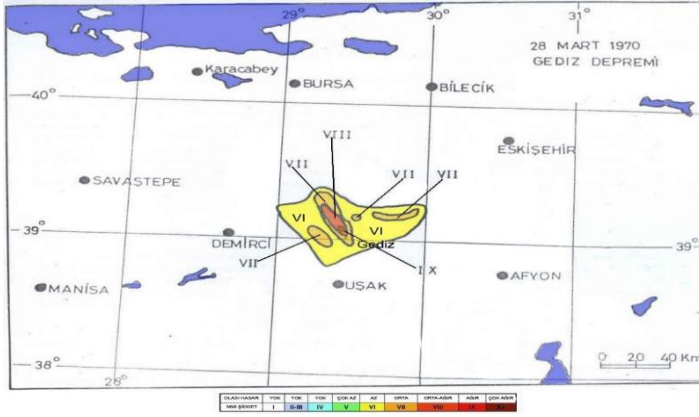
Bu çalışma, Gediz Depremi ile ilgili geriye dönük kayıtların incelenmesi, arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemleri ile ulaşılan verilerden yola çıkılarak, yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Literatürde Gediz Depremi'nde yürütülen insani yardım faaliyetlerini bütünsel olarak ele alan ve değerlendiren çalışmalara yazar tarafından ulaşılamamıştır. Dolayısıyla literatürdeki bu eksik çalışmanın özgün değerini artırmaktadır. Çalışmada, Gediz Depremi'nde yürütülen insani yardım faaliyetlerini bir araya getirmek, insani yardım çalışmalarını ve yönetim süreçlerini tüm yönleri ile ortaya koymak hedeflenmiştir.

1. Deprem Özellikleri

28 Mart 1970 tarihinde, yerel saat ile 23:02'de meydana Gediz Depremi'nin dışmerkezi Gediz ilçesine bağlı Akçaalan Köyü ile Gediz-Emet yolu arasında kalan Bozbağlar sırtında yer almaktadır. Deprem yol açtığı sonuçlar bakımından Mercalli Şiddet Ölçeği'ne göre maksimum 8 şiddetinde gerçekleşmiş ve sismograflar depremi Richter Ölçeği'ne göre 7.2 büyüklüğünde ölçmüştürler. Şiddet haritası Şekil 1'de gösterilmiştir. Deprem odak derinliğinin 15-18 km arasında olduğu bildirilmiş Ege ve Marmara bölgelerinin bazı

kesimlerinden hissedilmiştir (<https://deprem.afad.gov.tr>, 2022). Depremden en çok etkilenen iki yerleşim yeri olarak Gediz ilçesinin nüfusu 7500, Emet ilçesinin ise 4800'dür (Erinç vd, 1970: 6).

Şekil 1. Gediz Depremi Şiddet Haritası

Kaynak: <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=20> (23.08.2022).

Birçok depremde olduğu gibi Gediz'de meydana gelen, çevre il ve ilçelerde de yaşayan kişilerin de etkilendiği 7.2'lik ana depremden sonra, en büyüğü 6.0 büyüklüğünde olmak üzere, çok sayıda artçı deprem yaşanmıştır. Bunlar arasında Richter Ölçeği'ne göre 4.0 ve üzeri büyüklükteki depremler Tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1. Gediz Depremi'nden Sonra Yaşanan 4.0 ve Üzeri Büyüklükteki Artçı Depremler

Tarih	Büyüklüğü
29 Mart 1970	5.3
31 Mart 1970	4.8
1 Nisan 1970	4.8
2 Nisan 1970	4.4
7 Nisan 1970	5.5
16 Nisan 1970	5.4
19 Nisan 1970	6.0
23 Nisan 1970	5.7

Kaynak: Pınar, 2012

Depremden sonra yapılan incelemeler sonucunda depremin, batıda Manisa Demirci ilçesinden; doğuda Kütahya Altıntaş çevresine kadar 120 km uzunluğunda ve kuzey-güney (N-S) hattında ise Kütahya Emet'in kuzeyinden; güneyde Uşak yolu üzerindeki Gediz'e bağlı Gölcük'e kadar 60 km genişlikte olduğu, yüzölçümünün de 3500 km²'yi geçtiği belirtilmiştir (Erinç vd, 1970: 5). Deprem, genellikle şiddet açısından Kütahya ilini hedef almış gibi görünse de Uşak iline bağlı Banaz, Sivashlı ve Ulubey ilçeleri ile birlikte, Manisa ilinin küçük bir bölümünün ve Demirci ilçesinin de etkilendiği bilinmektedir. Depremin yaşandığı yıllarda Türkiye nüfusunun yaklaşık %60'ının kırsal alanda yaşadığı belirtilmektedir (Mitchell, 1976: 296). Ülke genelindeki duruma benzer şekilde Gediz ve çevresinde de yöre halkının büyük oranda ova, ova kenarları ve alçak yamaçlarda kurulmuş olan köylerde yaşamakta olduğu, ilçe ve şehir merkezlerinde nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu görülmektedir. Nüfusun kırsal ve geniş bir arazide seyrek dağılımı, ölü sayısını azaltmış olsa da yapısal hasar ve maddi kayıp oranlarını da aksi yönde yükseltmiştir. Öte yandan kaybı ve hasarı arttıran

başka bir unsurun, binaların inşasında kullanılan malzemelerin kalitesizliği ve depreme dayanıklı inşa edilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Şenol, 2003: 9).

2. Deprem Etkileri

1970 Gediz Depremi'nin fiziksel, ekonomik ve sosyal yönden birçok olumsuz etkisi olmuştur. Depremden sonra birçok insan yaşamını kaybetmiş ya da yaralanmış, birçok ev yıkılmış ya da hasar görmüş ve ülke ekonomisi olumsuz olarak etkilenmiştir. Deprem yalnızca ölçülebilir kayıplara değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan da olumsuz sonuçlara yol açmıştır (Erkan vd, 2007: 141). Deprem etkilerine sırasıyla değinilecektir.

2.1. İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri

Depremde bina altında kalarak hayatını kaybedenlerin yanı sıra, depremden sonra meydana gelen yangınlar nedeniyle ölüm sayısı artmıştır (D'Souza, 1986: 40). Mesken olarak kullanılan evlerin çoğunlukla ahşap nitelikte, sobalı evler olması ve depremin kış mevsiminde yaşanması nedeniyle yangınların soba kaynaklı olarak yayıldığı öngörülmektedir. Kayıtlara geçen toplam ölüm sayısı 1086, yaralı sayısı da 1258'dir. Gediz Depremi'nde ölüm ve yaralanmaların büyük çoğunluğu Gediz ilçe sınırlarında gerçekleşmiş olup, Emet ilçesinde de büyük kayıp yaşanmıştır (Pınar, 2012: 168). Deprem yol açtığı ölüm ve yaralanmaların diğer ilçe ve bölgelere göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Gediz Depremi Sonrasında Ölenlerin ve Yaralıların Sayıları ve Bölgesel Dağılımları

Deprem Gerçekleştiği Yer	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
Gediz ve 80 Köy	976	842
Emet ve 77 Köy	105	310
Aslanapa ve 32 Köy	3	17
Simav ve 67 Köy	2	5
Diğer İl ve İlçeler	-	84
Toplam	1.086	1.258

Kaynak: Pınar, 2012.

Yaşanan tüm olumsuz durumlara, depremin yaşandığı gece ve sonraki birkaç gün boyunca, kötü hava şartları da eklenmiş; evsiz kalan afetzedeler yağmur, kar ve soğuğa karşı daha da savunmasız hale gelmiştir. Gazete manşetlerine ve haberlerine afetzedelerin soğuk ve yağışlı hava koşullarından olumsuz etkilendiği ve bazı kişilerin hastalanarak zor duruma düştüğü yansımıştır. 03.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberinde afet bölgesinde görevli hekim Dr. Şevket Köksal'ın 10 çocuğun soğuktan etkilenecek öldüğüne ilişkin söylemleri yer almaktadır. Ayrıca aynı haberde, afet bölgesinde kurulan Kızılay İlk Yardım Hastanesi başhekiminin insanların soğuk ve yağışlı havadan olumsuz etkilendiği ve bazı kişilerin akciğer enfeksiyonuna yakalandığına ilişkin açıklaması yer almaktadır. Doğrudan kişisel sağlık sorunlarına yol açan durumların yanında deprem sonrası yaşanan su kesintisi sebebiyle temiz su kaynaklarına ulaşımın zorlaşması, hijyen sorununu beraberinde getirmiş ve bu durum halk sağlığı sorunlarına zemin hazırlamıştır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022). Bunlara ilave olarak deprem bölgesinde barınma alanlarının ve yaşam alanlarının yönetiminde sorunlar olduğu görülmektedir. Umumi tuvalet ihtiyacının karşılanamadığı, insan ve hayvan cesetlerinin defin işlemlerinde sorunlar olduğu belirtilen Milliyet

Gazetesi'nin 03.04.1970 tarihli haberinde bu durumun halk sağlığını tehdit eden başka etkenler olduğuna dikkat çekilmektedir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022). Aynı gazetenin 09.04.1970 tarihli sayısındaki habere göre, Kızılay İlyardım Hastanesi'nde görevli Dr. Rogan Drapper Gediz'de mutlaka bir salgın hastalığın görüleceğini ve bu durumdan endişeli olduğunu belirtmiştir. Salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla Kızılay İlyardım Hastanesi tarafından bölge halkı aşılarken; Simav'da kızamık salgını başladığı ve hastalığın diğer bölgelere yayılmasını önlemek için gerekli tedbirin alındığı belirtilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

2.2. Fiziksel Etkileri

D'Souza (1986: 35) Gediz Depremi'nin ve sonrasında çıkan yangınların toplamda 169000 kişilik nüfusun yaşadığı 144 köy yerleşimini olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. Yaşanan deprem ve yangınlar sonrasında kaydedilen raporlara göre 10000'e yakın konut ağır hasar görmüştür. Yıkılan binalar da bu rakama dâhildir. Yine raporlara göre yaklaşık 10000 yapı orta derece, 8000'e yakını da hafif derecede hasara uğramıştır. Bu bağlamda çeşitli derecelerde hasara uğrayan bina sayısının toplamda 27000'i aştığı Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Gediz Depremi'nde Hasar Gören Binaların Bölgelere Göre Dağılımı

Deprem Gerçekleştiği Yer		Ağır Hasarlı	Orta Hasarlı	Az Hasarlı	TOPLAM
KÜTAHYA	Gediz ve 80 Köy	5.807	2.926	2.240	10.973
	Emet ve 77 Köy	2.871	3.699	2.994	9.564
	Aslanapa ve 32 Köy	284	1.107	564	1.955
	Simav ve 67 Köy	228	966	2.994	4.188
	Altıntaş ve 13 Köy	211	400	380	991
Ara Toplam		9.401	9.098	7.261	25.760
UŞAK	Ulubey-Banaz-Sivaslı (İlçe merkezleri ve köylerinde)	71	558	484	1.113
MANİSA	Demirci (İlçe merkezi ve köylerinde)	350	-	-	350
Genel Toplam		9.822	9.656	7.745	27.223

Kaynak: Pınar, 2012.

Depremden sonra yapısal hasarı arttırıcı en önemli durum ise Gediz itfaiye binasının çökmesi olmuştur. Bu olay sonucu iki itfaiyeci hayatını kaybetmiş ve itfaiye araçları enkaz altında kalmıştır. İlçe itfaiye teşkilatının çökmesi sebebiyle müdahalesi geciken yangınlarda, Gediz'de 350, Akçaalan'da 300 ve Kayaköy'de 120 konut yanarak kullanılmaz hale geldiği kayıtlara geçmiştir (Ergünay, 1990: 172).

Yapısal ve fiziksel hasar bağlamında Gediz'de yıkılan evlerin dışında iki tarihi yapı da hasar görmüştür. Bu yapılardan bir tanesi Mehmet Çelebi'nin milattan sonra 15. yüzyılda yaptırdığı bildirilen 'Gediz Ulu Cami'dir. Bunun yanısıra Çavdarhisar'da yer alan 'Aizonai Antik Kenti'ndeki eski tapınak sütunlarında da deprem kaynaklı yıkılmalar ve bazı yerlerinde çatlaklar meydana geldiği aktarılmaktadır (Mitchell, 1976: 313).

Depremi yaşadığı bölgelerde yapısal hasarların artmasında yapıların özellikleri de etkili olmuştur. Binaların büyük çoğunluğunun ahşap malzemeden inşa edildiği görülmektedir. Uzsoy ve Çelebi (1970: 55) ahşap olmayan kaim kerpiç duvarlı ağır yapıların da bölge için uygun tipte inşa edilmediğini ve bunun hasarı arttırdığını belirtmektedir. Ahşap, bağdadi ve hıms yapıların Gediz Depremi'nde dayanıklılık konusunda avantaj sağlamasına karşılık, bu tip yapıların birbirine yakın ve hatta yapışık nizamda inşa edilmesinin, deprem sonrasında çıkan yangınların da hızla yayılmasına zemin hazırladığını ve bu suretle zayıflığın artması noktasında da dezavantaj yarattığını söylemek mümkündür. Hasarın daha çok köylerde olmasının, köylerdeki binalarda kullanılan yapı malzemelerinin kalitesi ve işçiliğin kötü olmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Çünkü deprem sonrasında yapılan çalışmalarda, birkaçı hariç betonarme karkas yapıların beklenen ve müsaade edilen dereceden fazla hasar görmedikleri, sarsıntı karşısında beklenen normal bir davranış gösterdikleri tespit edilmiştir. Yani betonarme yapıların diğer yapı türlerine göre daha az hasar aldığı tespit edilmiştir (Uzsoy ve Çelebi, 1970: 25).

Gediz Depremi'nin fiziksel etkileri arasında ulaşım ve alt yapı sistemlerine verilen zararlar da değerlendirilebilir. Gazete haberleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanakları, bilimsel yayın ve raporlara göre mevcut yolların gerek zarar görmesi, gerekse dar ve yetersiz olması gibi nedenlerle insani yardımların ulaştırılmasında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Öyle ki 48 saat boyunca insani yardım ulaştırılamayan köyler olduğu aktarılmaktadır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

2.3. Ekonomik Etkileri

Yaşanan tüm afetlerde olduğu gibi, şüphesiz Gediz Depremi'nin de doğrudan ve dolaylı ekonomik etkileri olmuştur. Doğrudan ekonomik etkilerine bakıldığında; acil nakdi yardım ve geçici iskân faaliyetlerini içine alan toplam ekonomik kaybın 56 milyon dolar civarında olduğu görülmektedir (Tercan, 2001: 50).

Deprem sonrası binaların hasar durumu dönemin İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hasar derecelerine göre sınıflandırılmış, evleri yıkılan ve ağır hasar gören hak sahipleri için yeni konutlar inşa edilme yoluna gidilirken, orta hasarlı ve az hasarlı yapılar için de tamirat ve güçlendirme masrafları için kredi desteği sağlanmıştır. Devlet, deprem konutlarının inşası için yaklaşık 25 milyon dolar harcamıştır. Deprem sigortası gibi mekanizmalar da olmadığı için bu masraflar, vatandaşları düşük faizli-uzun (25-30 yıl) vadeli kredilerle borçlandırarak tahsis edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda idare, 'Türkiye Emlak Kredi Bankası' aracılığı ile az hasarlı yapıların hak sahiplerine 1.000 ile 1.500 Türk Lirası; orta hasarlı yapıların hak sahiplerine 1.500 ila 3.000 Türk Lirası; ağır hasar gören binaların hak sahiplerine ise her bir konut için 18.000 Türk Lirası, yıkılan veya tadilat edilemeyecek yapılar için hak sahiplerine tahsis edilen her bir deprem konutu için ise 36.000 Türk Lirası olacak şekilde kredi sağlayarak kalıcı barınma sorununu çözmeyi hedeflemiştir. Ancak kredilerin geri ödemesi ile ilgili sorunlar yaşanmış, hak sahiplerinin çoğu eksik ödeme yapmış ya da hiç ödeme yapmamıştır. Çözüm olarak hükümet başlangıçtaki kredileri %50'ye kadar düşürmüştü ve ayrıca felaketten sonra çeşitli vergilerden afetzedeleri muaf tutmuştur. Buna rağmen ödemelerin tamamını geri almak mümkün olmayınca borçların affı yoluna gidilmiştir. Böylelikle kalıcı iskân faaliyetlerine harcanan ve ödemesi geri alınamayan kredi tutarları da devlete doğrudan ekonomik kayıp olarak yansımıştır (D'Souza, 1986: 35).

2.4. Psikososyal Etkileri

Depremler, oluşturdukları yapısal yıkımın ve fiziksel kayıpların yanı sıra çoğu zaman psikolojik yıkıma da yol açan doğal felaketlerdendir. Deprem esnasında insanlar durumu bir tehdit olarak algılayıp korku, uyuşma hissi, terleme, şaşkınlık vb. duygular yaşarken; deprem sonrası bu duygular yerini keder, suçluluk, öfke ve konfüzyona bırakabilmektedir (Nakajima, 2012: 152). Gediz Depremi'nde insanların yaşadığı psikolojik ve sosyal travmalar medyaya yansımıştır. Afet sonrasında ulusal basında yer alan söylevler, röportajlar ve çekilen fotoğraflar incelendiğinde, afet bölgesindeki her insanın duruma farklı duygusal tepkiler verdiği ve yaşanan psikolojik travmanın boyutunun büyük olduğu değerlendirilmektedir.

Yaşanan afetin halk üzerindeki psikolojik etkileri, deprem sonrası ilk anlarda olduğu kadar sonrasında da gözlemlenmeye devam etmiştir. Erkan vd, (2007: 142) depremden tam olarak 35 yıl sonra bazı afetzedeler ile görüşerek gerçekleştirdikleri çalışma verilerine göre afetzedelerin yaşadığı psikolojik travma şu örneklerle açıklanabilir; çalışmaya katılmayı kabul eden afetzedelerden bazılarının depremle ilgili anılarını anlatmaya başlayınca duygulanıp görüşmeyi tamamlayamadığı ya da görüşmelere sık sık ara veren katılımcıların olduğu belirtilmektedir.

Depremin tüm bu durumların yanı sıra sosyal yapı üzerine de olumsuz etkileri olmuştur. Deprem sonrası yıkılan ilçenin yeni yerleşim yerine taşınması ile birlikte yeni düzene uyum sağlamada zorluklar yaşanmış ve sosyal yapının değişmesi, Gediz halkını olumsuz yönde etkilemiştir (Erkan vd, 2007: 145). Yaptıkları çalışmada Erkan vd, (2017: 145) 'nin görüştüğü bazı afetzedeler yeni yerine taşınan ilçeye kendilerini ait hissetmediklerini; deprem öncesi sosyal düzenlerini, yeni yerleşim yerinde devam ettiremediklerini belirtmektedirler. Çoğu afetzede kendilerine tahsis edilmiş olan deprem evlerini satıp, eski arkadaşlık, komşuluk ilişkilerini devam ettirdikleri insanların yanına yerleşmeyi tercih ettiklerini ifade etmektedir. Bir afetzedenin; "Eski Gediz'deki mahallelerin sosyal yapısı korunarak yeni Gediz'e aktarılmış olması gerekiyor" ifadesi sosyal yapıya olan olumsuz etkiyi ve insanların eskiye olan özlemini açıkça göstermektedir.

3. Gediz Depreminde Yürütülen İnsani Yardım Çalışmaları

3.1. Müdahale Çalışmaları

Gediz Depremi sonrası Türkiye, uluslararası insani yardım çağrısında bulunmuş ve yurt dışından birçok yardım ekibi müdahale çalışmalarına katkıda bulunmak ve insani yardım malzemelerini ulaştırmak üzere yola çıkmıştır. Ancak deprem bölgesine ulaşmaya çalışan yardım araçları ciddi bir ulaşım problemi ile karşılaşmışlardır. Gerek yakınlarına ulaşmak için yola çıkan insanlar gerekse gönüllü yardım için yola çıkan insanlar ve diğer görevli araçlar Kütahya-Gediz otoyolunda uzun araç kuyrukları oluşturmuş ve ulaşım aksamlar görülmüştür. Ulaşım için yola çıkan araçlardan kaynaklanan sorunların dışında oluşan diğer sorunlar ise; yolların günümüze göre dar olması, hasarlı binalardan etrafa yayılan enkaz ve moloz parçalarının yolları kapatmasıdır. Bahsi geçen nedenler ile 48 saat boyunca –başta köylere- insani yardımların ulaştırılmasının, afetzede ve yaralıların tahliyesi ile hastanelere ulaşımının zorlaştığı aktarılmaktadır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Müdahale çalışmaları sürerken birçok sorun yaşanmıştır. İlçe itfaiye teşkilatının yangın söndürme araçları enkaz altında kaldığı için yangına zamanında müdahale edilememiştir. Çevre illerden itfaiye desteği istenmiş; fakat yardımı ulaştırmak da yolların durumu nedeniyle imkânsız hale gelmiştir. Deprem şebeke suyu dâhil birçok su kaynağını da kullanılmaz hale getirmiş; ilçede büyük su sıkıntısı baş göstermiş, çevre illerden gelen arazözler de su bulamadıkları için yangını söndürememişlerdir (Gediz Belediye Arşivi, 2022) Müdahale kapsamında ele alınabilecek insani yardım çalışmalarına sırası ile aşağıda değinilmiştir.

3.1.1.Arama-Kurtarma Yardımı

Depremi yaşadığı 1970 yıllarında, kamu örgütlenmesi içerisinde sistemli çalışan ve kapasite bakımından yeterli bir arama kurtarma teşkilatı olmadığı ve bu konudaki sivil toplum örgütlenmesinin de yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu yüzden deprem sonrası arama kurtarma faaliyetlerini büyük oranda, Resim 1’de görüldüğü gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne ait askeri personel yürütmüştür. Askeri personelin yanı sıra bölgeye ulaşan az sayıdaki arama kurtarma ekipleri ve vatandaşlar da enkaz çalışmalarına destek vermiştir. 31.03.1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre depremin ikinci günü sonunda, toplamda 89 kişi enkaz altından sağ olarak kurtarılmıştır (<https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 2022)

Resim 1. Gediz Depremi Arama Kurtarma Faaliyetlerine Destek Veren Askeri Personel

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Depremden günler sonra bile arama kurtarma çalışmaları devam etmiş; yurt içinden devletin ve vatandaşların yardımı kadar yurt dışından da arama kurtarma için yardımlarda bulunulmuştur. 03.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre depremin ilk günlerinde Almanya’dan 40 kişilik bir enkaz kaldırma ekibi Gediz’e gelmiştir. Bunun dışında Amerika, İngiltere ve Finlandiyalı gençlerden oluşan sekiz kişilik ekip de arama kurtarma çalışmalarına yardım etmek amacıyla Gediz’e ulaşmıştır. Aynı habere göre depremden beş gün sonra bile

enkaz altından sağ olarak insanlar kurtarılmış ve arama kurtarma çalışmalarına devam edilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

3.1.2.Sağlık Yardımı

Deprem sonrasında merkezi hükümet tarafından pek çok sağlık ekibi de tıbbi yardım amacıyla afet bölgesine gönderilmiştir. Kızılay, acil tıbbi yardımı mümkün kılmak için afet bölgesine 50 yatak kapasiteli mobil bir çadır hastane göndermiştir. Deprem haberinden hemen sonra yola çıkan ekip, çadır hastaneyi kurarak, ertesi gün saat 16:00'da hizmete hazır hale getirmiştir (<http://kizilaytarih.org>, 2022).

Çevre illerdeki sağlık kuruluşları da olaya kayıtsız kalmamış ve acil tıbbi yardım göndermişlerdir. Bunlardan birisi de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'dir. 31.03.1970 tarihli Yeniasır Gazetesi'nin haberine göre Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, afet bölgesine bir sağlık ekibi göndermiştir. Ayrıca İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'nden gönderilen Doç. Dr. Günel Ünsal'ın başkanlığındaki 38 kişilik sağlık ekibinin de yardım amacıyla deprem bölgesine geldiği aktarılmaktadır (<https://www.yeniasir.com.tr>, 2022).

Yurt dışından gelen sağlık yardımları incelendiğinde; o dönem anılan ismi ile Batı Almanya'nın aynı nitelikteki tıbbi yardım malzemelerinin yanı sıra bir seyyar hastane ile beraberinde 42 sağlık personeli gönderdiği ve afetzedelere sağlık hizmeti sağladığı görülmektedir. Bunların dışında Batı Almanya, 20 adet ambulans göndererek yaralıların hastanelere taşınmasına da önemli katkılar sağlamıştır (<http://kizilaytarih.org>, 2022).

Deprem sonrası pek çok nedenle bulaşıcı hastalık riskiyle karşı karşıya kalınması nedeniyle Kızılay İlkyardım Hastanesi tarafından aşılama çalışmaları başlatılmış; salgın hastalık riskine karşı Gediz'de her gün yaklaşık olarak 500 kişi aşılanmıştır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

3.1.3.Barınma Yardımı

Afetler sonrasında özellikle ilk 48 saatlik akut süreçte geçici barınma yardımlarının sağlanması en önemli insani yardım başlıkları arasında yer almaktadır. Çünkü barınma imkânı olmayan insanların çevre koşullarına karşı savunmasızlıkları da artar. Öte yandan yeterli barınma imkânının sağlanmaması insan onuruna yakışır yaşam biçiminden de insanları uzaklaştırır.

Gediz Depremi'nden sonraki ilk süreçte geçici barınmanın sağlanması için Kızılay, bölgeye ilk etapta 6000 çadır ve 1500 battaniye göndermiştir (Mitchell,1976:301). Kızılay dışında birçok kurum ve kuruluş tarafından bölgeye geçici barınma amaçlı insani yardım malzemesi gönderilmiştir. Bu yardımlardan birisi de Alman ilaç firması 'Bayer' tarafından gerçekleştirilmiştir. Firma, Gediz'e uçaklar ile iglo (buzdan evler) benzeri, kapasitesi yaklaşık olarak Kızılay çadırı kadar olan, dayanıklı köpük evler yapmak üzere özel kimyasallar ve malzemelerin yanı sıra bunları kurabilecek eğitimli personelden oluşan bir ekip göndermiştir. Kayıtlara göre Resim 2'de görseli yer alan, bu kimyasal barınma malzemesi ve yöntemini içeren proje, Dünya üzerindeki doğal afetlerde ilk kez Gediz Depremi'nde uygulanmıştır.

Resim 2. Bayer Firmasının Gönderdiği Özel İglo Tarzı Köpük Evler

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Firmanın gönderdiği eğitimli ve özel bir ekip tarafından kurulan bu evler, yuvarlak dönen bir mekanizma üzerine yerleştirilen ve kubbe şeklinde şişirilen balonun etrafına poliüretan karışımı özel bir sıvının püskürtülmesi ile oluşturulmuştur. Yapılan geçici evlerin dışı su geçirmez bir kimyasal madde ile kaplandıktan sonra zemine sabitlenmiştir. Bu şekilde yapılan 200’den fazla ev numaralandırılmış ve kura yöntemi ile sahiplerine dağıtılmış ve kalıcı barınaklar tesis edilene kadar halk tarafından kullanılmıştır (<https://www.youtube.com>, 2018). Mitchell (1976: 303) çalışmasında, 1973 yılında bölgeyi ziyaret ettiğini ve üç sene geçmesine rağmen bu barınakların sağlam olduğunu, bir kısmının hala çeşitli amaçlar için kullanılmaya devam edildiğini belirtmiştir.

İmar ve İskân Bakanlığı’nın da kalıcı konutlar inşa edilene kadar, özellikle evi yıkılan afetzedelerin konaklayabileceği prefabrik evleri afet bölgesine gönderdiği de kaynaklarda belirtilmektedir (D’Souza, 1986: 40). Çalışmanın bu kısmında kalıcı barınma yardımlarına değinilmemiştir. Kalıcı konut vb. yardımlar ‘İyileştirme Çalışmaları’ başlığı altında ele alınmıştır.

3.1.4. Beslenme Yardımı

Afetlerden sonra insan onuruna yakışır yaşam için ve hayatta kalabilmek için afetzedelere bir an evvel ulaştırılması gereken insani yardımlardan birisi ve belki de en önemlisi ‘Beslenme Yardımları’dır. Gediz Depremi sonrasında gerçekleşen insani yardımlarda, afet bölgesine gönderilen, aynı nitelikteki insani yardımların çoğunun gıda maddelerinden oluştuğu görülmektedir. Kızılay, Gediz’de beslenme yardımı sağlamak ve gıda sorununu çözmek için afet bölgesine saatte 1000 kişiye yemek verebilecek kapasitede iki

adet seyyar saha mutfağı kurmuştur (Mitchell, 1976: 305). Kızılay'ın beslenme yardımlarına ilişkin seyyar mutfaklarla ilgili olarak Resim 4'ü inceleyebilirsiniz.

Resim 4. Kızılay Tarafından Kurulan Seyyar Yardım Mutfağı

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Bahsi geçen beslenme amaçlı gönderilmiş insani yardım malzemelerine ek olarak, müdahale çalışmaları boyunca, afet bölgesine yurt içi ve yurt dışından gıda malzemesi gelmeye devam etmiştir. Toplamda yurt içinden 15 ton un, 13 ton yağ, 20 ton bulgur gönderildiği; yurt dışından ise başta un, pirinç, şeker ve yağ olmak üzere temel gıdalar ile makarna, peksimet, bisküvi, süt tozu, peynir, irmik, mama, çikolata, konsantre süt, konserve et, hazır çorbalık, marmelat vb. gıdaların da gönderildiği görülmektedir (<http://kizilaytarih.org>, 2022). Bu yardımların detaylarını incelemek için Tablo 4 ve Tablo 5'e bakabilirsiniz.

3.1.5. Ayni ve Nakdi Yardımlar

Çalışmanın bu kısmına kadar olan bölümde amaçları bakımından insani yardımlardan 'arama kurtarma, sağlık, barınma ve beslenme' yardımlarına değinilmiştir. Amaç çerçevesinde yapılan bu sınıflamanın dışında insani yardımlar yardımın cinsi ve niteliğine göre; ayni-nakdi ve hizmetsel olarak da sınıflanabilir. Farklı insani yardım kalemleri yaklaşım farkı içeren bu farklı sınıflamalarda ortak bir kalem olarak yer alabilir. Başka bir deyişle bir insani yardımı hem amaç bakımından hem de cinsi bakımından sınıflandırmak mümkündür. Örneğin geçici barınma yardımı olarak çadır aynı zamanda ayni (malzeme) yardım türünde düşünülebilir. Farklı sınıflamalar adına ortak noktanın ifade edildiği bu kısımdan sonra afet bölgesine gönderilen ayni ve nakdi nitelikteki insani yardımlara değinilecektir.

Deprem sonrasında hükümet, insani yardım çağrısında bulunmuş ve bu çağrı karşılık bulmuştur. Sadece Türkiye değil dünyanın birçok yerinden Gediz'e insani yardım yapılmıştır. Birçok ülke, uluslararası kuruluş, sivil toplum kuruluşu (STK) veya şahıslar insani yardım kampanyalarına nakdi bağışlarla destek olmuş ya da imkânları doğrultusunda barınma, giyinme, ısınma gibi ihtiyaçları karşılayacak aynı yardımlarda bulunmuşlardır. Yurt içinde nakit yardımı organizasyonuna bakıldığında, bağış kampanyalarının hükümet eliyle değil denetimsiz bir biçimde gazeteler, STK'lar gibi gönüllü organizasyonlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Örneğin; Milliyet Gazetesi 31 Mart 1970'de, 13 gün sürecek bir nakdi bağış kampanyası başlatmış, kampanya boyunca 3 milyon TL'nin üstünde bir nakit yardımı toplandığı belirtilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Yurt içinden gönderilen aynı yardımlarda esas yükü ulusal Kızılay örgütlerinden gelen aynı yardımların oluşturduğu görülmektedir. Tablo 4'te yer alan, Kızılay Dergi Arşivi'ndeki verilere göre; 14024 çadır, bir seyyar hastane, 17 jeneratör, 40 tona yakın gıda maddesi ve 1200 kişilik giyim eşyası Kızılay Genel Merkezi tarafından afet bölgesine gönderilmiştir.

Tablo 4. Kızılay'dan Gelen Aynı Yardımlar

Yardım Cinsi	İl/İlçe	Miktarı
Çadır	Kütahya	4.059 adet
	Gediz	5.460 adet
	Emet	2.025 adet
	Banaz	800 adet
	Simav	400 adet
	Uşak	200 adet
	Tavşanlı	100 adet
	Afyon	80 adet
	Demirci	900 adet
	Toplam	14.024 adet
Battaniye	Kütahya	8.700 adet
	Gediz	1.400 adet
	Emet	200 adet
	Demirci	250 adet
	Toplam	10.550 adet
50 Yataklı Seyyar Hastane		1 adet
Gezici Mutfak		2 adet
Jeneratör		17 adet
Gıda Maddesi		51 ton
Giyim Eşyası (1.200 kişilik)		7.000 parça

Kaynak: <http://kizilaytarih.org/yayinlar.html> (23.08.2022).

Dönem koşullarında hükümet afetlerde nakdi yardım organizasyonu yapmadığı, bu konudaki yetkiyi kendi elinde tutmadığı ve / veya denetim eksikliği olduğu için nakdi yardımlar, gazeteler ya da STK'lar organizasyonu ile yapılmıştır. Örneğin; 'Hürriyet Gazetesi Yardım Ekibi' dört kamyon dolusu 40 tonluk yardım malzemesi ile 30 Mart 1970 tarihinde yola çıkmış ve bölgeye aynı gün ulaşarak afetzedelere yardım faaliyeti yürütmüştür (<https://satis.hurriyet.com.tr>, 2022). Milliyet Gazetesi 31 Mart 1970 tarihli sayısında Gediz ve etrafını etkileyen deprem için nakdi yardım kampanyası başlattığını duyurmuştur. Ertesi gün baskısında ilk günün bağış miktarı 140.780 TL diye belirtilmiştir. Kampanyanın yedinci günü olan 7 Nisan 1970 baskısında, 'Hedef 1.5 Milyon TL' diye yazan Milliyet Gazetesi, yardımların 1.2 Milyon TL'ye ulaştığını duyurmuştur. Onuncu günde 2 Milyon TL'nin aşıldığını yazmış ve kampanyayı 3 gün sonra bitirmişlerdir. Nitekim 14 Nisan 1970 tarihi geldiğinde 13 günlük nakdi yardım kampanyasının toplam ulaştığı rakamı; 3.107.241 TL olarak ilan edilmiş ve kampanya sona ermiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Deprem sonrasında afet bölgesine gönderilen ayni ve nakdi yardımlar ulusal ölçekli yardımlar ile sınırlı değildir. Hükümetin yaptığı uluslararası yardım çağrısı karşılık bulmuş ve afet bölgesine hatırı sayılır miktarda ayni ve nakdi yardım gönderilmiştir.

Afet bölgesine gönderilen insani yardımların kaydını tutan Kızılay'ın verilerine göre yurt dışından gelen ayni yardımlara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Yurt Dışından Gelen Ayni Yardımların Cinsi ve Miktarı

Yardım Cinsi	Miktarı
Prefabrikte ev	20 adet (200 adet iglo benzeri ev yapmak amacıyla)
Çadır	6.888 adet ve 746 muhtelif denk
Battaniye	58.915 adet ve 3.316 muhtelif denk
Seyyar Hastane (Alman)	1 adet
Ambulans	20 adet
Jeep	4 adet
Su tasfiye cihazı	46 adet ve 25 kutu
Röntgen cihazı (Seyyar)	2 adet
Kamyon	6 adet
Mutfak	108 adet
Mutfak malzemesi	47 sandık ve 351 kutu
Mutfak masası	18 adet
Mutfak kuzinesi	63 adet
Jeneratör	12 adet
Ocak (Küçük)	132 adet
Ocak (Büyük)	86 kutu
Lüks lamba	27 adet
Gaz sobası	10 adet
Felaket paketi	109 adet
İlk yardım malzemesi	379 karton ve 130 adet
Gamma Globulin	4.130 şişe, 2 kutu ve 1 karton
Plazma	181 koli
İlaç	2.113 muhtelif koli ve 3.000 adet
Tıbbi malzeme	78 adet ve 52 muhtelif koli

Kızamık aşısı	1.000 doz
Pardesü	1.022 balya
Giyim eşyası	5.895 balya
Un	692 çuval 1.680 torba
Pirinç	843 çuval ve 180 torba
Şeker	6.5 ton, 109 çuval, 170 torba ve 160 kutu
Yağ	700 teneke, 552 kutu ve 208 paket
Makarna	200 torba, 950 paket ve 160 kutu
Peksimet	288 kutu, 118 paket ve 383 karton
Bisküvit	1.000 kg
Çikolata	2.110 kg ve 11 kutu
Gıda maddesi	
Peynir	79 kutu
İrmik	40 torba
Mama	4.057 kutu
Hurma	765 sepet
Süttozu	259 kutu ve 10 ton
Konsantre süt	2 ton ve 215 karton
Konserve et	735 kutu ve 6.000 adet
Hazır çorbalık	1.152 kutu ve 533 karton
Marmelat	98 kutu

Kaynak: <http://kizilaytarikh.org/yayinlar.html> (23.08.2022).

Yurt dışından insani yardımda bulunan ülkeler arasında başta Batı Almanya, olmak üzere; Avusturya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsviçre, İsveç, İtalya, Vatikan, Norveç, Yunanistan, Yugoslavya, Amerika, Fas, İran, İsrail, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır), Yeni Delhi, Tunus, Pakistan, Lübnan, Romanya, Polonya, Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan, Lüksemburg ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yer almaktadır (<http://kizilaytarikh.org>, 2022)

Daha önce de değinildiği üzere Batı Almanya, diğer aynı ve nakdi yardımlarının yanı sıra geçici barınma sorununu çözmek için yenilikçi bir girişimde bulunmuş ve afet bölgesinde 200'den fazla İglo benzeri barınaklar inşa etmiştir. Yurtdışından gönderilen diğer aynı ve nakdi yardımlara gelince; Mitchell (1976: 310)'e göre afet bölgesine;

- Norveç; 57.000 Dolar,
- Büyük Britanya; 43.000 Dolar,
- Yugoslavya; 40.000 Dolar,
- Fransa; 30.000 Dolar,
- Avustralya; 15.000 Dolar,
- Birleşmiş Milletler Gıda Programı; 1,5 milyon Dolar değerinde gıda,
- İsveç 6.000 battaniye, bir ton konserve et ve 200 çadır,
- Amerikan Kızıl Haç 15.000 Dolar ve 5.000 birim gamma globülin,
- Amerika Birleşik Devletleri su römorkları, battaniyeler, karyolalar ve tıbbi malzemeler,

- Katolik Yardım Derneği 286.895 Dolar değerinde eşya, diğer dini kuruluşlar da 511.895 Dolar,
- Diğer ülke ve uluslararası kuruluşlar toplamda 1.933.630 dolar değerinde insani yardım göndermişlerdir.

3.2. İyileştirme Çalışmaları

İyileştirme çalışmalarının kapsamına afetin üzerinden en az bir ay gibi uzun bir süre geçtikten sonra yapılan yardımlar girmektedir. Bu süre afetin ve coğrafyanın özelliklerine göre değişebilmektedir. Literatürde çoğunlukla kalıcı barınma yardımları iyileştirme çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi Gediz Depremi'nde birçok alt ve üst yapı hasar görmüştür. Binaların bir kısmı tamamen yıkılmış; bir kısmı da çeşitli derecelerde hasara uğramıştır ve bu binaların sayısı toplamda 27000'i geçmiştir Yapılara ilişkin hasar durumu Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu da depremin tahrip edici yönünü gözler önüne sermektedir. Deprem sonrası, ulusal ve uluslararası insani yardımlarla, geçici barınma amaçlı çadırlar, prefabrik yapılar veya okullar vb. kamu binalarının kullanıldığını görüyoruz.

27000 kadar bina değişik derecelerde hasar görmüş olmasına rağmen, ilk etapta yalnızca 1000 kadar geçici iskân sağlanabilmiştir. Barınma ihtiyacının geri kalanı, çadırlar, komşuda ikamet ya da afetzedelerin kendi kendine inşa ettikleri barınaklarla sağlanmıştır. Geçici iskân ile ilgili problemler yaklaşık 3 ayda çözülebilmiştir. Bu süre içinde toplamda (Gökçe ve Tetik, 2012: 121);

- 26.000 çadır,
- 300 kulübe,
- 46 okul,
- 110 prefabrik dükkân,
- 16 Sağlık Ocağı,
- 10 devlet yapısı geçici iskân üniteleri olarak inşa edilmiştir.

Kalıcı iskân sağlamak amacıyla yer seçim çalışmaları ve diğer tüm araştırma etkinlikleri depremden 10 gün sonra başlamıştır. 10 jeoloji mühendisi, 8 sismolog ve 12 şehir plancısından oluşan bir teknik ekip, Gediz merkez de dâhil 102 yerleşim birimini çalışmış ve yeni yerleşim alanlarını tespit etmiştir. Bu çalışmalar sonucunda (eski) ilçe merkezinden 7 km güneye, boş ve kullanılmayan alana kaydırılmasına karar verilmiş ve bu alan gelişime-büyümeye müsait bir alandan seçilmiştir. Bu görüş merkezi hükümet tarafından da uygun görülmüştür. Esasen bu ortak görüşün oluşmasında sadece afetzedelerin isteği değil; boş ve mevcut şahıslara ait yapı ve arazilerin bulunmadığı bir alana inşaat yapmanın kolaylığı da etkili olmuştur. Böylece zamanında konutları yetiştirebilme kaygısı da içinde olmakla beraber, daha maliyeti yüksek bu alternatif tercih edilmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

İyileştirme çalışmaları kapsamında, İmar ve İskân Bakanlığı'nca yaklaşık 10000 yeni konutun, bir sonraki kış gelmeden, bir yıl içerisinde tamamlanması planlanmıştır. Konut yapımının dışında; okul, cami, yol ve alt yapı gibi birçok ulaşım ve alt yapı elemanının yapımı da bu planlama dâhilindedir (Pınar, 2012: 170). Buna ilişkin rakamlar Tablo 6'da gösterilmiştir. Yeni konutların hak sahiplerine teslimi için hasar tespit, hak sahipliği, yer seçimi, harita alımı,

planlama, kamulaştırma, tahsis vb. prosedürlerin tamamlanabilmesi için yedi aylık bir süre ön görülmüştür (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

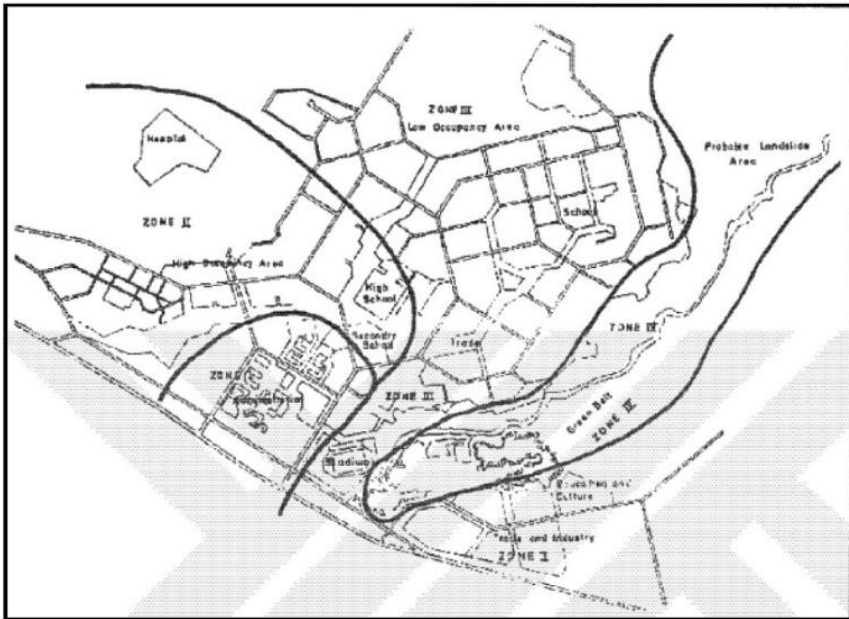
Tablo 6. İmar ve İskân Bakanlığı Tarafından İnşası Planlanan Yapılar ve Miktarları

İnşası Planlanan Yapılar	Miktarı
Konut	9.303 adet
İş yeri	577 adet
Ahır ve Samanlık	336 adet
Öğretmen Lojmanı	110 adet
Ortaokul	4 adet
Cami	83 adet
Sağlık Ocağı	27 adet
Jandarma Karakolu	14 adet
İlçeye İçme Suyu Sağlayacak Şebeke	2 adet
Köye İçme Suyu Sağlayacak Şebeke	36 adet
İlçeye Elektrik Tesisi	2 adet
Köye Elektrik Tesisi	14 adet
İlçe ve Köye Kanalizasyon	7 adet
Asfalt Yol Kaplaması	20 km.
Köy Yolu	172 km.
Köy İç Yolu	180 km.

Kaynak: Pınar, 2012.

Gediz'in yerleşim yeri olarak yeniden inşa edileceği konuma karar verildikten sonra, 20 kişilik bir ekip ile bir ay içerisinde yer seçimi çalışmaları yapılmış, yaklaşık iki ay sonra ise kalıcı konutların inşası için hazır hale gelinmiştir. Hazırlanan şehir planı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Depremden Sonra Yeni Yer Seçimi Yapılan Yeni Gediz'in Şehir Planı

Kaynak: Gökçe ve Tetik, 2012

Bölgeye yapılacak konut tipleri; karkas, tek katlı yığma, ahşap karkas tuğla dolgu, ahşap karkas bağdadi ve ytong şeklinde belirlenmiş ve yeni inşa edilecek yapılar için gerekecek malzeme ve miktarları Tablo 7'deki gibi tespit edilmiştir (Pınar, 2012: 163).

Tablo 7. Yeni İnşa Edilecek Yapılar İçin Gerekecek İnşaat Malzemeleri ve Miktarları Listesi

Malzeme Cinsi	Miktarı
Kum	500.000 m ³
Çimento	65.000 ton
Kireç	5.244 ton
Demir	52.000 m ³
Tuğla	30.000.000 adet
Kiremit	7.500.000 adet
Cam	29.000 m ²
Çivi	400 ton
Konutluk Prefabrik Malzeme	1.644 adet

Kaynak: Pınar, 2012

Kalıcı deprem konutlarının inşasına Temmuz 1970'te başlanmış ve halkın kışı dışarıda geçirmemesi adına binaların yapımının kısa sürede tamamlanması hedeflenmiştir. Hızla yürütülen inşaat çalışmaları sonucunda; Kasım ayı sonuna kadar, 8549 konut, 182 işyeri, 310 okul ve diğer kamu binası ve 220 km yol yapımı tamamlanmıştır. 30 yerleşim biriminin elektrik, su ve atık su alt yapısı tamamlanmış; böylece kış gelmeden afete uğramış nüfusun yaklaşık %90'ı kalıcı konutlarda ikamet etmeye hazır hale gelmiştir². Ancak bazı eksiklikler ve kaygılar³ sebebi ile afetzedelerin büyük bölümü kışı çadırlarda, hasarlı evlerinde ya da diğer geçici iskân ünitelerinde geçirmiş, yeni yerleşim yerine göç ancak 1971 yılı baharında başlayabilmiştir (Tercan, 2001: 48-62; Pınar, 2012: 164). Yer seçimi çalışmalarının tamamen sonuçlanması 1982 yılına kadar devam etmiş ve bu yıla kadar toplamda 9375 yeni konut, 589 işyeri, 360 okul ve sosyal servis, 330 km yol inşa edilmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

Gediz merkezinin yeni seçilen alanı için 8 jeolog, 8 sismolog ve 4 şehir plancısı yaklaşık 250 hektar alanı çalışmış, 1/5000 ölçekli jeoloji haritaları, mühendislik jeoloji haritaları üretilmiştir. Jeologlar, alanı temel tehlike kuşaklarına ayırırken, plancılar ise diğer sentezleri yapmış ve verileri birleştirmişlerdir. Ayrıca plan, Gediz'in 1985'te bölgesel bir ticaret ve sanayi merkezi olacağı ve nüfusunun da 20000'i aşacağı öngörülerek hazırlanmıştır (Gökçe ve Tetik, 2012: 123). 1985 yılı nüfus istatistiklerine göre ilçe merkezi nüfusu tahmin edilene yakın bir biçimde 17416 olarak gerçekleşmiş, günümüzde ise 25.000'i aşmıştır. Şekil 3'te Gediz ilçesinin güncel uydu görüntüsü verilmiştir.

² Evini Yapana Yardım- yönteminden yararlananlar ve hak sahipliği, yer seçimi çalışmalarında problemler olanlar hariç

³ Yolların tamamlanmaması, içme suyunun yetersiz olması, konutlarda odunluk kömürlük bahçe duvarı olmaması, hayvanları için ahır benzeri bir alan olmaması, sıvaların kurumamasından kaynaklı sağlık kaygıları vb. kaygılar

Şekil 3. Gediz İlçesinin Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://earth.google.com> (23.08.2022)

Deprem sonrası kentsel ve kırsal ihtiyaçlar gözletilmeksizin, köyler ve kasabalar için tasarlanan konut projelerinin genel hatlarında çok az farklılıkların olduğu görülmüştür. Temel plan; mutfak, yatak odası, oturma odası ve tuvaletten ibaret 50 m²lik tek katlı prefabrik konutlar ya da üç katlı apartmanlar olarak tasarlanmıştır. İnşa edilmesi planlanan deprem konutlarının proje örneği Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Deprem Evi Proje Örneği

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Başlarda yeni yaşam alanına uyum sorunları yaşanmıştır. Buna karşın eski köye dönmenin, tamirat yapmanın mümkün olmadığı yerlerde, yeni yerleşim yerinin fazla rüzgâr alması, az güneş alması ya da drenaj sıkıntısı gibi dezavantajları, yeni yerleşim yerinin yollara, su kaynaklarına yakınlığı, yerel pazar ve iş imkânları ile tolere edilmiştir. Yeni yerleşim

yerinde sosyal ve ekonomik bazı hizmetlerin sağlanması, kabullenme ile ilgili en önemli faktör olmuştur. Yeni yerleşimlerin tarım arazilerine olan uzaklığı, özellikle gelişen yeni Gediz'de oluşan iş imkânları ile önemli bir problem olmaktan çıkmış, zamanla halkın büyük bir kısmı yeni Gediz'i benimseyerek buraya göç etmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 126).

4. Kamu Yönetimi'nin İdari Uygulamaları

Depremden hemen sonra Gediz kaymakamı Naçar Kalman, Başbakanlığı telefon ile aramış, durumun vahametini belirtmiş ve acil yardım talebinde bulunmuştur (<https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 2022). Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ve hükümet tarafından ulusal ve uluslararası insani yardım çağrısında bulunulmuş, ülke imkânları dâhilinde tüm acil yardım birimleri harekete geçirilmiştir. Kurtarma operasyonlarına yardımcı olmak üzere ordunun bazı birimleri de afet bölgesine yönlendirilmiştir. Başbakan Süleyman Demirel afet bölgesini incelemek üzere, depremin ertesi günü afet bölgesine gitmiştir (<https://www.yeniasir.com.tr>, 2022). Afetzedelerle görüşmek ve afet bölgesinde incelemeler yapmak üzere dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Kütahya'ya gelmiş ve vatandaşlarla birebir görüşüp taleplerini dinlemiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Deprem bölgesine ekipler ve ilgili yöneticiler ulaştıktan sonra tüm müdahale çalışmalarını ve insani yardım operasyonlarını yürütmek üzere dönemin Kızılay başkanı, İçişleri Bakanlığı müsteşarı, İmar-İskân Bakanlığı müsteşarı ve Kütahya valisinden oluşan bir 'Tabii Afetler Komitesi' oluşturulmuştur (<http://kizilaytarih.org>, 2022). Komiteye idari bakımdan tam yetki verilmiştir. Kurulan komite, afet bölgesinin yönetim sorumluluğunu üstlenmiş ve faaliyetlerini Gediz'de sağlam kalan ortaokul binasından yürütmüştür (<https://www.eskigaste.com>, 2022).

01.04.1970 tarihli Günaydın Gazetesi'nin haberine göre deprem sonrası yıkılan yapılar ve can kayıpları nedeniyle eğitim-öğretime geçici olarak ara verilmiştir. Afet bölgesindeki okullar ve harici olarak Denizli, Bursa ve Demirci'de ilk ve orta dereceli okullar tatil edilmiştir (<https://www.gunaydingazetesi.com.tr>, 2022). Ayrıca Kütahya'da yaşayan ya da orada akrabaları bulunan Türk askerlerine 30 günlük idari izin verilmiştir (D'Souza, 1986: 45).

10.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre arama kurtarma ve diğer müdahale çalışmalarının uzamasından kaynaklı, enkaz altındaki insan ve hayvan cesetlerinin salgın hastalıklara zemin hazırladığı şikâyetleri üzerine dönemin İmar ve İskân Bakanı Hayrettin Nakipoğlu, Tarım Bakanı İlhami Ertem'e hayvan cesetleri için zirai ilaçlama yapılması gerektiğini bildiren bir telgraf göndermiştir. Telgrafta ziraat mühendisi, veteriner hekim ve traktör istediğini belirtmiş; bakanlık, deprem bölgesine traktör teminine başlamış ve teşkilatta bulunan ziraatçılar ile veterinerlerden bazılarının acele deprem bölgesine gitmesini istemiştir. Ziraat mühendisleri odası, oda başkanı Yılmaz Hastürk'ün başkanlığındaki 15 kişilik bir mühendis ekibi Kütahya'ya gönderilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Depremden hemen sonra afet bölgesine yurt içi ve yurt dışından pek çok insani yardım malzemesi gönderilmiştir. Fakat insani yardım malzemelerinin bazı bölgelere hiç ulaşmaması, organizasyonun sağlanamadığı hakkında eleştirilere neden olmuştur. Dönemin milletvekillerinden bazıları durum ile ilgili tespitlerini TBMM'de dile getirmişlerdir. Kütahya Milletvekili Ali Erbek, 03.04.1970 tarihli meclis konuşmasında afet bölgesi ziyaretinden elde

ettiği gözlemleri paylaşmış, hükümete ve Kızılay'a yardımları için teşekkürlerini bildirirken eleştiri olarak; yapılan yardımların mahalli komitelerce yerine zamanında yetiştirilemediğini ve adilâne bir şekilde dağıtılmadığını dile getirmiştir (TBMM, 1970a: 91). Dönemin bir diğer Kütahya milletvekili olan Mehmet Ersoy, deprem bölgesindeki organizasyon bozukluğunu parlamentoya taşıyacağını bildirmiştir. Deprem bölgesinde tetkiklerde bulunan parti heyeti üyelerinden; Reşit Ülker ve Şevket Köksal 2 Nisan 1970'te gerçekleştirdikleri basın toplantısında; "Bakanların, valilerin ve idare adamlarının büyük bir gayret içinde çırpındıklarını ancak organizasyon bozukluğu yüzünden birçok yerlere gerekli yardım malzemesi gidemediğini" belirtmişlerdir. Yaptıkları toplantıda Ülker ve Köksal;

Usulüne göre tevziat olmadığından araya bazı çapulcular girmiş ve birkaç defa yardım malzemesi alarak bunları depo yapıp dışarıya sevk etmeye başlamışlardır... Bu vatandaşlar tevziyatı devlet memurları dağıtsın, dediler. Ayrıca yıkılan yanan yerlere de zabıta konulmasını istediler... (TBMM, 1970b: 314)

diye eklemişlerdir.

Deprem bölgesindeki organizasyon bozukluğu ile ilgili olumsuz eleştirilerin aksine, bazı olumlu değerlendirme ve övgüler de vardır. Örneğin; depremi yerinde incelemek üzere Türkiye'ye gelip beş gün boyunca gözlemlerini resmi olarak rapor eden 'İsveç Doğal Afetler Komitesi' başkanı Dr. Aspergenn, Kızılay'ın ilkyardım, gezici hastane ve aş ocakları ile ilgili organizasyonunu kusursuz bulduğunu belirtmiştir (Akgün ve Uluğtekin, 2011: 195).

Depremden sonra, 7/1164 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 5 Ağustos 1970 tarihinde Gediz'in taşınması uygulamaya konmuş; 'Karılar Pazarı' isimli mevkiye 5.375.237 m² arazi yeni ilçenin kurulması amacıyla kamulaştırılmış ve kalıcı konutların yapımı ile birlikte afetzedelerin nakli sağlanmıştır (Pınar, 2004: 241).

Hükümet depremzedelere yardım etmek amacıyla; Almanya'ya işçi gönderiminde depremzedelere ayrıcalık tanımış, gönüllüler için tercihli kaydın tahsis edilmesini sağlamıştır. Almanya'da çalışma izni afet bölgesinde yaralarını sarmaya çalışan vatandaşlar için önemli bir fırsat olarak algılanmış ve kabul edilmiştir (D'Souza, 1986: 40).

5. Dönemin Afet Yönetimi Sistem Yapılanması

Tercan (2018: 108), ülkemizin afet yönetim sistemini ve geçmişten bugüne uygulanan politikaların dönüşümünü, tarihsel süreç içerisinde dört farklı döneme ayırmaktadır. Bunlar (Tercan, 2018: 108);

- I. 1944 Yılı Öncesi Dönem (Büyük İstanbul Depremi ile başlayan süreç)
- II. 1944-1999 Yılları Arasındaki Dönem (Marmara Depremi'ne kadar olan süreç)
- III. 1999-2009 Yılları Arasındaki Dönem (AFAD [Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı]'ın kuruluşuna kadar olan süreç)
- IV. 2009 Yılı Sonrası Dönem (AFAD'ın kuruluşundan sonraki süreç) olarak sıralanabilir.

AFAD'ın Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişten sonra 2018 yılında çıkarılan 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasından sonraki süreç de 'beşinci (V.) dönem' olarak değerlendirilebilir. Bu mevzuatın yayınlanmasından beri AFAD faaliyetlerini İçişleri Bakanlığı emrinde sürdürmektedir.

Gediz Depremi'nin gerçekleştiği 1970 yılı, Tercan (2018)'in yaptığı bu tarihsel dizilim arasında ikinci döneme denk gelmektedir. Bu dönem; Türkiye'nin doğal afetlerle ilgili faaliyetlerinin yeniden hız kazandığı, ağırlıklı olarak afet sonrası politikalar ile gelişmekte olan ancak yetersiz ve bütünleştirilememiş afet öncesi çalışmaların geleneksel afet yönetim modelinin uygulandığı bir dönemdir (Özmen ve Özden, 2013: 16). Bu dönemde çıkarılan mevzuata ve politik kararlara bakınca, sistemin müdahale odaklı olduğu, afet yönetim politikalarının yara sarma anlayışı üzerinden teşkil edildiği görülmektedir. Afet öncesi süreçlerin göz ardı edildiği, hazırlık ve zarar azaltma çalışmalarının yeterince önemsenmediği bu dönemde, Türkiye 1966 Varto Depremi ve 1970 Gediz Depremi gibi afetlerden büyük zararlar almış ve ağır ekonomik kayıplar yaşamıştır (Eyidoğan vd, 1991: 147).

Dönemin afet yönetim yapılanması; İmar ve İskân Bakanlığı, Kızılay ve Türkiye Emlak Kredi Bankası'ndan oluşan üçlü bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapının ana elemanı İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'dür (<https://www.jmo.org.tr>, 2022).

5.1. Afet İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilatının Oluşum Süreci

1959 yılında *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* un yürürlüğe girmesinden sonra konu afet yönetimi ilgili konuların ilk kez ele alındığı ve ilgili çalışmaları yürütmek amacıyla, bu kanuna istinaden, İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde 'Afet İşleri Daire Başkanlığı' kurulduğu görülmektedir. 1965 yılında ise daire başkanlığı düzeyindeki bu kurum genel müdürlük düzeyinde yeniden örgütlenmiş ve 'Afet İşleri Genel Müdürlüğü' kurularak, afet öncesi ve sonrası tüm çalışmaları yürütme görevi bu genel müdürlüğe verilmiştir. Genel Müdürlüğe bağlı yedi daire başkanlığı teşkil edilmiştir. Bunlar (<https://www.jmo.org.tr>, 2022);

- I. Acil Yardım Haberleşme ve Makine Dairesi Başkanlığı,
- II. Planlama Hak Sahipliği ve Borçlandırma Dairesi Başkanlığı,
- III. Afet Etüt ve Hasar Tespit Dairesi Başkanlığı,
- IV. Geçici İskân Dairesi Başkanlığı,
- V. Prefabrik İmalat ve Montaj Dairesi Başkanlığı,
- VI. Fon Yönetim ve İkmal Dairesi Başkanlığı,
- VII. Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı'dır.

Esasen, ilgili mevzuat ile Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne afet öncesi-hazırlık, planlama gibi hizmetlerin yer aldığı- dönem için de birtakım yükümlülükler getirilmişse de Gediz Depremi sonuçları gösteriyor ki; bunlar kâğıt üzerinde kalmış, aktif biçimde hayata geçirilememiş ve ülkemiz hazırlıksız yakalanmıştır.

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte Türkiye, afet yönetimi ve insani yardımlar ile ilgili kapasitesini oldukça güçlendirmiştir. Bir bakanlığa bağlı, başkanlık seviyesinde, AFAD gibi bir kamu kurumunun tesis edilmesi ve bu kurumun teşkilat yapısı altında, acil yardımlar / insani yardımlar ile ilgili daire başkanlıklarının bulunması önemli gelişmelerdir (<https://www.afad.gov.tr>, 2022). Konu ile ilgili diğer önemli gelişme ise Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)'ın varlığıdır. Bu planın müdahale hizmetlerinin etkinliği ve

başarısına önemli katkılar sunduğu değerlendirilmektedir. Afet yönetimi ve insani yardımlar ile ilgili mevcut kamu örgütlenmesi ve insani yardım yönetim süreçlerine bakıldığında, geçmişten bugüne afet yönetimi ve insani yardım yönetimi sisteminin gelişiminden söz edilebilir. Yine de mevcut olan bu sistem, afet öncesi ve afet sonrası bağlamında bütünsel olarak incelendiğinde, güçlendirilmesi / geliştirilmesi gereken bazı eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Bunların giderilmesine yönelik önerilere sonuç kısmında yer verilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Gediz Depremi ile ilgili geriye dönük kayıtların incelenmesi, arşiv araştırması ve literatür taranması yöntemleri ile ulaşılan verilerden yola çıkılarak, yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre Gediz Depremi'nde 1086 kişi hayatını kaybetmiş, 1258 kişi yaralanmış, çok sayıda bina yıkılmış ya da ağır hasara uğramış ve bazı yollar kullanılamaz hale gelmiştir. Gediz Depremi'nden sonra yaşanan deprem dışındaki zorlukların da kayıpların artmasına yol açtığı görülmektedir. Depremin kış aylarına denk gelmesi sebebiyle soğuk hava ve kar yağışı da halkı olumsuz etkilemiştir. Dönemin afet yönetim sisteminin ve mevcut işleyişinin, yukarıda bahsedildiği gibi, reaktif ve müdahale odaklı olması da depremin olumsuz etkileri ile baş etmeyi zorlaştırmıştır. Afet yönetim sistemi ile ilgili sorunların yanı sıra, toplumun da afete hazırlık ve bilinç düzeyinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Dönem koşullarındaki inşaat yapılarındaki yetersizlik ve yoksulluğun yaygın olması da olumsuz sonuçları arttırmıştır. Bu yüzden afet bölgesinde yaşayan insanlar Gediz Depremi'ne hazırlıksız yakalanmış ve meydana gelen afet şok etkisi yaratmıştır.

Afetlerde kaybın azalması ve dayanıklılığın sağlanması için en önemli hususlardan biri de depreme dayanıklı güçlü yapı stoğuna sahip olmaktır. Gediz Depremi esnasında 27000'den fazla binanın çeşitli derecelerde hasar görmesi –bunların içinde hatırı sayılır miktarda yıkılan ve ağır hasarlı bina bulunmakta- binaların dayanıksızlığını gözler önüne sermekte ve 'deprem öldürmez, dayanıksız bina öldürür' mottosunu doğrular niteliktedir. Gediz Depremi'nde can ve mal kaybını arttıran ana problem; yapıların dayanıksız inşa edilmesinin yanı sıra, ahşap materyalden ve yapışık nizamda olmalarıdır. Bu durum deprem sonrası başlayan yangının yayılmasına ve zayıflığın artmasına yol açmış ve Gediz Depremi'nin sonuçlarını dramatik kılan temel sebeplerden biri haline almıştır.

Afetler tarihinde Gediz Depremi ismi ile anılan bu felaket, olumsuz sonuçları bakımından ülkemizde ve dünyada yankı uyandırmış, her ülke ve milletten afet bölgesine insani yardımlar gönderilmiştir. Milletvekili raporlarına ve bazı yazılı kayıtlara göre geçici barınma amaçlı çadır vb. araçlar afetzedeleri soğuktan korumaya yetmemiştir. Afetzedelere kalıcı barınma sağlamak için İmar ve İskân Bakanlığı'nın yaptığı deprem konutları ise; birçok sorunu barındırmasının dışında komşuluk ve akrabalık ilişkileri gibi sosyal yapı ve değişkenler gözlemlenmeden dağıtımı yapıldığı için insanların yeni yerleşim yerine sosyal uyum sürecini de olumsuz etkilemiştir. Çoğu vatandaş eski sosyal ilişkilerini –akrabalık, komşuluk- terk etmemek amacıyla deprem öncesi ikamet ettikleri evlerini –onarım ve tadilat yaparak- kullanmaya devam etmişlerdir.

Deprem konutları; inşaat kalitesi, ihtiyaçları karşılama, kullanım uygunluğu ve alt yapı açısından problemler barındırdığı aktarılmaktadır. Öyle ki Mitchell (1976: 300), deprem

evlerinin kullanım alanlarının küçük olduğunu, inşaat malzemelerinin kalitesinin düşük olduğunu, ısınma problemi yaşandığını, hayvanlar için ahır vb. imkânların olmadığını, içme ve kullanma suyuna erişimde sorunlar yaşandığını aktarmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle deprem konutları verimli kullanılmamış bazıları da terk edilmiştir. Sonuç olarak yeni evler pek çok durumda ıssız, eskimeye bırakılmış ve parası ödenmemiş bir şekilde kalmış ve (Mitchell,1976:301) ekonomik açıdan zarar olarak devlet bütçesine yansımıştır.

Afet yönetimi bağlamında dönemin insani yardım operasyonlarını koordine etmek üzere 'Tabi Afetler Komitesi' teşkil edilmiştir. Ancak meclis tutanakları, gazete haberleri ve çeşitli akademik yayınlarda; bu komitenin görevini etkin olarak yapamadığı, organizasyonda sıkıntılar yaşandığı, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine vaktinde ulaştırılmadığı ve yardımların dağıtılmasında çeşitli usulsüzlükler yaşandığı aktarılmaktadır. Bunlara rağmen devlet kurumlarından daha fazla ön plana çıkan Kızılay örgütü; çadır, gıda malzemesi ve diğer aynı yardımların dağıtılması başta olmak üzere, oldukça başarılı işler yapmıştır. Benzer şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri personeli de –arama kurtarma ve enkazdan çıkarma faaliyetleri başta olmak üzere- büyük bir çaba ve hizmet örneği göstermiştir. Mevcut imkânların özverili biçimde kullanıldığından ve kurumların iyi niyetli davrandığından şüphe olmamasına karşın; çalışmaların koordinasyonu ve etkinliği zayıf kalmıştır. Özellikle devlet afet yönetim organizasyonu açısından müdahale çalışmalarında aciz ve yetersiz bir görüntü çizmiştir. Bunun yaşanmasındaki temel neden tüm afet çalışmaları ve insani yardım operasyonlarını devlet adına kamu örgütlenmesinin en üstünden idare edecek, yetkiyi kendi elinde toplamış, güçlü ve sistemli bir yapının olmayışıdır. Konu ile ilgili eleştiriler genel olarak; afetlerde insani yardım operasyonlarını koordine edici ve hizmetleri bütünleştirici bir kurumun ve sistemin olmaması noktasına odaklanmaktadır.

Gediz Depremi üzerinden geçen yaklaşık 52 yıl sonra afet yönetimi ve insani yardım konusunda getirilebilecek önerilerden bazıları şöyledir: Afetlerde insani yardım yönetimi konusu sistematik açıdan bütünüyle ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu sistem içerisindeki her aktör ile işbirliği çerçevesinde çalışmalar yürütülmelidir. Ayrıca sistemin gelişimi için ulusal, uluslararası iyi örnekler üzerinden çıkarım ve modellemeler yapılmalıdır. Afetlerde insani yardımlarla ilgili mevzuat gözden geçirilmeli, kapsamlı olarak ele alınmalı, güncellenmeli ve ihtiyaçları karşılayacak düzeye getirilmelidir. Bunların yanında afetlerde insani yardım faaliyetleri ile ilgili ulusal düzeydeki strateji-taktik-operasyonel planlar gözden geçirilerek; eksikleri giderilmeli ve gerekli güncellemeler yapılmalıdır. Tüm planlama süreçleri paydaşlar ile işbirliği ve ortaklık çerçevesinde yürütülmelidir. Son olarak afetzedeleri de afetlerde insani yardım çalışmalarının bir paydaşı, bir muhatabı olarak değerlendirmeli ve gerek afet öncesi gerekse afet sonrası çalışmalarda yönetim süreçlerine dâhil edici sistem ve yapılar geliştirilmelidir.

Günümüz afet yönetimi sistemi içerisinde insani yardımlar ile ilgili olarak, başta müdahale evresi için, güçlü kapasite ve başarılı çalışmalardan söz edilebilir. Özellikle TAMP'ın yürürlüğe girmesinden sonra, müdahale evresindeki operasyonel faaliyetlerin genel olarak başarılı olduğu hem akademik hem de bürokratik çevrelerce kabul edilen ve dile getirilen bir durumdur. Buna rağmen sistem bütünü içerisinde, bilhassa afet öncesi süreçler ile ilgili bazı eksik ve zayıf yönlerin olduğu değerlendirilmektedir. Bu sorunlar yukarıda yer

alan öneriler doğrultusunda giderilebilir ve insani yardım yönetimi açısından güçlü bir yapı tesis edilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu, bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2014), *Açıklamalı Terimler Sözlüğü*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı.
- Akgün, S. K. ve M. Uluğtekin (2011). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.
- Bilgili, A. ve G. S. Aktaş (2022). "Afet Yönetimindeki Paradoks: 2020 Ege Denizi Depremi". *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 408-420.
- D'Souza, F. (1986). "Recovery Following the Gediz Earthquake: A Study of Four Villages of Western Turkey". *Disasters*,10(1), 35-52.
- EM-DAT (2022). *Guidelines*, <https://www.emdat.be/guidelines> (09.10.2022).
- Ergünay, O. (1990). *Afet Planlaması Esasları ve Afet Senaryoları*. Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü.
- Erinç, S., T. Bilgin, M. Bener, K. Sungur, S. Erer, ve K. Göçmen (1970). *28 Mart 1970 Gediz Depremi : Tatbiki Jeomorfolojik Etüd*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Erkan, N., T. Seçilmişler ve N. Boşdurmaz (2007). "35 Yıl Sonra Gediz Depremi: Depremin, Yaşayanlar ve İki Yerleşme Üzerindeki Etkileri". *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(6), 139-149.
- Eyidoğan, H., U. Güçlü, Z. Utku ve E. Değirmenci (1991). *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi (1900 - 1988)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü .
- Gediz Belediye Arşivi. (2022), <https://gediz.bel.tr/Gediz-Tarihi> (09.10.2022).

Gökçe, O. ve Ç. Tetik (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*. Ankara: AFAD Yayınları

<https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi> (09.10.2022).

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=20> (23.08.2022)

<https://earth.google.com/web/> (23.08.2022)

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr> (23.08.2022)

<http://kizilaytarih.org/yayinlar.html> (23.08.2022)

<https://public.emdat.be/data> (03.10.2022)

<https://satis.hurriyet.com.tr/AttributeSelect.aspx?pid=48&catid=2> (23.08.2022)

<https://www.cumhuriyetarsivi.com> (23.08.2022)

<https://www.eskigaste.com> (2022). Tercüman Gazetesi Arşivi.

<https://www.eskigaste.com/arsiv/tercuman-gazetesi-arsivi/> (23.08.2022)

<https://www.gunaydingazetesi.com.tr/gazete-arsivi/> (23.08.2022)

<https://www.jmo.org.tr>. (2022). *Afet İşleri Genel Müdürlüğü*.

https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/34841a6831464b6_ek.pdf?dergi=HABERBULTENI (23.08.2022)

<https://www.yeniasir.com.tr/arsiv> (23.08.2022)

<https://www.youtube.com>. (2018). *Kütahya Ajansı-Kütahya Gediz Depremi'nin Görüntüleri*,

<https://www.youtube.com/watch?v=7AeUmAUpc4I> (23.08.2022)

Karaman T.Z., (2021). *Afetlerde Güvenli İnsani Yardım Yönetimi-Felsefesi Sunumu, Afetlerde İnsani Yardım Online Semineri*, <https://izisyom.deu.edu.tr/afetlerde-insani-yardimlar/> (23.08.2022)

Mitchell, W. A. (1976). "Reconstruction After Disaster: The Gediz Earthquake of 1970". *Geographical Review*, 66(3), 296-313.

Nakajima, Ş. (2012). "Deprem ve Sonrası Psikolojisi". *Okmeydanı Tıp Dergisi*(28), 150-155.

Özmen, B. ve T. Özden (2013). "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (49),1-28.

Pınar, M. (2004). *Çağlar Boyunca Gediz*. Kütahya: Eskigediz Belediyesi Kültür Yayınları.

Pınar, M. (2012). *Gediz Ansiklopedisi*. Kütahya: Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.

Şenol, D. (2003). "Gediz Depreminin Düşündürdükleri". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 9-20.

TBMM (1970a). *TBMM Tutanak Dergisi- 3. Dönem 4. Cilt / 64. Birleşim 1. Oturum Tutanağı*,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c004/mm__03004064.pdf (23.08.2022)

TBMM (1970b). *TBMM Tutanak Dergisi-3. Dönem 9. Cilt / 23. Birleşim 1. Oturum Tutanağı*,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=314&v_meclis=4&v_donem=3&v_yasama_yili=&v_cilt=9&v_birlesim=023 (23.08.2022)

Tercan, B. (2001). *Deprem Sonrası Yalova İlinde Yeniden Yerleşme Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Tercan, B. (2018). "Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5) 63-74.

TMMOB. (2009). *1900 Sonrası Türkiye Depremleri, Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu*, 2-5,
http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8273773702779a0_ek.pdf (03.10.2022)

Uzsoy, Ş., ve M. Çelebi (1970). *28 Mart 1970 Gediz Depremi ve Yapılarda Meydana Getirdiği Hasarlar*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Turkey is a country where natural and man-made disasters occur frequently. Many disasters occur in Turkey every year and these disasters cause negative consequences such as death, injury and economic loss. According to the International Disaster Database (EM-DAT) records, five events were recorded as disasters in Turkey within the first nine months of 2022. While 39 people lost their lives in these disasters, 57 people were injured and an economic loss of approximately 243 thousand dollars occurred.

In the history of disasters in Turkey, earthquakes come to the fore in terms of the negative consequences of disasters. One of the large-scale earthquakes mentioned is the 7.2 magnitude earthquake that took place on March 28, 1970 and was recorded as the 'Gediz Earthquake'. In this earthquake, 1086 people died and approximately 27 thousand buildings, 10 thousand of which were severely damaged, became unusable. This study was carried out in order to evaluate the humanitarian aid efforts in the context of disaster management, based on the data obtained through the retrospective analysis of the Gediz Earthquake, archival research and literature review methods.

The Gediz Earthquake caused a total economic loss of 56 million dollars, including emergency cash aid and temporary resettlement activities. After the 7.2 magnitude earthquake, there was a need for humanitarian aid in many areas such as search and rescue, nutrition, shelter and health, and for this reason, Turkey called for humanitarian aid. Humanitarian aid is defined as "all forms of in-kind, cash and service assistance to people in need". In this study, all in-kind, cash and service aids were evaluated within the scope of humanitarian aid by keeping the scope of the concept of humanitarian aid broad.

Turkey's call for humanitarian aid has been answered both at home and abroad. Many humanitarian aid teams from abroad set out to contribute to the response efforts and deliver humanitarian aid materials. Volunteers from the public, NGOs and various regions participated in the intervention work. Military personnel of the Turkish Armed Forces carried

out search and rescue activities to a large extent. Apart from the military personnel, a small number of search and rescue teams and volunteer citizens who reached the region also participated in the debris clearing studies. After the earthquake, many medical teams were sent to the disaster area by the state. Apart from the state, non-governmental organizations, universities and foreign countries also provided medical supplies and personnel. For example; The Red Crescent has sent a mobile tent hospital with a capacity of 50 patients and health personnel who can work in it. Apart from this, it is seen that health personnel from Ege University, Istanbul Cerrahpaşa University and Germany were sent to the earthquake area for medical aid. In order to provide temporary shelter after the earthquake, 6000 tents and 1500 blankets were sent to the region by the Red Crescent in the first place. German pharmaceutical company Bayer sent special teams and chemicals for the construction of 'igloo'-like foam accommodation units. With this method, more than 200 accommodation units were built and distributed to the disaster victims by drawing lots. In the first three months, 26000 tents were used for temporary shelter. The Red Crescent carried out the nutritional aid to a large extent in the disaster area. Red Crescent has established two mobile field kitchens in the disaster area with the capacity to serve 1000 people per hour. 15 tons of flour, 13 tons of oil, 20 tons of bulghur and other food materials in various sizes and quantities were sent to the disaster area for nutritional aid. Some other kinds of food items such as flour, rice, sugar, oil, pasta, biscuits, milk powder, cheese, semolina, baby food, chocolate, milk and canned meat were also sent. Moreover, the construction of approximately 10000 buildings, including housing, workplace and school, has been planned by the state for permanent shelter assistance in the context of improvement works. In the 12 years after the earthquake, a total of 9375 new residences, 589 workplaces, 360 schools and social services, and also 330 kilometers of roads were built.

A coordination committee, called 'the Natural Disasters Committee', was established to coordinate humanitarian aid operations in the disaster area. In various publications, it is seen that this board has been criticized for causing some problems in aid organization and irregularities in aid distribution. Despite the negative evaluations, it can be said that the Red Crescent personnel and the Turkish Armed Forces personnel performed successfully in humanitarian aid efforts. When the publications related to this earthquake are examined, it is seen that the state has an unsuccessful image in its intervention efforts. The reason for this could be the fact that there was no public institution like AFAD today, which would manage all humanitarian aid operations from the top levels of the organizational structure on behalf of the public, and gather the authority in its own hands.

Some of the suggestions that can be made about disaster management and humanitarian aid 52 years after the Gediz Earthquake are as follows: The issue of humanitarian aid management in disasters should be systematically addressed and evaluated. Studies should be carried out within the framework of cooperation of every actor in this system. In addition, some inferences and modellings should be made regarding national and international examples for the development of the system. Legislation on humanitarian aid in disasters should be reviewed, comprehensively addressed, updated and brought to a level that meets the needs. In addition to these, national-level strategy-tactical-operational plans related to 'humanitarian aid activities in disasters' should be reviewed, their deficiencies should be eliminated and necessary updates should be made. All planning processes should be carried

out within the framework of cooperation and partnership of other stakeholders. Finally, disaster survivors should be considered as stakeholders and interlocutors of humanitarian aid efforts in disasters, and also systems and structures should be developed to include the survivors in the management processes both in pre-disaster and post-disaster studies.

HALK EĞİTİMİ MERKEZİNDE ÇALIŞAN EĞİTİMCİLERİN KURUM KÜLTÜRÜ ALGILARI İLE ÇALIŞMA MOTİVASYONUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Mehmet ÖZYURT¹

Öz

Çalışmanın amacı Halk Eğitimi Merkezi'nde çalışan öğretmen ve usta öğreticilerin kurum kültürü algıları ile çalışma motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmada betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Bu çalışmanın örnekleme ise Gediz ilçesindeki Halk Eğitimi Merkezi'nde çalışan 123 eğitimcinin elektronik ortam üzerinden katılımıyla oluşturulmuştur. Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel bilgi formu, Terzi (2005) tarafından hazırlanan örgüt kültürü ölçeği ile Aksoy (2006) tarafından hazırlanan motivasyon ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın analizinde betimsel istatistik, bağımsız t-testi, ANOVA, Tukey, korelasyon ve regresyon testleri kullanılmıştır. Bu çalışmada 'Halk Eğitimi Merkezlerinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ve alt boyutları ile motivasyon arasında bir ilişki var mıdır?' ve 'Halk Eğitimi Merkezlerinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ve alt boyutlarına ilişkin görüşleri, motivasyonu ne düzeyde yordamaktadır?' sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma bulgularına göre görev kültürü algısının ortalaması hem genel kurum kültürü algısından hem de diğer alt boyutlardan daha yüksek çıkmıştır. Çalışma motivasyon algısı genel olarak memnundur. Kurum kültürü ve alt boyutları ile motivasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Kurum kültürü, motivasyonun %47,5'ini anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kültür
Kurum
Kurum Kültürü
Motivasyon
Hayat Boyu Öğrenme

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 01.10.2022
Kabul Tarihi : 07.11.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Öğretmen, Gediz Halk Eğitimi Merkezi, e-posta: mehmetozyurtkusu43@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2743-7611

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF EDUCATORS WORKING IN A PUBLIC EDUCATION CENTER ON PERCEPTIONS OF INSTITUTIONAL CULTURE AND WORK MOTIVATION

Abstract

The aim of the study is to examine the relationship between the organizational culture perceptions of teachers and master trainers working at the Public Education Center and their motivation to work. Descriptive and relational survey model was used in the study.

The sample of this study was created with the participation of 123 educators working in the Public Education Center in Gediz district via electronic environment. Personal information form prepared by the researcher, organizational culture scale prepared by Terzi (2005) and motivation scale prepared by Aksoy (2006) were used in the study. Descriptive statistics, independent t-test, ANOVA, Tukey, correlation and regression tests were used in the analysis of the study. In this research, 'What is the relationship between the organizational culture and sub-dimensions of the educators working in Public Education Centers and motivation?' and 'To what extent do the opinions of the educators working in Public Education Centers about the corporate culture and its sub-dimensions predict motivation?' answers to the questions were sought.

As a result of the analysis, the average perception of task culture was higher than both the general perception of corporate culture and other sub-dimensions. Work motivation perception is generally reported as satisfied. The motivation perception of those who have been working in the same institution for many years is also low. There is a positive and significant relationship between organizational culture and its sub-dimensions and motivation. Corporate culture significantly predicts 47.5% of motivation.

Keywords

Culture
Institution
Corporate Culture
Motivation
Lifelong Learning

Article Info

Research Article

Received : 10.01.2022
Accepted : 11.07.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Özyurt, M. (2022). Halk Eğitimi Merkezinde Çalışan Eğitimcilerin Kurum Kültürü Algıları ile Çalışma Motivasyonuna Etkisinin İncelenmesi. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 151-168.

Citation Information: Ozyurt, M. (2022). Investigation of the Effects of Educators Working in a Public Education Center on Perceptions of Institutional Culture and Work Motivation. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 151-168.

GİRİŞ

Kurum kültürü, kurumdaki çalışanlar tarafından benimsenen, onların davranışlarını etkileyen, biçimsel ve biçimsel olmayan kuralların tamamıdır. Kurum kültürü, bireylerin kurumdaki davranışlarına yön veren inançlar, kurallar, davranışlar, değerler, normlar ve alışkanlıklardır (Genç, 2016: 2).

Alan yazında örgüt kültürü, kurum kültürü, okul kültürü genellikle aynı anlamda kullanılmıştır (Özkaya, 2019: 23).

Okul açık bir sistemdir. Okulların kendine özgü kültürleri ve iklimi vardır. Eğitim kurumlarının en önemli öğelerinden biri insandır. Eğitim kurumlarında çalışanlar arası ilişkiler önemlidir. Kurumların düzenli işleyişinde kurum kültürünün önemi büyüktür. Kültür, okulun davranışsal düzenlemelerini etkiler, *biz* duygusunu geliştirir ve zamanla yaşam tarzına dönüşür (Can, 2014: 61).

Kurum kültürünü etkileyen faktörlerden birisi de motivasyondur. Motivasyon; “Kurumların ve kişilerin gereksinimlerini karşılayan bir çalışma ortamı oluşturarak kişileri harekete geçirme için motive etme süreci” şeklinde tanımlanmaktadır (Okay, 2018: 200).

Aslında kurum kültürü ve motivasyon birbirini etkilemektedir. Olumlu bir kurum kültürü çalışanlarını daha iyi motive ederken; olumsuz kurum kültürü, kurumda huzursuzluğa sebep olabilir. Motivasyonun kurum kültürünü etkilediği gibi kurum kültürünün de güdüleyici etkisi vardır (Okay, 2018: 201). Kurumda çalışanlar kendileriyle ilgilenildiklerinde, kendilerine uygun ortamlar sağlandığında işlerine daha iyi motive olacaklardır. İnsanların içsel motivasyonları hedefe yönelik davranışlarını yönlendirir.

Yapılan bu çalışmada kurum kültürünün Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin çalışma motivasyonuna etkisinin araştırılması ve sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü, kurum kültürünün alt boyutları ve motivasyon arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ile kurum kültürünün alt boyutlarına ilişkin görüşleri, motivasyonu hangi düzeyde yordamaktadır?

1. Kültür

Kültür, canlı bir varlık olan insanın hayatını devam ettirebilmesi için, doğayı yeniden biçimlendirip, şekillendirerek uyum sağlama sürecidir (Çeltek, 2021: 10). Kültür, bir toplumdaki insanları, diğer toplumlardan ayıran zihinsel programlamadır (Hofsede, 1984 aktaran Çeltek, 2021: 8). Kültür, her toplumun ve toplumu meydana getiren kurumların, insanların ve bunların birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinden doğan değerlerin birbirlerini etkiledikleri bir bütündür (Yıldız, 2018: 174). Kültür kavramı ile ilgili birçok tanım yapılmış ancak ortak bir tanım noktasında birleşmede zorlanılmıştır (Okay, 2018: 193). Kültür kavramının tanımı üzerinde anlaşılmasının nedenlerinden biri ‘kültür’ kelimesinin fazla anlamlı olmasından meydana gelmektedir (Okay, 2018: 193).

Kültürün birçok özelliği vardır. Yaşayan her ulusun, kurumun kendine has kültürü vardır. Toplumun büyük bir kısmı tarafından benimsendiğinden kültür olgusu toplumsaldır. Kültür, toplumdaki bireylerin birbiriyle paylaştıkları değerler, inançlar, gelecek nesillere miras bıraktığı maddi ve manevi öğelerdir. Kültür toplumun meydana getirdiği, değer verdiği ve paylaştıkları maddi ve manevi öğelerin tamamıdır (Karaca ve Gümüş, 2018: 5).

Kültür öğrenilebilir (Karaca ve Gümüş, 2018: 6). Toplumda yaşayan bireyler kültürlerini sosyal öğrenme yoluyla yaşayarak öğrenirler. Bireyler kültürlerini bazen doğrudan öğrenirken bazen de gözlem yoluyla öğrenir.

Kültür geçmişle gelecek arasında köprü kurar. Nesilden nesle aktarılırken değişime uğrar (Karaca ve Gümüş, 2018: 6). Çünkü toplum sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Her yeni gelişim kültürel anlamda değişime sebep olabilir. Örneğin, önceleri mektupla iletişim kurulurken günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim telefonlarla, e-posta yoluyla vb. gerçekleşmektedir.

Kültür nesilden nesle aktarılır ve süreklidir. Kültür davranış haline gelir ve sosyal katılım sayesinde nesilden nesle aktarılır. Öğrendiklerini nesillere aktarabilen canlı insandır. Kültürü aktarmanın en önemli araçlarından biri dildir. Kültürü sözlü ve yazılı olarak nesilden nesle dil sayesinde aktarırız. Gelenek ve görenekler kültürün devamlılığını sağlar (Karaca ve Gümüş, 2018: 7).

Toplumun adetleri, gelenekleri, değerleri, inançları toplumu bir arada tutar, bu durum kültürün bütünleştirici bir unsur olduğunu gösterir. Eğer bunlardan biri değişime uğrarsa kültürün diğer unsurları da etkilenir.

İnsan sosyal bir varlık olduğundan toplumdan ayrı düşünülemez. Toplumda huzuru sağlayan yazılı ve yazısız kurallar vardır. Bu kurallar sayesinde kültürel birikimler sağlanır ve yeni nesillere aktarılır (Karaca ve Gümüş, 2018: 8).

Kültür'ün toplumda bazı belirli görevleri vardır.

- Kurum ve çevre arasındaki ayrımı oluşturur.
- Kurum üyelerine kimlik duygusunu kazandırır.
- Kurumda bireysel çıkarlar değil, kurum çıkarları ön planda olur.
- Kurumda sosyal sistemin devamlılığını sağlar.
- Toplumu bir arada tutan sosyal bir bağıdır.
- Kurumdaki çalışanlara yol gösteren ve onları kontrol eden mekanizmadır.

Kurumların kendilerini sürdürmelerinde kültürün etkisi vardır. Kurumları anlamak için de kurumun yaşadığı ve yaşattığı kültürü bilmek gerekir (Okay, 2018: 194). Her kurum varlığını sürdürürken kendine özgü bir kültür meydana getirir ve zamanla bu kültür, kurumun kültürü haline gelir.

1.1. Kurum Kültürü

Kurumlar günlük hayatımızda çok önemli bir etkiye sahiptir (Özkalp ve Kırel, 2021: 1). Hepimiz hayatımızın büyük bir kısmını çeşitli gruplara dâhil olarak sürdürürüz. Dâhil

olduğumuz bu gruplarda çeşitli roller alarak belirli görevleri yerine getiririz ve çeşitli davranışlarda bulunuruz. Örgütsel davranış, dâhil olduğumuz gruplardaki davranışlarımızın incelenmesidir. Çünkü insan dâhil olduğu çevrenin ortak ürünüdür. Böylece örgütsel davranış birey, çevre ve içinde bulunduğumuz grupsal unsurları kapsar. İnsanı, dâhil olduğu çevre içinde değerlendirmek doğru olacaktır. Bu kapsamda insan etkileşiminin en çok sağlandığı yerlerden birisi olan kurumlar, bu kurumlarda üstlenilen görevler ve oluşan sosyal çevre içerisindeki ilişkiler kurum kültürünün oluşmasını sağlar. Kurumsal kültür, kurumdaki bireylerin inanç ve değerleri ile kendi aralarındaki etkileşimler yoluyla oluşur.

Kurumlar, dış çevresel faktörlerden ve birçok değişkenden etkilenen açık bir sistemdir. Değişen günümüz şartlarında kurumlardaki verimliliği artırmak için yeni çözümler aramak gerekli hale gelmektedir. Kurumun sürekli kendini geliştirmesinde, şartlara uygun hale gelmesinde kurum kültürünün etkisinin olduğu söylenebilir. Günümüzde rekabetin artması kurum kültürünün önemini dile getirmiştir.

Kurum kültürü, kurumu çevresindeki kurumlardan ayıran, kuruma has bir kimlik kazandıran, kurumda çalışan bireylerin inanç, değer ve tutumlarından oluşan, üyelerin davranışlarına etki eden onların birbiriyle ve kurumu ile olan ilişkilerini belirleyen sistemdir.

Kurum kültürü, kurumun kendine has özelliğidir ve kurumu diğer kurumlardan ayırır. Olumlu kurum kültürü kurumdaki personelin kurumuna bağlılığını artırır. Kuruma birlikte hareket etme alışkanlığını kazandırır, birey değil kurum ön plandadır. Olumlu kurum kültürünün etkileri şunlardır (Okay, 2018: 215-216):

- Kurumdaki karmaşayı azaltır, çalışanlar nasıl davranması gerektiğini bilebilmektedir.
- Şeffaflığa dayalı iletişim olacağından etkili bir iletişim ortamı olacaktır.
- Alınan kararlar daha hızlı bir biçimde uygulanmaktadır.
- Kurallara uyulduğu için kontrol dolaylı yoldan sağlanacaktır.
- Çalışanlarda olumlu istek oluşacaktır.
- İşten kaytarmalar engellenecektir.

Kurum kültürü bireylerin kurum hakkında hissettiklerini değil, kurumun tanınmasını sağlayan değerleri, inançları ve beklentileri de kapsar (Balci, 2014: 189). Kurumsal kültür, çalışanların nerede çalıştıklarını, işi nasıl anladıklarını ve kendilerini nasıl gördüklerini anlamalarını sağlar.

Kurumsal kültür kuruma 3 kanal aracılığıyla fayda sağlar (Sorensen, 2002: 70).

1. Kurumsal kültür, koordinasyon ve kontrolü sağlayarak kurumda verimliliği artırır. Kurumsal kültür, çalışanların birbiriyle etkileşim kurmasını sağlayarak bilgi paylaşımının etkinliğini artırır.

2. Kurumsal kültür önemlidir, çünkü çalışanları ortak hedeflere bağlı kalmaya motive eder. Kurumsal kültür, kurumsal strateji ile yakından ilgilidir.

3. Kurumsal kültür, çalışanların kurumlarına olan bağlılığını güçlendirerek geliştirebilir.

Kurum kültürü birçok durumdan etkilenebilir. Kurum kültürünü etkileyen nedenlerin bazıları şunlardır (Okay, 2018: 200-204).

1.1.1. İletişim

Açık ve anlaşılır bir iletişim dili kurum kültürünü olumlu bir şekilde etkileyecektir. Açık bir iletişim tarzı olan örgütlerde iletişimin fazla, açık ve samimi, resmiyetten uzak olduğunu dile getirmekte hem üst düzey yöneticilere hem de diğer çalışanlara isimleriyle seslenildiğini ve kurum yöneticilerin kapılarının herkese açık olduğunu belirtmektedir (Okay, 2018: 200).

1.1.2. Liderlik

Kurumların günümüzün toplum ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için sağlam bir kurum kültürüne sahip olmasına, kurum kültürünün devam etmesine ve kurumun daha da ileriye gitmesine yardımcı olacak, kurum kültürüne uyum sağlayan liderlere gereksinim vardır (Özkaya, 2019: 1). Kurumun başarısı için krizleri fırsata çevirebilen, kurumdaki personele olumlu çalışma ortamı sağlayan, personelin gelişimi için fırsat veren, kurum çalışanlarını kurumun vizyon ve misyonu için bir arada tutmayı beceren, hal ve hareketleriyle, davranışlarıyla çalışanlarını etkileyen liderler olumlu kurum kültürü oluşmasını sağlayacaklardır.

1.1.3. Yönetim Süreci

Yönetim, amaca ulaşabilmek için başta insan kaynağı olmak üzere hammaddeleri, finansal kaynakları, demirbaşları, yardımcı malzemeleri, ekipmanları ve zamanı etkin, birbiriyle verimli ve uyumlu kullanılabilecek kararları alıp uygulama süreçlerinin bütünüdür (Eren, 1996: 3). Yönetim süreci, personelin istek ve ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenir ve etkili bir iletişime açık olursa kurum kültürüne olumlu katkı sağlayacaktır.

Bireyin içsel ya da dışsal etkilerle bir işi yapmaya gönüllü olması ve harekete geçmesidir. Bireyin herhangi bir amaca yönelmesi ya da görevi ile ilgili harekete geçirilmesidir (Recepöğlü, 2013: 577). Kurumda olumlu bir kurum kültürü oluşursa çalışanlar görevlerini yaparken daha istekli olacaktır. Mesleğini severek ve isteyerek yerine getiren kişiler işlerinde başarılı olmak için gayretli olacak ve çalışma ortamındaki hoşnutluk durumu kurum kültürünü de olumlu etkileyecektir (Okay, 2018: 201).

1.2. Motivasyon

Motivasyon, bireyin temel gereksinimlerini kullanarak onu eyleme geçiren ve eylemin sürekliliğini sağlayan güç kaynağıdır (Çetinkaya ve Mutlu, 2020: 72). Motivasyon, bağlantıları ve sonuçları tarafından kontrol edilen davranışın yönü, seçicilik eğilimi ve bu eğilimdeki davranışın hedef başarılınca kadar ısrarlılığıdır (Doğru ve Uçan, 2021: 28). Motivasyon, kişileri belirli bir amaç için harekete geçirmek çabalarıdır (Ergül, 2005: 69). Bireyin dış çevrenin etkisi olmadan kendini motive etmesi içsel motivasyon, dış çevrenin etkileriyle bireyin motive olmasını sağlayan etkiye dışsal motivasyon denir (Dündar vd., 2007: 108).

Motivasyonu,

- Bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayan,

- Belirlenen hedefe ulaşmak için bireyi istekli hale getiren,
- Hedefe ulaşmak için davranışta sürekliliği sağlayan
- Bireyin çalışma isteğini artıran
- Bireyi harekete geçiren toplam süreç olarak tanımlayabiliriz.

Personelin, kurumun amaçlarını gerçekleştirebilmesi için sürekli olarak samimiyet ve iyi niyetle çalışması ve gayret göstermesi büyük ölçüde kurum kültürüyle bütünleşmelerine bağlıdır.

1.3. Halk Eğitimi Merkezi

Eğitim sadece okulda elde edilen bilgi ve beceriler değil, aynı zamanda kişinin hayatının her alanında yer alan bir süreçtir. Bunu bireylere en verimli şekilde sağlamak için devletlerin belirli bir politikaları vardır. Eğitim planlamasının nicel ve nitel yönlerden eksik olduğu bir program akıllıca olmayacaktır. Bu nedenle iyi tasarlanmış bir plan geliştirmek ve artan nüfusun ihtiyaçlarını ve imkânlarını tahmin etmek gerekir. Tüm ülkeler eğitim öğretimin farkında ve onu farklı yollarla geliştirmeye çalışmaktadırlar (Ahmadi ve Laei, 2012: 869). Bireyler kişisel gelişimlerini devam ettirirken devletlerin de bireylere bu konuda destek vermesi gerekmektedir. Halk eğitim merkezleri Türkiye'de bu işi en çok yapan kurumlar ve doğrudan yetişkin eğitimi ile ilgilenen merkezlerdir (Ayanoglu, 2020: 55 aktaran Fakuç, 2022: 44). Çünkü iyi eğitilmiş birey sosyal, ekonomik ve mevcut sorunları çözebilir. Bilim ve teknolojiye yeni gelişmeler, bilimsel ve teknolojik yöntemlerin ortaya çıkma hızı gün geçtikçe artmaktadır. Uygun eğitimi göz ardı etmek, nitel ve nicel ölçü dengesini ihmal etmek gelişen bilim ve teknoloji ile kalkınma planında da sorun olacaktır (Ahmadi ve Laei, 2012: 869).

Halk eğitimi, yetişkin eğitimi, yaşam boyu öğrenme gibi kavramların önemi ve gerekliliği günden güne artmaktadır. Bilgi ve teknolojinin ilerlemesi bu süreci hızlandırmıştır. Türkiye'de halk eğitimi denince önceleri okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretme, kadınlara da dikiş nakış kursu vermek anlamlarına gelmekteydi. Günümüzde bu kavram Türkiye'de de değişmiştir (Kaya, 2015: 268). Milletlerin yaşam boyu öğrenmeye uyumunu sağlamak hususunda, erişkinlerin bilgi ve becerilerini artırmaya ve günümüz şartlarına uygun hale getirmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Böylece öğrenme etkinliklerinin farklılıkları çoğalmakta, öğrenmenin sorumluluğu kişilere yüklenmektedir (Kaya, 2015: 268).

MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 4. Maddesine göre halk eğitimi; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademelerden çıkmış kişilere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli zaman ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim-öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006: 1).

Halk eğitimi; toplum eğitimi, yetişkin eğitimi ve yaygın eğitim gibi isimlerle de bilinen, erişkinlere ve zorunlu eğitim dışında kalanlara yönelik yapılan sistemli ve düzgün bir eğitim sürecidir. Yaygın eğitim; erişkin eğitimi, halk eğitimi ve hayat boyu eğitim, olarak da bilinmektedir. Ülkemizde halk eğitim kavramı ile ilgili daha çok *yaygın eğitim/halk eğitimi/yetişkin eğitimi* kavramları kullanılmaktadır. Hayatın kendisi sürekli bir öğrenme sürecidir (Kurt, 2008: 37). Eğitim yaşam boyu devam ettiği için, yaşam boyu eğitim, yaşam

boyu tümleşik öğrenme, yaşam boyu öğrenim, sürekli öğrenim, sürekli eğitim kavramlarını eş anlamlı olarak düşünmektedir (Kurt, 2008: 38).

Verilen tanımlardan anlaşılan yaşam devam ettiği sürece insanların eğitim ve öğrenim ihtiyacı devam edecek, insanlar bu ihtiyaçlarını gidermek için eğitim hayatını sürdürmek isteyecektir. İnsanların bu ihtiyaçlarını karşılayan yaygın eğitim kurumları, hayat boyu öğrenme ve halk eğitimi merkezleri bulunmaktadır. Türkiye’de hayat boyu öğrenme uygulamalarının çoğunluğunu yerine getiren kurumlar Halk Eğitimi Merkezleridir.

Halk Eğitimi Merkezleri, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlıdır. Hayat boyu öğrenme verdiği yaygın eğitim kurslarıyla, kursiyerler bilgi ve beceri kazandırmaktadır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ana sayfasından alınan verilere göre Yaygın Eğitim Programlarında; 73 Kurs Alan Sayısı, 2797 Mesleki Kurs Sayısı, 1077 Genel Kurs Sayısı, 3874 Toplam Kurs Sayısı bulunmaktadır (e-yaygin.meb.gov.tr, 2022). Ayrıca Hayat Boyu Öğrenme Merkezlerinde Açık Öğretim Kurumları olarak; Açık Öğretim Ortaokul, Açık Öğretim Lise, Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi, Mesleki Açık Öğretim Lisesi, Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Okulu bulunmaktadır. Buradan mezun olanlara diplomaları Halk Eğitimi Merkezlerinden ya da Hayat Boyu Öğrenme merkezlerinden verilmektedir. Halk Eğitim Merkezleri vatandaşlarımızın hayat boyu öğrenme kapsamında kendilerini güncellemelerine yardım etmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma, betimsel nitelikte ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. Bu tür çalışmalar durum veya olayı olduğu gibi betimleyerek, buna sebep olan değişkenlerin birbiriyle ilişkilerini ve etkileme derecelerini ortaya koyan araştırmalardır (Kaya vd., 2012: 1234-1235). Betimsel-ilişkisel tarama modeline uygun olarak yapılan bu çalışmada Halk Eğitimi Merkezinde görev yapan eğitimcilerin kurum kültürü algıları ile çalışma motivasyonu arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2021-2022 eğitim öğretim yılında Kütahya ilinin Gediz ilçesinde bulunan Halk Eğitimi Merkezi’nde çalışan öğretmen ve usta öğreticiler olmak üzere kolay ulaşılabilir örnekleme tekniğiyle seçilen Gediz Halk Eğitimi Merkezi’nde çalışan toplam 123 eğitimcinin elektronik ortam üzerinden katılımıyla oluşmaktadır.

2.2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Bu çalışma kapsamında örnekleme ait cinsiyet, bulunduğu kurumdaki hizmet yılı, mezuniyet düzeyi, kurumdaki görevi gibi değişkenlerin Tablo 1’de frekans ve yüzde dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Eğitimcilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken	f	%
Cinsiyet	Erkek	32
	Kadın	91
Eğitim Seviyesi	Lise	20
	Ön Lisans	35
	Lisans	63

	Lisansüstü	5	4,1
Çalıştığı Kurumdaki Hizmet Süresi	0-2 yıl	41	33,3
	2-5 Yıl	23	18,7
	5-10 yıl	32	26,0
	10 ve Üzeri	27	22,0
Görevi	Öğretmen	53	43,1
	Usta Öğretici	70	56,9
TOPLAM		123	100

Tablo 1'e göre katılımcıların cinsiyet değişkenine göre 32'si(%26) erkek, 91'i (%74) kadınlardan oluşmuştur. Bu verilere göre katılımın homojen olmadığı söylenebilir. Bu durumun sebebini ise halk eğitimi merkezlerinde çalışan eğitimcilerin daha çok kadın olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Eğitimcilerin eğitim düzeylerine göre tablo incelendiğinde lise mezunu eğitimcilerin 20 kişi (%16,3), ön lisans mezunu eğitimcilerin 35 kişi (%28,5), lisans mezunu eğitimcilerin 63 kişi (%51,2), lisansüstü eğitimcilerin ise 5 kişi (%4,1) olduğu görülmektedir. En fazla katılımın lisans düzeyinde olduğu söylenebilir. Araştırmaya ise en az lisansüstü eğitime sahip eğitimcilerin katıldığı görülmektedir.

Eğitimcilerin çalıştıkları kurumdaki hizmet süreleri değişkeni incelendiğinde eğitimcilerin 41'i (%33,3) 0-2 yıl, 23'ü (%18,7) 2-5 yıl, 32'si (%26) 5-10 yıl, 27'si (%22) 10 ve üzeri yıl olarak şu anki kurumlarında çalışmaktadır. Kurumdaki hizmet süreleri değişkeni genel olarak homojen olduğu söylenebilir.

Eğitimcilerin buldukları kurumdaki görev değişkeni incelendiğinde 53'ü (%43,1) öğretmen ve 70'i (%56,9) usta öğretici olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni ise halk eğitimi merkezlerinde çoğunlukla meslek edinme kurslarına talebin daha yoğun olması söylenebilir. Özellikle kadın kursiyerlerin aşçılık, dikiş nakış gibi kursları tercih etmesi kurumlardaki usta öğretici sayısının fazla olmasına sebep olduğu söylenebilir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmaya katılanlara, Örgüt Kültürü Algılarını belirlemek için Kurum Kültürü Ölçeği ve İş Motivasyonu Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin ilk bölümünde eğitimcilerin demografik bilgileri için Kişisel Bilgi Formu bulunmaktadır. Kişisel Bilgi Formunda cinsiyet, öğrenim düzeyi, çalıştığı kurumdaki hizmet süresi ve kurumdaki görevi gibi bilgiler yer almaktadır.

2.4.Örgüt Kültürü Ölçeği

Terzi (2005: 441) tarafından oluşturulan 5'li Likert tarzında hazırlanmış Örgüt Kültürü Ölçeği kullanılmıştır. Çalışanların örgüt kültürünü algılama düzeylerinin tespitinde puan aralığı 5.00-4.20 (her zaman), 4.19-3.40 (çoğunlukla), 3.39-2.60 (bazen), 2.59-1.80 (nadiren) ve 1.79- 1.00 (hiçbir zaman) olan beşli dereceleme ölçeği kullanılmıştır (Turgut ve Baykul, 1992 aktaran Özkaya, 2019: 54).

Örgüt Kültürü Ölçeği; görev, başarı, destek ve bürokratik kültür olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır (Terzi, 2005: 425-426). Faktör analiz yöntemi kurum kültürü ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için uygulanmıştır. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of

Sampling Adequacy) ve Bartlett Testi sonuçları dikkate alınarak Faktör analizinin yorumlanabilir olduğu görülmüştür.

Faktör analizinin yorumlanabilmesi için KMO sonucu 0.918, Bartlett testi sonucu da 3060,379 olarak hesaplanmıştır. KMO ve Bartlett değerleri Kurum Kültürü Ölçeğinin yüksek bir geçerlilik düzeyine sahip olduğu sonucunu göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre Kurum Kültürü Ölçeğine ilişkin verilerin 0.40'ın üzerinde faktör yüküne sahip 4 boyuttan oluştuğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlar Terzi'nin oluşturduğu ölçeğin sonuçları ile uyumluluk göstermektedir.

Kurum Kültürü Ölçeğinin güvenilirliği ise iç tutarlılık katsayısı ile incelenmiştir. Ölçeğin tamamının Cronbach Alpha katsayısı .95 olarak hesaplanmıştır. Uygulanan Kurum Kültürü Ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğunu elde edilen sonuçlar göstermektedir (Büyüköztürk, 2020: 183).

2.5. Çalışma Motivasyonu Ölçeği

Aksoy (2006: 155-157) tarafından oluşturulan ve 5'li likert tipinde hazırlanmış İş Motivasyon Ölçeği kullanılmıştır. Çalışanların, çalışma motivasyonunun tespitinde puan aralığı 5.00-4.20 (her zaman), 4.19-3.40 (çoğunlukla), 3.39-2.60 (bazen), 2.59-1.80 (nadiren) ve 1.79- 1.00 (hiçbir zaman) olan beşli dereceleme ölçeği kullanılmıştır (Turgut ve Baykul, 1992 aktaran Özkaya, 2019: 54).

Faktör analizi yöntemi Çalışma motivasyonu Ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için uygulanmıştır. KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) ve Bartlett Testi sonuçları dikkate alınarak faktör analizinin yorumlanabilir olduğu görülmüştür.

Faktör analizinin yorumlanabilmesi için KMO sonucu 0.97, Bartlett testi sonucu da 1745,699 olarak hesaplanmıştır. KMO ve Bartlett değerleri Çalışma Motivasyonu Ölçeğinin yüksek bir geçerlilik düzeyine sahip olduğu sonucunu göstermektedir.

Çalışma Motivasyonu Ölçeğine ilişkin verilere doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre 0.40'ın üzerinde faktör yüküne sahip tek boyuttan oluştuğu görülmüştür.

Elde edilen sonuçlarla birlikte Çalışma Motivasyonu Ölçeğinin güvenilirliği ise iç tutarlılık katsayısı ile incelenmiştir. Çalışma Motivasyonu Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Uygulanan Çalışma Motivasyonu Ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğunu elde edilen sonuçlar göstermektedir (Büyüköztürk, 2020: 183).

2.6. Verilerin Analizi

Analizde anlamlılık 0,05 düzeyinde test edilmiş ve bulgular araştırmanın amacına uygun bir şekilde tablolar halinde verilmiştir.

Kurum kültürü, alt boyutları ile motivasyon arasındaki ilişkiyi açıklarken kurum kültürü ve alt boyutları bağımsız değişken olarak ele alınmış; bağımlı değişken olarak ise çalışma motivasyonu ele alınmıştır. Kurum kültürü ve alt boyutları ile çalışma motivasyonu arasındaki ilişkiyi bulmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Kurum kültürü ve alt boyutları yordayıcı olarak, çalışma motivasyonu ise yordanan olarak alınmış ve kurum kültürü ile alt boyutlarının, motivasyonu ne düzeyde yordadığını bulmak için regresyon analizi yapılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Halk Eğitimi Merkezinde Çalışan Eğitimcilerin Kurum Kültürü Algıları ve Çalışma Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi çalışmasında verilerin analizleri sonucu elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Kurum Kültürü ve Alt Boyutları ile Çalışma Motivasyonu Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde kurum kültürü ile alt boyutlarının, çalışma motivasyonu arasındaki ilişkiye ait bulgulara yer verilmiştir. Bu problemin analizinde Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 2. Kurum Kültürü ve Alt Boyutlarına ile Çalışma Motivasyonuna İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

	GK	BK	DK	BÜK	KKG	MOT
MOT	r	,549**	,761**	,745**	,317**	,692**
	p	,000	,000	,000	,000	,000

GK: Görev Kültürü **BK:** Başarı Kültürü **DK:** Destek Kültürü **BÜK:** Bürokratik Kültür

MOT: Motivasyon **KKG:** Kurum Kültürü Genel

Tablo 2'e göre eğitimcilerin çalışma motivasyonundan aldıkları puanlar ile kurum kültürü ve kurum kültürü alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını anlamak için yapılan korelasyon testi sonucunda görev kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=,549$; $p<.01$). Bu veriye göre görev kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonu birbirini etkilemektedir. Başarı kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=,761$, $p<.01$). Buna göre başarı kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonu birbirini etkilediği söylenebilir. Destek kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=,0745$; $p<.01$). Bu veriye göre destek kültürü alt boyutu ile çalışma motivasyonunun birbirini etkilediği söylenebilir. Örgüt kültürü ile çalışma motivasyonu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r=,0692$; $p<.01$). Buna göre örgüt kültürü ile çalışma motivasyonunun birbirini etkilediği söylenebilir. Bu verilere göre, çalışma motivasyonu ile kurum kültürü ve alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

3.2. Kurum Kültürü Alt Boyutlarının Çalışma Motivasyonunu Yordayıcılığına Ait Bulgular

Kurum kültürü alt boyutları görev, başarı, destek ve bürokratik kültürün çalışma motivasyonunu ne düzeyde etkilediğini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 3. Halk Eğitim Merkezlerinde Çalışan Eğitimcilerin Sahip Olduğu Kurum Kültürü alt boyutlarının, Çalışma Motivasyonu Düzeyini Yordayıcılığına Yönelik Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Yordanan Değişken	Model	B	Sd	Beta	t	p
Çalışma Motivasyonu	Sabit	2,287	,298		7,665	,000
	Görev Kültürü	,505	,070	,549	7,219	,000
		R ² = 0,301		R = 0,549		

		R ² (Düzeltilmiş R ²) = 0, 295			F= 52,112
Çalışma Motivasyonu	Sabit	, 225	,304	,740	,461
	Destek Kültürü	,919	,071	,761	12,889
		R ² = 0,579			R= 0,761
		R ² (Düzeltilmiş R ²) = 0,575			F= 166,132
Çalışma Motivasyonu	Sabit	-,022	,332	-,067	,946
	Başarı Kültürü	,959	,078	,745	12,302
		R ² = 0,556			R= 0,745
		R ² (Düzeltilmiş R ²) = 0,552			F= 151,332
Çalışma Motivasyonu	Sabit	1,759	,478	3,676	,000
	Bürokratik Kültür	,412	,112	,317	3,670
		R ² = 0,100			R= 0,317
		R ² (Düzeltilmiş R ²) = 0,093			F= 13,471

Yordanan (Bağımlı) Değişken: *Çalışma Motivasyonu*

Yordayıcı (Bağımsız) Değişken: *Kurum Kültürünün Alt Boyutları*

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde;

Görev Kültürü alt boyutunda katılımcıların görev kültürü algısının, çalışma motivasyonunun anlamlı bir şekilde %29,5'ini açıkladığı görülmüştür (Düzeltilmiş R²=0, 295, p<.01). Eğitimcilerin görev kültürü algısındaki bir birimlik değişimin çalışma motivasyonu düzeyinde pozitif yönde 0,505'lik bir değişime neden olduğu görülmüştür(B=0,505). Bu verilere göre bağımsız değişken olan görev kültürü, bağımlı değişken olan çalışma motivasyonunu pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Tek başına görev kültürü çalışma motivasyon düzeyinin %29,5'ini açıklayabildiği görülmüştür.

Destek Kültürü alt boyutunda katılımcıların destek kültürü algısının çalışma motivasyonunun anlamlı bir şekilde %57,5'ini açıkladığı görülmüştür (Düzeltilmiş R²=0,575, p<.01). Eğitimcilerin destek kültürü algısındaki bir birimlik değişimin çalışma motivasyonu düzeyinde pozitif yönde 0,919'luk bir değişime neden olduğu görülmüştür(B=0,919). Bu verilere göre bağımsız değişken olan destek kültürü, bağımlı değişken olan motivasyonu pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Tek başına destek kültürü çalışma motivasyon düzeyinin %57,5'ini açıklayabildiği görülmüştür.

Başarı Kültürü alt boyutunda katılımcıların başarı kültürü algısının çalışma motivasyonunun anlamlı bir şekilde %55,2'sini açıkladığı görülmüştür (Düzeltilmiş R²=0,552, p<.01). Eğitimcilerin başarı kültürü algısındaki bir birimlik değişimin çalışma motivasyonu düzeyinde pozitif bir yönde 0,959'luk bir değişime neden olduğu görülmüştür(B=0,959). Bu verilere göre bağımsız değişken olan başarı kültürü, bağımlı değişken olan motivasyonu pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Tek başına destek kültürü çalışma motivasyon düzeyinin %55, 2'sini açıklayabildiği görülmüştür.

Bürokratik Kültür alt boyutunda katılımcıların bürokratik kültür algısının çalışma motivasyonunun anlamlı bir şekilde %9,3'ünü açıkladığı görülmüştür (Düzeltilmiş R²=0,093, p<.01). Eğitimcilerin bürokratik kültür algısındaki bir birimlik değişimin çalışma motivasyonu düzeyinde pozitif bir yönde 0,412'lik bir değişime neden olduğu görülmüştür (B=0,412). Bu verilere göre bağımsız değişken olan bürokratik kültür, bağımlı değişken olan motivasyonu

pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Tek başına destek kültürü çalışma motivasyon düzeyinin %9,3'ünü açıklayabildiği görülmüştür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ile çalışma motivasyonları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan analiz sonuçları değerlendirilmiştir ve ayrıca önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma sonucu elde edilen sonuçlar maddeler halinde aşağıda verilecektir.

Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ve alt boyutları ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorusuna verilen cevapların analiz sonuçlarına göre kurum kültürü ve alt boyutları ile çalışma motivasyonu arasında pozitif yönden anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Kurum kültürü alt boyutları ile motivasyon arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analiz sonuçlarına göre kurum kültürü ve alt boyutları ile motivasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ancak en düşük ilişki bürokratik kültür alt boyutu ile ilgilidir. Kurumdaki ilişkilerin resmi boyutunun fazla olması motivasyonu düşürmektedir. Kurum kültürü ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki vardır (Sop, 2016: 74). Örgüt kültürü ile motivasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Türkoğlu, 2008: 127). Kurum kültürü hakkında çalışanların görüşleri olumlu olarak arttıkça çalışma motivasyonu da artacağı söylenebilir.

Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ve alt boyutlarına ilişkin görüşleri, motivasyonu ne düzeyde yordamaktadır? sorusuna verilen cevapların analiz sonuçlarına göre kurum kültürünün çalışma motivasyonunu anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir. Yine kurum kültürü alt boyutları da çalışma motivasyonunu pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Ancak en fazla destek kültürü alt boyutu çalışma motivasyonunun %57,5'ini anlamlı şekilde açıklarken, bürokratik kültür alt boyutu daha düşük oranda açıklamaktadır.

Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kurum kültürü ve alt boyutlarına ilişkin görüşleri çalışma motivasyonunu ne düzeyde yordadığına yönelik yapılan analiz sonuçlarına göre kurum kültürü ve alt boyutları çalışma motivasyonunu pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bürokratik kültür algısının çalışma motivasyonunu çok zayıf bir şekilde yordadığı görülmektedir. Bürokratik kültürün motivasyon üzerinde anlamlı yordayıcılığının olmadığı görülmüştür (Çakır, 2017: 97; Sop, 2016: 75). Örgüte bağlılık düzeyinin yüksek olması kişilerin çalışma ortamındaki performanslarını olumlu etkilediği sonucu görülmüştür (Arıkan, 2019: 172). Örgüt kültürü ve alt boyutları ile motivasyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Şahin, 2020: 75-76).

Halk Eğitimi merkezinde görev yapan eğitimcilerin görüşleri dikkate alınarak, kurum kültürünün ve motivasyonun artırılmasına yönelik bazı öneriler sunulmaktadır.

1. Halk Eğitimi Merkezinde çalışan eğitimcilerin kuruma olan bağlılıklarının daha da artması için eğitimcilerin kurumlarda yapılan öğretmenler kurulu ve diğer çalışmalarda alınan kararlara katılımı sağlanabilir

2. Kurum kültürünü ve çalışma motivasyonunu etkileyen etmenlerin önemlileri olan iletişim, güven, saygı, paylaşma ve adalet konularına önem verilebilir.

3. Halk Eğitim Merkezinde çalışanların yarısından fazlasını usta öğreticiler oluşturmaktadır. Usta öğreticilerin en önemli sorunlarından biri çalışmalarının süreklilik arz etmemesinden dolayı sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sorunların çözümü için usta öğreticilerin kadroya geçmeleri onların daha verimli çalışmasını sağlayabilir.

4. Aynı kurumda uzun yıllar çalışan eğitimcilerin kurum kültürü bağlılığı ve çalışma motivasyonunun azaldığı araştırma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumun önlenmesi için çalışanların diğer okullarda da çalışması sağlanmalı ya da çalışanların kurumdaki çalışma motivasyonunu artırıcı çalışmalar yapılmalıdır.

5. Kurum kültürü ve çalışma motivasyonunu artırmak için çalışanlara belirli aralıklarla etkinlikler yaptırmalı ve idarecilerin bu konuda kendilerini geliştirmeleri için olanaklar sağlanmalıdır.

6. Kurumdaki çalışma motivasyonunu artırmak için idareci ve çalışanların birbirine saygı duyması ve birbirini desteklemesi gerekmektedir. *Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için*, düşüncesine sahip olunması gerekmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, bu çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmadi, A., ve S., Laei (2012). "Public Education: Compulsory and Free? It's A Paradox". *Ulus-Social ve Behavioral Sciences*, 47, 868-873.
- Aksoy, H. (2006). *Örgüt İkliminin Motivasyon Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıkan, A. H. (2019). *Örgüt Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatminlerine Etkisi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Balcı, A. (2014). *Etkili Okul Geliştirme (Kuram, Uygulama ve Araştırma)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, N. (2014). *Öğretmen Liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, H. (2017). *İSMEK Hayat Boyu Öğrenme Merkezi Öğretmenlerinin Örgüt Kültürü Algıları ile İş Motivasyonları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çeltek, F.M. (2021). *Temel Eğitim Kademesindeki Öğretmenlerin Okul Kültürü Algıları ile İş Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Çetinkaya, A.ve T. Mutlu (2020). *Sporda Liderlik ve Motivasyon*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, Z. ve Y. Uçan (2021). *Beden Eğitimi ve Sporda Motivasyon*. Ankara: Arı Yayıncılık.
- Dündar, S., H. Özutku, ve F. Taşpınar, (2007). "İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının İş Görenlerin Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 105-119.
- Eren, E. (1996). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Ergül, H. F. (2005). "Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 67-79.
- Fakuç, T. (2022). *Muhasebe Eğitiminde Halk Eğitimi Merkezlerinin Rolü: Bilecik Halk Eğitimi Merkezi Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Bilecik.
- Genç, Ç. (2016). "Kurum Kültürü ve Değerlerine Yönelik Çalışan Farkındalığı: Özel Bir Eğitim Kurumunda Uygulama Örneği". *Selçuk İletişim*, 9(2), 116-137.
- <https://e-yaygin.meb.gov.tr/pagePrograms.aspx> (07.10.2022).
- Karaca, Ş.ve N. Gümüş (2018). *Kültür ve Tüketim (Hofstede Kültür Boyutları ve Ülke Örnekleri ile)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaya, H. E. (2015). "Türkiye'de Halk Eğitimi Merkezleri". *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(Special Issue 3), 268-277.
- Kaya, A., R. Balay, ve A. Göçen (2012). "Öğretmenlerin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerine İlişkin Bilme, Uygulama ve Eğitim İhtiyacı Düzeyleri". *International Journal of Human Sciences [Online]*, (9)2, 1229- 1259.
- Kurt, İ. (2008). *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- MEB, (2006). *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği*. Ankara: T.C. Resmi Gazete, 26080.
- Okay, A. (2018). *Kurum Kimliği*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkalp, E. ve Ç. Kirel (2021). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin Yayınları.

- Özkaya, Y. (2019). *Okul Yöneticilerinin Girişimci Liderlik Davranışları ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Recepoğlu, E. (2013). "Öğretmenlerin İş Motivasyonlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi ". *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 575-588.
- Sop, S. (2016). *Örgüt Kültürünün Çalışanların Motivasyonuna Etkisi: Celal Bayar Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sørensen J.B. (2002). "The Strength Of The Corporate Culture And The Reliability Of Firm Performance". *Administrative Sciences Quarterly*, 47 (1), 70-91.
- Şahin, A. R. (2020). *Eğitim Kurumlarında Örgüt Kültürü ve İş Doyumu Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Terzi, A. R. (2005). "İlköğretim Okullarında Örgüt Kültürü". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. (43), 423-442.
- Türkoğlu, M. (2008). *Genel Liselerde Örgütsel Kültürün İş Doyumuna Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Yıldız, S.G.M. (2018). "Kültürün Mekânsal Değişimler Üzerindeki Etkisi". *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(3): 173-184.

EXTENDED ABSTRACT

Corporate culture is the sum of formal and informal rules adopted by employees in an organisation and affecting their behaviour. Organisations have their own corporate culture, which is different from the culture of their employees and society. The school has its own culture and atmosphere. One of the most important elements of an educational institution is people. Relationships between employees of educational institutions are important.

For this, they should create a positive corporate culture. If the personnel are satisfied with their work and the organisation, they will work more efficiently. In order for the staff to realise the objectives of the institution, they must work and strive with sincerity and goodwill to a great extent and this depends to a great extent on their integration with the corporate culture. If the corporate culture is not formed, the motivation of the employees will be low. In social organisations many negative attitudes and behaviours, even resistance and conflict, arise from unmet needs of individuals and motivating employees to act in the interest of the organisation and retaining them in the long term is a daunting task. Creating an environment that encourages employees to be productive, holds them accountable, motivates them to solve problems and rewards their achievements is paramount. While it is the organisation itself that motivates people to work, best practice organisations create an inspiring atmosphere for creative solutions, hard work and commitment to the organisation. This positive atmosphere brings many benefits, including the opportunity to develop and acquire new skills, as well as a sense of self-confidence.

The purpose of motivation in an organisation is to ensure that employees work effectively, efficiently and voluntarily. Positive school culture and climate will enable employees to enjoy their work, adopt their work and be successful. While a positive corporate culture motivates

employees better, a negative corporate culture may cause unrest in the organisation. Corporate culture has a motivating effect on employees. Corporate culture and motivation affect each other. Employees will be better motivated to work when they are taken care of in the organisation and when they are provided with suitable environments. People's intrinsic motivation directs their behaviour towards the goal.

Corporate culture meets the social and psychological needs of employees and enables them to integrate with the organisation, to internalise the aims of the organisation and thus to make active and effective efforts. While corporate culture increases the professional satisfaction of the individual, the individual who internalises the values, norms and behaviours formed as a result of this, thus becomes a member of a certain group. The group of which the individual is a member has an effect on his/her behaviour. The value, norm and behaviour system of the group has a determining effect on what is right and wrong. There are different approaches on how to motivate employees in an organisation. In general, when motivation theories are examined, it is seen that the social satisfaction provided by the corporate culture is analysed by all the theories. From this point of view, corporate culture creates social satisfaction through common values, norms and behaviours and is of great importance in motivating people.

According to the results of the analyses conducted to examine the relationship between corporate culture sub-dimensions and motivation in the study, it was observed that there was a significant positive relationship between corporate culture and its sub-dimensions and motivation. When the perception of corporate culture increases, it is seen that work motivation also increases. The strongest relationship between organisational culture and work motivation was found to be success and support culture. Success and support culture should be given more importance to increase motivation in the organisation.

As the organisational culture sub-dimension that has the least effect on the motivation of educators to work, the lowest relationship is related to the bureaucratic culture sub-dimension. As the group of educators who feel the perception of bureaucratic culture the most, individuals who fulfil the duty of paid master instructor feel it. . One of the most important problems of master trainers is the lack of continuity in their work. Because they experience the fear of not being able to work in the institution at the beginning of each year. So as to reduce the effect of bureaucratic culture on work motivation, support culture should be increased instead of bureaucracy. For the solution of these problems, the staffing of master trainers will enable them to work more efficiently. The high official dimension of the relations in the institution decreases the motivation.

According to this study, while fulfilling one's duties and being successful increase work motivation in an environment with a support culture, work motivation is lower in an environment with a bureaucratic culture. Bureaucratic culture has an effect that reduces work motivation and organisational commitment. In addition, it was revealed as a result of the research that the organisational culture commitment and work motivation of educators who have been working in the same institution for many years decreased. In order to prevent this situation, employees should be provided to work in other schools or studies should be carried out to increase the motivation of employees to work in the institution.

Based on these results, it can be interpreted that when the administrators improve the organisational culture, the motivation of educators to work will also increase. In addition, it can be said that if the motivation of educators to work increases, the quality of the services they provide will increase.

So as to increase the working motivation of educators; a success-oriented structure should be established in the institution. There should be educators and managers who support each other in the institution. To establish a culture of support among educators, managers who will establish this culture should receive in-service training and create a culture of support in their institutions. In order to increase the motivation of successful educators to work, managers should encourage successful educators. By increasing the perception of corporate culture, the motivation of educators to work should be increased.

FLÖRT ŞİDDETİ VE EBEVEYNLİK STİLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ¹

Sabina BAYRAMOVA²

Gamze AKSAN³

Öz

Anne ve babaların çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri tutumlarda kendi çocukluğunda algıladığı ebeveyn tutumları etkili olmaktadır. Anne ve babaların büyüdüğü aile ortamı yetişkinlikte kendi kurdukları ailelerinin de örneğini oluşturmaktadır. Çocukluk evresinde görülen ebeveyn ilişkisinin etkisi yetişkinlik döneminde sürmektedir. Bu açıdan artık yetişkin olan birey, kendi ilişkisi içinde de ebeveynlerini rol model olarak benimsemektedir. Bu dönemde görülen ebeveynler arasında saygı, sevgi, çocuğun da duygusal yönden gelişimine katkı sağlamaktadır. Bireyin şiddete dair tutumlarının ilk şekillendiği yer aile ortamıdır ve şiddeti ortaya çıkaran sebepler flört şiddetinde de geçerlidir. Bu çalışmada flört şiddeti ve ebeveynlik stilleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Alan araştırmasında 482 üniversite öğrencisi ile görüşülerek bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ebeveyn stilleri ve flört şiddeti arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, demokratik tutuma yakın boyut olarak anne kabul ilgi boyutu ile psikolojik ve cinsel şiddet arasında korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer taraftan kategorik olarak her bir ebeveyn stili için 4'lü ayırım ile bakıldığında üniversite gençlerinin flört şiddetine dair olumsuz tutum anne izin verici şımartan ile baba otoriter ebeveyn stilini algılayanlarda daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler

Ebeveyn Tutumları
Flört Şiddeti
Şiddet

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 04.10.2022
Kabul Tarihi : 01.11.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Bu makale; Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi yüksek lisans programında Doç. Dr. Gamze AKSAN danışmanlığında hazırlanan "Üniversite Öğrencilerinin Flört Şiddeti ve Ebeveynlik Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tezden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı. e-posta: sabinabayrmova@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4115-5917

³ Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. e-posta: gaksan@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5051-4630

THE RELATIONSHIP BETWEEN DATING VIOLENCE AND PARENTING STYLES: THE CASE OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

Parental attitudes perceived in their own childhood are effective in the attitudes of parents while raising their children. The family environment in which the parents grew up sets an example for the families they have established in adulthood. The effect of the parental relationship seen in childhood continues in adulthood. In this respect, the individual, who is now an adult, adopts his parents as a role model in his own relationship. The family environment is the first place where an individual's attitudes towards violence are formed, and the reasons for violence are also valid in dating violence. In this study, the relationship between dating violence and parenting styles was evaluated. In the field research, some results were obtained by interviewing 482 university students. When the relationship between parenting styles and dating violence was evaluated, a correlation was found between the maternal acceptance interest dimension, which is a dimension close to the democratic attitude, and psychological and sexual violence. On the other hand, when viewed categorically with a 4-point split for each parenting style, the negative attitudes of university students towards dating violence are higher in those who perceive the mother as permissive pamper and father authoritarian parenting style.

Keywords

Parental Attitudes
Dating Violence
Violence

Article Info

Research Article

Received : 10.04.2022
Accepted : 11.01.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Bayramova, S. ve Aksan, G. (2022). Flört Şiddeti ve Ebeveynlik Stilleri Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 169-199.

Citation Information: Bayramova, S. ve Aksan, G. (2022). The Relationship Between Dating Violence and Parenting Styles: The Case of University Students. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 169-199.

GİRİŞ

Şiddet bünyesinde barındırdığı pek çok bireysel ve toplumsal unsurla birlikte ele alınması gereken karmaşık bir olgudur. Bu nedenle şiddet, bireysel ve toplumsal düzlemde karşılaşılan bir problem olarak ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik birçok bağlamla karakterize olur. Kavramın içeriğindeki bu karmaşıklık tek bir tanım yapılabilmesini zorlaştırmaktadır. Nitekim ilgili literatür değerlendirildiğinde kavramın farklı disiplinlerde farklı şekillerde ele alınabildiği görülmektedir.

Şiddet; nedenlerinden çok sonuçları bakımından bireysel ve toplumsal düzeyde önem kazanan bir konudur. Şiddet vakaları ile şiddetin doğurduğu sonuçlar; ölümler, yaralanmalar, sakatlıklar, psikolojik travmalar, şiddetin failinin ve mağdurunun yakınlarının yaşadığı mağduriyetler genellikle bireysel ya da toplumsal düzeyde kişileri ya da kurumları bu olgunun sonuçları ile yüzleştirmektedir. Ancak şiddet olgusunun çözümlenebilmesi için şüphesiz şiddet davranışına sebep olan faktörler önem kazanır ki, bu da şiddetin önlenmesi ve etki boyutlarının iyileştirilmesine yardımcı değer ve norm sisteminin geliştirilmesini ve yaptırımların sağlıklı yollarla inşa edilmesi sürecini destekler. Dolayısıyla şiddet olgusunu etkilemesi mümkün görünen her bir değişken aynı zamanda bu toplumsal sorunun çözümünde araştırmaya değer bir boyutu ifade eder. Şüphesiz şiddet insanlık tarihinin başından beri bireylerin hayatının herhangi bir alanı veya zamanında ortaya çıkabilen bir durumdur. Ölümle sonuçlanan şiddet vakaları bu konunun ciddi bir toplumsal sorun olduğunu göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2002 yılındaki açıklamasında kişinin bizzat kendisine, diğer insanlara, gruba veya topluluğa yönelik, ölüm, yaralanma, psikolojik zedelenme, gelişimsel bir soruna neden olabilecek biçimde fizyolojik zorlama, güç kullanması olarak şiddeti tanımladığı görülmektedir. Türk Dil Kurumu şiddeti tanımlarken; herhangi bir davranışın, bir kuvvetin seviyesi ve sertlik kavramlarına yer vermiştir. Ayrıca, bir harekete dayanan güç, aynı fikri paylaşmadığı kişilere kaba kuvvet kullanma, kaba kuvvet, duygu ya da davranışta aşırılık şeklinde ifade etmiştir. Bu genel tanımlamada 'güç', 'kaba kuvvet' ve 'aşırılık' daha çok ön plana çıkan vurgulardır.

Son yıllarda toplumsal şiddet olaylarının giderek yaygın hale geldiği, medyanın da etkisiyle konuya ilişkin bilgi, ilgi ve farkındalığın arttığı görülmektedir. Şiddeti cinsiyete indirgemek doğru olmasa da oranlar hemen her alanda şiddet faili oranlarının erkeklediğini göstermekte, şiddetin failinin yüksek oranda erkekler olduğunu ortaya koymaktadır. Şiddetin mağduru olanlar ise çoğunlukla kadınlar olmak üzere hem erkek hem de kadınlardır. Diğer çarpıcı bulgu ise şiddetin yine yüksek oranlarda aile içinde gerçekleştiği veya şiddete uğrayan taraf olarak kadınların eşleri, eski eşleri, sevgilileri ya da eski sevgilileri ya da erkek yakınları tarafından şiddete maruz kaldığıdır⁴. Diğer bir bulgu ise şiddet uygulayan erkeklerin kendi ailelerinde de şiddetin var olduğu, kendilerinin de bir biçimde şiddetin mağduru olduğu

⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. Altunsu- Sönmez, Özlem, Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet ve Kadınlara Düşündürdükleri. Aile Kurumuna Farklı Bakışlar (Ed. Ö. Altunsu Sönmez ve G. Aksan), Çizgi Kitabevi, Konya, (2019): 129-169 Özerkmen, Necmettin ve Haydar Gölbaşı. "Toplumsal bir olgu olarak şiddet." Akademik Bakış Dergisi 28 (2012): 1-19; Polat, Oğuz. "Şiddet." Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 22.1 (2016): 15-34; Mura, Elif Sabahat Uyar. "Sosyal Bilimlerde Edilgen Dil Kullanımı Üzerine Bir Tartışma: Kadına Yönelik Erkek Şiddeti Örneği." Sosyoloji Notları 2.2: (2018) 195-209; TOPUZ, Senem Kurt ve Tuğba Metin Acher, "Güç İlişkileri Bağlamında Ataerkil Şiddeti Anlamak." Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi (2022),6.1: 126-139.

gerçeğidir. Dolayısıyla şiddetin döngüsellığı, aile içinde gerçekleşmesi, aile içinde saklanması, aile içinde yaraların sarılması gibi birçok süreçle aile konusunu yakından ilgilendiren bir olgu olarak karşımıza çıkar.

Özellikle medyaya yansıyan haberler flört ilişkisi yaşayan kişiler arasında görülebilen şiddet eğilimindeki korkunç sonuçları ortaya koyarak şiddetin bir yüzü olarak flört şiddeti konusunu gündeme taşımıştır. Flört şiddeti olgusu, nedenleri ve sonuçları, bireylerin mensubu olduğu toplumsal normlardan kültürel yapıya kadar daha pek çok farklı değişkenden etkilenmektedir. Kavramsal açıdan ele alındığı zaman flört; cinsel ya da duygusal çekim üzerine yoğunlaşarak kurulan ilişkileri ifade etmektedir. Toplumsal yaşamın her alanında görülen şiddet olayları flört ilişkisi bulunan kişiler arasında da karşılaşılan bir durumdur. Flört ilişkisi bulunan kişilerin ilişki sürecinde birbirlerine uyguladıkları şiddet türü 'flört şiddeti' olarak tanımlanmaktadır. Flört şiddeti bazen eşlerin birbiri ile konuşarak çözmeye çalıştıkları bir durum olurken bazen flört şiddetinin göz ardı edildiği ya da görmezden geldiği görülmektedir. Flört şiddetini etkileyen birçok unsur bulunmakta olup, aile içi dinamiklerin, aile içi etkileşimlerin, özelde de çocuk yetiştirme tarzlarının flört şiddetine bakış açısını etkileyen unsurlar arasında yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada flört şiddeti ve ebeveynlik stilleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın analiz değişkenlerinden birisinin flört şiddeti olması, gözlem verisi olarak dikkatin üniversite gençliğine yönelmesini beraberinde getirmiş, bu çerçevede üniversite gençliğinin flört şiddeti çerçevesindeki tutumları ve ebeveynlik stilleri ölçülerek arasındaki ilişki yorumlanmıştır. Çalışmada öncelikle flört şiddeti ve ebeveynlik stillerine ilişkin kavramsal ve kuramsal verilere yer verilmiş sonrasında konu ile ilgili alan araştırması verileri değerlendirilmiştir. Bu çerçevede 482 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen araştırma bulguları kapsamında gençlerin ebeveynlik stilleri ve flört şiddetine dair tutumları arasındaki ilişki yorumlanmıştır.

1. Flört Şiddeti

Araştırmalar flört şiddeti olgusunun tüm dünyada birçok ülkede yoğun bir şekilde yaşandığına işaret etmektedir. Bu şiddet türü aile içi şiddete benzer biçimde meşru sayılabilmekte, problem olarak görülmemekte veya kimi zaman bir problemin çözümü şiddette aranmaktadır. Dolayısıyla yaşanan geleneksel rol örüntüsü şiddet olgusunun da gitgide yaygınlaşmasına, benimsenmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan tehlike duygusal veya mekânsal olarak 'yakın' olduğu için doğabilecek sonuçlardan da korkulabildiği önemli bir gerçektir. Bütün bu sebeplerle şiddete uğrayanların yardım istemeleri ve yardım almaları da zorlaşmaktadır.

Bireyin gelişiminden, davranışlarından ve kurduğu ilişkilerden söz ederken esasında onların bir birey olmasında büyük rol oynadığı anne ve babalarından da söz etmek gerekir. Bireyin gelişimdeki en önemli faktörlerden bir tanesi de aile faktörüdür ve aile, bireyin ilk deneyimlerini gerçekleştirdiği, gelişim basamaklarının temelini atıldığı önemli yerlerden bir tanesidir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, çocuklarının ihtiyaçlarını ne oranda karşılayıp karşılamadıkları, ebeveyn ve çocuk arasında samimi ve güvenli bir ilişkinin kurulması çocuğun gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Birey olarak insanların şiddete dair tutumları ilk ilişkilerin yaşandığı aile içinde biçimlenmektedir.

Aile içi ilişkilerde görülen şiddet, pek çok faktörle birlikte flört şiddeti için de benzerdir. Aile içi şiddete maruz kalan veya şiddete tanıklık eden çocuklarda yetişkinlik döneminde asosyalite, davranış sorunları, saldırgan tutum gibi olumsuzlukların ortaya çıkma olasılığı yüksektir. Tüm bunların ötesinde bu tip kişiler yetişkinlik evrelerinden şiddete, şiddet içerikli davranışlar sergilemeye eğilimlidir. Flört, evlilik gibi ilişkilerin bir bağlanma süreci olduğu düşünüldüğünde çocuğun erken dönemde bakım verenle kurduğu bağın, ilerleyen dönemde flört ilişkisi içinde bulunulan tarafa yönelik bağlanma ilişkisini de şekillendirdiği düşünülmektedir. Şiddet için 'öğrenilen bir olgu' dur demek yanlış olmayacaktır. Şiddete tanıklık veya şiddete maruz kalma, şiddeti hiç görmemiş kişilerle kıyaslandığında yetişkinlik evresinde flört ilişkileri kapsamında mağdur veya fail olarak rol almayı, şiddetin meşrulaşmasını, şiddete olumlu bir anlam yüklemeyi bu noktada da haklı sebepler üretmeyi şiddet davranışlarını tolere etmeyi veya bu tip davranışlar benimseyerek taklit etmeyi kolaylaştırmaktadır. Şiddete eğilimli bireylerin ilişkilerinde şiddeti bir problem çözme aracı olarak algıladıkları düşünülmektedir.

Yetişkin bireyler arasında flört şiddetinin ne denli yaygın olduğunun saptanması için yapılan çalışmalara bakıldığında, genel anlamda fikir birliğine varılmış bir flört ve şiddet tanımlamasının olmadığı görülmektedir. Bu durum araştırmaların sürdürülmesi, yinelenmesi, anlaşılması bakımından bazı güçlükler sebep olmaktadır (İsmail vd., 2007: 453-477). Shorey ve arkadaşları (2008: 185-194)' na göre farklı tanımların kullanılması, partnerler arasındaki şiddetin somutlaşması, şiddetin biçiminin, işlevinin, öneminin de çeşitlenmesi manasına gelmektedir.

Flört kelimesinin tam anlamıyla ifade edilmemiş olması nedeniyle kavramın oldukça geniş bir yelpaze içinde kullanıldığına rastlanmaktadır. Ancak esasında kavramlarla ilgili anlaşılabilir, açık tanımlamalar yapılabilmesinin, araştırmacılar arasındaki iletişimin çok daha sağlıklı bir şekilde sağlanması bakımından destek olacağı düşünülmektedir (Emery, 1989: 321; Sugarman ve Hotaling, 1989: 1034-1048). Literatürde mevcut çalışmalar incelendiğinde ise çeşitli tanımlarla karşılaşılmaktadır. Mesela, Thompson (1986: 231-246)' a göre flört, çıkmayla ve/veya eş seçme süreci ile alakalı ilk buluşmalarını, grup halinde görüşmeleri ifade etmektedir. Aynı zamanda kısa vadeli ve geçici ilişkiler de flört kavramı içinde değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra flört, istikrarlı bir ilişkiyi veya evliliğe doğru giden bir ilişkiyi de kapsayan sosyal etkileşim şeklinde de kavramlaştırılmıştır. Söz konusu tanımlama kapsamına homoseksüel ve heteroseksüel ilişkiler de dahil edilmiştir. Akabinde Muehlenhard ve Linton (1987: 186) flört kavramını karşı cinsle, önceden planlanmış sosyal etkinlikler şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım incelendiğinde yalnızca heteroseksüel ilişkilerden bahsedildiği görülmektedir. Sugarman ve Hotaling (1989: 1034-1048) tarafından yapılan tanımda ise flört süreci, gelecek için olası bir ilişkinin, hissi bağlanmanın ve/veya cinsel yakınlığın olma ihtimalini yükselten, tarafların karşılıklı bir şekilde birbirlerini mutlu ettikleri etkinlikleri temel alan ikili bir etkileşimdir. Harned (2002: 1179-1197) ise flört kavramını bireylerin, geçici ilişkilerden, uzun vadeli ilişkilere değin herhangi bir ilişkiye dâhil olmaları şeklinde tanımlamıştır. Bahsi geçen tanımın kapsamına da hem heteroseksüel ilişkiler hem de homoseksüel ilişkiler dâhil etmiştir. Straus (2004: 790-811) flörtü, ilişkiye dahil olan kişilerden birinin ilişkiyi bitirene değin veya aralarında evlilik, nişan gibi çok daha ciddi bir ilişki oluşana kadar ilişkilerini sürdürme noktasındaki niyetle ifade etmiştir. Aynı zamanda çiftlerin sosyal

etkileşimde ve ortaklaşa etkinlikler içinde bulunmaları da tanım içinde değerlendirilmiştir. Murray ve Kardatzke (2007: 79-89) flörtü, evlilik, nişanlılık veya benzer bir şekilde ciddi anlamda ilişki içinde olmayan bireylerin arasındaki arkadaşlıktan bir adım öte, hissi, romantik ve/veya cinsel yakınlığın olduğu bir ilişki çeşidi olarak ifade etmişlerdir.

Şiddetin kişiler arası çeşitlerinden biri olan flört şiddeti, flört ilişkisinde bireylerin birbirlerine duygusal, zihinsel ya da fiziksel olarak herhangi bir şekilde şiddet içeren davranışlarda bulunması ve birtakım kısıtlamalar getirmesi olarak özetlenebilir. Flört şiddetinin meydana gelmesinde failin kişisel sorunları ve bununla birlikte sosyal cinsiyet rolleri, sosyo-kültürel normlar, aile yapıları da etkilidir. Polat (2016: 22)'a göre, burada uygulanan şiddette hedef, genel olarak kadının davranışlarının kontrolü ve böylece onun üstünde bir baskının oluşturulma isteğidir.

Çoğunluğunu Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu yabancı literatürde flört sözcüğünün İngilizce'deki karşılığı olan 'dating' kelimesine rastlanmaktadır. Ancak bu sözcüğün kullanımı, tanınırlığı ve kültüre uyumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu açıdan Barter (2009: 211-232); İngiltere örnekleme dâhilinde 'dating' kelimesinin uyumsuz olduğunu belirterek İngiltere'de yaşayan gençlerin söz konusu kelimeyi kullanmadığına dikkat çekmektedir. 'Dating' kelimesinin gençliğin yaşadığı birbirinden farklı pek çok ilişkiyi veya yakınlaşmayı da içine alan, aynı zamanda bir ilişkinin flört adıyla benimsenmesi için belirli bir düzeyi aşması gerekirmiş gibi bir izlenim uyandıran bir kelime olarak yansıtılmıştır. Aynı şekilde Hickman (2004: 123-142) de bölgeler veya etnik kökenler açısından gençlerin kullandıkları sözcüklerin farklılaştığına dikkat çekmiştir. Türkiye'ye gelindiğinde ise araştırmalarda ABD'deki kullanımla hemen hemen aynı şekilde flört kelimesinin kullanıldığına rastlanmaktadır (Aslan vd., 2008: 79-88; Toplu-Demirtaş vd., 2016: 1139-1152).

Flört şiddeti olgusu, şiddet türlerindeki temel başlıklarla tanımlansa da sebepleri, yaşanış biçimi ve neticeleri anlamında ele alındığında öteki şiddet çeşitlerinden belirli çerçevelerde ayrılmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri flört ilişkisi içinde olanların hayati önem taşıyan değerlerinin yeni yeni oluşması ile ortadaki şiddetin farkına varamamalarıdır. Bir başka sebep de yaşanan şiddetle başa çıkma yollarının bilincinde olmamalarıdır (Aslan vd., 2008: 3). Kişiler romantik bir ilişkide bir tarafın diğer taraf üstünde hâkimiyet kurması, güce başvurusu ve istismar etmesi flört şiddetidir. Mağdur olan taraf hem kadın hem erkek olabilir. Sevgi ilişkisi söz konusu olduğunda uygulanan şiddet her zaman görülmebilir, fiziksel bir temeli bulunmayabilir. Genel olarak fail yalnızca kendi gereksinimlerinin karşılanması amacıyla mağdur tarafa kuvvet ve tehdit kullanarak onu kontrol etme çabasıdadır. Pek çok durumda fail şiddet uyguladığının farkında değildir (Fidan ve Yeşil, 2018: 17). Benzer şekilde mağdur olan taraf da kendisi de uygulanan flört şiddetini fark etmeyebilir. Diğer taraftan flört ilişkisi içinde duyulan sevgi yaşanan şiddeti perdeleyebilmektedir. Dolayısıyla bu durum hem şiddetin mağduru hem de faile dair şiddet konusunda özellikle de flört şiddeti konusunda bilinçlenmenin önemli olduğunu düşündürmektedir.

1.1. Flört İlişkilerinde Fiziksel Şiddet

Bir insanda fiziksel olarak hissedilecek acıya ya da yaralanmaya neden olma amacıyla yapılan veya bu maksatla yapıldığı farz edilen davranışlar genel olarak fiziksel şiddet şeklinde

açıklanmaktadır. Örneğin birine herhangi bir nesne atmak, kol burkma, saçın çekilmesi, tekme veya yumruk atma, kişiyi itmek, sarsmak gibi davranışlardır. Bunların yanı sıra bıçak çekme ya da silah kullanma, boğmaya çalışma, duvara çarpma, dövme, yakma, haşlama gibi daha yüksek seviyede davranışlar da fiziksel şiddet davranışlarına örnek verilmektedir (Burke vd., 1988: 365-380; CDC, 2016: 473-481; Halpern vd., 2001: 1679-1685; Straus, 1996: 283-316). 1980'den sonraki pek çok çalışmada yer alan flört şiddeti kavramı içinde genel olarak fiziksel şiddet incelenmektedir. Fiziksel şiddetin araştırmalarda yer alması bir takım avantajlar sağlamıştır. Örneğin bu tip çalışmalar, kolay yürütülmüş ve daha yalın olmuştur. Öte taraftan flört şiddeti hususunun açıklık kazanması bakımından destek olabilecek diğer değişkenlerin ötelenmesi, çalışmaların sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir (Jackson, 1999: 233-247).

1.2. Flört İlişkilerinde Psikolojik Şiddet

İnsanda genel olarak korku hissini ortaya çıkaracak, duygusal tahribata neden olacak, bireyin istismarcı tarafa bağımlılığını yükseltecek zorlayıcı davranışlar sergilemesi psikolojik şiddettir. Bununla birlikte hem bu davranışları sergileyip hem de zarar verileceği konusunda tehdit edilme ruhsal/duygusal istismar şeklinde isimlendirilir (Murphy ve Hoover, 1999: 39-53). Ruhsal ve duygusal şiddet, ilişki içinde bulunduğu kişiye isim/lakap takma, zorbalık, ayrılmakla ya da başka sebeplerle tehdit etme, utandırma, aşağılama, tenkit etme, suçlu olduğunu düşündürme, mağdurun kendisini kötü hissetmesini sağlayacak şeyler söyleme, sözel olarak saldırma, küfür, başka kişilerin yanında saygısızlık, kontrol etme çabası, partnerin yakın olduğu diğer insanlardan onu uzaklaştırma gibi pek çok olumsuz davranışı içermektedir (CDC, 2016: 473-481; Cyr vd., 2006: 1000-1017; Halpern vd., 2001: 1679-1685).

Fiziksel şiddet davranışları psikolojik şiddet davranışlarıyla karşılaştırıldığında mağdurun vücuduna zarar verilmemekte tam aksine bireyin duygusal anlamda iyi olma haline, benliğine dair fikirlerine, kendilik algısına zarar verilmektedir (Murphy ve Hoover, 1999: 39-53). Yakın ilişkilerde rastlanan, taraflardan birini hissi anlamda yaralama, baskı altına alma, kontrol, tehdit, göz korkusu verme, ruhsal anlamda zarar verme, öfke gibi davranışlara araç olan sözel ve zihinsel yöntemler psikolojik saldırganlık davranışları şeklinde açıklanmaktadır (Barter, 2009: 211-233). Tüm bunlarla birlikte oldukları kişilerin diğer insanlarla olan iletişimlerini izlemeleri, devamlı surette nerede olduğuyla ve ne yaptıklarıyla ilgilenmeleri bu konuda bilgi istemeleri hatta ısrarcı olmaları gibi ısrarlı takip etme, izleme, gözetleme davranışları da yine psikolojik istismar davranışları şeklinde adlandırılmaktadır. Telefonlar ve sosyal ağlar da bu davranışlar için hizmet eden araçlardır (Offenhauer, 2011: 2). İsrarlı takip davranışı birebir ya da internet ortamında gerçekleşebilen, mağdurun korkmasına sebep olabilecek rahatsız edici davranışlarla birlikte tehditleri kapsar (CDC, 2016: 473-481). Karşı tarafın isteği haricinde cinsel içerikli fotoğraflarını yaymak, devamlı mesaj atmak da ısrarlı takip etme/izleme davranışları hususunda verilebilecek örneklerdir. Duygusal olarak yapılan istismar, fiziksel zararı hedefleyen fiziksel şiddetin tam aksine karşı tarafa korku ve bağımlılık oluşturmak için mağdurun bireysel bütünlüğünü tehdit eden davranışları içerir (Smith ve Donnelly, 2001: 53-64). Şiddete maruz kalan kadınlarla yürütülen bir araştırmada psikolojik şiddet, fiziksel şiddet ile karşılaştırılmış ve psikolojik şiddetin çok daha fazla zarar verdiği, flört ilişkisinde en fazla sıkıntının psikolojik şiddet sebebiyle ortaya çıktığı bulgusuna erişilmiştir (Follingstad vd., 1990: 107-120).

1.3. Flört İlişkilerinde Cinsel Şiddet

Flört ilişkilerinde cinsel anlamda şiddet ve tecavüz en fazla rastlanan sorunlardan birisidir (Muehlenhard ve Linton, 1987: 186). Çiftler arasında evlilik bağı dahi bulunsa kadının rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlamak (tecavüz), başkalarıyla cinsel ilişkiye zorlanması, cinsel organlarının tahrip olması, hamile kalma veya kalmamaya, kürtaja, ensest ilişkiye, fuşşa zorlama, zor kullanarak evlendirme cinsel şiddeti ifade eder. Tüm bunlarla birlikte telefon, mektup veya sözlerle cinsel anlamda rahatsızlık verecek her davranış cinsel şiddettir (TC Kadın Statüsü Başkanlığı Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı, 2008: 13-15). Straus (1996: 283-316)'un araştırmasında cinsel şiddet olgusu "birliktelik içinde olunan kişilerin rızası olmadan cinsel bir faaliyete zorlanmalarıdır" şeklinde ifade edilmiştir. Cinsellik konusunda kişinin zorlanması, sözel ısrardan, fiziksel anlamda kuvvet kullanmaya değin her çeşit zorlayıcı davranışı kapsamaktadır (CDC, 2016: 473-481; Stets ve Pirog-Good, 1988: 3-20). Bir kişinin kuvvet kullanmak suretiyle veya tehditle ilişki içinde bulunduğu kişiyi cinsel faaliyetlere mecbur bırakması, korunmadan cinsel ilişkiye girmesi, oral veya anal sekse zorlaması, cinsel birlikteliğe rızası olmadığı halde ısrar etmesi de genel olarak cinsel şiddet davranışları içinde sayılmaktadır.

Flört şiddeti, gelişmiş ya da kronik bir hale gelerek fizyolojik ve ruhsal neticeler ortaya çıkarmaktadır (Tuz, 2015: 83-89). Holt ve Espelage (2005: 309-328)'e göre, bunlar; travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, kaygı bozuklukları, uyku durumunun olumsuz yönde etkilenmesi, bağımlılıklar, yeme bozuklukları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, arzu edilmeyen hamileliğin ortaya çıkması ve düşüklükler, somatik ve psikosomatik semptomlar, utanç ve suçluluk duygularının yaşanması, intihar isteği, Carlson (1987: 16-23)'e göre, ani öfke patlamaları, üzüntü ve benlik saygısının yitirilmesi şeklinde flört şiddetinin negatif sonuçlarını ifade eder.

2. Ebeveynlik Stilleri

Aile toplumun en küçük yapısı olup hem bireyi hem de toplumu etkileyen bir kurumdur. Aile yapısının sağlıklı olması, olumlu duygu ve düşüncelerin aktarılması; toplumun da sağlam temellerden oluşması demektir. Sağlıklı aile, bireylerin sağlıklı problem çözme becerisine sahip olduğu, açık ve etkili iletişim kurabildiği, karşılıklı bilgi alışverişinde bulunup duygularını rahatça ifade edebildiği bireylerin oluşturduğu aile türüdür. Bu tür aileler birbirlerinin kişisel gelişimini desteklemektedir ve birbirlerine olumlu rol model olmaktadır (Yılmaz, 2014: 31-51). Çocuk dünyaya geldiği ilk andan itibaren ilk sosyal deneyimini ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Bu nedenle ebeveynin çocuğuna karşı sergilediği tutum ve davranış çocuğun gelişiminde büyük önem taşımakta ve çocuğun ilerleyen dönemlerinden biri olan ergenlik döneminde sağlıklı kimlik oluşumunun gerçekleşmesini ve ergenin olumlu düşünce ve davranışlar sergilemesini tetiklemektedir. Ergenin çocukluk döneminde ailesiyle kurmuş olduğu ilişkiler, şu an çevresindeki diğer tüm insanlara ve nesnelere karşı benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır. Aile içerisindeki olumlu tutum ve etkileşim bireyin kendini önemli ve değerli hissetmesi ve karşılıklı desteğin ve yardımlaşmanın olması bireyin tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak bireyin, iletişimin olmadığı, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmadığı ve

önemlisin, değerlisin mesajının verilmediği bir aile ortamında yetişmesi bireyde olumsuz düşünce ve davranışların çıkmasını beraberinde getirebilmektedir.

Ebeveyn tutumu ile ilgili araştırmalara bakıldığında dünyada ve Türkiye'de yıllardır çocuk, ergen ve aile gibi birçok araştırmada ele alınan konu başlıklarından birisi olduğu görülmektedir. Çocuğun ailesini modellemesi ve sonraki yaşantısında davranış, tutum ve değerlerini uzlaşan ya da çatışan yönleri ile bu roller üzerine inşa etmesi çocuk gelişiminde aile faktörünü en tepeye taşıırken; ergendeki davranış problemlerinin altında yatan sebeplerin araştırılmasında ebeveyn tutumlarının incelenmesi önem kazanan boyutlardan birisi haline dönüşmüştür.

Şüphesiz her ebeveyn çocuklarını yetiştirirken farklı tutum ve davranış sergiler. Kimi aileler çocuklarının bağımsız, kendi sorumluluklarını alabilen, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilen birer birey olmalarını istemektedir fakat bu istekle birlikte çocuğunun bağımsız adım atmasına ve karar vermesine izin vermemektedir. Bazı ailelerde ise çocuğun zorlanması gerektiği düşüncesi hakimdir. Kimi ailelerde ise katı kuralların olması gerektiği ve çocuğun buna her zaman koşulsuz uyması gerektiği, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayarak, çocuklarının sevgi ihtiyaçlarını karşıladıklarını ve ebeveyn olarak sorumluluklarını yerine getirdikleri düşüncesi hakim olmaktadır. Tüm bu farklılıklar sonucunda da farklı ebeveyn tutumları ortaya çıkmaktadır (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 2). İlgili literatür incelendiğinde demokratik tutum, ilgisiz tutum, otoriter tutum, aşırı korumacı tutum, reddedici tutum ve tutarsız tutum başlıklarının öne çıktığı görülmektedir.

Demokratik tutumda; ebeveynler çocuklarına her zaman ılımlı, anlayışlıdır. Bu tür aileler çocuklarının bireyselliğine saygı duyup geliştirir, evde çocuklarının da söz hakkı vardır ve çocuklar rahatlıkla duygu ve düşüncesini aile içerisinde ifade edebilir. Aile içerisinde karşılıklı iletişim hakimdir ve aile çocuğun özerk ve bağımsız kişilik gelişimi için destek olmaktadır (Yıldız ve Behice, 2011: 6-11). Bu tutumda yetişen çocukların genellikle hoşgörülü, açık fikirli, özgüvenleri yüksek ve öfke kontrolünde başarılı olduğu belirtilmektedir. İlgisiz tutumdaki ebeveynler ise çocuklarının ihtiyaçlarıyla ilgilenmez ve ilk planda kendi ihtiyaç ve istekleri, ikinci planda çocuklarının ihtiyaçları ve istekleri bulunur. Aile içerisinde iletişim yok denecek kadar az olurken zorunlu ihtiyaçlar dışında iletişim kurulmamaktadır (Derman ve Başal, 2015: 114-145). Bu tutumda yetişen çocukların yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde problemlerle bağımlılıklar kurabildiği ve çocukluk döneminde fiziksel, sosyal ve bilişsel ihtiyaçlarının karşılanmamasından dolayı bu gelişim alanlarında yetersizliğin deneyimlendiği ifade edilmektedir. Diğer bir ebeveyn tutumu olarak belirginleşen otoriter tutum; ebeveynlerin katı ve net kurallarının olduğu, çocuklarından da bu kurallara koşulsuz itaat etmelerinin beklendiği tarzı anlatır. Bu tutumu benimseyen ailelerde çocuk için en iyisini ebeveyn bilir düşüncesi hakimdir ve çocuğun kesinlikle söz hakkı yoktur. Aileler bu tutumu çocuklarının iyilikleri için benimsediklerini, onlar için en iyi ve doğru kararı ebeveynlerinin verebileceklerini ifade etmektedirler (Onat, 2010: 27-45). Bu tutumda yetişen çocukların ise ilerleyen dönemlerinde akran ilişkilerinde problemler yaşadığı, mutsuz, asosyal, kaygılı olduğu, öfke gibi saldırgan davranışlar sergileyebildiği belirtilmektedir.

Aşırı korumacı tutumda olan ebeveynler çocuklarına normalin üzerinde özen gösterip onları koruma davranışı göstermektedir. Çocuk büyüyüp kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmasına rağmen aile hala bir şeyleri beraber yapmak ister ya da

sadece ailenin kendisi yapar. Dışarıda oyun oynarken bile bu tür aileler çocuklarının sürekli görüş alanında olmasını istemekte ve sürekli çocuklarının ikili ilişkilerine müdahale etmektedirler (Şirin, 2015: 24-39). Bu tutumda yetişen çocukların ilerleyen dönemlerinde düşük özgüvenli, mızımızlanma, inatlaşma, birilerine sürekli bağlanma gibi ihtiyaçlar hissedebilmektedir. Diğer taraftan reddedici tutum; ebeveynlerin çocuklarının fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamayı reddettiği tutumları yansıtır. Çocuğun ihtiyaçları genellikle dede, anneanne, babaanne gibi ya başkaları tarafından karşılanmaya çalışılma ya da ebeveyn zorla sadece zorunlu kaldığı zaman karşılamaktadır. Çocuğun en çok ihtiyacı duyduğu çocukluk döneminde çocuk çoğunlukla yalnız bırakılmaktadır (Demirsu, 2018: 6). Bu tutumda yetişen çocuklar ilerleyen dönemlerde sinirli, öfkeli, korkak, yardım duygusu olmayan gibi düşmanca duygulara sahip olabilmektedir. Tutarsız tutumdaki ebeveynlerin sürekli olarak benimseyip çocuklarına karşı sergiledikleri bir tutum bulunmamaktadır. Ebeveyn bazen kendi içerisinde bazen de eşiyile arasında farklı tutumlar benimsemektedir. Ebeveyn duruma göre bazen aşırı korumacı bazen aşırı otoriter bazen de aşırı hoşgörülü gibi farklı tutumları çocuğuna karşı sergileyebilir. Ebeveyn ortak bir tutumu benimsememekte (Bolattekin, 2014: 11), bu durum sonucunda da çocukta bazı davranış problemleri ortaya çıkabilmektedir.

Yapılan araştırmalarda ebeveyn tutumlarında farklı ayrımlara gidildiği görülmektedir. Baumrid (1966: 887-907) ebeveyn tutumlarını, otoriter, izin verici ve demokratik olmak üzere 3 farklı gruba ayırmış; Maccoby ve Martini (1983: 253-270), 'duyarlılık' ve 'talepkarlığın' ebeveyn tutumlarını etkilediği ve bunun sonucunda da otoriter, açıklayıcı/otoriter, izin veren/şımartan ve izin verici/ihmalkâr şeklinde dört ebeveyn tutumu olduğunu ileri sürmüştür. Bu ayrıma göre; talepkarlığın ve duyarlılığın ikisinin de yüksek olduğu ebeveyn tutumunu açıklayıcı/otoriter ebeveyn, talepkarlığın ve duyarlılığın ikisinin de düşük olduğu ebeveyn tutumu izin verici/ihmalkâr ebeveyn, duyarlılığın düşük ve talepkarlığın yüksek olduğu ebeveyn tutumu otoriter ebeveyn ve duyarlılığın yüksek talepkarlığın düşük olduğu ebeveyn tutumu ise izin verici/şımartan ebeveyn olarak tanımlanmıştır. Maccoby ve Martini (1983: 253-270) tarafından ele alınan bu iki temel boyutu, Steinberg ve arkadaşları (1991: 1049-1065) kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol olarak ele almışlardır. Steinberg ve arkadaşlarına göre Maccoby ve Martin'in duyarlılık boyutu kabul/ilgi boyutuna, talepkarlık boyutu da sıkı denetim/kontrol boyutuna karşılık gelmektedir.

2.1. Açıklayıcı/Otoriter Ebeveyn Stili

Bu tür ailelerde orta düzeyde denetim ve yüksek düzeyde sevgi vardır. Sevgi ve denetim faktörleri dengelidir ve aile içerisinde karşılıklı iletişim söz konusudur. Bu tür aileleri demokratik aile olarak da değerlendirmek mümkündür. Evde kurallar vardır ancak bu kurallar birlikte oluşturulmaktadır. Ebeveyn çocuklarına karşı kabul edici ve duyarlıdır. Çocukların da evde söz hakkı vardır ve çocuğa değerlisin, önemlisin mesajı verilmektedir. Bu tür ebeveynler çocuklarının bağımsızlıklarını ve özgüvenlerini desteklemekte, ancak bunu sevgi ve saygıyla kazandırmaya özen göstermektedirler. Çocukların taleplerine önem vermekte ve temel ihtiyaçlarını, sevgi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Aile içerisinde denetim ve kontrol söz konusudur fakat bu denetim ve kontrol olumlu yönde çocuğun gereksinim ve genel ihtiyaçları, problemleri ve okul başarısı gibi çocuğa katkı sağlayacak doğrultuda olmaktadır (Doğruyol ve Yetim, 2019: 34-51). Bu tutumda yetişen çocukların genellikle ilerleyen dönemlerde öz güvenleri yüksek, sağlıklı bağlanma kurabilen, duygu ve

düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilen, öfke kontrolleri yüksek ve öfke gibi olumsuz duygularını daha kabul edilebilir düzeyde ifade edebilen bireyler olmaya daha açık oldukları ifade edilebilir.

Açıklayıcı/otoriter ebeveyn tutumu ile büyüyen bireylerin yetişkinlik döneminde özgür, sorumluluk sahibi olan, özgüvenleri öz saygıları bulunan, öfkelerini denetleyebilen birer insan oldukları belirtilmektedir (Maccoby ve Martin, 1983: 253-270). Açıklayıcı/otoriter anne baba tutumunda çocukların anne ve babalarının isteklerine karşı anne ve babaların da çocukların birtakım makul isteklerine karşı duyarlı davrandıkları anlaşılmaktadır.

2.2. Otoriter Ebeveyn Stili

Bu tür ailelerin kesin ve net kuralları vardır ve aileler çocuklarından bu kurallara koşulsuz itaat etmelerini istemektedirler. Kurallar sadece ebeveyn tarafından konulur ve çocuğun istekleri göz önüne alınmamaktadır. Çocuğun evde söz hakkı yoktur ve ailede sıkı denetim bulunmaktadır. Bu tür ailelerde sevgi ve duygu sınırlıdır ve aile çocuklarının ihtiyaç ve istekleriyle pek ilgilenmez. Otoriter tutum benimseyen ailelere göre çocuğun hakkında en doğru ve çocuk için yararlı kararı çocuğun ebeveyni vermekte ve ebeveyn çocuğun sadece yeme, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayarak çocuklarının tüm ihtiyaçlarını ve sevgi ihtiyaçlarını karşıladıklarını düşünmektedir (Yılmaz, 2018: 1-10). Bu tutumda yetişen çocuk genellikle yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde ikili ilişkilerinde problemler, öfke kontrol problemi, asosyal kişilik, duygularını ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edememe gibi problemlerle karşılaşabilmektedir.

2.3. İzin Verici/Şımartan Ebeveyn Stili

Bu tür ailelerde çocuğa karşı aşırı sevgi ve yakınlık bulunmaktadır. Çocuklarının her dediklerini koşulsuz yerine getirmeye ve bütün hayatlarını çocuklarına göre ayarlamaya çalışan aileler, bahsedilen ebeveyn stilini yansıtır. Sevgi ve denetim arasında dengesizlik bulunmaktadır. Sevgi faktörü aşırı boyutta bulunurken, yok denecek kadar denetim ve ceza bulunmaktadır. Evde genellikle çocuğun istekleri ve kuralları geçerlidir. Hatta bazı durumlarda ebeveyn çocuk rolünü, çocuk ise ebeveyn rolünü üstlenebilmektedir. Bu nedenle ebeveyn alt sistemi içerisindeki sınırlar net değildir (Tunç ve Tezer, 2006: 37-44). Bu tür aileler genellikle çocuklarını kendi çocuklukları ile karşılaştırma yapar ve kendi çocukluklarında yapamadıklarını, yaşayamadıklarını çocuklarının yapıp yaşaması ister. Bu isteklerinden dolayı çocuklarının isteklerinin çocuklarının gelişimi için zararlı olup olmadığına bakmadan hepsine evet cevabı verilir (Peker ve Aydın, 2015: 23-35). Ancak çocukların zamanla 'hayır' cevabına tahammülü yok olmakta ve hayır cevabı karşısında evet cevabını alana kadar ağlayabilmekte veya kendine ya da bir nesneye zarar verebilmektedir. Bu tutumda yetişen çocukların ilerleyen dönemlerde kurallara uymada ve sağlıklı ikili ilişkiler kurmada problem yaşaması, sürekli birilerine ihtiyaç duyması, öz güven problemi yaşaması büyük olasılıktadır.

Çocuklarının isteklerine davranışlarına dürtülerine pozitif yönlü kabullenici şekilde cevap veren ve genellikle küçük cezaları tercih edenler, izin verici şımartan ebeveyn stili kapsamında değerlendirilir (Baumrind, 1966: 887-904; Maccoby ve Martin, 1983: 253-270). İzin verici/şımartan ebeveyn stilinde aile içi kurallar üstüne açıklamalar yapılır ve çocuklara da danışılır. Çocuklara ev içi sorumluluklar daha az verilir. Onların plan ve programlarını yapmaları hususunda teşvik edici davranılır. Aile dışında belli standartlara uymakla ilgili

çocuklara herhangi bir şekilde yönlendirme yapılmaz. Çocukları için rol model olmaya çalışmazlar, davranışlarını gelecek için biçimlendirme veya değiştirme konusunda bir müdahale tercih edilmez (Baumrind, 1966: 887-904). Bu ebeveynler kendilerini çocuklarının arzu ettikleri şekilde kullanabilecekleri bir kaynak şeklinde onlara sunarlar. Bu tarzın çocuklar üstünde olumlu etkilerinden ziyade dürtüsel ve saldırgan olmaları, sorumluluktan kaçmaları gibi olumsuz etkileri bulunmaktadır.

2.4. İzin Verici/İhmalkâr Ebeveyn Stili

Bu tür ailelerde ne yeterli düzeyde denetim ne de yeterli düzeyde sevgi ve ilgi vardır. Duygusal bağ yok denecek kadar azdır ve çocuğun temel ihtiyaçları bile karşılanmamaktadır. Genellikle bu tür ebeveynler çocuklarının temel ihtiyaçlarını ve sevgi ihtiyacını karşılamayı reddeder ve çocuğun bu ihtiyaçları ya diğer aile büyükleri tarafından karşılanmakta ya ebeveyn zor kaldığı durumlarda karşılamakta ya da hiç karşılanmamaktadır. Aile içerisinde öncelik ebeveynin ihtiyaç ve istekleri ön planda yer almaktadır ve ebeveyn kendi ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için çocuklarının isteklerine izin verici bir tutum sergilemektedirler. Ancak aile çocuklarına izin verdiğinde neye izin verdiği, çocuk için yararlı mı değil mi bunun ile pek ilgilenmemektedir. Bu tarzda çocuklarının hayatlarına karşı bir ilgisizlik bulunmaktadır. İzin verici ihmalkâr ebeveynler talep, denetim kabul ve duyarlılığın düşük seviyede olduğu tutumlar sergilerler. İzin verici/ihmalkâr ebeveyn stili içinde değerlendirilen çocukların nerede oldukları, ne yaptıkları ve ne hissettikleri konusunda da pek bilgileri yoktur. Çocuklarının temel ihtiyaç, okul durumu, arkadaşlık ilişkileri hakkında bilgi sahibi değildirler (Steinberg vd., 2007: 361-388). Çocuğun gereksinimlerinden, alakalı olduğu şeylerden habersiz olan ebeveynler çocuğu ile ilgilenmediği gibi nerede ve ne yaptığını da bilmezler genel olarak kendi çevrelerinden uzak tutar ve daha az sevgi daha az kontrol uygularlar. İhmalkâr ebeveyn tutumu, çocuğu ruhsal anlamda da ret edebilecek seviyede sergilenen bir tutumdur (Yaprak, 2007: 18). Çocuğa karşı gösterilen bu tutum çocuğun yalnız olmasına, onun yok farz edilmesine veya dışlanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla çocuk kendini yalnız hisseder ve güven duygusunda da sarsılma yaşanır. Bu durum bazen ciddi problemler ve ihmallerle sonuçlanabilir. Bu tutumdaki ebeveynlerle yetişen çocukların ilerleyen dönemlerde riskli davranışta bulunma, güvensiz ya da kaçınmacı bağlanma, öfke, düşük öz güven gibi bazı problemler yaşama olasılıkları artmaktadır.

2.5. Ebeveynlik Stillerini Etkileyen Faktörler

Tüm tutum ve davranışlarda olduğu gibi, ebeveynlerin de tutum ve davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler şu şekilde sıralanabilir (Yavuzer, 1990: 18-31; Gonzalez vd., 2001: 182; Aydoğdu ve Dilekmen, 2016: 11).

- Ebeveynin ruhsal sağlık durumu,
- Ebeveynlerin kendi çocukluklarında karşılaştığı ebeveyn tutumları,
- Ebeveynin yaşı,
- Ebeveynin eğitim durumu,
- Ebeveynin çocuğun isteklerinin ve gelişim dönemlerinin farkında olması,
- Ebeveynlerin kendi aralarındaki evlilik uyumu,

- Ebeveynin hayalindeki çocuk profili ile dünya'ya gelen çocuk profilinin farklılığı,
- Çocuk sayısı,
- Çocuğun cinsiyeti ve yaşı,
- Toplumun getirdiği kültürel değerler,
- Dini inanç ve değerler

Ebeveynlik stilleri etkileyen birçok faktör olduğu ampirik bulgularla desteklenmektedir. Ebevenlik stilleri ve etki boyutları açısından literatürdeki bazı araştırma bulguları değerlendirildiğinde örneğin Yıldız'ın (2004: 144) yaptığı araştırma çerçevesinde, bu faktörler arasında ebeveynlerin eğitim seviyesi, yaşı, sosyal ve kültürel durum ile içinde bulunulan şartlar, ebeveynlerin zihinsel, duygusal ve sosyal bakımdan anne babalığa hazır oluşlarını veya tam aksini etkilediği ifade edilmiştir. Anne ve baba olmadan evvelki dönemde taraflar arasında ilişkilerin kalitesi, doğum ertesinde anne ve babalık rollerinde eşlerin birbirlerine olan destekleri, anne ve babalık ile ilgili daha önceden oluşan düşünceler ve evlilik içinde yaşanan zorluklar ebeveyn stillerine etki eden faktörler arasında yer almaktadır.

3. Yöntem

Çalışmanın bu kısımda ebeveynlik stilleri ve flört şiddeti arasındaki ilişkinin boyutlarını gösteren alan araştırması bulgularına yer verilmiştir. Bu çerçevede, çalışmada 'Üniversite öğrencilerinin ebeveynlik stilleri flört ilişkilerini etkilemekte midir?' temel araştırma sorusu ile saha araştırma kısmı tasarlanmıştır. Çalışmanın alan araştırması niceliksel araştırma olarak belirlenirken araştırmanın tipi betimleyici araştırma olarak seçilmiştir. İlgili literatürde aynı ölçekleri baz alan alt boyutlar arası ilişkileri ve farkları analitik olarak gösterebilecek farklı çalışmalara rastlanmaması, araştırma tasarlanırken söz konusu ilişkide öncelikle betimleyici öğelerin ortaya konulmasına dair fikri güçlendirmiştir. Dolayısıyla araştırmada, teorik kısımda kavramsal olarak ele alınan ebeveynlik stilleri ve flört şiddeti arasındaki ilişkiyi betimlemeye yarayan bazı sorulara yer verilmiştir. Araştırma Konya'da bir devlet üniversitesinde eğitim gören 482 üniversite öğrencisi gençlerle gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 311 kadın, 171 erkek katılımcı ile görüşülmüştür. Elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir.

Türkiye'de ve dünyanın birçok yerinde şiddet vakaları toplumu yaralayan en önemli sorunların başında gelmektedir. Şiddet konusunu analiz etmede kendi sosyal grubu içerisinde görece daha bilinçli bir kesim olarak düşünebilecek olan üniversite gençliği ve bu kesimin hayatın daha erken dönemlerinde henüz evlilik ilişkisi deneyimlenmeden, özellikle kadına yönelik şiddet ile flört şiddetine dair tutumları, bu tür şiddetin limitlerini ve gençlerin gözünde kabul edilebilir boyutlarını görebilmek bu çalışmanın önemsendiği temeldir. Gençlerin yakın ilişki olarak flört döneminde şiddete dair tutumlarının yetişkinlikte şiddete başvurmanın nedenlerini belirleme noktasında önemli olduğu ifade edilmektedir (Busby vd., 2008: 72-83). Şiddetin yoğun olarak uygulandığı kesim kadınlar ve çocuklar olsa da şiddet her kesimden, her cinsiyetten ve her sosyo-ekonomik düzeyden bireylerin maruz kalabildiği bir durumdur. Örneğin; bir araştırmada ilişkilerde fiziksel şiddetin görülme sıklığının hem kadın hem erkek için % 20 ile % 45 aralığında, psikolojik şiddetin görülme sıklığının hem kadın hem erkek için % 60 ile % 90 aralığında ve cinsel şiddetin görülme sıklığı yine her iki cinsiyet için

% 3 ile % 15 aralığında olduğu ifade edilmiştir (Shorey vd., 2011: 1834-1850). Bu çalışma her iki cinsiyetin aileleri ile ilgili algıladıkları ebeveynlik stillerinin flört şiddeti ile ilişkisini araştırması açısından önemlidir. Uluslararası literatüre bakıldığında flört şiddeti ile ilgili birçok araştırma bulunsu da Türkiye’de bu alanda kapsamlı araştırmaların gerekli olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de ebeveynlik stilleri ve flört şiddeti arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çalışmaya rastlanmazken, yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalar da sayıca sınırlı görünmektedir. Bu çalışmanın şiddet ile ilgili literatürdeki betimleyici bilgilere katkı sağlaması araştırmacıların temel beklentisidir.

Bu konu özelinde yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçlar kısaca değerlendirildiğinde; Cucci ve arkadaşlarının (2019: 12-22) flört şiddeti, duygu durum bozukluğu ve ebeveyn stilleri konulu, 13-21 yaş arası 622 İtalyan gençle gerçekleştirdikleri araştırmalarına göre dürtü kontrol güçlüklerinin aracılık ettiği anne ve baba otoriter ebeveyn tarzına dair anıların flört şiddetinin gerçekleşmesi üzerine önemli dolaylı etkileri olduğu bulunmuştur. İspanya’da 2399 gençle gerçekleştirilen bir araştırmada fiziksel, sözel-duygusal ve ilişkisel boyutları ile incelenen üç flört şiddeti türü ile ebeveynlik stilleri değerlendirildiğinde; üç flört şiddeti türü (fiziksel, sözel-duygusal ve ilişkisel) ile anne ve baba söz konusu olduğunda sadece sözel-duygusal boyut arasındaki ilişki arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Baba ve anne tarafında hoşgörülü ebeveynlik tarzı, genç flört şiddeti ile en zayıf ilişkiye sahiptir. Otoriter ebeveynlik tarzları uygulayan ailelerden gelen gençlerin, şiddet içeren genç flört ilişkilerine girme olasılığı daha yüksek olurken bu durumu ihmalkâr stilin izlediği bulunmuştur (Povedano vd., 2014: 151-162). Ebeveynlik tarzları, flört şiddeti ve toplumsal cinsiyet konulu diğer bir araştırmada ise Muñiz-Rivas ve Arkadaşlarının (2019: 2) araştırmasında sanal ilişkiler referans alınmış, yine İspanya evrenli araştırma 14-18 yaş arası 1132 gençle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ihmalkâr, otoriter, yetkili ve hoşgörülü ebeveynlik stilleri çerçevesinde incelenen tüm flört şiddeti boyutlarında en düşük puanları hoşgörülü ailelerden gelen ergenler almıştır. Ayrıca çevrimiçi şiddet (e-şiddet ve kontrol) üzerinde annenin ebeveynlik stili ile ergenin cinsiyeti ve çevrimdışı şiddet (sözel-duygusal) üzerinde babanın ebeveynlik stili arasında üç etkileşim etkisi gözlemlenmiştir. Buna göre, otoriter anneye sahip ergenler sırasıyla çevrimiçi şiddet ve uygulanan kontrol konusunda en yüksek puanları alırken, otoriter babaya sahip ergen kız çocukları en yüksek puanları sözlü-duygusal şiddet olarak almıştır. Bu bulgular çerçevesinde araştırmacılar hoşgörülü tarzın, gençlerin flört ilişkilerinde şiddete karşı koruyan ebeveynlik tarzı olduğunu ve aynı zamanda bir ailenin çocuğu yetiştirme modeli olarak otoriter tarzı benimsemesinin risklerini vurgulamıştır. Çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar otoriter ebeveynlik stiline flört şiddetini beslediği konusunda ortaklaşmaktadır.

3.1. Veri Toplama Araçları

Araştırma 2022 yılında gerçekleştirilmiştir. Soruları rahatlıkla cevaplayabilmeleri için katılımcılar; kimlik bilgilerinin istenmeyeceği, kişi olarak verdiği bilgilerin başka kişilerce paylaşılmayacağı konusunda bilgilendirilmişlerdir. Araştırmada kullanılan soru formunda flört şiddeti tutum ölçeği ve çocuk yetiştirme stilleri ölçeği ile demografik sorulara yer verilmiştir.

Tablo 1’de yaralan bilgilere göre çalışmanın katılımcıları %64,5 oranı ile çoğunlukla kadınlardır. Bu durum araştırma konusuna kadınların daha fazla ilgi duyduğunu

göstermektedir. Medeni durum dağılımı incelendiğinde elde edilen bulgulara göre çalışmaya katılan katılımcıların %94,8 oranında bekâr, %5,2 oranı ile evli olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencileri büyük oranda bekârdır. En yüksek katılım gösteren katılımcıların ikinci ve dördüncü sınıf öğrencileri, en az katılım gösteren katılımcıların ise beşinci ve altıncı sınıf öğrencileri olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunlukla 2. ve 4. sınıf öğrencileri olduğu dağılımda belirginleşirken hayatını uzun süre şehir ve büyükşehirlerde geçiren katılımcılar arasında çoğunluğu oluşturmaktadır. Anne ve baba eğitim düzeyleri değerlendirildiğinde anneler için dağılımda oransal çoğunluğun ilkökul mezunlarını temsil ettiği görülmektedir. Baba eğitim düzeyi anne eğitim düzeyinden daha yüksek dağılım gösterirken babaların çoğunlukla lise ve üniversite mezunu olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo1. Demografik bilgiler

		Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Cinsiyet	Kadın	311	64,5	64,5
	Erkek	171	35,5	100,0
Yaş	N: 482	Min.17 Max.30	Ort.21,8	S.S. 2,67629
		Frekans	Yüzde	Birikimli Yüzde
Medeni Durum	Bekar	457	94,8	94,8
	Evli	25	5,2	100,0
Sınıf	Birinci sınıf	74	15,4	15,4
	İkinci sınıf	155	32,2	47,5
	Üçüncü sınıf	87	18,0	65,6
	Dördüncü sınıf	144	29,9	95,4
	Beşinci sınıf	6	1,2	96,7
	Altıncı sınıf	16	3,3	100,0
En uzun süre yaşanan yerleşim yeri	Köy	22	4,6	4,6
	Kasaba	14	2,9	7,5
	İlçe	109	22,6	30,1
	Şehir	171	35,5	65,6
	Büyükşehir	166	54,4	100,0
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	1,7	1,7
	Okuryazar	13	2,7	4,4
	İlkokul	134	27,8	32,2
	Ortaokul	87	18,0	50,2
	Lise	97	20,1	70,3
	Üniversite	38	28,6	99,0
	Lisansüstü	5	1,0	100,0
Baba eğitim düzeyi	Okuryazar değil	2	0,4	0,4
	İlkokul	60	12,4	12,9
	Ortaokul	62	12,9	25,7
	Lise	160	33,2	58,9
	Üniversite	183	38,0	96,9
	Lisansüstü	15	3,1	100,0

3.1.1. Flört Şiddeti Tutum Ölçeği

Bu çalışmanın alan araştırmasında kullanılan ölçme araçlarından birisi; Gönenç ve arkadaşları tarafından gençlerin flört şiddetine yönelik tutumlarının belirlenmesi için geliştirilmiş olan 28 maddeden ve beş alt boyuttan oluşan ölçektir. Ölçeğin 1., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 18., 19., 20., 21., 22., 25., 26., 28. maddeleri ters kodlanmış maddelerdir. 5'li Likert tipi ölçeğin puan ortalamasının 5'e yaklaşması, katılımcıların flört şiddetine yönelik tutumlarının *flört şiddetini desteklemediğini* gösterir (Gönenç vd. 2017: 227). Ölçeğin alt boyutları; 1-5 maddeler genel şiddet alt boyutu, 6-10 maddeler fiziksel şiddet alt boyutu, 11-16 maddeler, duygusal şiddet alt boyutu, 17-21 maddeler ekonomik şiddet alt boyutu, 22-28 maddeler ise cinsel şiddet alt boyutudur. Bu çalışmada Flört Şiddeti ölçeği için $N=482$ $KMO=0.861$ Barlett's chi-square= 9518,867 (0.000), $df=378$ yapı geçerliliği bulunmuştur. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ölçek 5 faktöre ayrılmıştır. .300 altında yer alan ve aynı zamanda birkaç faktörü aynı anda açıklayan faktör yükleri çıkarılarak ölçek orijinaline uygun maddeler dahil edilmiştir. 22 madde ile 5 faktör boyutu oluşturulmuştur. Toplamda açıklanan varyans 62,634 olarak bulunmuştur. Flört şiddeti ölçeği için genel şiddet alt boyutu için güvenilirlik testi yapıldığında cronbach alpha ,829; fiziksel şiddet için ,614; duygusal şiddet için ,806; ekonomik şiddet için ,752 ve cinsel şiddet alt boyutu için de .792 ile tespit edilmiştir. Yapılan faktör analizinde aslında genel şiddet ve fiziksel şiddetin benzer şekilde ayrıştığı gözlemlenmiştir.

Flört Şiddeti ölçeği puanlamasındaki ifadeler içerisinde en yüksek ortalamaya sahip ilk 3 skor değerlendirildiğinde 'ilişkide şiddet ilişkiyi düzene sokar' ve 'fiziksel şiddet uygulayan erkek daha çekicidir' ifadelerinin her ikisi de 4,9108 ortalama puan ile en yüksek skora sahip ortalama puan olduğu görülmüştür. 'Gerekirse erkek kız arkadaşına şiddet uygulayabilir' ifadesi 4,8942 ortalama puan ile üniversiteli gençlerin flört şiddeti ile ilgili en olumsuz tutuma sahip olduğu diğer ifadedir. En düşük puan ortalamasına sahip ifadeler ise erkeklerin, kız arkadaşının hoşuna gitmesi için davranışlarını değiştirmesi (ort. 3,6888) ve çiftler birbirinin para harcamasına karşamaz (ort. 3,6494) ifadeleri olmuştur.

Tablo 2: Flört Şiddeti Faktör Analizi Dağılım Tablosu

Değişkenler	Faktör Yükleri
Genel Şiddet (GŞ)	
GŞ1	,636
GŞ2	,791
GŞ3	,804
GŞ4	,803
Fiziksel Şiddet (FŞ)	
FŞ8	,480
FŞ9	,352
Fş10	,373
Duygusal Şiddet (DŞ)	
DŞ11	,614
DŞ12	,467
DŞ13	,812
DŞ15	,572
DŞ16	,598

Ekonomik Şiddet (EŞ)	
EŞ17	,498
EŞ18	,708
EŞ19	,828
EŞ20	,721
EŞ21	,656
Cinsel Şiddet (CŞ)	
CŞ23	,873
CŞ24	,894
CŞ25	,346
CŞ27	,482

3.1.2.Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği

Sümer tarafından Türkçe'ye uyarlanan Çocuk Yetiştirme Stilleri ölçeği, çocuk yetiştirme stillerinin 'sıkı denetim/kontrol' ve 'kabul/ilgi' boyutlarını ölçen 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin maddeleri 'hiç doğru değil'den 'çok doğru'ya doğru giden 5 aralıkta olup, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulması istenmektedir. Ölçeğin 1., 3., 5., 7., 9., 11., 13., 15., 17., 19. ve 21. maddeleri kabul/ilgi boyutunu, 2., 4., 6., 8., 10., 12., 14., 16., 18., 20. ve 22. maddeleri ise sıkı denetim/kontrol boyutunu ölçmektedir. Maddelerin puanlaması T=test yönde puanlanmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999: 71-106). Bu araştırmada Çocuk Yetiştirme Tutumları ölçeği için yapılan faktör analizi sonrasında 13 ve 22. faktörler hem anne hem de babada .300 altında yer aldığı için ölçek puanlamasından çıkarılmıştır. Anne için N=482 KMO= 0.913 Barlett's chi-square= 6672,752 (0.000), df=231 yapı geçerliliği; baba için N=482 KMO= 0.900 Barlett's chi-square= 7895.413 (0.000), df=231 olarak bulunmuştur. Tek sorular ve çift sorular ölçeğin orijinalindeki gibi iki faktöre ayrılmıştır. Bunlar kontrol/ilgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarını oluşturmaktadır.

Tablo 3. Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği Faktör Analizi Dağılım Tablosu

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 1	Faktör 2
	Anne		Baba	
1	.860		.861	
2		.732		.794
3	.787		.845	
4		.730		.721
5	.859		.913	
6		.517		.660
7	.625		.497	
8		.563		.697
9	.774		.813	
10		.651		.716
11	.712		.564	
12		.732		.728
14		.609		.660
15	.774		.874	
16		.659		.621
17	.594		.606	
18		.674		.676
19	.839		.841	
20		.580		.562
21	.634		.614	

Anne tutumunda Çocuk Yetiştirme Stilleri ölçeğinin her bir maddesine katılımcılar tarafından verilen cevaplara göre ortalamada en düşük skora sahip ifadeler 'annem ilişkilerime çok karışır', 'annemin kurallarına uymazsam beni kolaylıkla affetmez' ve 'annem boş zamanlarımı nasıl değerlendireceğime karışır' ifadeleri olurken bu durum katılımcıların anne sıkı denetim/kontrol düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. En yüksek puan ortalaması ise, 'Annemin sevgisine yakınlığına her zaman güvenirim' cümlesine verilmiştir. Bu da katılımcıların anne kabul/ilgi düzeyinin yüksek olduğu çıkarımı yapılabilmesine imkan verir. Aynı şekilde baba ebeveynlik stili tutumlarında katılımcılar en düşük puanı 'Babam arkadaşlarımla ilişkilerime çok karışır', 'Babam boş zamanlarımı nasıl değerlendireceğime karışır' cümlesine verilmiştir. Bu veri katılımcıların baba sıkı denetim/kontrol düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. En yüksek puan ortalaması ise, 'Babamın sevgisine yakınlığına her zaman güvenirim' ve 'Babam hiçbir zaman ne düşündüğümle veya ne hissettiğimle ilgilenmedi' cümlesine verilmiştir. Bu durum ise baba sevgisi ve güven algıları yüksek olsa da düşünce ve duygu paylaşımında katılımcıların babalarını ilgilenmiyor olarak algıladıklarını göstermektedir.

Çocuk yetiştirme tutumları ölçeği tek sorulardan oluşan kabul/ilgi ve çift sorulardan oluşan sıkı denetim/kontrol alt boyut ortalamalarına göre medyan değerleri doğrultusunda ölçeğin orijinalinde anlatıldığı şekilde 4 ayrı kategoriye ayrılmıştır. Kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrolün her ikisinde de medyan üstünde kalanları açıklayıcı/otoriter alt boyutu oluşturmuştur. Her ikisinde de medyan altında kalan değerler izin verici/ihmkâr olarak tanımlanmıştır. Kabul/ilgi medyan üstünde sıkı denetim/kontrol altında olduğu durumlar izin verici/şımartan tutumu oluştururken tam tersinde ise otoriter tutum belirlemektedir.

Bu ayırım oluşumu sonrasında dağılım değerlendirildiğinde; katılımcıları %23'ünün annesi izin verici ihmkâr tutuma sahipken; %31.7'sinin annesi izin verici şımartan tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. %29,5 otoriterken %15,8 ise açıklayıcı otoriter çocuk yetiştirme tutumuna sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada baba tutumları da anne tutumlarında olduğu gibi medyan değerlerine göre dört kategori ile belirlenmiştir. Buna göre babaların en çok %27.6 oran ile açıklayıcı/otoriter tutuma sahip olduğu onu %26.1 ile otoriter tutumun ve %25.7 ile de izin verici şımartan tutumun takip ettiği görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre en az %20,5 oran ile izin verici ihmkâr tutum tespit edilmiştir. Aynı ayırım babalara ilişkin tutumlar için değerlendirildiğinde, babaların en çok %27.6 oran ile açıklayıcı/otoriter tutuma sahip olduğu onu %26.1 ile otoriter tutumun ve %25.7 ile de izin verici şımartan tutumun takip ettiği görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre en az %20,5 oran ile izin verici ihmkâr tutum tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Anne ve Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği Dörtlü Ayırım Tablosu

Anne Tutum	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Anne izin verici/ihmkâr	111	23,0	23,0
Anne izin verici/şımartan	153	31,7	54,8
Anne otoriter	142	29,5	84,2
Anne açıklayıcı/otoriter	76	15,8	100,0
Baba Tutum	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Baba izin verici/ihmkâr	99	20,5	20,5
Baba izin verici/şımartan	124	25,7	46,3
Baba otoriter	126	26,1	72,4
Baba açıklayıcı/otoriter	133	27,6	100,0

3.2.Alt Probleme İlişkin Bulgular

Öncelikle ebeveynlik stilleri tutum ölçeği alt boyutları ile flört şiddeti tutum ölçeği toplam puanı arasındaki korelasyon ilişkisi değerlendirildiğinde flört şiddeti ortalama puanına göre anne ebeveynlik stilleri ile oldukça zayıf ilişkiler olduğu bulunmuştur. Buna karşılık baba ebeveynlik stilleri ile flört şiddeti olumsuz tutumu arasında ilişki bulunamamıştır. Anne tutumu ile flört şiddetine bakış açısı arasındaki ilişkiye ait bulgular incelendiği zaman zayıf güçte anne kabul ilgi ($r:101^*$, $n:482$, $p < 0.01$) ve anne sıkı denetim kontrol ($r:182^*$, $n:482$, $p < 0.01$) düzeyi arttıkça katılımcıların flört şiddetine olumsuz bakış açısı düzeylerinin arttığı söylenebilir. Araştırmanın bu sonucunun altında denetim ve ilgisi yüksek olan annelerin flört şiddeti konusunda çocuklarını bilinçlendirme düzeylerinin de yüksek olabileceği fikrinin yattığı düşünülebilir. Diğer taraftan sadece anne tutumları ile görülen zayıf güçte anlamlı korelasyon ilişkisi, flört ilişkisi konusunda babadan öte annenin daha fazla bilgi ve paylaşımının olduğu, dolayısıyla yönlendirme ve uyarılar konusunda annenin ön plana

çıkıldığını düşündürmektedir. Diğer taraftan flört şiddeti alt boyutları ile anne ve babaların ebeveynlik stilleri arasındaki ilişki de anne ile ilgili tutumları öne çıkarırken; anne kabul ilgi stili cinsel ($r: ,152^{**}$, $n:482$, $p < 0.01$) ve duygusal ($r: ,197^{**}$, $n: 482$, $p < 0.01$) boyuttaki flört şiddeti; anne sıkı denetim kontrol stili ekonomik şiddet ($r: ,163^{**}$, $n:482$, $p < 0.01$) boyutundaki flört şiddeti ile pozitif yönlü korelasyon ilişkisini göstermiştir. Buna göre annelerin ebeveyn stili daha otoriter olduğunda ekonomik şiddete dair olumsuz tutum artarken daha demokratik diyebileceğimiz ebeveynlik stiline dair tutumlar ise duygusal ve cinsel şiddete dair olumsuz tutumları arttırıyor görünmektedir. Babalar için ise baba kabul-ilgi boyutu ile ekonomik şiddet arasında negatif yönlü korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir ($r: ,129^{**}$, $n: 482$, $p < 0.01$). Bu durum bu araştırmanın örneklemini için ebeveynlik stili algısında babanın görece daha demokratik olduğu durumlarda ekonomik şiddete dair olumsuz tutumun azaldığını göstermektedir. Ancak bu ilişkilerin istatistiksel anlamda zayıf olduğu belirtilmelidir. Korelasyon ilişkilerinde ortaya çıkan bu durum, bu temel problemi ölçebilmek için örneklem büyüklüğünün daha yüksek sayıda olması gerektiğini ve çok ifadeli ölçeklerin bulunduğu bu anketin çevrimiçi uygulanmasındaki risklerin olumsuz sonuçlarını düşündürmektedir. Ancak burada en önemli bulgu, flört şiddetine dair olumsuz tutumların genel olarak anne ebeveynlik stilleri ile ilişkisidir. Dolayısıyla anne ebeveynlik stillerinin flört şiddetine dair olumsuz tutumlarda baba ebeveynlik stillerine dair tutumdan daha belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Ebeveynlik stilleri 4'lü ayırım flört şiddetine dair tutum ile ilişkide önemli betimleyici bulgulara ulaşabilmeyi sağlamıştır. Bu çerçevede ebeveynlik stilleri anne 4'lü ayırımını ifade eden kategorik değişken ile flört şiddeti ölçeği toplam puan ortalaması arasındaki ilişkinin ANOVA analizi ile testi sonucunda p değeri 0,054 ile anlamlı fark verisi düzeyine oldukça yakın olarak flört şiddetine dair olumsuz bakış açısının izin verici şımartan stildeki ebeveyn tutumuna sahip anneleri olan katılımcılarda daha yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan baba ebeveynlik stilleri ile flört şiddeti arasında anlamlı bir fark tespit edilirken($p=,000$) flört şiddetine dair olumsuz tutumun 4,5432 ortalama puan ile babaları daha otoriter olan katılımcılarda daha yüksek olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Flört Şiddeti ve Anne Baba Ebeveynlik Stilleri 4lü Ayırım ANOVA Test

Flört şiddeti	N	Ortalama	Std. sapma	F	P
Anne izin verici-ihmkâr	111	4,3660	,46346		
Anne izin verici-şımartan	153	4,4921	,25195	2,572	,054
Anne otoriter	142	4,4455	,41016		
Anne açıklayıcı otoriter	76	4,4471	,29910		
Baba izin verici ihmkâr	99	4,3807	,38900		
Baba izin verici şımartan	124	4,5039	,28359	9,558	,000
Baba otoriter	126	4,5432	,24290		
Baba açıklayıcı otoriter	133	4,3349	,46851		

Flört şiddeti alt boyutları ile anne baba ebeveynlik stilleri dörtlü ayırım arasındaki ilişkilere bakıldığında genel şiddet ile anne ebeveynlik stilleri arasında anlamlı bir fark ortaya

çıkılmazken fiziksel şiddet alt boyutu ile anlamlı bir ilişki görülmüştür ($p=,006$). Bu bulguya göre flört şiddetinde fiziksel şiddete dair olumsuz tutumu olanlar 4,7211 ortalama ile anne ebeveynlik stili izin verici-şımartan tutumdaki katılımcılardır. Annelerin çocuklara ilgi düzeyini gösteren bu boyut gençlerin fiziksel şiddete dair olumsuz tutumunu diğer anne ebeveynlik stillerine göre daha fazla etkilemiş gözükmektedir. Duygusal flört şiddetine dair olumsuz tutum ise yine anne izin verici şımartan tutuma sahip katılımcılarda daha fazladır($p=,001$). Flört şiddetine dair olumsuz tutumun ekonomik şiddet alt boyutu ise anlamlı bir fark ile($p=,009$) otoriter anne tutumuna işaret ederken, ekonomik şiddete dair olumsuz tutumu yüksek kesimin anne tutumu daha otoriter katılımcılar olduğunu göstermektedir. Cinsel şiddet ve anne tutumları 4'lü ayırım arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmazken anne izin verici şımartan stil cinsel şiddete dair olumsuz tutumda en yüksek ortalama puanı yansıtmaktadır (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Flört şiddeti Alt Boyutları ve Anne Ebeveynlik Stilleri 4'lü Ayırım ANOVA Test

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel Şiddet	Anne izin verici-ihmkâr	111	4,7477	,65235		
	Anne izin verici-şımartan	153	4,8775	,39955	1,750	,150
	Anne otoriter	142	4,8609	,46369		
	Anne açıklayıcı otoriter	76	4,8158	,36141		
Fiziksel Şiddet	Anne izin verici-ihmkâr	111	4,4444	,80821		
	Anne izin verici-şımartan	153	4,7211	,50792	4,184	,006
	Anne otoriter	142	4,5446	,73038		
	Anne açıklayıcı otoriter	76	4,5833	,43248		
Duygusal Şiddet	Anne izin verici-ihmkâr	111	4,4842	,70572		
	Anne izin verici-şımartan	153	4,7386	,33485	5,890	,001
	Anne otoriter	142	4,5528	,57027		
	Anne açıklayıcı otoriter	76	4,6217	,38187		
Ekonomik Şiddet	Anne izin verici-ihmkâr	111	4,3176	,84271		
	Anne izin verici-şımartan	153	4,4183	,56329	3,938	,009
	Anne otoriter	142	4,5880	,60889		
	Anne açıklayıcı otoriter	76	4,3355	,81502		
Cinsel Şiddet	Anne izin verici-ihmkâr	111	3,7793	,45818		
	Anne izin verici-şımartan	153	3,8301	,42694	1,728	,160
	Anne otoriter	142	3,7130	,54573		
	Anne açıklayıcı otoriter	76	3,8158	,36826		

Baba ebeveynlik stilleri ile flört şiddeti alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde Tablo 7'deki dağılımda gösterildiği üzere genel, fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet olarak tüm alt boyutlarda anlamlılık ilişkilerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede genel şiddete dair olumsuz tutuma sahip olanlar 4,9807 ortalama ile çoğunlukla babalarını otoriter olarak algılayan gençlerdir. Bu çerçevede babadan yana otoriter tutumun baskın olduğu ailelerde yetişen gençlerin genel şiddete olumsuz bakış açılarının olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan fiziksel flört şiddeti alt boyutu ile ortaya çıkan anlamlı fark yine otoriter babaları işaret etmektedir. $P=,000$ anlamlılık değeri ile babayı otoriter algılayan gençlerin fiziksel flört şiddetine dair olumsuz tutumları daha yüksektir. Duygusal şiddet

tutumunu olumsuz görenlerde ise fark 4,7661 ortalama ile baba izin verici şımartan ebeveyn stilindeki katılımcılar lehine görülürken ekonomik flört şiddeti alt boyutunda babaları otoriter gençlerin puan ortalaması en yüksektir. Aynı durum cinsel şiddete dair olumsuz tutum alt boyutunda da görülmektedir. Cinsel şiddete olumsuz tutuma sahip olanlar 3,8651 ortalama ile babası otoriter katılımcılar olmuştur($p=,023$).

Tablo 7. Flört şiddeti Alt boyutları ve Baba Ebeveynlik Stilleri 4'lü Ayrım ANOVA Test

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel Şiddet	Baba izin verici ihmalkâr	99	4,7702	,53174		
	Baba izin verici şımartan	124	4,8851	,53855	3,136	,025
	Baba otoriter	126	4,9087	,24208		
	Baba açıklayıcı otoriter	133	4,7594	,54738		
Fiziksel Şiddet	Baba izin verici ihmalkâr	99	4,4680	,67161		
	Baba izin verici şımartan	124	4,6989	,61216	7,902	,000
	Baba otoriter	126	4,7381	,50174		
	Baba açıklayıcı otoriter	133	4,4160	,74919		
Duygusal Şiddet	Baba izin verici ihmalkâr	99	4,4823	,50160		
	Baba izin verici şımartan	124	4,7661	,35889	11,599	,000
	Baba otoriter	126	4,7083	,39338		
	Baba açıklayıcı otoriter	133	4,4549	,69891		
Ekonomik Şiddet	Baba izin verici ihmalkâr	99	4,3737	,76380		
	Baba izin verici şımartan	124	4,4778	,54195	5,826	,001
	Baba otoriter	126	4,6091	,62968		
	Baba açıklayıcı otoriter	133	4,2650	,79282		
Cinsel Şiddet	Baba izin verici ihmalkâr	99	3,7929	,45322		
	Baba izin verici şımartan	124	3,7883	,45537	3,221	,023
	Baba otoriter	126	3,8651	,34735		
	Baba açıklayıcı otoriter	133	3,6880	,55936		

SONUÇ YERİNE: EBEVEYNLİK STİLLERİ VE FLÖRT ŞİDDETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖNE ÇIKAN DURUMLAR

Bu çalışma temel olarak şiddet olgusunu tanımlarken şiddetin öğrenilen bir davranış olması yönünü ve bir bireyin yetişme sürecinde öncelikle ailenin davranış ve tutumlara etkisini göz önünde bulundurarak ebeveynlik stilleri ile gençlerin yakın-duygusal ilişki olarak flört ilişkisinde şiddete dair olumsuz tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gençler arasında flört sürecinin daha yaygın hale gelmesi ile şiddetin bir boyutu olarak flört şiddeti ve gençlerin konuya dair bakış açılarının da önemli hale geldiğini söylemek yanlış olmaz. Nitekim flört ilişkileri her zaman evlilikle sonuçlanmasa da yakın duygusal ilişkinin belirli çerçevelerde deneyimlendiği ilişki olarak belki de karşılıklı duygusal temelli yakın ilişkide şiddet davranışının ilk kez deneyimlendiği yerdir. Dolayısıyla flört şiddeti, öğrenilen şiddetin aynı zamanda deneyimlenme alanlarından birisidir. Günümüzde daha görünür hale gelen şiddetin özellikle kadın-erkek ilişkisinde yaygın ve yıkıcı sonuçları, şiddetle ilgili farklı boyutlarda detaylı analizleri gerekli kılmaktadır. Bu çalışma ise ebeveynlik stilleri ile flört şiddetinin ilişkilerini irdelemiştir. Çalışmanın yöntem kısmında kısaca değinildiği üzere; ilgili

literatürde şiddet ve ebeveynlik stilleri arasında benzer ölçme araçları ile ilişki kuran çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada, herhangi bir karşılaştırma yapmayı olanaklı hale getirebilecek analitik verilere ulaşılamadığı için araştırmanın betimleyici yönleri ön plana çıkarılmıştır. Yapılan sayıca az çalışmada ebeveynlik stillerinin flört şiddetine dair dolaylı etkileri olduğu, ebeveynlik stilleri ile sözel ve duygusal şiddet arasında bazı ilişkilere rastlamakla birlikte hoşgörülü aile tutumlarının genç flört şiddeti ile en zayıf ilişkiye sahip olduğuna dair sonuçlar vurgulanmıştır. Fakat ulaşılabilen sınırlı sayıdaki bu çalışmalar daha genç bireyler ve flört ilişkisinde şiddet davranışını ölçen çalışmalardır.

Bu çalışmaya katılan gençler yaşları 17-30 arasında değişen %65'i kadın olarak bir devlet üniversitesinin farklı 4 yıllık fakültelerinde öğrenim görenlerdir. Flört şiddeti tutumlarında 'ilişkide şiddet ilişkiyi düzene sokar', 'fiziksel şiddet uygulayan erkek daha çekicidir', 'gerekirse erkek kız arkadaşına şiddet uygulayabilir' ifadelerinin en yüksek düzeyde olumsuz değerlendirilen ifadeler olduğu görülmüştür. Bu yüksek skorlu ilk üç ifadeden ikisinin erkekle ilgili ifadeler olması, şiddet konusunda erkeğin konumunu göstermektedir. Ebeveynlik stilleri değerlendirildiğinde ise katılımcıların %31'inin annesi otoriter iken %29,5'i izin verici şımartan tutuma sahiptir. Açıklayıcı otoriter tutum ise %15,8 düzeyinde katılımcının anne tutumunu yansıtmaktadır. Babalara bakıldığında ise katılımcıların %27,6'sının babası açıklayıcı otoriter tutuma sahip iken %26,1'i otoriter, %25'i izin verici şımartan; %20,5'i izin verici ihmalkâr tutuma sahiptir. Burada otoriterlik ve izin vericilik çerçevesinde değerlendirildiğinde babaların annelere göre daha otoriter anneler daha izin verici şımartan tutuma sahip olduğu görülmektedir. Flört şiddetine olumsuz bakışı gösteren toplam puanlarla ebeveynlik stilleri ilişkisi anne ebeveynlik stillerini öne çıkarırken burada daha çok ilgi ve denetim stiline sahip anneler söz konusudur. Sadece anne tutumları ile görülen korelasyon ilişkisi, flört ilişkisi konusunda babadan öte annenin daha fazla bilgi ve paylaşımının olduğu dolayısıyla yönlendirme ve uyarılar konusunda annenin ön plana çıktığını düşündürmektedir. Anne kabul ilgi boyutu olarak daha demokratik tutum diyebileceğimiz anne ebeveynlik stiline sahip katılımcılarda flört şiddetinde cinsel ve duygusal boyutlarda; anne sıkı denetim kontrolcü tutuma sahip katılımcılarda ekonomik flört şiddeti boyutunda olumsuz tutum daha yüksektir. Dolayısıyla annelerin ebeveyn stili daha otoriter olduğunda ekonomik şiddete dair olumsuz tutum artarken daha demokratik diyebileceğimiz ebeveynlik stilindeki annelere dair tutumlar ise duygusal ve cinsel şiddete dair olumsuz tutumları arttırıyor görünmektedir. Babalar ise daha kabul edici ve ilgili tutumda iken, yani babaların demokratik tutumlara yakın olması durumunda ise gençlerin ekonomik şiddete dair olumsuz bakış açılarının azalması söz konusudur. Bu durum demokratik tutumdaki babaların annelere karşı ya da ev içi karar alma süreçlerindeki durumları bazında görece anlam kazanabilir fakat çalışmada bunu destekleyebileceğimiz herhangi başka bir veri yoktur. Burada önemli görülebilecek bulgu, var olan ilişkilerin çoğunlukla anneyi işaret etmesi olurken bu durum anne ebeveynlik stillerinin flört şiddetine dair olumsuz tutumlarda baba ebeveyn stillerine dair tutumdan daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan yapılan farklı analizler flört şiddeti toplam puanı olarak bu boyutta flört şiddetine dair olumsuz bakış açısının izin verici şımartan stildeki ebeveyn tutumuna sahip anneleri olan katılımcılarda daha yüksek olduğunu göstermiştir. Babalar için ise; flört şiddetine dair olumsuz tutumun babaları daha otoriter olan katılımcılarda daha yüksek olduğu elde edilen bulgulardan birisidir. Bu durum; gençlerin şiddete dair olumsuz

bakış açılarında evde baba kaynaklı daha otoriter tutum ve davranışların etkisi olduğunu göstermektedir. Flört şiddeti türleri açısından bakıldığında ise flört şiddetinde fiziksel şiddete dair olumsuz tutumu olanlar anne ebeveynlik stili izin verici-şımartan tutumdaki katılımcılardır. Annelerin çocuklara ilgi düzeyini gösteren bu boyut gençlerin fiziksel şiddete dair olumsuz tutumunu diğer anne ebeveynlik stillerine göre daha fazla etkilemiş gözükmemektedir. Duygusal flört şiddetine dair olumsuz tutum ise yine anne izin verici şımartan tutuma sahip katılımcılarda daha fazladır. Flört şiddetine dair olumsuz tutumun ekonomik şiddet alt boyutu ise otoriter anne tutumuna işaret ederken, ekonomik şiddete dair olumsuz tutumu yüksek kesimin anne tutumu daha otoriter katılımcılar olduğunu göstermektedir.

Baba ebeveynlik stilleri açısından değerlendirildiğinde ise genel şiddete dair olumsuz tutuma sahip olanlar babalarını otoriter olarak algılayan gençlerdir. Babadan yana otoriter tutumun baskın olduğu ailelerde yetişen gençlerde, bu durumun şiddete daha yüksek düzeyde olumsuz bakışı doğurması yorumunu bu bulgu da pekiştirmektedir. Bunun yanı sıra babaların otoriter oluşu; fiziksel flört şiddeti, ekonomik flört şiddeti ve cinsel flört şiddetine daha olumsuz tutuma sahip olmayı beraberinde getirmektedir. Duygusal şiddet tutumunu olumsuz görenler ise babaları daha yumuşak tutuma sahip olarak ifade edebileceğimiz izin verici şımartan ebeveyn stiline sahip babalara sahip gençlerdir. Gerçekleştirilen araştırmanın mevcut bulguları genel ilişkileri görebilmeye katkı sağlasa da nedenleri, niçinleri, nasılları ve burada aktörlerin konumlarını görebilmek için daha detaylı araştırmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Burada günümüzdeki toplumsal şartlar genel olarak çocuk yetiştirme, aile içi otorite mekanizmalarının işleyişi, erkeklik ve kadınlık rolleri, modernleşme, sekülerleşme, kültürel etkiler gibi sosyolojik birçok faktörle birlikte düşünüldüğünde; otoriterliğin gençlerde tutum olarak modellenmesi ya da olumlanmasından öte bu tutumun uç boyutlarından biri olarak şiddete karşı tavrın gençlerde çok daha olumsuz olmasını beraberinde getirdiği söylenebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma içerisinde sunduğumuz verileri, bilgileri ve dokümanları, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimizi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumuzu, bu çalışmada yararlandığımız eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimizi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımızı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririz. Aksi bir durumda aleyhimize doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimizi beyan ederiz.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma iki yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur. Çalışma Sabina Bayramova'nın 2022 yılında savunulan Selçuk Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalında danışmanlığı Doç. Dr. Gamze Aksan tarafından yürütülmüş olan yüksek lisans tezi verilerine dayanmaktadır. Çalışmanın teorik kısmı Sabina Bayramova, saha araştırma bulgularına dayanan kısmı Gamze Aksan'ın katkısıyla yazılmıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Altunsu-Sönmez, Ö. Ve G. Aksan (Ed.) (2019). *Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet ve Kadınlara Düşündürdükleri. Aile Kurumuna Farklı Bakışlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aslan, D., H. Özcebe, F. Temel, S. Takmaz, S. Topatan, A. Şahin ve B. Tanrıverdi (2008). "What Influences Physical Activity Among Elders? A Turkish Experience From Ankara, Turkey". *Archives Of Gerontology And Geriatrics*, 46(1), 79-88.
- Aydoğdu, F. ve M. Dilekmen (2016). "Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 570-585.
- Barter, C. (2009). "In The Name Of Love: Exploitation And Violence In Teenage Dating Relationships". *The British Journal of Social Work*, 39(2).
- Başal, Ö. (2015). *Alt Ekstremitte Kırıkları/Diz ve Bacak Alt Ekstremitte Kırıkları/Kalça & Femur*. Ankara: Derman Tıbbi Yayıncılık.
- Baumrind, D. (1966). "Effects Of Authoritative Parental Control On Child Behavior". *Child Development*, 37(4), 887-907.
- Bolattekin, G. (2014). *Die Vergleichende Darstellung Des Lehrerverhaltens In Den Werken Von Rifat Ilgazs „Hababam Klasse“ Und Von Stephan Serins „Föhn Mich Nicht Zu“ Aus Der Pädagogischen Und Humoristischen Sicht*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Carlson, B. E. (1987). "Dating Violence: A Research Review And Comparison With Spouse Abuse". *Social Casework*, 68(1), 16-23.
- Centers for Disease Control and Prevention Chronic Kidney Disease Surveillance Team. (2016). "Trends In Prevalence Of Chronic Kidney Disease In The United States". *Annals Of Internal Medicine*, 165(7), 473-481.
- Cucci, G., K. D. O'Leary, M. G. Olivari, A. Bonanomi ve E. Confalonieri (2019). "Adolescent Dating Violence Perpetration, Emotion Dysregulation, And Parenting Styles". *Journal of Family Psychology*, 33(1), 12-22.
- Cyr, M., P. McDuff ve J. Wright (2006). "Prevalence And Predictors Of Dating Violence Among Adolescent Female Victims Of Child Sexual Abuse". *Journal of Interpersonal Violence*, 21(8), 1000-1017.
- Çeçen, A. R. (2008). "Öğrencilerinin Cinsiyetlerine ve Anababa Tutum Algılarına Göre Yalnızlık ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415-431.
- Çevik, G. B. ve M. Atıcı (2009). "Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 339-352.
- Doğruyol, S. ve Ü. Yetim (2019). "Ebeveyne Bağlanma, Algılanan Anne/Baba Tutumu ile Akran İlişkileri Arasındaki İlişkide Benlik Saygısının Aracılık Rolü". *Nesne*, 7(14), 34-51.

- Duran, S. ve G. Ünsal (2014). "Öğrencilerin Aile İçi Şiddete Maruz Kalma Oranı ile Başkalarına Karşı Şiddet Kullanımı ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişki". *Literatür Sempozyum Psikiyatri Nöroloji Davranış Bilimleri Dergisi*, 1, 2-8.
- Ekşi, H., D. Ümmet ve E. B. Özoğlu (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Ego Durumları: Stresli Yaşantılarına Yönelik Ebeveyn Tepkileri, Ailelerdeki Koruyucu Etkenler ve Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi". *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 20(37), 45-72.
- Emery, R. E. (1989). "Family Violence". *American Psychologist*, 44(2), 321-328.
- Fidan, F. ve Y. Yeşil (2018). "Nedenleri ve Sonuçları İtibariyle Flört Şiddeti". *Balkan Ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 16-24.
- Follingstad, D. R., L.L. Rutledge, B. J. Berg, E. S. Hause ve D. S. Polek (1990). "The Role Of Emotional Abuse İn Physically Abusive Relationships". *Journal Of Family Violence*, 5(2), 107-120.
- Follingstad, D. R., R. G. Bradley, J. E. Laughlin ve L. Burke (1999). "Risk Factors And Correlates Of Dating Violence: The Relevance Of Examining Frequency And Severity Levels In A College Sample". *Violence And Victims*, 14(4), 365-380.
- Gonzalez, A., G. Greenwood, ve J. WenHsu (2001). "Undergraduate Students'goal Orientations And Their Relationship To Perceived Parenting Styles". *College Student Journal*, 35(2), 182-192.
- Gönenç, İ. M., F. Terzioğlu, F. Özdemir, G. Güvenç, K. Ö. K. Gülşah, N. Y. Sezer ve B. D. Hiçyılmaz (2017). "Flört Şiddeti Tutum Ölçeği Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 19(4), 225-232.
- Gülmez, G. (2020). "Eşcinsel İlişkilerde Partner Şiddeti: Sosyal Destek ve İçselleştirilmiş Homofobi Bakımından Değerlendirilmesi". *Fe Dergi*, 12(1), 96-112.
- Halpern, C. T., S. G. Oslak, M. L. Young, S. L. Martin ve L. L. Kupper (2001). "Partner Violence Among Adolescents In Opposite-Sex Romantic Relationships: Findings From The National Longitudinal Study Of Adolescent Health". *American Journal Of Public Health*, 91(10), 1679-1685.
- Harned, M. S. (2002). "A Multivariate Analysis Of Risk Markers For Dating Violence Victimization". *Journal Of Interpersonal Violence*, 17(11), 1179-1197.
- Hickman, L. J., L. H. Jaycox ve J. Aronoff (2004). "Dating Violence Among Adolescents: Prevalence, Gender Distribution, And Prevention Program Effectiveness". *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 123-142.
- Holt, M. K. ve D. L. Espelage (2005). "Social Support As A Moderator Between Dating Violence Victimization And Depression/Anxiety Among African American And Caucasian Adolescents". *School Psychology Review*, 34(3), 309-328.
- Ismail, F., H. Berman ve C. Ward-Griffin (2007). "Dating Violence And The Health Of Young Women: A Feminist Narrative Study". *Health Care for Women International*, 28(5), 453-477.

- Jackson, S. M. (1999). "Issues In The Dating Violence Research: A Review Of The Literature". *Aggression And Violent Behavior*, 4(2), 233-247.
- Kaya, A., H. Bozaslan ve G. E. N. Ç. Gülten (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Problem Çözme Becerilerine, Sosyal Kaygı Düzeylerine ve Akademik Başarılarına Etkisi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 208-225.
- Kocacık, F. (2001). "Şiddet Olgusu Üzerine". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Muehlenhard, C. L. ve M. A. Linton (1987). "Date Rape And Sexual Aggression In Dating Situations: Incidence And Risk Factors". *Journal Of Counseling Psychology*, 34(2), 186-196.
- Muñiz-Rivas, M., M. Vera ve A. Povedano-Díaz (2019). "Parental Style, Dating Violence And Gender". *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(15), 2722-2738.
- Murphy, C. M. ve S. A. Hoover (1999). "Measuring Emotional Abuse In Dating Relationships As A Multifactorial Construct". *Violence And Victims*, 14(1), 39-53.
- Murray, C. E. ve K. N. Kardatzke (2007). "Dating Violence Among College Students: Key Issues For College Counselors". *Journal of College Counseling*, 10(1), 79-89.
- Offenhauer, P. ve A. Buchalter (2011). "Teen Dating Violence: A Literature Review And Annotated Bibliography". *Library of Congress*, 1-92.
- Özerkmen, N. ve H. Gölbaşı. (2012). "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet." *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-19;
- Peker, C. ve A. Aydın (2015). "Ergenlerde Algılanan Ebeveynlik Stilleri, Narsisizm, Psikolojik Ve Sosyal Uyum". *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 24(2), 137-153.
- Polat, O. (2016). "Şiddet". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Povedano, A., M. C. Monreal, P. Cuesta, M. Muñiz, D. Moreno ve G. Musitu (2014). Spanish Parenting Styles And Teen Dating Violence. *Parenting: Cultural Influences And Impact On Childhood Health And Well-Being*. (Ed. F. García). USA: Nova Science Publishers.
- Schuster, I., B. Krahe, ve E. Toplu-Demirtaş (2016). "Prevalence of Sexual Aggression Victimization And Perpetration in a Sample Of Female And Male College Students in Turkey". *The Journal of Sex Research*, 53(9), 1139-1152.
- Shorey, R. C., T. L. Cornelius ve K. M. Bell (2008). "A Critical Review Of Theoretical Frameworks for Dating Violence: Comparing The Dating And Marital Fields". *Aggression And Violent Behavior*, 13(3), 185-194.
- Shucksmith, J., L. B. Hendry ve A. Glendinning (1995). "Models Of Parenting: Implications For Adolescent Well-Being Within Different Types Of Family Contexts". *Journal Of Adolescence*, 18(3), 253-270.

- Smith, D. M. ve J. Donnelly (2000). "Adolescent Dating Violence: A Multi-Systemic Approach Of Enhancing Awareness In Educators, Parents, And Society". *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 21(1), 53-64.
- Steinberg, L., S. D. Lamborn, N. S. Mounts ve S. M. Dornbusch (1991). "Patterns Of Competence And Adjustment Among Adolescents From Authoritative, Authoritarian, İndulgent, And Neglectful Families". *Child Development*, 62(5), 1049-1065.
- Steinberg, L., A. S. Morris, J. S. Silk, S. S. Myers ve L. R. Robinson (2007). "The Role Of The Family Context In The Development Of Emotion Regulation". *Social Development*, 16(2), 361-388.
- Straus, M. A., S. L. Hamby, S. U. E. Boney-McCoy ve D. B. Sugarman (1996). "The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2) Development And Preliminary Psychometric Data". *Journal Of Family Issues*, 17(3), 283-316.
- Straus, M. A. (2004). "Prevalence Of Violence Against Dating Partners By Male And Female University Students Worldwide". *Violence Against Women*, 10(7), 790-811.
- Sugarman, D. B. ve G. T. Hotaling (1989). "Violent Men In Intimate Relationships: An Analysis Of Risk Markers 1". *Journal of Applied Social Psychology*, 19(12), 1034-1048.
- Sümer, N. ve M. A. Şendağ (2009). "Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı". *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 86-101.
- Şanlı, D. ve C. Öztürk (2015). "Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Tutumlar Üzerine Kültürün Etkisi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Şirin, I. (2015). *Annenin Çocuğuna Karşı Aşırı Korumacı Tutumuyla Annenin Çocukluk Çağında Yaşadığı Ayrılık Anksiyetesi Travması Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Thompson, A. ve A. Jones (1986). "Rates And Causes Of Proglacial River Terrace Formation In Southeast Iceland: An Application Of Lichenometric Dating Techniques". *Boreas*, 15(3), 231-246.
- Topuz, S. K. ve T. M. Açıer (2022). "Güç İlişkileri Bağlamında Ataerkil Şiddeti Anlamak". *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 126-139.
- Tunç, A. ve E. Tezer (2006). "Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 37-44.
- Tuz, C., M. E. Öksüz ve A. S. Tekiner (2015). "Kadına Yönelik Şiddet Derecelendirme Ölçeği Ve Mağdurların Cinsel Deneyimleri Ölçeği Türkçe Versiyonunun Geçerlilik Ve Güvenilirliği". *Euras J Fam Med*, 4(2), 83-89.
- Uyar Mura, E. S. (2018). "Sosyal Bilimlerde Edilgen Dil Kullanımı Üzerine Bir Tartışma: Kadına Yönelik Erkek Şiddeti Örneği." *Sosyoloji Notları* 2(2), 195-209.
- World Health Organization (2002). *World Report On Violence And Health: Summary*. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf, (17.09.2022).

- World Health Organization (2014). *Global Status Report On Violence Prevention 2014*. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf, (17.09.2022).
- Yaprak, B. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinin Algıladıkları Anne-Baba Tutumunun Diskriminant Analiziyle Belirlenmesi ve Benlik Saygısı ile Olan İlişkinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yavuzer, H. (1990). *Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, S. A. (2004). "Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık". *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3), 131-150.
- Yıldız, E., ve E. R. C. İ. Behice (2011). "Anne Baba Tutumları ile Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.
- Yıldız, T. G., H. G. E. Kara, E. F. Tanrıbuyurdu ve M. Gönen (2014). "Öz Düzenleme Becerilerinin Öğretmen Çocuk Etkileşiminin Niteliğine Göre İncelenmesi". *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 329-338.
- Yılmaz, I. (2014). "İslâm Aile Hukukunda Nesebin (Soybağının) Reddi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 31-51.
- Yılmaz, H. (2018). "Türkçe Ebeveyn Tutum Ölçeğinin Rusça Konuşan Kültürler İçin Uyarlanması". *Asya Studies*, 5(5), 1-10.

EXTENDED ABSTRACT

Violence is a complex phenomenon that needs to be addressed together with many individual and social elements it contains. Flirting when considered from a conceptual point of view; It refers to relationships established by focusing on sexual or emotional attraction. The type of violence that people in a dating relationship inflict on each other during the relationship process is defined as 'dating violence'.

In this study, the relationship between dating violence and parenting styles was examined. The fact that one of the analysis variables of the study was dating violence, brought attention to university youth as observation data, and in this context, the relationship between university youth's attitudes and parenting styles within the framework of dating violence was interpreted. In the study, first of all, conceptual and theoretical data on dating violence and parenting styles were included, and then field research data on the subject was evaluated. In this context, the relationship between the parenting styles of young people and their attitudes towards dating violence was interpreted within the scope of the research findings conducted with 482 university students.

The young people who participated in this study were between the ages of 17-30, 65% of whom were women, who studied at different 4-year faculties of a state university. It was observed that the expressions 'violence in the relationship regulates the relationship', 'men who perpetrate physical violence are more attractive' and 'the boyfriend can use violence against his girlfriend if necessary' are the expressions that are evaluated negatively at the highest level in dating violence attitudes. The fact that two of these first three high-scoring statements are

about men shows the position of men in violence. When parenting styles are evaluated, 31% of the participants' mothers are authoritarian, while 29.5% have a permissive pampered attitude. The explanatory authoritarian attitude, on the other hand, reflects the maternal attitude of the participant at the level of 15.8%. Looking at the fathers, 27.6% of the participants had an explanatory authoritarian attitude, while 26.1% was authoritarian and 25% was permissive pamper; 20.5% have a permissive negligent attitude. Here, when evaluated within the framework of authoritarianism and permissiveness, it is seen that fathers have a more permissive pampering attitude than mothers, authoritarian mothers. While the relationship between parenting styles and total scores showing a negative view of dating violence highlights maternal parenting styles, there are mothers with more caring and controlling styles. The correlation relationship seen only with maternal attitudes suggests that the mother has more information and sharing than the father about the dating relationship, and therefore the mother comes to the fore in terms of guidance and warnings. In the participants with a mother parenting style, which we can call a more democratic attitude as a mother acceptance concern dimension, the sexual and emotional dimensions of dating violence; Negative attitudes are higher in the dimension of economic dating violence in the participants whose mothers have a strict control and controlling attitude. Therefore, when mothers' parenting style is more authoritarian, negative attitudes towards economic violence increase, while the attitudes of mothers with more democratic parenting style seem to increase negative attitudes towards emotional and sexual violence. While fathers have a more accepting and caring attitude, that is, if fathers are close to democratic attitudes, the negative perspectives of young people towards economic violence decrease. The important finding here is that existing relationships mostly point to the mother, which suggests that maternal parenting styles are more determinant in negative attitudes towards dating violence than the attitudes towards paternal parenting styles. On the other hand, different analyzes showed that the total score of dating violence in this dimension was higher in participants with mothers with permissive pampering parenting style. For fathers; One of the findings obtained is that the negative attitude towards dating violence is higher in participants whose fathers are more authoritarian. This situation; shows that more authoritarian attitudes and behaviors originating from the father at home have an effect on the negative perspectives of young people about violence. In terms of dating violence types, those who have a negative attitude towards physical violence in dating violence are the participants whose maternal parenting style is permissive-pampering. This dimension, which shows the level of interest of mothers towards children, seems to have affected the negative attitude of young people towards physical violence more than other mother parenting styles. The negative attitude towards emotional dating violence is also higher in the participants who have a permissive pampering attitude. The economic violence sub-dimension of the negative attitude towards dating violence indicates authoritarian mother attitude, while the mother attitude of those with a high negative attitude towards economic violence shows that they are more authoritarian participants.

When the father is evaluated in terms of parenting styles, those who have a negative attitude towards general violence are those who perceive their fathers as authoritarian. This finding reinforces the interpretation that this situation leads to a higher level of negative view of violence among young people who grow up in families where the authoritarian attitude

towards the father is dominant. In addition, the authoritarianism of fathers; physical dating violence, economic dating violence and sexual dating violence bring about having a more negative attitude. On the other hand, those who view the attitude of emotional violence negatively -which we can describe as having a softer attitude- are the young people who have fathers in the permissive pampering parent style. Although the current findings of the research carried out contribute to seeing the general relationships, it is clear that more detailed research is needed to see the reasons, whys, hows and positions of the actors here. When today's social conditions are considered together with many sociological factors such as child rearing, the functioning of domestic authority mechanisms, roles of masculinity and femininity, modernization, secularization, cultural effects; Rather than modelling or affirming authoritarianism as an attitude among young people, it can be said that as one of the extreme dimensions of this attitude, the attitude towards violence is much more negative in young people.

SELİMNAME VE ESERİN DİL ÖZELLİKLERİ

Salih BOŞNAK¹

Öz

Osmanlı tarihinde padişahların hayatları ve yaşadıkları dönemleri anlatan eserlerin başında Selimnameler gelir. Bu makalede incelenen eser 1. Selim dönemini anlatmaktadır. Manzum-mensur olarak değerlendirilen eserde eksik kısımlar olmakla birlikte eser, 78 el yazması nüshadan oluşmaktadır. Kayıtlarda Muhyî adıyla yer alan Selimname'nin yazarının kaynaklarda bahsedilen yaklaşık altı Muhyî mahlaslı şairden hangisi olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Eserin konusundan ve dilinden anlaşılabilirdiği kadarıyla eserin telif tarihinin 15. yüzyılın sonları 16. yüzyılın başlarına ait olduğu söylenebilir. Bu makalede Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan 13335 numaralı Selimname'nin yazma nüshasını tanıtarak eserdeki Eski Anadolu Türkçesine ait unsurları tespit etmek amaçlanmıştır ve eser Latin alfabesine aktarılarak bu alana ait çalışmaların da katkısıyla eserdeki fonetik ve morfolojik özellikler tespit edilip incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Selimname
I. Selim
Eski Anadolu Türkçesi Dönemi
Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi

Makale Hakkında

İnceleme Makalesi
Gönderim Tarihi : 03.07.2022
Kabul Tarihi : 05.11.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. e-posta: saliha2403@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5734-6369

SELIMNAME AND LANGUAGE FEATURES OF THE WORK

Abstract

Selimname's are the first of the works describing the lives and periods of sultans in Ottoman history. The work studied in this article also describes the period of Selim I. The work consists of 78 manuscript copies, although there are missing parts in the work, which are considered to be poetic-prose. It has not been determined exactly which of the six Muhyî pseudonymous poets mentioned in the sources is the author of the Selimname, whose name is Muhyî in the records. As far as it can be understood from the subject and language of the work, the copyright date of the work belongs to end of the 15th century or the turn of the 16th century. In this article, it is aimed to identify the elements belonging to the Old Anatolian Turkish in the work by introducing the writing copy of Selimname no. 13335 located in Konya Izzet Koyunoglu Library and the work was transliterated to the Latin alphabet and phonetic and morphological features in the work were identified and examined with the contribution of studies in this field.

Keywords

Selimname
I. Selim
Old Anatolian Turkish Period
Transition Period to Ottoman Turkish

Article Info

Review Article

Received : 07.03.2022
Accepted : 11.05.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Boşnak, S. (2022). Selimname ve Eserin Dil Özellikleri. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3(2), 200-220.

Citation Information: Bosnak, S. (2022). Selimname and Language Features of the Work. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 200-220.

GİRİŞ

Selimname, genellikle I. Selim (Yavuz Sultan Selim) ve II. Selim'in hükümdarlık yıllarının, yaptığı savaşların anlatıldığı eserlere verilen isimdir. Bilinenler içerisinde yalnız Kazasker Vusuli Mehmet Çelebi'ye ait olan Selimname ve Seyyid Lokman'ın Selimhanname'si II. Selim dönemini, diğerleri ise I. Selim dönemini anlatmaktadır (Argunşah, 2009: 32; Aköz ve Demireğen, 2020: 15). Osmanlı tarihinde dönemleri ele alınan padişahların, eserlere adını verme geleneği ilk defa Yavuz Sultan Selim döneminde ortaya çıkmıştır. Ancak bu gelenek çok fazla sürdürülmemiştir. Selimnameler, Osmanlı tarihçiliğinin en önemli kaynaklarından. Bu eserlerin içeriği genellikle Selim döneminde yaşamış, sarayda ve seferlerde hükümdarın yanında bulunmuş ya da hükümdarın yakınlarında yer almış kişilerin anlattıklarına dayanır. Selimnamelerin bir kısmı padişahın 'Yavuz Sultan Selim' döneminde yazılırken büyük bir kısmı Kanuni Sultan Süleyman döneminde ve daha sonraki yıllarda yazılmıştır.

Türkiye'nin farklı kütüphanelerinde ve Avrupa'da bulunan kütüphanelerde çok sayıda Selimname nüshası yer almaktadır. Bu eserler üzerinde gerek toplu gerekse bireysel çalışmalar yapılmış, son zamanlarda Türkiye'de bazı Selimname metinleri yayımlanmıştır.

Selimnamelerin anlatılan olaylar, tarih hakkında verdiği bilgiler açısından yararlı olmasının yanı sıra dil ve anlatım yönünden de oldukça zengin olduğu görülmektedir. Öyle ki Selimnameler içinde Arapça, Farsça, Türkçe yazılanları olduğu gibi manzum, mensur veya manzum-mensur karışık yazılanları da vardır.

Türkçe yazılan ve üzerinde çalışma yapılan bazı Selimnameler şöyledir:

İshak Çelebi'nin Selimname'si 1509'da meydana gelen büyük İstanbul depremi ile başlayıp Şehzade Ahmet'in Sultan Selim'e ayaklanması olayıyla bitmektedir. 16 nüshası tespit edilen bu eseri İsmet Parmaksızoğlu bilim dünyasına tanıtmış (Parmaksızoğlu, 1953: 123-124), Hamdi Savaş ise eserin karşılaştırmalı metni üzerinden doktora tezi hazırlamıştır ancak yayımlanmamıştır (Savaş, 1986). Sücûdî'ye ait Selimname hükümdarın 1512 yılının Nisan ayının 25. gününde tahta çıkmasıyla başlar ve diğer eserler umumiyetle hükümdarın ölümü ile tamamlanırken bu eser Mısır seferinden sonra Yavuz Sultan Selim'in ölmesi ve dua ile biter. Eserde Kansu Gavri ile Selim'in ordularının Mercidabık Ovası'nda karşılaşması 25 Ağustos 1516, Ridaniye Savaşı'nın 23 Ocak 1517 Perşembe günü şeklinde tam tarih olarak verilmesi eserin tarihi değerini arttırır. İbrahim Hakkı Çuhadar tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan eserin 3 nüshası tespit edilmiştir (Çuhadar, 1988). Yavuz Sultan Selim döneminin yanı sıra Kanuni döneminde de birçok devlet görevinde bulunan Şükri-i Bitlisî'nin Selimname'si de birçok bakımdan önemli olmakla birlikte özellikle dilinin orijinallikinden ötürü Avrupa'da üzerinde dil çalışmaları yapılmış ve ülkemizde de iki kez yayımlanmış bir eserdir. Herbert Jansky, bu eserin hem tarihi bilgi hem de dil bakımından zengin bir eser olduğuna dikkat çekmiştir (Jansky, 1929: 31). 9 nüshası tespit edilen bu eseri, Mustafa Argunşah (Argunşah, 1997) ve Ahmet Uğur vd. (Uğur, vd., 1995) yayımlamıştır. Bir başka Selimname ise adı Ali olan ve Hz. Ali'ye duyduğu sevgiden ötürü Şîrî mahlasını alan şairin

Tarih-i Feth-i Mısır diye adlandırılan eseridir. Eser her ne kadar bu şekilde adlandırılmışsa da eser içinde geçen bir beyitten² anlaşıldığı üzere esas ismi Şahanename'dir (Aköz ve Yavuz, 2019: 9). 1442 beyit, 31 bölümden oluşan bu eser üzerinde Alaattin Aköz ve Orhan Yavuz detaylı bir çalışma yapmışlardır. Bunların dışında Keşfi, Kemal Paşazâde, Celalzâde Mustafa Çelebi gibi önemli kişilerin Türkçe Selimnamesi ve bunların yanında yazılmış olan Arapça ve Farsça Selimnameler de yer almaktadır (Argunşah, 2009: 39-44). Ayrıca çalışması yapılan eserin tarihi yönden ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan Alaattin Aköz eseri Yavuz Sultan Selim'in 500. yılı münasebetiyle Aralık 2020'de kitap halinde yayınlamıştır.³

Bu çalışmada Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde 13335 numarada Muhyî Çelebi adına kayıtlı olan Selimname adlı eserin dil özellikleri incelenerek eserde yer alan Eski Anadolu Türkçesi unsurlarının tespiti amaçlanmıştır.

1.Selimname

1.1.Eserin Tavsifi

Yazarı Muhyî Çelebi olarak kayıtlara geçen eserin, Yavuz Sultan Selim dönemini anlatmasından dolayı bir Selimname örneği olduğu açıktır. Bu sebepten 'Selimname' adını almıştır. Eserin müstensihisi ve yazılma tarihi ise belli değildir. Eserin dil özellikleri Klasik Osmanlı Türkçesine Geçiş dönemi eseri olabileceğini gösterir.

Eserin müellifi eserde 44b olarak numaralandırdığımız sayfanın 5. satırında yer alan 'Muhyî çün leyl ü nehâr éder du'â hazretüne/Ben kılun meddâhunam tâ kim geçince iş bu cihân' beytinden yola çıkılarak Muhyî Çelebi olarak belirlenmiştir. Ancak bu kişinin gerçekte hangi Muhyî olduğuna dair eserde bir ibare yoktur. Bazı kaynaklarda Muhyî mahlaslı altı şairden bahsedilmiştir. Yapılan çalışmalarda da müellifin kadılık da yapmış olan Birgili Muhyî olduğu yönünde tahminler vardır (Tekindağ, 1970: 214). Araştırma yaptığımız şuaara tezkirelerinde ise adı veya mahlası Muhyî ya da Muhyiddin olan birden çok müellif yer almaktadır. Bunlar arasında Bursalı olan, Muhyî mahlasıyla şiir yazan Fenârizâde Muhyiddin Çelebi'nin eserin müellifi olabileceği fikri yakın gelmektedir. Osmanlı ilmiye sınıfına mensup kişilerin eserlerinin ağdalı bir dille ve sanatlarla örülü olarak yazılmasına karşın Mustafa Demirel'in de makalesinde bahsettiğine göre Şeyhülislam Fenârizâde Muhyiddin Çelebi'nin divanında dönemine göre oldukça sade dil kullanması Fenârizâde'yi eserimizin müellifi olması ihtimaline yaklaştırmıştır (Demirel, 2005: 167-194). Alaattin Aköz ve Ahmet Kerim Demireğen'in hazırladıkları çalışmada eserin müellifi olmasına yakın bulunan isim ise Tevârih-i Âl-i Osmân isimli eserindeki anlatımları ile çalışmamızda ele aldığımız Selimname'nin anlatımlarının benzer olmasından ötürü Muhyîddin Cemâlî'dir. (Aköz ve Demireğen, 2020: 25). Eserde müellife dair bahsettiğimiz beyitten başka hiçbir ibare yoktur.

Eserin bulunan tek nüshası Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde 13335 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 15 satırdan oluşan eserin son sayfasında bulunan nota göre 77 varak olduğu belirtilmiştir. Eser üzerindeki numaralandırmada tutarsızlık olduğu, başında

² 267b/6.

³ Prof. Dr. Alaattin Aköz, Ahmet Kerim Demireğen, Muhyî'nin Selim-namesi.

ortasında ve sonunda eksikler de olduğu için eserin ilk sayfası 1a olarak numaralanmış ve buna göre eserin 78 varaktan oluştuğu belirlenmiştir. Eserde çoban vardır ve bu doğrultuda 8b, 16b ve 56b sayfalarının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu sayfalar arasında 57a'nın 45b'den sonra gelmesi gerektiği işlenen konular arasındaki bağlantıdan yola çıkılarak tespit edilmiştir. Ayrıca bu sayfaların başına 'nakıs' şeklinde not düşülmüştür. Eserin son sayfasının en altında yer alan ve bir sonraki sayfanın nasıl devam edeceğini belirten "Hünkar'a buluş" ifadesinden sonra başka sayfa olmadığı için eserin eksik olduğunu anlaşılmıştır.

Eserde "Seyyid Ali İzniki eyle rivayet ider kim" şeklinde rivayetlerden önce verilen bu cümlelerin bazılarının altı çizilmiştir. Bununla birlikte 21b sayfasındaki Rahman suresinin 26 ve 27. ayeti verilmiş ve öncesinde verilen meali ile birlikte 26. ayetin altı kırmızı ile çizilmiştir. Bunlara benzer birkaç önemli yerlerin de yine altı çizilerek verilmiştir. Nazım ve nesir bölümleri 'nesr' ve 'beyt' şeklinde kırmızı ile yazılarak öncesinde belirtilmiştir. Sadece 49a'da 11. satırda bir beyit verilmiş ve öncesinde hiçbir ibare ile belirtilmemiştir. 53a'da 1. satırda yer alan yer ve kale isminin ikinci kullanımları da satırın üstüne not düşülmüştür.

Manzum-mensur şekilde yazılan eserde mensur olarak anlatılan bazı olayların manzum kısımlarla desteklendiğini görülmüştür (27a, 27b).

1.2. Eserin Muhtevası

Selimname, I. Selim (Yavuz Sultan Selim) dönemini anlatan tarihi değeri yüksek bir eserdir. 875 H. (1470M.)'de Amasya'da doğan Yavuz Sultan Selim; 9. Osmanlı padişahı, 88. İslam halifesi ve aynı zamanda ilk Türk-İslam halifesidir. Babası II. Bayezid'den sonra kardeşleri arasında taht mücadelesi yaşayan Yavuz, en çok Şehzade Ahmet ile taht mücadelesinde bulunmuştur. II. Bayezid'in saltanattan çekilmeye karar vermesinden sonra devlet erkanının büyük çoğunluğu Şehzade Ahmet'in hükümdar olmasını uygun görmüşse de bu durum, Selim'e daha önceden hayatta olduğu sürece saltanatta kendisinin kalacağını sözünü veren Bayezid'in sözünü çiğnediğinin kanıtı olmuştur (Uzunçarşılı, 1998: 234). Şehzade Ahmet'in hükümdarlığını tanımayan yeniçeriler ayaklanarak bazı devlet adamlarının evlerini yağmalamış ve Selim'in hükümdar olmasında ısrarcı olmuşlardır (Uzunçarşılı, 1998: C. II, 236).

Yeniçerilerin Selim'i desteklemesi ile başlayan eser daha sonra Selim'in ordusunun, kardeşi Ahmet ile Yenişehir Ovası'nda karşılaşması ile başlar ve "Ez-in canib bizüm hikayetümüz Selim şah-ı cihana gelsün." (2a) diyerek anlatacağı olayları Sultan Selim'e ithaf eder. Selim'in ordusunun Ahmet Şah'ı Yenişehir Ovası'nda yenilgiye uğratmasıyla devam eder. Bu duruma öfkelenen Ahmet Şah Mamuriyye'ye gelerek burayı almak ister ancak halk buna izin vermez, Ahmet Şah şehri yakıp yıkmaya kalkışır. O esnada Tur Ali bin Malkoç ve adamları Ahmet Şah'ın ordusunu bozguna uğratar. Bu olanları duyan Selim Şah'ın sinirlenerek kardeşi Ahmet Şah üzerine gitmeye karar vermesi ve sefer hazırlıkları, ayrıntılı olarak anlatılır ve bunların haberini alan Ahmet Şah'ın Malatya üzerinden Arabistan'a kaçtığından bahsedilir. Bu olayın devamında eserde Mustafa Paşa'nın Selim Şah'a ihaneti yer

alır. Ahmet Şah'ın ardından giden Tur Ali'nin, Sivas'a ulaştıktan sonra Selim Şah'a kardeşi Ahmet'i yakalayıp yakalamaması ile ilgili gönderdiği mektubu gören Koca Mustafa Paşa, Ahmet Şah yanlısı olduğu için Tur Ali'ye Selim'in ağzından "Zinhar ve zinhar ya Tur Ali, karadaşum Sultan Ahmed'in üzerine varmayasın bir habbesine ziyan eylemeyesin; hatta konduğu yurt yirinde bir devesi dahı kalsa almayasın." (6b/3-5) diye bir mektup gönderir. Mustafa Paşa'nın mektubundan haberdar olan Selim, Tur Ali'ye o mektubu dikkate almamasını ve kardeşi Ahmet'in ardına düşüp yakalamasını emreder ve bu olayla ilgili Selim ile Tur Ali'nin mektuplaşmaları, Selim'in gerçekleri öğrenmesi ve bu olanlardan ötürü bir Osmanlı geleneği olarak Tur Ali'ye hilat giydirmesi detaylıca anlatılır. Ahmet Şah'ın Şah İsmail'in yanına sığınmasından bahseder ve aradaki eksik sayfalardan (bkz. 9a) ötürü eserde Şah İsmail'in Selim Şah üzerine yapacağı akınlar ve Kızılbaşlarla olan mücadeleler ve Çaldıran Savaşı anlatılır. İlerleyen sayfalarda da 1. Selim'in oğlu Şehzade Süleyman'a gönderdiği mektubunda bu olaylardan, "İy benim cigerköşem Süleyman Şah, namem sana vasıl olıcak eyle (6) bilesin kim kamer devrinün tokuz yüz yigirmisinde Recep ayının ikinci gününde (7) Erdebil oğlu İsmail birle uğraşduk." (60b/5) şeklinde bahsedilir.

Sinan Paşa ile Ustacaoglu Mehmed'in mücadelesinde Sinan Paşa'nın başarıları ve Ustacaoglu'nun başını kesmesinin ardından eksik parçalardan ötürü yine bir kopukluk meydana gelir. (17a) "Bizüm hikayetümüz Nur Ali'ye gelsün." cümlesiyle Nur Ali İsyani'na geçer ve böylece eser Selim'in Kızılbaşlarla olan mücadelesi ile devam eder ve Nur Ali ordusuyla birlikte Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa'yla çarpışır. Askerlerin çoğunun Zeynel Paşa'yı bırakıp kaçmalarına rağmen Zeynel Paşa Selim uğruna mücadeleyi bırakmadan savaşa devam etmesi ve Kızılbaş ordusunu bozguna uğratması sebebiyle Selim Şah Zeynel Paşa'ya bir Osmanlı geleneği olarak hilat giydirir ve onu Anadolu Beylerbeyi olarak tayin eder. Ardından Seyit Ali İzniki'nin rivayetiyle devam eden eserde tekrar Sinan Paşa ve Diyarbakır valisi, eserde Ustacaoglu Mehmed olarak geçen, bazı kaynaklarda Ustaclu Muhammed Han olarak geçer, kişinin mücadelesine değinilir. (Göyünç, 2021: 466.) Eserin bu bölümünde Ustacaoglu ile Nur Ali olayları arasında sürekli geçişler yapıldığı için konuların bir bütünlük içinde anlatılmadığı göze çarpar. Nitekim Çaldıran mücadelesinin taraflarının da sağ cenahta Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa ile Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa ve sol cenahta ise Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın olduğu bilinmektedir. (Uzunçarşılı, 1998: 255.) Hasan Paşa'nın Şah İsmail ile olan mücadelede şehit olması da eserde anlatılır:

"...Hasan Paşa üzerine at depdiler ve tir-i baran eylediler. Hasan Paşa'yı okdan kirpüye dönderdiler." (20a/13-14)

Hasan Paşa'nın vurulduktan sonra askerleriyle konuşması, helallik istemesinin yanında sözlerinin ayetlerle (Rahman suresi 26, 27, 28. ayet) de desteklendiği görülür (21b/23):

"Zira kim Tanrı Teala kelam-ı kadiminde buyurmuşdur kim,"

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَائْتُوْبِيْنِيْ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ فَيَايَا آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

4

Hasan Paşa'nın şehit olurken savaştan önceki gece rüyasında Peygamber efendimizi ve şehit olduğunu görür ve o rüyada yanında Tur Ali bin Malkoç ile kardeşi Ali bin Malkoç'un da onunla birlikte olduğundan bahseder:

...kim bu gece ben vakıamda iki cihan serveri hatmül-enbiya Muhammed Mustafa sallallahu aleyhü ve sellemi düşümde gördüm. Cihar-yar ile otuz üç bin ashab-ile cümle geldiler. Sultan Selim Şah'a yardım itdiler. Kızılbaş'un leşkerini kıruban sıldılar. Şeyh İsmail'i kaçurdılar. Ol dem iki cihan serveri Hateme'n-nebiyyin Muhammed Mustafa sallallahu aleyhü ve sellem cümle Rum leşkerinün içinden benüm elime yapışdı. Eytidi: Ya Hasan seni alup gitmege geldüm, diyüp leşkerün içinden beni alup gitdi. Yolda Malkoçoğlu Tur Ali'ye ve kardaşı Ali'ye buluşdı. Anları dahı alup gitdi (Muhyi Çelebi- Selimname, 21b/7-13).

Ardından eserde Ali bin Malkoç'un da şehit olması ve sonrasında kardeşi Tur Ali bin Malkoç'un Şah İsmail ile mücadelesi ve daha sonra mücadele esnasında Tur Ali'nin de şehit olduğu (26a) anlatılır:

“Çok zahmlar urup Tur Ali zebun olup kanı çok akmaktan endamı süst olup kible canından nazar eyledi. Ahir aşikare ol dahı Peygamber hazretin görüp şehadet kelimesin eda idüp cenk içinde kılıcı üstine can-ı azizin halkına teslim idüp şehid oldı.”

Bu olanları duyan ve hayli üzülen Selim Şah'ın, Şah İsmail üzerine gitmesiyle olaylar devam eder. Selim Şah nihayetinde Çaldıran'a ulaşır (30b/10).

Selim'in İsmail'in ordularını bozguna uğratmasıyla Şah İsmail kaçır, Tebriz'e varır ve Yavuz'un askerleri İsmail'in malları ile eşi Taçlı Begüm'ü -Taçlı Han'ı- Yavuz'a getirir. Tebriz'e ulaşan Şah İsmail, Tebriz'in büyüklerine Yavuz'u metheder ve onun ne kadar adil bir padişah olduğundan bahseder (37a/4).

Hasan Paşa ve Tur Ali'nin cenazeleri gelince Selim onlar için güzel bir türbe yaptırır. En çok Tur Ali'nin ölümüyle kahrolan Selim'in Tur Ali için bir mersiye söylenmesini istemesi üzerine orada bulunan Tacizade Cafer Çelebi bir mersiye söyler (39a/9). Tur Ali için yas tutarken dünyadaki geçiciliğe de değinilir ve bu kez de Bakara suresinden bir ayet verilir:

5 اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاْجِعُوْنَ (40b/8)

Ayrıca “Heman-dem Hünkar buyurdı üstaz bennalar getürdiler. Tur Ali bin Malkoç'un üzerine bir âli kubbe yaptılar. Ol kubbe öninde bir mermerden amud dıkdiler. Ol amudda

⁴ Rahman Suresi 26,27 ve 28. Ayet: Küllü men aleyha fan ve yebka vechü Rabbike zül-celali vel-ikram. Febi-eyyi alai Rabbiküma tükezziban. “Yeryüzünde bulunanların hepsi fanidir. Azamet ve kerem sahibi rabbinin zati ise baki kalır. Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkar edebilirsiniz?”

⁵ Bakara suresi 156. ayet: inna lillahi ve inna ileyhi raciun. “Biz Allah için varız, O'na ulaşmak ve teslimiyet için yaratıldık, mutlaka O'na geri döneceğiz ve ulaşacağız.”

Tur Ali için ince gubar hatt-ıla bir tarih yazdılar.” ifadesi ve mezar üzerine dikilen sütuna Tur Ali'nin ağzından yazılan yazı günümüzdeki şehitliği çağırır. Öyle ki devamında Ahmet bin Hersek vezirin Selim'e, şehit olan diğer beyleri de kurda kuşa yem olmasınlar diye aynı şekilde defnedilmeleri fikrini vermesi üzerine diğer şehitlerin de bir arada toplanıp onlar için de güzel ve toplu mezarlar yapılması şehitlik abidelerinin bir diğer kanıtıdır (42a/8).

Osmanlı'nın Çaldıran Savaşı'ndan galip çıkmasının ardından I. Selim, Tebriz'e doğru yoluna devam eder. Devamında ise Selim'i metheden bir kaside ve bu kasidenin sonunda eserimizin yazarı olduğu düşünülen Muhyî'nin isminin geçtiği bir beyit yer alır:

“Muhyî çün leyl ü nehar ider dua hazretüne

Ben kulun meddahunam ta kim geçince işbu cihan” (44b/5).

Bali bin Yahya'nın Semendire Kalesi'ne ilerlerken diğer taraftan Selim'in de Kemah Kalesi'ni alarak Sivas'a ulaşmasıyla Çaldıran muharebesi biter ve Kemah fethinin anlatılmasıyla devam edilir. Çaldıran muharebesi dönüşü esnasında sadece Bayburt Kalesi'nin savaşılarak, Erzincan'ın ise savaşılmadan alındığı kaynaklarda geçer. Hatta Erzincan'ın Osmanlı hakimiyetine geçmesine rağmen daha batıda yer alan Kemah Kızılbaşlardadır ve buranın ehemmiyetini bilen 1. Selim, Kemah'ın kuşatma emrini verir. (Cezar, 2011: 738.)

Ancak eserde anlatılanların kaynaktakilerden farklı bir olay sırasında gerçekleştiği göze çarpar.

Dulkadiroğullarının alınması Anadolu'nun birliği açısından Osmanlı için çok büyük önem teşkil ediyordu. (Cezar, 2011: 740.) Bu sebepten Selim'in bu beyliği Osmanlı idaresine almasının vakti gelmişti. Kaynaklarda Turnadağ Savaşı olarak geçen bu olay metinde şöyle anlatılır:

I. Selim Kemah'ı aldıktan sonra Sivas'a gelir ve Hadım Sinan Paşa'yı Dulkadiroğulları beyi Alaüddevle'nin üzerine gönderir. Bir taraftan Sinan Paşa, diğer taraftan Zeynel Paşa Göksun Kalesi'ne ulaştılar. Maraş'tan çıkıp Turnadağ üzerindeki yaylaya konan Alaüddevle'nin askerlerine ulaşan Sinan Paşa burada ordularını bozguna uğrattı. Haberi alan Alaüddevle başta anlatılanlara inanmasa da dağın tepesine çıktığında vaziyeti gördü ve hemen kaçtı. Kaçan Alaüddevle'nin arkasına düşen Selim'in askerleri yakalayarak başını kesti ve Selim'e gönderdi. Eserde detaylıca anlatılan bu olayın ardından Selim tarafından Şehsüvaroğlu Ali Bey buraya sancak beyi tayin edilir. Tüm bu olayların devamında ise Kemah Kalesi'nin fethi ve Kemah'ın alınması ile ilgili bilgilerle olaylar devam eder. Ancak olayın anlatımı aradaki eksik sayfa ya da sayfalardan (bkz. 57a) ötürü yarıda kalır ve devamındaki sayfada Selim'in Bursa'ya dönüşü ve Bursa'da yapılacak şenlik hazırlıklarından bahsedilir. 45b'de de Bursa ve orada yapılan şenliklerden bahsedilmesinden ötürü 57a'nın bu sayfanın devamı olduğunu söylemek mümkündür.

Eserde eksiklikler ve karışıklıklardan ötürü olaylar akışı içinde verilememektedir. Ancak 46a olarak adlandırdığımız sayfanın yerine 57a ve sonrasındaki sayfalar getirilip 46a-57b arası sayfalar da en sona eklenerek olayların akışını sağlar.

Selim'in Tebriz'e ulaştığı ve İsmail'in ordularını bozguna uğrattığı haberini alan Div Ali, haberi getiren askerin söylediklerini fazla dikkate almamakla beraber Selim'in gücünü de hafife aldığı, alaycı bir tavır sergileyerek şu beyitle belirtir:

“Yemeyen kişi yad elden şikence

Demürdendür sanur kolında pençe” (68a/11).

I. Selim Horasan şahına bir mektup gönderir ve İsmail tarafından Horasan'a gönderilen Div Ali'yi kendisine vermesini, şahın da kendisine tabi olmasını ister. Ancak Horasan şahı cevap mektubunda haberi duyan Ali'nin Yeşilbaşlara kaçtığını söyler. Tebriz'den ayrılan Selim Şah beylerinden birinin kaybolması üzerine Gürcistan padişahına mektup gönderir ve çerisini geri vermesini isterken aynı zamanda Gürcistan'ı da haraca bağlamak ister ve istediği olur. Gürcistan padişahı Selim Şah'ın gazabından korkup ona haraç vermeyi kabul eder.

Acem sınırına bir uç beyi tayin etmek isteyen Selim, bu görevi imrahor Mehmet Paşa'nın da isteğiyle ona verir. Kemah'a girildikten sonra Amasya'ya ulaşan 1. Selim'den korkan Şah İsmail, Seyyid Abdülvahab elçiliğinde Selim'e bir mektup gönderir ve kendisiyle barış yapmasını isteyerek Diyarbakır'ın, Selim'e ait olacağını, o tarafa geçmeyeceğini söyler.

Kemah'ın fethinin tamamlanmasıyla Kemah Osmanlıların olur ve şenlikler yapılır. Tam o esnada Mısır'dan bir elçinin geldiğinden bahsedilir ve eser bu şekilde tamamlanır.

Eserin geneline baktığımız zaman ele aldığımız Selimname'de 1. Selim döneminde yaşanan bazı gelişmeler verilmemiş olsa da Kızılbaşlarla olan mücadelesi, İran seferi ve bazı önemli kalelerin fetihlerinin genişçe anlatıldığı görülmektedir.

1.3. Eserin Dili

Muhyî adında bir müellife ait olduğu kuvvetle muhtemel olan eserin telif tarihi hakkında kesin bir bilgi elde edilememektedir. Eserde anlatılan olayların geçtiği dönemi göz önünde bulundurarak ve eserin dili ile söz varlığından da yola çıkarak telif tarihinin 15.yy.ın ikinci yarısı veya sonrası olabileceğini söylemek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesini kendi içinde üç alt bölüme ayıran Zeynep Korkmaz, 15.yy.ın ikinci yarısını ve sonrasını Osmanlı Türkçesine geçiş devresi olarak adlandırır. Bu dönemin sonlarına 14.yy.da Arapça ve Farsçaya karşı direnişinde başarılı olan Türkçe, Osmanlı'nın büyümeye ve gelişmeye başlamasıyla bu konuda gerileme yoluna girmiştir (Korkmaz, 2014: 79). Geçiş dönemine ait eserlerde Arapça, Farsça karşılıklarıyla yan yana kullanılmış, karışık cümleler olsa da kısa açık, Türkçenin söz dizimine uygun cümleler de yer almıştır (Korkmaz, 2014: 80).

Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi eseri olduğu düşünülen Selimname'nin, içinde fazlaca Eski Anadolu Türkçesine ait zengin söz varlığı barındırdığı ve yer yer o dönemin gramer yapısını da taşıdığı yapılan tespitler arasındadır.

Eserde tespit edilen Eski Anadolu Türkçesine ait unsurlar aşağıda verilmiştir.

1.3.1. Söz Varlığı

acığ: Acı, dert, ıstırap.

'acığ' kelimesi metinde bir yerde 'acığ it-' ekinde birleşik fiil olarak geçmektedir.

acığ it- "ıstırap vermek, üzüntü içinde bırakmak" (40a/7).

Bu kelimedeki arkaik unsur mevcuttur. Sondaki g'nin korunması yönüyle Eski Türkçedeki şeklini koruduğu görülmektedir.

döy-: Sabretmek, tahammül etmek, dayanmak.

Eserde iki yerde geçen bu kelime ile aynı anlamda olan, Tarama Sözlüğü'nde de yer alan 'yen-' kelimesi de kullanılmıştır. Hatta her iki kelimedeki olduğu gibi 'dayanmak, tahammül etmek' anlamına gelen Türkçe fiille birleşerek birleşik fiil oluşturan 'tâkat getir-' fiili diğer iki fiilden daha fazla kullanılmıştır.

"Karaman leşkeri dahı 'ışka döyemeyüp kuskuna kuvvet kamçıya bereket diyüp ol aradan kopuzı götürüp kaçdılar." (17a/12).

"...rekkat gösterüp kendüyi yenemeyüp ağladı." (36a/12).

"Benüm darbuma takat getirür bir kimesne yoğ-ıdı." (41a/8).

duruş-: Çarpışmak.

Eski Anadolu Türkçesinde oldukça fazla kullanılan o dönemde 'duruş-' şeklinde henüz dudak uyumuna girmemiş olan kelime eserde dudak uyumuna girmiş şekliyle iki yerde karşımıza çıkmaktadır:

"Şehri almak kasdına duruşdı." (2b/1).

"Begleri yolna çok duruşdılar." (32b/14).

Bu durum eserin en erken 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl metni olduğunu gösterir.

dün: Gece.

'dün' kelimesi metinde EAT dönemindeki kullanımıyla karşımıza üç yerde çıkar. EAT'deki kullanımının yanı sıra doğrudan gece şeklinde kullanımı da mevcut ancak bu kullanım yine EAT döneminin e > i olma özelliği ile 'geçe' şeklinde ve birleşik fiilin içinde kullanılmıştır:

geceyi gündüze kat-

بچه کونڈزہ قاتوب

48a/4

“geceyi gündüze katup gitdiler.” (48a/4).

Bunun yanında ayrıca aynı kelimenin hem Arapça (leyl) hem de Farsça (şeb) karşılığının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

“Ahmed çerisi ba-devlet-i Sultan Selim şah-ı cihan dün içinde bir ürküş ürkdi.” (3a/10).

“...rast gelüp dün içinde baskın idüp Sultan Selim şah-ı cihan..” (3b/13).

“Çünkü şeb-i hengam irişdi.” (4b/1).

“Muhyi çün leyl ü nehar ider dua hazretüne” (44b/5).

“Dün yarusında gelüp kalaya yürümiş itse gerek, didi.” (56b/3).

eyit-: Demek, söylemek, buyurmak.

‘eyit-’ fiili metinde hemen her sayfada olmak üzere eserde fazla kullanılan kelimelerdendir. Yine EAT döneminde fazlaca tercih edilen bu kelime ile birlikte metinde ‘söyle-’ fiilinin de doğrudan kullanıldığı ikili bir kullanım mevcuttur.

ılgar: Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı, akın.

Kelimenin bireysel kullanımın yanında ılgar it- şeklinde birleşik fiil olarak kullanımı da mevcuttur. ‘hücum etmek, saldırmak’ manasında dep- fiilinin yanı sıra yüri- fiilinin de bu manada kullanımına rastlanmıştır. Öyle ki benzer anlamda Arapça ‘ğāret’ kelimesinin de kullanımı mevcuttur.

“Ahmed Şah’un (3) ardınca ılgar idüp yürüdü.” (7a/2-3).

“Ganimet garet idüp, Hünkar’dan yana revane olup...” (51a/14).

ınra-: Homurtulu ses çıkarmak, haykırmak, kükremek.

‘ınra-’ fiili de yine metinde ikili kullanımı olan fiillerden. Bununla birlikte yine ‘haykırmak, gürlmek, fışılıtlı ses çıkarmak’ gibi benzer anlamda olan ‘gıgır-’ fiili ile ikili kullanımı yer almaktadır.

kaçan: Ne zaman, ne zamanki, ne vakit.

“Kaçan kim düşmene ursa darbet-i gürz” (13b/5).

kangı: Hangi.

“Kangı beg bunda uç beklemege kalsa Kızılbaş iklimidür.” (73b/13).

katı: Çok, pek, pek çok.

‘katı’ kelimesi de metinde az da olsa kullanılan EAT dönemine ait kelimelerden. Metinde iki yerde kendisiyle aynı anlama gelen ‘key’ kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Bunun yanında

tabi ki yine ‘çok’ kelimesinin de doğrudan kullanımı da mevcut olan ikili kullanımlar arasındadır.

“Şah Selim’ün çün huruşı heybeti

Düşmene korku bıraktı key katı” (28a/5).

kimesne: Kimse, hiç kimse.

Kimesne (< kim ise), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde kimsene, kimesne (< kim ise ne) şeklinde kullanılan bir belirsizlik zamiridir (Ergin, 2013: 279). İncelediğimiz eserde de ‘kimesne’ şekline rastlanmaktadır.

“Hasan Paşa’nun heybetinden bir kimesne olmadı kim surhüserlerden meydana gelüp Hasan Paşa ile birebir ola.” (19b/6).

olar: Onlar.

Metinde 3. teklik şahıs zamiri olarak ‘anlar’ın fazlaca kullanıldığı görülmektedir. Ancak bir yerde onlar zamirinin ‘olar’ şeklinde kullanımı da tespit edilmiştir.

“Hünkar’a olar dahı karşı çıkdılar.” (66a/9).

sı: Kırmak, yenmek, mağlup etmek.

“...kim Sinan Paşa Hazrıbian ve Diyar Beg çerisini sıdı.” (18b/14).

yarag : Hazırlık, levazım, teçhizat.

‘yarag’ kelimesinin metinde hem yukarıdaki anlamında hem de Eski Türkçe döneminde de kullanılan ‘silah’ anlamına gelmektedir.

Ayrıca ‘hazırlık yapmak, levazım düzmek’ gibi anlamlarda ‘yarag gör-’ gibi birleşik fiil şeklinde kullanımı da mevcuttur.

“...cümleüz yaragunuz kalanun kapusunda dökün” (55b/8).

“Anda kış yaragın görüp oturak oldı kim” (75b/11).

yarındası: Ertesi, gün bir sonraki gün.

“Yarındası Maraş’ı geçüp ol dahı...” (48a/9).

1.3.2. Şekil Bilgisi

-IcAK: EAT döneminin en işlek zarf-fiil ekidir. Eski hali ‘-IçAK’ şeklinde olan bu ek EAT’nin sonlarına doğru ‘-IcAK’ şekline girerek Osmanlı Türkçesine böyle geçmiştir ancak Osmanlı Türkçesinde de bir müddet eski haliyle kullanılmıştır (Ergin,2013: 344; Gülsevin, 2017:136).

Bugün ‘-DıktAn sonra’ ya da ‘-Inca’ şeklinde çevrilebilen (Gülsevin, 2017: 136-137) ekin her iki kullanımına da metinde fazlaca rastlanmıştır:

diyicek (1a/2, 2b/14, 4a/12...), işidicek (1a/7, 20a/13, 22a/13, 26b/3, 29b/1...), göricek (2b/7, 5a/3, 20a/10, 20b/4, 23a/6...), varıcak (3a/2), yakıcak (3b/7), olıcak (4b/3), kalıcak (6a/11)...

-IsAr: EAT'de en işlek gelecek zaman ekidir ancak metinde sadece bir yerde kullanılmıştır: olısar (40b/10)

Bir başka gelecek zaman eki olan ve EAT'nin son dönemlerine kadar işlek bir sıfat-fiil eki olarak kullanılan, 15.yy.dan itibaren (Osmanlı Türkçesi devresinde) gelecek zaman eki olarak da kullanılmaya başlanan -AcAK eki ise metinde '-IsAr' ekinden daha fazla kullanılmıştır ancak sıfat-fiil eki olarak kullanımı gelecek zaman ekine göre daha fazladır:

gidecek muştucuları (43a/5-7), döğecek büyük top (46b/13- 47a/4)...

-sun: Teklik 3. şahıs emir ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinin son devirlerinde yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ek Osmanlı Türkçesinin son devirlerinde -sIn, -sUn şeklinde ünlü uyumuna bağlanmıştır (Ergin, 2013:306).

Eserde sadece yuvarlak ünlülü örneklerine rastlanmıştır:

çağırtsun (1a/1), geçsün, (1a/1-13, 1b/2), gitsün (7a/11), gelsün (12a/5), itsün (14a/7), yuvalansun (18b/7), ugramasun (38a/10), alsun (41b/10), varsun (45a/7), tonatsunlar (60a/5), kalsun (78b/5)...

-UbAn: -Up ekinin genişletilmiş şekli olan bu ek, EAT'de karakteristik bir zarf-fiil ekidir (Gülsevin, 2017: 20) ve Osmanlı Türkçesinin son devirlerine kadar kullanılmıştır (Ergin, 2013: 346):

incinüben (2b/5), irüben (13b/15), depüben (14a/10), irişüben (14b/8), kaçuban (14b/10), oynayuban (15a/4), kıruban (21b/9), tağıduban (24a/11), ağılayuban (32b/7)...

-vUz: Çokluk 1. şahıs ekidir. Bunun yanında EAT'de kullanılan '-Am' teklik 1. şahıs ekinin de kullanıldığını söyleyebiliriz:

idevüz (8b/9, 9a/7, 10a/15, 16a/10, 56b/1), getirevüz (10a/13, 11a/3, 56b/8), depevüz (10a/14), anılavuz (11a/5), çıkavuz (70b/5), kışlayavuz (70b/6); oluram (21b/4), kovmayam (33b/7), bulam (63a/8), uğraşuram (68a/14).

1.3.3. Ses Bilgisi

I. Ötümsüz ünsüzle biten bir kök veya gövdeye getirilen eklerin başındaki ünsüzlerin kurala uyararak ötümsüz olarak bulunması gerekir ancak EAT üzerine yapılan ve o dönemi genel hatlarıyla ele alan çalışmalara (Gülsevin, 2017; Gülsevin, Boz, 2004; Türk vd. 2011; Özkan, 2013) bakıldığında bu EAT'de ünsüz uyumu olmadığı görüşü hakimdir. Metinde de bu durum korunmuş ve kelimelere getirilen eklerin ünsüzleri ötümsüz olarak yazılmıştır, aşağıda bazı kelimeler örnek olarak verilmiştir:

çağırtduk	چاغرْتدُق	1b/2
eyitdiler	ايتدیلر	8a/3 (32 farklı yerde daha)
geçdiler	گچدیلر	1a/14, 5b/13
memleketden	مملکتدن	2a/3
işitdi	اِشْتَدِي	32b/7 (12 farklı yerde daha)
irişdi	اِرِشْدِي	57a/2 (42 farklı yerde daha)

II. Türkiye Türkçesinin Anadolu sahasındaki ilk dönem eserlerinde görülen kelimelerin ve eklerin seslerindeki değişimlerin başında gelen i >e değişmesi yer alır (Duman, 1999: 65). Bahsi geçen kapalı é meselesinin örnekleri metinde mevcuttur:

vérdi	ووردی	24b/12	~	verdi	وَرْدِي	72a/10
yémekde	يَمَكْدَه	67b/13	~	yemekde	يَمَكْدَه	3b/5

'geri' kelimesi ise 5 yerde 'géri', 38 yerde ise 'geri' şeklinde ikili kullanımı da tespit edilmiştir:

géri	گِري	4a/15	~	geri	گري	5a/15
------	------	-------	---	------	-----	-------

Bugün 'yer' şeklinde kullanılan kelime ise metinde 62 yerde kapalı é ile 'yér' olarak yaklaşık 40 yerde de 'yer' olarak tespit edilmiştir:

yéri	يِري	6a/11	~	yeri	يِري	7a/5
------	------	-------	---	------	------	------

Eserde 'yel' ve 'yedi' kelimelerinde ise kapalı é'ye rastlanmıştır:

yel	يِل	41a/7
yedi	يِدي	41a/12

III. Çokluk ikinci şahıs iyelik eki Eski Anadolu Türkçesi devresinde yalnız yuvarlak ünlü olarak '-nUz' şekliyle kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi devresinde ünlü

uyumuna girerek bugün kullanılan düz şekilleri de ortaya çıkmıştır (Ergin, 2013: 223). Metinde de yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bu ekin bir kelimedede düz ünlülü şekli tespit edilmiştir:

Elinizde	الْكُزْدَةُ	74a/2
----------	-------------	-------

IV. Eski Anadolu Türkçesinde yalnızca yuvarlak ünlülü olan -IU isimden isim yapma ekinin düz ünlülü şekilleri Osmanlı Türkçesi devresinde ortaya çıkmıştır. Metinde ise hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü şekliyle olan örnekleri bulunmaktadır:

geyimli	كَيْمَلِي	9a/9	~	geyimli	كَيْمَلِي	27a/5
şehirlü	شَهْرَلِي	57a/9	~	şehirli	شَهْرَلِي	2b/1
bağırlı	بَغْرَلِي	3a/3	~	bağırli	بَغْرَلِي	47b/6
sevgülü	سَوْغُولِي	13b/15	~	sevgüli	سَوْغُولِي	5a/15
heybetlü	هَيْبَتَلِي	53b/5	~	heybetli	هَيْبَتَلِي	24b/6
yürekli	يُورَكَلِي	3a/3	~	yürekli	يُورَكَلِي	47b/6

V. Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı fonetik etkilerle kelime tabanlarında görülen yuvarlaklaşmaların yanında Osmanlı Türkçesine geçiş evresinde kelimelerin yuvarlak ünlülü şekillerinin yanı sıra düz ünlülü şekillerine de rastlanılmaya başlanmıştır (Gökçe, 2009: 993). Metinde görülen bazı kelimelerin düz ünlülü şekillerinin de bulunmasından ötürü dudak uyumu sürecinin başladığı söylenebilir:

kendü	كَنْدِي	8a/14	~	kendi	كَنْدِي	7b/9
okıya	اَوْكِيَا	41b/11	~	okudı	اَوْكِيَا	6a/15

VI. Metinde ek uyumsuzluğu olarak kabul edilebilecek ekler de tespit edilmiştir.

itdukdan	اِتْدُقْدَانْ	34a/9
döndüğünden	دُونْدُوْغُنْدَانْ	34b/13
diduk	دِيْدُقْ	35a/5
Görduk	كُوْرْدُقْ	36a/8
İtdugun	اِتْدُوْغُنْ	36b/15
gitduğundan	كِيْتْدُوْغُنْدَانْ	37b/6, 38a/13
Tuticek	طُوْتِيْجِكْ	40b/3
Gelduk	كَلْدُقْ	41a/10
Tuyicek	طُوْتِيْجِكْ	42b/6
Sakılık	سَاكِيْلِقْ	44a/5
döndüklerinde	دُونْدُقْلَرِنْدَانْ	44b/9
baglayicek	بَاغْلَايِيْجِكْ	49a/11
inanmayicek	اِنَانْمَايِيْجِكْ	49a/12
irişduk	اِيْرِشْدُقْ	49b/1
gönderdugun	كُونْدَرْدُوْغُنْ	54b/10
idugunuz	اِيْدُوْغُنُوْزْ	56a/7
geldukdan	اَكْلَدُقْدَانْ	57a/7
itduklarına	اِتْدُقْلَرِنِيْ	59a/14
itdukdan	اِتْدُقْدَانْ	61a/11
İtdukları	اِتْدُقْلَرِيْ	64a/5
gördüğünüz	كُوْرْدُوْغُنُوْزْ	65a/1
gitduklarından	اِتْدُقْلَرِنْدَانْ	67a/15

Bu durum metnin Anadolu'nun doğusunda bir bölgede ya da orada yetişmiş bir yazar tarafından yazıldığını ya da çoğaltıldığını gösterir. Dil uyumuna/kalınlık-incelik uyumu/büyük ünlü uyumu aykırı örnekler eserin, Osmanlı sınırlarında doğuda: Van, Erzurum, Bağdat vb coğrafyada kaleme alındığını gösterir. Dil uyumuna aykırılık Harezmi/Çağatay-Kıpçak etkisidir.

andelib (Ar.) (44a/6) - bülbül (Far.) (48b/7) - hezar (Far.) (48b/7) : Bülbül.
 gażab (Ar.) (4a/2, 70b/14,72b/9, 75b/3) - hıřm (Far.) (22a/12, 75a/14) – hiddet (Ar.) (6a/2): Öfke, kızgınlık.
 gerd (Far.) (17a/5, 27a/12, 57b/8) - gubar (Ar.) (17a/5, 27a/12, 41a/1, 57b/8) – toz: Toz, toprak. (16a/6, 18a/7, 29a/8, 29a/9, 49b/9-13, 64a/13-14...)
 gam (Ar.) (8b/10) – gussa (Ar.) (42b/15) - kasavet (Ar.) (38a/5-10) – kaygu 42b/15, 60a/8) : Keder, tasa, kaygı.
 dem (Far.) (2b/6, 3a/7, 5a/15...) – devran (Ar.) (33b/13) – eyyam (Ar.) (6b/11, 8a/1, 70a/10) - gah(Far.) (4a/12) - hengam (Far.) (4b/1) - vakt (Ar.) (47b/9) : Zaman, vakit, çağ.
 Kelimelerin Arapça-Farsça-Türkçe şeklinde karışık kullanımın yanında Osmanlı Türkçesinin en önemli özelliği olan yabancı kelimelerle Türkçe fiillerin birleşik fiil oluşturması durumu da metinde bulunan bir diğer özelliktir:
beyan it-, dua it-, revan it-, taaccüb it-, teftiş it-, yardum it-, zebun it-, esir ol-, kurban ol- malum ol-, mest ol-, şehid ol-, tabi ol-...

SONUÇ

Çalışmada incelediğimiz Selimname adlı eser gerek şekil bilgisi gerekse söz varlığı açısından Eski Anadolu Türkçesiyle uyumludur. Ancak bunun aksi özellikler de mevcuttur. EAT dönemindeki *-isar/-iser* şeklinde olan gelecek zaman eki metinde sadece bir kelimedede kullanıldığı (40b/10 *olısar*)- *acak/-ecek* ekinin ise *-isar/-iser* ekine nazaran daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Bu da metnin geçiş dönemi eseri yani 15.yy.ın ikinci yarısı ya da 16.yy.a ait olduğunun olabileceği görüşünü akla getirmektedir. *-acak/-ecek* eki gelecek zaman görevinin yanında gelecek zamanın işlek sıfat-fiil eki göreviyle kullanılmıştır. (43a/5-7, 46b/13, 47a/4.)

Sıfat-fiil ekinin yanında EAT dönemine ait en işlek zarf-fiil eki olan *-ıcak/-icek* eki de metinde fazlaca yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu yoktur ancak 16.yy.dan itibaren yani Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde gelişmeye başlamıştır. Eserde de EAT döneminde yuvarlak ünlülü kullanılan *-lu* ekinin hem yuvarlak hem de düz ünlülü kullanımının oldukça fazla olması geçiş döneminde ya da Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış olabileceğine dair bir delildir.

Eserde ağızlarda kullanılan kelimeler çok fazla olmakla birlikte Arapça, Farsça kelime ve terkipler de fazlaca kullanılmış hatta bir kelimenin hem Türkçe hem Arapça hem de Farsçadaki karşılığının birlikte kullanıldığı tespit edilmiş ve Arapça-Farsça kelimelerle Türkçe yardımcı fiillerden yapılmış birleşik fiillerin de eserde oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bunlar da yine eserin 15.yy.ın ikinci yarısı ya da 16.yy.da yazıldığını gösteren bilgilerdir.

Ayrıca eserde yuvarlak ünlülü şekillerin yanı sıra düz ünlülü şekillerin de yer alması eserin geçiş döneminde yazıldığına işaret etmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi, Arapça- Farsça gibi yabancı kelime ve tamlamaları bünyesinde barındırmayan bir dönemdir. Ancak metinde bu unsurların fazlaca yer alması Osmanlı Türkçesi dönemi özelliğidir.

1453 yılı itibarıyla Klasik Osmanlı Türkçesine Geçiş dönemi 1500 yılı itibarıyla da Klasik Osmanlı Türkçesi dönemi başlar. Gerek eserin dil özellikleri gerekse padişahın dönemine bakıldığında eserin Klasik Osmanlı Türkçesinin başlangıcında yazıldığı ve Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi unsurlarının da görüldüğü tespit edilmiştir.

Hem Türk dili ile ilgili hem de tarihi bilgiler vermesi dolayısıyla kıymetli olan bu çalışmamız, Türk dilinin yanında Türk tarihine de kaynaklık etmesi açısından ilim âlemine sunulmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından yazılmıştır.

Çıkar Beyanı

Literatür taraması ve çalışmanın hazırlanması aşamalarında herhangi bir çıkar çatışması durumu yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Aköz, A. ve A. K. Demireğen (2020). *Muhyî'nin Selim-nâmesi*. Konya: Palet Yayınları.
- Aköz, A. ve O. Yavuz (2019). *Tarih-i Feth-i Mısır (Şîrî'nin Şahâne-nâmesi)*. Konya: Palet Yayınları.
- Argunşah, M. (1988). "Şükrî-i Bitlisî Selim-nâmesi ve Eserin Dili". *Türk Dünyası Araştırmaları*, (55), 51-72.
- Argunşah, M. (2009). "Türk Edebiyatında Selimnâmeler". *Turkish Studies*, 4(8), 31-47.
- Barutçu Özönder, F. S. (2002/3). "Türk Dilinin Tarihi Dönemleri Üzerine Birkaç Söz". *Türk Bilig*, (3), 203-210.
- Cezar, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi. C. II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çuhadar, İ. H. (1988). *Sücûdî'nin Selim-nâmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Demirel, M. (2005). "Fenerizâde Muhyiddin Çelebi ve Divanı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (13), 167-194.
- Duman, M. (1999). "Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair". *İlmi Araştırmalar*, (7), 65-104.

- Erdem, M. D. (2006). "Ağızlardan Etkilenme Derecelerine Göre Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve Bu Metinlerin Diline Kaynaklık Eden Ağızlar." *İlmi Araştırmalar*, (22), 83-110.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gökçe, A. (2009). "Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu". *Turkish Studies*, (4), 991-1012.
- Göyünç, N. (2021). *Diyarbakır/1.Bölüm*. <http://islamansiklopedisi.org.tr/diyarbakir#1> (15.12.2021).
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. ve E. Boz (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- İsen, M. (1998). *Şehî Bey Tezkiresi/Heşt Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Parmaksızoğlu, İ. (1953). "Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi". *Tarih Dergisi*, 3(5-6), 123-134.
- Savaş, H. (1986). *İshak Çelebi ve Selimnâmesi*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Solmaz, S. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Tekindağ, M.C. Ş. (1970). "Selimnâmeler". *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (1), 213-230.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin – Sözlük*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Türk, V., Ş. Doğan ve Y. Şerifoğlu (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uğur, A. (1981). "Şükrî-i Bitlisî ve Selim-nâmesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (25), 325-347.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Tarih.*, C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, O. (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-Gramer-Metin]*. Konya: Tablet Kitabevi.

EXTENDED SUMMARY

In the Ottoman Empire's history, there are works that describe the sultans' lives. Selimnames are at the forefront of these works. Most of the Selimnames describe the life of Selim I. The work named Selimname, which is registered in the name of Muhyi Çelebi and thought to have been written at the end of the 15th century and at the beginning of the 16th century, which we examined in the study also describes the events that took place during the reign of Selim I, one of the Ottoman sultans. In addition to being an important feature in terms of Turkish language, it is also important for Turkish history in terms of the subject it deals with.

It has been determined that there are missing parts on the pages of the work, which has only one copy in Konya İzzet Koyunoğlu Museum, based on the word 'nakıs' written on some pages, since the events are not in the flow order, it has strengthened the possibility that there may be a confusion between the pages of the work.

The work, which includes verse-prose pieces, consists of 78 manuscripts. The author of the work was determined as Muhyi Çelebi, from a couplet in which the pseudonym Muhyi is mentioned in the work, but when the poets with the pseudonym Muhyi who lived in history were examined, it was not determined which of the people with the same name was the author of the work.

Some of the events described in the Selimname are based on rumors. For this reason, expressions such as "Sayyid Ali Izniki narrates like this..." are frequently encountered. However, it should be noted that there are also verses in the text.

Before studying on the work which was written in the Arabic alphabet used in the Ottoman Turkish period, was transferred to the Latin alphabet used in today's Turkey Turkish. Besides the Turkish language studies, important studies on the science of history were used in the study.

One of the aims of this study is to introduce Selimname, and the final aim is to determine the language features of the work.

In our study titled Selimname and the Language Characteristics of the Work, information about Selimnames was given and an introduction was made by mentioning the studies on these works. Later, the work is divided into sub-headings as 'Description of the Work', 'Content of the Work', and 'Language of the Work' and detailed information is given under these headings. In the 'Conclusion' part, the opinions about the language features of the work, which is our ultimate goal, are stated.

In the Description section of the work, information about the author of the work, the place where the copy is located, and the formal features of the work related to the pages and subject transitions are mentioned.

In the Contents section of the work, some important events and people during the reign of Selim I, who is mentioned in the work, are explained. Since it is thought that there is confusion

and deficiency between the pages of the work, and the sequence and integrity of the events, it has been determined that the mentioned events are transmitted with interruptions from time to time.

Since the third chapter, titled 'The Language of the Work,' is the main purpose of writing the article, it has been examined in detail by dividing it into sub-titles such as 'Vocabulary', 'Phraseology', and 'Sound Information'. In the Vocabulary section, the words from the Old Anatolian Turkish period identified in the work, short explanations about these words, and quotations from the parts of the words in the text are given. When the vocabulary of the work is examined, it has been determined that Turkish words are used together with their Arabic and Persian equivalents in the work. In the morphology section, the affixes, the meanings of the affixes, and the information about the period in which they were used are given with sample words selected from the text. In Phonology, the important suffixes and words in the text were determined by considering the phonetic features related to the periods of Turkish and they were given together with their meanings. Additionally, examples of these words and suffixes are given with their spellings in the text.

When we look at the result of the article, it has been determined that the examined work has features that are compatible with the Old Anatolian Turkish in terms of phonology and morphology, but some features contradict the period, and the features of the transition period from the Old Anatolian Turkish period to the Ottoman Turkish are also found in the work.

“EY VATAN ARKADAŞLAR UYKULARDAN UYANSIN” İSİMLİ ESERDE ATASÖZLERİ VE VECİZELER

Sundus MUHAMMED¹

Öz

Bu çalışmada, ilk baskısından itibaren çokça okunan, bir felaket gibi çöken, Türkiye için önemli bir dönemin anılarını anlatan ve milletimiz tarafından takdir edilen 'Ey Vatan' adlı eserde geçen atasözleri ve vecizeler tespit edilip sınıflandırıldı. Türkiye için anlamlı ve önemli bir değer olan vatan ve milletin durumu ile siyasetini anlatan bir eserdir. Bu kitap içinizdeki donmuş değerleri parçalayacak bir balta olmalıdır. Osman Pamukoğlu Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış bir ulusun yeniden doğuşunu ve Türklerin nasıl kahramanca vatanlarını savunduğunu anlatıyor. Ey vatan, 30 yılı aşkın bir süre Türk ordusuna hizmet vermiş ve Güneydoğu'da ateşin içinden geçmiş bir generalin, deneyimlerinden ortaya çıkan, vatan, savaş ve liderlik üzerine görüşlerini içeriyor. Bu eserde atasözleri ve vecizelerin yerinde kullanılmış olması dikkat çekicidir. Bu eserde atasözleri ve vecizelerin oldukça yerinde kullanılmış olması oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışma ile 'Ey Vatan Arkadaşlar Uykulardan Uyansın' eserinin yeniden Türk Milletince hatırlanacağı ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Osman Pamukoğlu
Atasözleri
Vecizeler
Kelam-ı Kibar

Makale Hakkında

İnceleme Makalesi
Gönderim Tarihi : 06.05.2022
Kabul Tarihi : 25.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. e-posta: sundusturkmen6@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6858-0249

“EY VATAN FRIENDS WAKE UP FROM SLEEP” PROVERBS AND SAYINGS

Abstract

In this study, proverbs and aphorisms were identified and classified in the work called Ey Vatan, which was widely appreciated and read since its first edition by our nation, and it is telling the memories of an important period for Turkey. It is a work that describes the state and politics of the homeland and nation, which is a meaningful and important value for Turkey. This book should be an ax to shatter the frozen values within you. Osman Pamukoğlu talks about the rebirth of a nation defeated in the First World War and how the Turks heroically defended their homeland. Ey vatan, contains the views of a general about homeland, war and leadership who served in the Turkish army for more than 30 years and went through fire in the Southeast, and it emerged from his experiences. It is striking that proverbs and aphorisms are used in this work. It is quite remarkable that proverbs and aphorisms are used quite appropriately in this work. With this study, it is hoped that the work ‘Ey Vatan Friends Wake Up From Sleep’ will be remembered by the Turkish Nation again.

Keywords

Osman Pamukoğlu
Proverbs
Aphorisms
Kalam-i Kibar

Article Info

Review Article

Received : 05.06.2022
Accepted : 10.25.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi: Muhammed, S. (2022). “Ey Vatan Arkadaşlar Uykulardan Uyansın” İsimli Eserde Atasözleri ve Vecizeler. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 221-232.

Citation Information: Muhammed, S. (2022). “Ey Vatan Friends Wake Up From Sleep” Proverbs and Sayings. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 221-232.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze gelen, uzun deneyimlerden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlere 'atasözü' denir. Türkçede 'Sav', 'Emsâl' olarak da adlandırılır. Bir toplumun duygu, düşünce inanç ve kültür yapısını yansıtan atasözlerinin kim tarafından ne zaman söylendiği bilinmez. Yani atasözleri anonimdir. Bu sözler topluma mal olmuş, toplum tarafından benimsenmiş ve yüzyılların düşünce ve mantık isteminden geçerek günümüze ulaşmış kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri, bir düşünce açıklanırken ya da savunulurken tanık olarak da gösterilirler. Bunun yanında bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü sözlere ise 'vecize' veya eski tabirle 'kelâm-ı kibar' denir. Atasözleri ve vecizeleri çok olan milletlerin dilleri de medeni bir dil hâline gelmiş demektir. Özellikle atasözleri sahip olduğu milletin seciyesini açık bir şekilde ortaya koyar. Onların tarihî süreçlerini, sevinçlerini, kültürlerini ve bütün bu öğelerden çıkardıkları tecrübelerini anlatır. Vecizeler ise genellikle milletin içinden yetişen büyük insanların sözleri anlamına geldiği için bir nevi o topluluğun kültür ve medeniyet seviyesinin göstergesi sayılır. Çalışmada ilk önce eser incelemesi yapılarak, bir anı kitabı okur gibi yüzeysel okuyarak başlandı. Okuma bitirildikten sonra, Osman Pamukoğlu'nun eserinde kullandığı atasözlerinin tespiti yapılmıştır. Tespit edilen atasözleri birer birer fişlenildi. Atasözlerini bitirdikten sonra, kimin tarafından söylendiği belirtilen vecize sözleri işlenmiştir. Atasözleri ve vecizeler konularına göre sınıflandırıldı, bütün ara başlıklarda toplanılan atasözleri ve vecizeler uygun bir şekilde sıralanmıştır.

1. Eserde Yer Alan Atasözlerinin Sınıflandırılması

1.1. İnsanla İlgili Atasözleri

Aslında bütün atasözleri insanla ilgilidir. İçinde ne geçerse geçsin sonuçta kişinin kendine ders çıkarması içindir. Yaşanmış, deneyimlenmiş ve sabitlenmiş konuların özeti olarak çıkan bu sözler kısa hayat dersi verir.

"Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker" (Pamukoğlu, 2017: 57).

"Armut dalının dibine düşer" (Pamukoğlu, 2017: 68).

"Aptallar yaşam ve ölüm için uzağa bakarlar. Her ikisi de yanı başlarındadır" Kuzey Amerika yerlilerinin (Apaçi) Atasözü (Pamukoğlu, 2017: 72).

"Kapalı ağza armut düşmez" İtalyan Atasözü (Pamukoğlu, 2017: 77).

"Boş çuval ayakta (dik) durmaz" (Pamukoğlu, 2017: 78).

"İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur" (Pamukoğlu, 2017: 87).

"Beterin beteri var (-dır)" (Pamukoğlu, 2017: 120).

"El yumruğu yemeyen kendi yumruğunu değirmen taşı sanır"(Pamukoğlu, 2017: 142).

1.2. Hayvanla İlgili Atasözleri

İçinde hayvan geçen atasözleri aynı zamanda benzetmeler de içerir. Tıpkı birer fabl gibidirler. Hayvanlar üzerinden insanları öğütlerler. Aşağıda örnekleri bulunan atasözlerinde olduğu gibi yine insana nasıl davranması ya da davranmaması gerektiğini söyler.

"Ardından yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz" Moğol Atasözü (Pamukoğlu, 2017: 91).

"Hep aynı yerde duran beygirin etleri yumuşar" Moğol Atasözü (Pamukoğlu, 2017: 98).

1.3. Doğa ile İlgili Atasözleri

Doğa ile ilgili atasözleri doğa olaylarından, canlılardan örnekler vererek sonuç çıkarmayı isteyen atasözleridir. "Ağaç yaşken eğilir" derken çocuklarımızı küçükken eğitmemiz gerektiğini öğütler. Ya da "Acı patlıcanı kırağı çalmaz" derken de kuvvetli insan kolay zarar görmez demek ister. Diğer türlerde olduğu gibi yine insana tecrübe aktaran sözlerdir.

"Denize düşen yılana (yosuna) sarılır" (Pamukoğlu, 2017: 120).

2. Vecizeler

2.1. Eserde Geçen ve Kime Ait Olduğu Belirtilen Vecizeler

Vecize Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe karşılığı özdeyiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde "bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir ilkeyi kısa ve özgün bir şekilde anlatmaktır. Genel olarak kim tarafından söylendiği belli olan özlü sözler vecize, kalamıkibar, ülger, motto, aforizm ve aforizma" olarak tanımlanmaktadır (www.sabah.com.tr, 2021) Özdeyiş derin anlamı olan geniş duygu ve anlatıların tek ve sloganımsı cümle şeklini almış halidir. Yani, derin duygu nitelikleri ve onlarca kelimeyle ifade edilmeye çalışılanın tek solukta çıkmasıdır. Özdeyiş söyleyeni belli, kısa, anlamlı sözdür. Bireysel ya da toplumsal bir ilke, bir görüş, bir kanıyı en kısa yoldan anlatır. Yaşam deneyimlerine ve gözleme dayanır. Vecizeler bağımsız yazıldığı gibi, bir eserin içinde dağınık da bulunabilir (www.hurriyet.com.tr, 2021).

"Mirasyediler aslında geleceklerini yer" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 8).

"Şükran duygusu asaletin göstergesi, nankörlük sevginin mezarıdır" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 8).

"Bir iyileşmeden önce her şey kötü olur" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 8).

"Bu kendini bir emele bütünü ile adayarak çıkılan yolculuk, asıl hayatın, hatta ebedi hayatın yoludur" Şevket Süreyya Aydemir (Pamukoğlu, 2017: 22).

"Ferman padişahın dağlar bizimdir" Dadaloğlu (Pamukoğlu, 2017: 22).

"Yurttaşların zorunlu olarak kötüleştikleri bir aşağılık devlet varsa, orada kötü olanı değil, kötü olmaya zorlayan adamı asmak gerekir" Jean-Jacques Rousseau (Pamukoğlu, 2017: 53).

"Uzağı düşünmeyen adam, acıyı yanı başında bulacaktır" Konfüçyüs (Pamukoğlu, 2017: 56).

"İhtilal yapılmaz, gelir" Voltaire (Pamukoğlu, 2017: 58).

"Sorgulanmayan hayat yaşamaya değer" Sokrates (Pamukoğlu, 2017: 78).

"Yüzmeyi kitaptan öğrenip de denizden sağ çıkan hiç görülmemiştir" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 87).

"Korku, gelecek bir kötülüğü beklemektir" Platon (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Ölümün avcılık yaptığı bu dünyada, kuşku ve pişmanlık için zaman yoktur" Carlos Castaneda (Pamukoğlu, 2017: 94).

"Kararlılık keskin bir bıçağa benzer ve düzgün keser, kararsızlık ise kör bir bıçak gibi kestiği her şeyi parçalar, yırtar" Jan Mckeithen (Pamukoğlu, 2017: 94).

"Mazeret kültürü; tembellerin, kaygısızların, işi arsızlığa vuranların kültürüdür" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 95).

"Özgür olmadıkları halde kendilerini özgür sananlar kadar hiç kimse tutsak olamaz" Goethe (Pamukoğlu, 2017: 95).

"Hiç kimse bir yengece düz yürümeyi öğretemez" Aristo (Pamukoğlu, 2017:95).

"Sizi yere yıkan yumruk, sert olandan ziyade, nereden geldiğini görmediğiniz yumruktur" Joe Torres (Pamukoğlu, 2017: 98).

"Tanrı'nın hikmetinden sual olmazmış!" Osman Nuri Topbaşı Hocaefendi (Pamukoğlu, 2017:105).

"Yalan da olsa söyle Tatar ağası" Irak Musul Valisi (Pamukoğlu, 2017: 121).

"Ekinciğe döndürülmüş ademicik" Yunus Emre (Pamukoğlu, 2017: 123).

"Anne ve babaca Türk olsa bile, yine de Türk değildir; devşirmedir" Ziya Gökalp (Pamukoğlu, 2017: 124).

"Bir kör bir köre yol gösterirse ikisi de çukura yuvarlanır" Matthew Henry (Pamukoğlu, 2017: 131).

"Zaman genelde ilaçtır, fakat bir ağacı gövdesinden yaralarsanız geçen zaman yarayı ortadan kaldırmaz, büyütür" Osman Pamukoğlu (Pamukoğlu, 2017: 132).

"Küçük de olsa bir tecavüz ve saygısızlığa müsamaha göstermek, mütecavizi daha cesur ve haklı hale getirir" Kanuni Sultan Süleyman (Pamukoğlu, 2017: 142).

"Kafaları henüz olmamış birer karpuz. İçindeki çekirdekler hala teşekkül etmemiş; ham bir kelek. Bu kelek ne zaman kemale erecek!" Ömer Seyfettin (Pamukoğlu, 2017: 143).

2.2. Eserde Yer Alan, Kime Ait Olduğu Belirtilmeyen Vecizelerin Konularına Göre Sınıflandırılması

2.2.1. Vatan ve Millet ile İlgili Vecizeler

Bu sözleri söyleyenin kim olduğu bilinmese de muhakkak ki büyük adamlar tarafından söylenmiş ders niteliğinde çıkarımlardır. Vatanseverliğimizi ve ülke ile ilgili toplumsal karakterimizi sorgulamayı sağlarlar.

"Bir millet ricalarla, adalet ve merhamet dilenerek şeref ve bağımsızlığını sürdüremez" (Pamukoğlu, 2017: 7).

"Bir ulus zayıf düşürülmemelidir" (Pamukoğlu, 2017: 7).

"Bir ulusun gerçek karakteri de tarihinin önemli buhranlarında meydana çıkar" (Pamukoğlu, 2017:94).

"Irak bindi bir alamete, gidiyor kıyamete" (Pamukoğlu, 2017: 130).

2.2.2. Tarih ve Dünya ile İlgili Vecizeler

Bu sözler için; tarihi olaylardan ilham alarak söylenmiş, üzerine sayfalarca yazı yazabileceğiniz bir cümlelik özetlerdir denebilir.

"Tarih ve kültür olmadan millet olunmaz" (Pamukoğlu, 2017: 7).

"Tarih duygusu, şeref duygusu, vakarı bir ulusun her şeyidir" (Pamukoğlu, 2017: 7).

"Güçle alınan güçle geri verilir" (Pamukoğlu, 2017: 137).

2.2.3. İnsanlar ile İlgili Vecizeler

İnsanla ilgili vecizeler; yaşanmış, deneyimlenmiş konuların bize aktarımıdır. Dikkat edilirse bilhassa acı çekildiği ve bunun sonucunda söylendiği izlenimini doğururlar. Aynı zamanda o ülkenin geçmişini ve karakter özelliklerini de barındırırlar.

"Yapamadık yıktık! Onarmadık harap ettik!" (Pamukoğlu, 2017: 10).

"Karnı tok adamdan, hiçbir zaman devrimci olmaz" (Pamukoğlu, 2017: 60).

"İlerleme alanlarında asiller, çöküş alanlarında alçaklar başarılı olur" (Pamukoğlu, 2017: 60).

"Bir toplum başka bir toplumun, bir insan başka bir insanın efendisi olamaz" (Pamukoğlu, 2017: 72).

"Birtakım ilkeleri ve kuralları öğrenmiş olmak insanın ne kişiliğini değiştirir ne de geliştirir" (Pamukoğlu, 2017: 86).

"Bilmeyen hep uydurur, az bilen de tavuk ayağı gibi eşinir" (Pamukoğlu, 2017: 87).

"Bir insanın kişiliği geniş ölçüde atalarından kalma mirastır" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Seçim yoluyla bir büyük adamı bulup çıkarmak, bir iğnenin gözünden deveyi geçirmek kadar zordur" (Pamukoğlu, 2017: 91).

"Özveri ve mertlik olmadan salt teknikle insanların ruhuna girilemez" (Pamukoğlu, 2017: 92).

"İnsanlar iyi huyları boşluktan ve umutsuzluktan kazanır" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"İnsanların ruhu bükülmeden yenilgi olmaz" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"İnsanları mutluluk hallerinde anlamaya çalışanlar yanılırlar, onları felaket anlarında tanımak gerekir" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"İnsanları tanımanın mihenk taşı zorluktur" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"Düşük ruhlu bir insanla küçük balıklar aynı özelliği taşırlar, her ikisi de kıyıya yakın dururlar, derin sulara hasret duyarlar, ama oralara gitmeye cesaret edemezler" (Pamukoğlu, 2017: 95).

"Bir insan başka bir insana herhangi bir şey öğretmez, öğrenme isteği duyan kişi öğrenir" (Pamukoğlu, 2017: 95).

"İnsanların ruhları beslendikçe mücadele daha bir anlam kazanır" (Pamukoğlu, 2017: 98).

"Aştan çıkan nane çöpü gibi" (Pamukoğlu, 2017: 117).

"Kimse kanun çıkararak ahlaksız bir insanı ahlaklı hale getiremez" (Pamukoğlu, 2017: 153).

"Bugünkü kuşakları yönetmeye kalkmak akla ziyandır" (Pamukoğlu, 2017: 155).

"İnsanoğlunun yeryüzü serüveninde, tarih boyunca, kötü giden işlerin ceremesini de halk öder" (Pamukoğlu, 2017: 156).

2.2.4. Hayvanlar ve Doğa ile İlgili Vecizeler

Hayvanlarla ilgili atasözlerinde olduğu gibi hayvanlarla ilgili vecizeler de benzetmeler yapılarak insana mesaj vermeyi amaçlar. Zira doğadan çıkarılacak ders çöktür.

"Kuyuda oturanlar kuyunun ağzı kadar gökyüzünden başka bir şey göremezler" (Pamukoğlu, 2017: 10).

"Tilkiler de tüyünü değiştirir, ama huylarını asla!" (Pamukoğlu, 2017: 81).

"Kimse kurşunu havada tutamaz" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Kimseye karada yüzme öğretilemez" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Kimse bir ördek yavrusunu kartal yavrusunda besleyip büyüterek onu kartal yapamaz" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Doğa, Tanrı'nın sanatıdır" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Kimse bir kütük yığınının arkadan iterek öne doğru hareket ettiremez" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"Kimse, atıl bir buhar yığınının şimşek çıkaramaz" (Pamukoğlu, 2017: 94).

"Düşük ruhlu bir insanla küçük balıklar aynı özelliği taşırlar, her ikisi de kıyıya yakın dururlar, derin sulara hasret duyarlar, ama oralara gitmeye cesaret edemezler" (Pamukoğlu, 2017: 95).

"Cüceyi dağın zirvesine de oturtsan, boyu uzamaz misali" (Pamukoğlu, 2017: 96).

"Bir kuyu ne kadar derin olursa oradan çıkmak bir o kadar zor olur" (Pamukoğlu, 2017: 107).

"Onların dümen suyunda bulunmak ise sonunda gemiyi karaya tam oturtmakla bitecektir" (Pamukoğlu, 2017: 142).

"Doğada sınır yoktur" (Pamukoğlu, 2017: 155).

"Yeryüzünde bütün canlıların tek amacı huzurdur" (Pamukoğlu, 2017: 155).

2.2.5. Liderlik ve Yöneticilik ile İlgili Vecizeler

Bu tür vecizeler, kimin örnek alınması gerektiğini yanlış insanların peşinden gidilmemesini, onların yönetici olarak seçilmemesini ve doğru insanların örnek alınması gerektiğini öğütler. Ayrıca lider bulunduğu bölgeye yarar sağlayan, elindeki gücü kullanabilme yeteneğiyle doğru orantıda çevresini etkileyen kişidir. Sorumluluk alır, zeka ve bilgiye dayalı kararlar verir. Yönetici ise bir birimin sorumlusu konumundadır. Bu görevle alakalı tekrar eden, gözetim ve denetimde bulunan kişidir.

"Önder büyük dertleri küçültür ve küçükleri yok eder" (Pamukoğlu, 2017: 85).

"Önder ve sanatçı doğulur" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Önderdeki cesaret ve sürat her işin başı ve çözümüdür" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Önderlik, hakkaniyettir" (Pamukoğlu, 2017: 90).

"Önder, sel haline gelmeden suyun önünü almasını bilir" (Pamukoğlu, 2017: 94).

2.2.6. Sanatla İlgili Vecizeler

Sanatı övmek, sanata teşvik etmek, sanata yakınlaştırmak için söylenmiş sözler önemlidir. Büyük önderimizin dediği gibi "Sanatsız kalmış bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir" (M. Kemal Atatürk).

"Önder ve sanatçı doğulur" (Pamukoğlu, 2017: 88).

2.2.7. Dinle İlgili Vecizeler

Ruhani yönümüzü etkileyen bu sözler insanı hayata bağlar. Elindekini kaybedenlere 'Allah bir kapıyı kaparsa diğerini açar' demek, Umudunu yitirenlere 'Allah büyüktür' demek en derin üzüntülerde bile işe yarar. Şükretmek, tevekkül etmek, hayata bağlanmak için yüksek fikirli insanların sözlerine her zaman ihtiyaç duyulur.

"Tanrı'nın canlıya verdiği en değerli şey onun canıdır" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"Geleceği ancak ben bilirim, peygamber bile mırıldanamaz" (Pamukoğlu, 2017: 90).

"Tanrı'nın sizi terk ettiğini düşünmeye başlarken hiç beklenmeyen olaylar olur" (Pamukoğlu, 2017: 97).

2.2.8. Kahramanlık ve Cesaretle İlgili Vecizeler

Bir irade ve cesaret sahibi olabilene kahraman denir. Bu tür vecizeleri genellikle tüm toplumlarda en çok övülen erdemler için söylenilirdi.

"Korku cesaretin düşmanıdır" (Pamukoğlu, 2017: 88).

"En zeki davranış en cesur kararı vermekle olur" (Pamukoğlu, 2017: 98).

"Savaşta cesur insanlar yaralandıklarını bile hissetmez" (Pamukoğlu, 2017: 98).

2.2.9. Soyut Kavramlarla İlgili Vecizeler

Bu tür vecizeler en çok düşündürülen sözlerdir. Derin anlamlarını derin yaşanmışlıklardan alırlar.

"Umutsuzluğa giden yol baştan kesilmez ise, küçük çatlakların sonunda en sağlam duvarı bile yıktığı görülecektir" (Pamukoğlu, 2017: 91).

"Sorumluluk duymak ve sorumluluğa atılmak yüce bir erdemdir" (Pamukoğlu, 2017: 93).

"Alışkanlık, başlangıçtaki zayıf bir ipin sonradan kırılmaz zincirler haline gelmesine denir" (Pamukoğlu, 2017: 107).

"Hal ancak, yakın geçmişin ektiğini biçer" (Pamukoğlu, 2017: 119).

"Ayakkabı dar olunca dünya geniş olmuş, ne fayda!" (Pamukoğlu, 2017: 154).

2.2.10. Ölümle İlgili Vecizeler

Ölümle ilgili sözler düşünülüşünün aksine karamsarlık değil yaşama sevinci aşılırlar. Sahip olunan hayatın kıymetinin bilinmesi açısından önemlidirler.

"Ölüm de doğanın gücüdür" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Hiçbir canlı ölümle baş edemez" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Ölüm bilinci ve tam istek her türlü korkuyu kökünden söker atar" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Canlılar bile eskidikleri için ölür" (Pamukoğlu, 2017: 154).

2.2.11. Zamanla İlgili Vecizeler

Zaman ölçülmüş ya da ölçüle bilen bir dönem uzaysal boyutu olmayan bir sürekliliktir. Zaman kavramı felsefenin üzerinde teoriler geliştirdiği son derece derinlikli bir kavramdır. Fakat zaman aynı şekilde günlük yaşamın da göreceli "somut bir unsurdur". Bu vecizelerde zaman için söylenildi.

"İnsanı öldüren bir silahtan çıkıp bedenine saplanan kurşun parçası değil, onun süratidir, hızıdır" (Pamukoğlu, 2017: 89).

"Öyle zamanlar olur ki, her saat bin adamdan daha kıymetlidir" (Pamukoğlu, 2017: 97).

"Zamanı gelmeden kimseye hiçbir şey olmaz, gemi batacaksa, limanda bile batar" (Pamukoğlu, 2017: 98).

2.2.12. Askerlik ve Savaş ile İlgili Vecizeler

Bir millerin askerlik ve savaş ile ilgili söz varlığına bakıldığında o milletin geçmişteki yaşanmışlıkları hakkında detaylı bilgiye ulaşılır.

"Savaş, seller ve depremler gibi doğal bir afettir" (Pamukoğlu, 2017: 97).

"Savaş evrensel bir olaydır" (Pamukoğlu, 2017: 97).

SONUÇ

Ey Vatan Arkadaşlar Uykulardan Uyansın adlı eserde on iki konu başlığına ayrılmış, altmış sekiz tane kime ait olduğu belirtilmeyen vecizeye yer verilmiştir. Kime ait olduğu belli olan vecizelerin sayısı yirmi beştir. Bunlardan başka eserde on bir tane, üç konu başlığına ayrılmış atasözü tespit edilmiştir.

Yukarıdaki rakamlarla belirtilen atasözü ve vecize sayısı, temel bir eser için oldukça fazladır. Bir askerın kaleminden çıkmış olan bu kitap, anlattığı gerçekler ve çözüm yollarının dışında, edebiyatımız için de her daim değerini muhafaza edecek bir eser olarak anılacaktır.

Eser, dil ve üslup açısından da çok değerlidir. Çünkü bir eser kanla ve özdeyişlerle yazılmışsa, okumak değil, ezberlenmek ister ve kesin bir vatanseverlik duygusuyla edebi ve fikri bir eserdir. Pamukoğlu eserinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış bir ulusun yeniden doğuşunu anlatmıştır. *Ey Vatan* 30 yılı aşkın bir süre Türk Ordusuna hizmet vermiş ve Güneydoğu'da ateşin içinden geçmiş bir generalin, deneyimlerinden ortaya çıkan vatan, savaş ve liderlik üzerine görüşlerini içermektedir. "Yüzmeyi kitaptan öğrenip de denizden sağ çıkan hiç görülmemiştir." sözüyle, sadece bir asker olmadığını, aynı zamanda kalemi güçlü bir yazar olduğunu da göstermektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu, bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlandığı için çıkar çatışması durumu yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

Akkuş, M. (2020). *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Akçay Yayınları.

Aksoy, Ö. Â. (1970). *Atasözleri ve Deyimler El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aksoy, Ö. Â. (2019). *Atasözleri ve Deyimler 2 Cilt*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Batur, S. (2018). *Açıklama ve Öyküleriyle Türk Atasözleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Gerçek, S. N. (1961). *Atalar Sözü*. İstanbul: Kanaat yayınları.

<https://www.hurriyet.com.tr/egitim/ozdeyis-nedir-ve-ozellikleri-nelerdir-ozdeyis-ornekleri-41816949> (24.05.2021).

<https://www.sabah.com.tr/tdk-anlami/ozdeyis-ne-demek-ozdeyis-tdk-sozluk-anlami>
(27.8.2021).

Pala, İ. (2018). *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*. Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Yıldırım, A. (2017). *Yeni Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Pamukoğlu, O. (2017). *Ey Vatan Arkadaşlar Uykulardan Uyansın*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Proverbs and Sutras were discussed in the article called 'Ey Vatan Friends, Wake Up From Sleep'. Proverbs are stereotyped words that come from the past, give short and concise advice by benefiting from long experiences, are adopted by the society and used in common, and they were determined by classifying the Proverbs. Proverbs about people, which are among the proverbs on different subjects, are for the person to learn a lesson for himself, regardless of what is in it. These words, which are the summary of lived, experienced and fixed issues, give a short life lesson. Proverbs about animals in animal proverbs also contain similes. They are just like fables. They advise people over animals. Proverbs about nature are proverbs that want to draw conclusions by giving examples from natural events and living things. When they say, 'You can not teach an old dog new tricks', it advises that we should educate our children when they are young. Or, when he says 'The worthless need no protection', he means that a strong person is not easily damaged. As in other genres, they are words that convey experience to people. Aphorisms were handled by classifying them like Proverbs. Aphorisms are aphorisms that describe a thought, a feeling, a principle in a short and precise way, and are generally known by whom they are said. His aphorisms are divided into two separate topics. Sutras specified to whom they belong and Sutras not specified to whom they belong. And it was determined by classifying his Sutras, which were not specified. His Sutras about the Homeland and the Nation, which are on different subjects, are inferences that are in the nature of lessons given by great men, although it is not known who said the words. They enable us to question our patriotism and our social character regarding the country. For the sayings of Sutras about History and the World; It can be said that they are one-sentence summaries, inspired by historical events, on which you can write pages. Sutras about People are the transfer of lived and experienced issues to us. If attention is paid, they give the impression that they are suffering, and as a result, they are told. They also contain the history and character traits of that country. Sayings about animals and nature as with proverbs about animals, aphorisms about animals also aim to give a message to people by making analogies. There are many lessons to be learned from nature. The Sutras on Leadership and Management advise who should be taken as an example, not to follow the wrong people, not to choose them as managers, and to take the right people as an example. In addition, a leader is a person who benefits the region he is in and influences his environment in direct proportion with his ability to use the power in his hand. Takes responsibility and makes decisions based on intelligence

and knowledge. The manager is in charge of a unit. It is the person who repeats, supervises and supervises related to this task. Sayings about art the words spoken to praise art, to encourage art, to bring art closer are important. These sayings, which affect our spiritual side, connect people to life. Saying 'If god closes one door, opens a thousand new ones' to those who have lost what they have, and saying 'God is great' to those who have lost hope works even in the deepest sorrows. Always use the words of high-minded people to give thanks, trust, and connect to life is needed. Such aphorisms were often sung for the most praised virtues in all societies. Sutras about abstract concepts are the most thought-provoking words. They take their deep meanings from deep experiences. Sayings about death contrary to popular belief, words about death do not instill pessimism, but joy of life. They are important in terms of recognizing the value of the life they have. Aphorisms about time is a measured or measurable period, a continuum without spatial dimension. The concept of time is an extremely deep concept on which philosophy has developed theories. But time is likewise a relatively "concrete element" of daily life. In these aphorisms it was said for time. Sutras about military service and war, on the other hand, when looking at the vocabulary of a mile about military service and war, detailed information about the past experiences of that nation is reached. In the work called "Ey Vatan Friends, Sleep Through Sleep", it is divided into twelve topics, and sixty-eight aphorisms are included. The number of aphorisms whose identity is known is twenty-five. In addition to these, eleven proverbs divided into three topics have been identified in the work. The number of proverbs and aphorisms indicated by the numbers above is quite high for a basic work. This book, which was written by a soldier, will be remembered as a work that will always preserve its value for our literature, apart from the facts and solutions it tells.

The work is also very valuable in terms of language and style. Because if a work is written with blood and aphorisms, it wants to be memorized rather than read, and it is a literary and intellectual work with a certain patriotic feeling. Pamukoğlu described the rebirth of a nation defeated in the First World War in his work. Ey Vatan, contains the views of a general who served in the Turkish Army for more than 30 years and saw fires in the Southeast, on the homeland, war and leadership, based on his experiences.

TEYD

TOPLUM, EKONOMİ VE YÖNETİM DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIETY, ECONOMICS AND MANAGEMENT